

Міністерство внутрішніх справ України
Харківський національний
університет внутрішніх справ
Сумська філія
Наукове товариство студентів Сумської філії ХНУВС
Сумський осередок Ліги студентів
Асоціації правників України
Сумський осередок ELSA Україна

ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ І ПРАВА

**Збірник матеріалів
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти**

24 квітня 2020 року

Суми
Видавничий дім «Ельдорадо»
2020

*Рекомендовано до друку вченою радою
Сумської філії Харківського національного університету
внутрішніх справ (протокол № 3 від 11 березня 2020 року)*

Редакційна колегія:

*Лукаш С. С., доктор юридичних наук, професор (голова редколегії);
Науменко К. С., кандидат юридичних наук;
Василенко В. А., кандидат філологічних наук, доцент;
Демиденко Н. М., кандидат історичних наук, старший науковий співробітник;
Лук'янихіна О. А., кандидат економічних наук, доцент;
Панасюк О. В., кандидат юридичних наук, доцент;
Дуравкіна Н. І., кандидат юридичних наук, доцент;
Парфентій Л. А., кандидат економічних наук;
Лисенко Ю. О., інженер-електронник*

Питання сучасної науки і права: збірник матеріалів
ПЗ5 XI Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів
вищої освіти (24 квітня 2020 року, м. Суми) / Сумська філія
Харківського національного університету внутрішніх справ. –
Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2020. – 288 с.

Збірник містить тези доповідей учасників XI Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти «Питання сучасної науки і права» із проблем юриспруденції, філософії, історії, економіки, освіти на шляху розбудови державності України.

УДК 34(477)(063)

ВСТУПНЕ СЛОВО

ректора Харківського національного університету внутрішніх справ,
полковника поліції

Швеця Дмитра Володимировича
доктора юридичних наук, доцента

Шановні учасники конференції!

Прийміть найщиріші вітання з нагоди відкриття XI Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти «Питання сучасної науки і права»!

Загальновідомо, що процес навчання в закладі вищої освіти невідривно пов'язаний з наукою, де студентській науці відведена особлива роль. Студентська наука – це не просто формальна участь нашої молоді у проведенні науково-дослідницької роботи та виконанні пошукових і прикладних наукових розробок, що, безумовно, є важливою складовою професійної підготовки сучасного фахівця, це ще й розвиток компетенцій, що дозволяють молодій людині уявляти сучасну картину світу на основі поглибленого, цілісного, часто на стику різних наукових сфер і напрямків, вивчення предметної галузі.

З абсолютною очевидністю можна констатувати, що роль і значення науки з кожним роком буде динамічно зростати. При цьому з точки зору наукової цінності на перший план вийде не кількість нових знань, а наявність корисного практичного застосування результатів наукових досліджень. Тому студентська та курсантська наука в широкому значенні – це той фундамент, від якого залежить розвиток усього науково-кадрового потенціалу нашої країни.

Залучення здобувачів вищої освіти до наукових досліджень – є одним із пріоритетних напрямків діяльності Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ. Поза сумнівом, наукові дослідження є і будуть підґрунтям для успішного економічного, правового, соціального, культурного та освітньо-наукового розвитку країни, а наукові пошуки сприятимуть розвитку демократичної держави, інтеграції та модернізації національної системи вищої освіти.

Основним завданням XI Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти, яке ми ставимо перед собою, – це не лише пробудження у молоді інтересу до нових наукових знань, які виходять за рамки основних освітніх програм, а й, що важливо, – подальше їх становлення як дослідників юридичної науки і гідних громадян своєї країни.

Бажаю учасникам конференції плідних та конструктивних дискусій, цікавих ідей та нових наукових здобутків!

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО
учасникам XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції здобувачів вищої освіти
«Питання сучасної науки і права»

директора Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Лукаша Сергія Станіславовича
доктора юридичних наук, професора

Шановні учасники конференції!

Від імені науково-педагогічного колективу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ і від мене особисто прийміть щирі вітання з нагоди відкриття XI Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти «Питання сучасної науки і права».

Насамперед я хочу висловити подяку всім, хто знайшов можливість узяти участь у нашій конференції. Доброю науковою традицією стало для нас проведення щорічних науково-практичних конференцій студентів та курсантів із метою обговорення нагальних проблем і пошуку шляхів їх вирішення.

Виховання у майбутніх фахівців самостійності, творчого мислення та відповідальності – є основним завданням закладів вищої освіти. Важливою передумовою вдосконалення цих якостей була і залишається наука.

Науково-дослідна робота студентів і курсантів є невід’ємною складовою наукової діяльності закладів вищої освіти системи МВС України. Сучасна юридична наука не може розвиватися без обміну досвідом між різними науковими школами і пошуку можливостей для апробації та впровадження результатів досліджень. Саме наукові заходи дають змогу молодим правникам поділитися досвідом, взаємно збагатити арсенал знань і визначити національні та світові тенденції розвитку права.

Тож бажаю учасникам конференції плідної роботи, невичерпного натхнення, нових здобутків, які знайдуть упровадження у вітчизняну юридичну науку!

Секція 1

ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Марина Станіславівна Беглецова, Влада Анатоліївна Нечасва –
*курсанти II курсу Харківського національного університету
внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Геннадій Геннадійович Дедурін – доцент кафедри
теорії та історії держави і права Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент*

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО І ПРОБЛЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН КРАЇН ЄВРОПИ ПІСЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проблема проведення ефективної та збалансованої національної політики по відношенню до національних меншин є актуальною для будь-якої не моноетнічної країни. Для міжнародної спільноти неабияка гострота цієї проблеми вперше стала вочевидь зрозумілою після завершення Першої світової війни, коли у регіоні Центрально-Східної Європи постала ціла низка нових країн, при чому значна частка їх населення, а саме 17 млн. чоловік отримало статус національних меншин. Національні меншини (стосовно всього населення) становили майже третину в європейській частині Туреччини, близько 40 % – в Іспанії, Латвії і Литві, до 50 % – в Румунії і Польщі, більше 50 % – в Югославії і Чехословаччині. При цьому німців, росіян у 13 країнах Європи налічували понад 13 млн осіб; українців – 10 млн осіб у п'яти державах; євреїв – близько 6,5 млн осіб (2, с. 26-28). Природно, що це потребувало, як від міжнародної спільноти, так і від урядів певних країн, конкретних кроків у напрямку визначення конституційно-правового статусу таких груп населення.

Наслідки Першої світової війни призвели до суттєвих змін у системі міжнародного права. Найбільш революційним кроком у міжнародних відносинах стало створення на інституційному рівні Ліги Націй (1). Статут Ліги Націй слід вважати першим міжнародним актом, у якому було юридично закріплено принцип територіальної цілісності держав. Згідно зі ст. 10 Статуту країни, що входили до цієї організації брали на себе зобов'язання поважати і охороняти територіальну цілісність держав «проти будь-якого зовнішнього нападу». Це

положення було спрямоване на захист держави від зовнішньої агресії і не заперечувало принцип самовизначення.

Невід'ємною частиною системи захисту прав меншин у цей період стала низка спеціальних міжнародних договорів, укладених із новоутвореними або відродженими державами. Першим було укладено 28 червня 1919 р. договір між Польщею, з одного боку, США, Великою Британією, Францією, Італією та Японією – з іншого, який отримав назву «Трактат про захист меншин» або «Малий Версальський Трактат», узятий під гарантію Ради Ліги Націй резолюцією від 13 лютого 1920 року (3). Щодо цього документа та його трактування серед науковців було дуже багато думок (4, с. 94-95). З метою з'ясування головних цілей Трактату, розглянемо так званий «лист Клемансо», який був відправлений у 1919 році цим французьким політиком до голови делегації Польщі.

Цілі Малеого Версальського Трактату викладені в документі наступним чином: «Території, які були передані Польщі і іншим державам, об'єднують – і цього неможливо уникнути – значну кількість народностей, які розмовляють різними мовами та належать до інших рас, ніж населення тих держав, до яких вони включені. Потрібно вірити, що ці різні частини населення швидше звикнуть до свого нового становища, тому що від самого початку будуть усвідомлювати, що вони є під охороною і добре захищені від будь-якої небезпеки несправедливого поводження з ними або утиску. Сам факт існування такої гарантії, без сумніву, полегшить на практиці таке бажане всіма єднання і насправді зникне необхідність досягнення цього силою» (5, с. 122-123).

Отже, Малий Версальський Трактат став першою спробою Великих Держав створити систему односторонніх зобов'язань міжнародного характеру. Пізніше цей документ став основою для укладання договорів з Чехословаччиною, Королівством сербів, хорватів і словенців (10 вересня 1919 р.), Румунією (9 грудня 1919 р.), Грецією (10 серпня 1920 р.) тощо. На територіях ряду інших держав питання захисту меншин було врегульовано внаслідок прийняття зобов'язань, що містились у спеціальних односторонніх деклараціях.

Важливу роль тут відіграла рекомендація Асамблеї Ліги Націй від 15 грудня 1920 р., яка визначала як обов'язкову умову прийняття до Ліги зобов'язання бажаної держави виконувати всі принципи договорів щодо меншин. Зокрема, в ній зазначалося: «В разі прийняття до Ліги Націй балтійських, кавказьких держав і Албанії, Асамблея рекомендує цим державам видати відповідні розпорядження, що забезпечать застосування загальних принципів, які містяться в угодах про меншини, і закликає їх до порозуміння з Радою щодо особливостей їх застосування» (5, с. 32).

Система міжнародного захисту національних меншин, запропонована державами-переможницями у Першій світовій війні, розділила країни, які входили до Ліги Націй, на дві групи. Перша група, до якої входили політично слабкі, новоутворені країни, мала виконувати низку міжнародних зобов'язань щодо дотримання прав расових, мовних і релігійних меншин. Країни другої групи звільнялися від подібних зобов'язань, але водночас надіялися контролюючими повноваженнями щодо країн першої групи. Такий підхід, безсумнівно, був помилковим. Він дав можливість окремим державам вважати себе скривдженими трактатом про захист національних меншин з боку великих держав-переможниць, що диктували свої умови по влаштуванню повоєнного світу та згодом відмовитися від виконання його положень.

Література

1. Муцький П. Досвід Ліги Націй щодо захисту прав національних меншин: позитиви і негативи. Держава і право: зб. наук. праць. Вип. 18. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2002. С. 481–487.
2. Александров Б. Положение национальных меньшинств в послевоенной Европе. М.: Партиздат, 1933. С.184.
3. Traktat między Głównymi Mocarstwami sprzymierzonymi a Polską, podpisany w Wersalu dnia 28 czerwca 1919 r., Dz.U. 1920, Nr 110, poz. 728.
4. Дедулин Г. О некоторых особенностях правового положения национальных меньшинств в межвоенной Польше (на примере белорусов). Восень 1939 года у гістарычным лесе Беларусі. Мн.: Інстытут гісторыі НАН РБ, 2010. С. 94 – 99.
5. Zaleski W. Między narodowa ochroną mniejszości. Warszawa: Biblioteka Narodowościowa, 1932. 191 s.

Анна Ігорівна Березова – курсант I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: **Юрій Григорович Осадчий** – професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор

ЗБРОЙНЕ ПОВАЛЕННЯ РЕЖИМУ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Усунуті від влади гетьманським переворотом у квітні 1918 р. українські політичні партії перейшли в опозицію. Український національний союз, створений у серпні 1918 р. в умовах кризи гетьманського режиму Павла Скоропадського, спочатку обрав тактику легальних дій проти національної і соціальної політики гетьманської

адміністрації (критика режиму, вимога утворення коаліційного кабінету тощо). Однак із вересня 1918 р. голова Українського національного союзу Володимир Винниченко та член президії Микита Шаповал розпочали таємну підготовку до збройного повстання проти діючої влади. До неї було залучено ряд політичних та військових діячів. 30 жовтня 1918 р. створено повстанський Оперативний штаб на чолі з генерал-хорунжим Олександром Осецьким (1, с. 81).

Револуція в Німеччині та розпад Австро-Угорщини різко змінили політичну ситуацію в Україні. Союзні війська почали покидати її територію. Павло Скоропадський залишився без їх підтримки. У ніч з 13 на 14 листопада 1918 р. на засіданні Українського національного союзу для підготовки і здійснення збройного повстання проти гетьмана Павла Скоропадського було створено Директорію у складі Володимира Винниченка (голова), Опанаса Андрієвського, Андрія Макаренка, Симона Петлюри, Федіра Швеця. Головною військовою силою, на яку спиралася Директорія, був полк січових стрільців у Білій Церкві (2, с. 115).

15 листопада 1918 р. Директорія видала відозву із закликом до повстання проти гетьмана Павла Скоропадського. Слідом за січовими стрільцями на бік Директорії перейшли 2-й Запорізький полк Петра Болбочана в Харкові, Сіра дивізії на Чернігівщині, Чорноморський кіш у Бердичеві, полк Сердюцької дивізії та ін. Повстання почалося 16 листопада 1918 р. одночасним виступом військових частин у Білій Церкві, Бердичеві та Харкові. Заручившись згодою про взаємний нейтралітет із Великою солдатською радою німецьких військ, Директорія спробувала захопити Київ раптовим ударом. 18 листопада 1918 р. у бою під Мотовилівкою стрілецькі частини під команду сотника Осипа Думіна завдали поразки військовим силам гетьмана Павла Скоропадського. І хоч захопити Київ не вдалося, ця перемога, здобута в перші дні повстання, стала своєрідним каталізатором для розгортання масового збройного виступу по всій Україні (3, с. 165).

18 листопада 1918 р. про перехід на бік Директорії офіційно заявив командир Подільського корпусу генерал-значковий Петро Єрошевич. Завдяки цьому Подільська губернія перейшла під контроль Директорії і Вінниця стала її тимчасовою столицею. Тут зібралися представники політичних партій і організацій, почали формуватися перші осередки адміністративно-управлінського апарату. Озброєння, майно і продовольство зі складів Подільського корпусу були використані для формування повстанських загонів (1, с. 82).

На окремих територіях боротьбу з осередками гетьманської влади вели місцеві повстанські загони. Найбільш потужні формування були створені отаманам Никифором Григор'євим на Єлизаветградщині, Зеленим (Данилом Терпилом) в районі Трипілля (тепер Обухівський район Київської області), Володимиром Оскілком на Волині та ін.

Заклик до повстання підтримали й ліві есери, анархісти, махновці та більшовики (2, с. 118).

У ході повстання Директорії не вдалося створити на заміну гетьманської владі дієвого владного механізму. Найчастіше реальна влада в провінції перебувала в руках військових. Саме з того часу вийшов і почав поширюватися по всій Україні своєрідний суспільно-політичний феномен, відомий під назвою «отаманщина». Маючи армійське походження, анархічна «отаманщина» поступово перетворилася на найбільш поширену форму місцевої влади, викликаючи вкрай негативну реакцію населення (1, с. 84).

На початок грудня 1918 р. під контролем Директорії перебувала майже вся територія України, крім Києва. Після 2-тижневої облоги 12 грудня Осадний корпус січових стрільців під командою Євгена Коновальця та Дніпровська дивізія розпочали штурм столиці. На допомогу їм Український військово-революційний комітет підняв повстання в місті. Частина гетьманських сил перейшла на бік Директорії. Становище Павла Скоропадського стало безнадійним і 13 грудня він зрікся влади і покинув Україну разом з німецькими військами (3, с. 171). Наступного дня Директорія урочисто в'їхала до Києва. 26 грудня 1918 р. вона проголосила відновлення Української Народної Республіки.

Література

1. Бойко О. Д. Український національний союз і організація протигетьманського повстання. // Український історичний журнал. 2002. № 4. С. 78-87.
2. Політична історія України ХХ століття. К., Наукова думка, 1998. С. 376.
3. Реєнт. О. Павло Скоропадський. К., Альтернативи, 2009. С. 216.

Євгенія Олександрівна Будюкова – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Вікторія Олегівна Панкратова** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

СВОБОДА ВІРОСПОВІДАННЯ ЛЮДИНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як засвідчує історія розвитку людства, релігія надзвичайно вплинула на піднесення прав і свобод людини, національної самосвідомості, формування держави, політичного та духовного життя населення. Неухильне дотримання апробованих міжнародним досвідом принципів свободи віросповідання як невід'ємного права людини є

неодмінною ознакою громадянського суспільства. Для Української держави – це умова повноцінної інтеграції в міжнародне співтовариство, один зі засобів досягнення внутрішньої стабільності у суспільстві.

Мета роботи – розкрити сутність права людини на свободу віросповідання.

Законодавче закріплення свобода віросповідання людини знаходить у наступних нормативно-правових актах: Конституції України; Законах України «Про свободу совісті та релігійні організації»; «Про освіту»; Указі Президента України «Про невідкладні заходи щодо остаточного подолання негативних наслідків тоталітарної політики колишнього Союзу РСР стосовно релігії та відновлення порушених прав церков і релігійних організацій» від 21 березня 2002 р.

Стаття 35 Конституції України визначає, що кожен має право на свободу світогляду і віросповідання (1). Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. У разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Свобода віросповідання є фундаментальною складовою першого покоління прав людини. Вона включає в себе такі елементи: право сповідувати віровчення тієї чи іншої релігії; право відправляти релігійний культ; право утворювати релігійну організацію чи входити до утвореної раніше.

Свобода віросповідання як загальносоціальне (природне) право людини є можливістю людини вчиняти певні дії або утримуватися від їх вчинення, за допомогою чого об'єктивується її віровизнання. Конкретизуючи, можемо відзначити, що свобода віросповідання як загальносоціальне (природне) право людини – це можливість людини вчиняти такі діяння, за допомогою яких приймаються, змінюються та сповідуються релігійні або інші переконання.

Відтак, структура свободи віросповідання як природного права людини – це система тих можливостей, котрі відображають змістовну конкретизацію зазначених прав та зв'язки між ними.

Структурні елементи (можливості) свободи віросповідання людини як загальносоціальних (природних) явищ відображено у міжнародних (універсальних та регіональних) актах з прав людини. Ці акти слугують широко визнаними міжнародними стандартами розглядуваного права.

До структурних елементів свободи віровизнання та свободи віросповідання як загальносоціальних явищ належать такі можливості людини: приймати певну релігію чи інші переконання; змінювати свої релігійні чи інші переконання; сповідувати якусь релігію чи інші переконання; утримуватися від окремих дій, несумісних із релігійними чи іншими переконаннями.

Отже, в законодавчій системі нашої держави, є сформована сфера норм, котрі стосуються свободи світогляду та релігійних організацій. І можна вести мову про наявність інституту законодавства, котрий є основою юридичного забезпечення свободи віросповідання.

Література

1. Конституція України : Офіційний текст. Коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина. URL:<https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>

Марина Вікторівна Гайдар – студентка II курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Вікторія Олегівна Панкратова** – доцент кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

БУЛІНГ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Проблема булінгу відома ще з XVI століття. У процесі навчання у дитячих колективах з'явилися негативні тенденції щодо утисків та цькування одних дітей іншими. Термін «булінг» походить з англ. «bully» – хуліган, забіяка; «bullying» – цькування, залякування, третирування. Сьогодні різновиди знущання, глузування, цькування як соціальні явища присутні на різних щаблях соціуму: від систем соціалізації дитини і до дорослих колективів. Одним із найбільш небезпечних проявів булінгу є цькування у дитячих колективах, адже стає причиною низької самооцінки жертви, підвищеного рівня депресивності та тривожності в період формування особистості дитини (1, с.101).

Відповідно до статті 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення булінгом є діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (2).

Серед причин, які сприяють поширенню булінгу в сучасному українському суспільстві, є недоліки виховання підростаючого покоління, відповідна атмосфера в сім'ї, вседозволеність для малолітніх та неповнолітніх, відсутність чітких меж у свободі поведінки дитини, соціальна нерівність. Школярі широко користуються мережею Інтернет, зокрема соціальними мережами, де пропагується насилля і вседозволеність. Це має великий вплив на формування особистості, відкритість Інтернет-ресурсів не завжди несе позитивний характер для користувача, особливо малолітнього та неповнолітнього. Вагоме значення має середовище, у якому перебуває дитина. Воно безпосередньо впливає на її дії та психічний стан (1, с.102).

Л. Кішлі вважає, що основною характеристикою булінгу є емоційне приниження, образа почуттів людини, висловлювання принизливих оцінок щодо іншої людини, що призводить до виключення її з групи. Дослідниця виділяє сім ознак булінгу: 1) емоційне приниження, що включає вербальні і невербальні способи вираження; 2) прояв емоційно образливої і принизливої поведінки впродовж тривалого періоду; 3) непривітна і недовірлива поведінка; 4) втручання у приватне життя людини; 5) погіршення психологічного і фізичного стану людини, на яку спрямована агресія; 6) намір завдати шкоду іншій людині, щоб ця людина пережила події, що завдають травму; 7) агресор займає вище становище, ніж його жертва, і, відповідно, дозволяє собі дії, що принижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині (3).

28 лютого 2019 року в м. Нетішин Хмельницької області судом було винесено першу в Україні постанову про притягнення до відповідальності за вчинення булінгу учнем відносно вчителя (4). Трохи більше, ніж за рік з моменту набуття чинності законом про протидію шкільному цькуванню, станом на початок березня 2020 року, судами винесено 441 постанову. Водночас лише у 122 справах було винесено рішення про накладення стягнення, зокрема, у 9 випадках було винесено попередження, яке не передбачено в санкції відповідної статті, у 10 випадках було призначені громадські роботи, в 1 випадку – зобов'язання публічно вибачитися, у 102 випадках обмежилися штрафом, який найчастіше накладали на матір дитини. 84 справи відправлено на доопрацювання до органів поліції, стільки само справ було закрито за відсутністю складу правопорушення чи у зв'язку із закінченням строку позовної давності (4).

Судова практика в Україні поступово формується. Проте очевидно, що не кожна ситуація є булінгом. Часом спостерігається надмірне реагування батьків на простий конфлікт чи з'ясування стосунків між учнями, в той час, як ознак цькування в них немає. Існує така практика, де суд постановою закриває провадження у справі і особа не притягується до відповідальності з наступних причин: відсутні

ознаки булінгу, а саме – відсутнє систематичне постійне насилля з боку групи осіб, або однієї особи за підтримки групи осіб, з ознаками нерівності сил, застосованих та направлених до однієї тієї самої людини; дії були вчинені з метою самозахисту, а факт булінгу не знайшов свого підтвердження; не здобуто доказів наявності вини особи у вчиненні правопорушення, що ставиться їй у вину. В протоколі про адміністративне правопорушення описано лише події, в яких відсутні ознаки боулінгу (5).

Отже, питання протидії боулінгу потребує більш системної уваги з боку держави. Як представники підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, так і працівники закладів освіти не мають належного досвіду в даній сфері, тому потребують додаткових знань та освітніх програм. Але, не лише держава повинна піклуватись про майбутнє, батьки мають усвідомлювати, що поведінка дитини формується саме в сім'ї.

Література

1. Опольська Н. Булінг: юридичний склад адміністративного проступку. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 10. С. 101-107.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-21). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення. URL : <http://kipt.sumdu.edu.ua/en/k2>.
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.
5. Судова практика щодо булінгу: відмінності від інших ситуацій. URL: <https://pravo.minjust.gov.ua/ua/articles/1419-sudova-praktika-shhodo-bulingu-vidminnosti-vid-inshih-situacij>.

Ілля Романович Данілов – студент III курсу юридичного факультету
Сумського національного аграрного університету
Науковий керівник: **Людмила Іванівна Рожкова** – доцент кафедри
державно-правових дисциплін та українознавства Сумського
національного аграрного університету,
кандидат історичних наук, доцент

РЕОРГАНІЗАЦІЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У 1946-1953 РР.

Загострення криміногенної ситуації наприкінці війни зумовило необхідність реорганізації органів внутрішніх справ. Починаючи з 1946 р., вдосконалювалась організаційна структура органів міліції. 18 березня 1946 р. Народний Комісаріат внутрішніх Справ був

перейменований на Міністерство внутрішніх справ СРСР, аналогічні зміни стосувалися і союзних республіках. У липні 1946 року була змінена система управління карного розшуку, його підрозділи поповнилися співробітниками.

На тлі складного економічного становища в країні зростала злочинність в економічній сфері. У цих умовах зазнають реорганізації відділи боротьби з розкраданням соціалістичної власності і спекуляцією (ОБХСС). Збільшується їх чисельність, з метою закріплення кадрів було ухвалено рішення, яке забороняло переміщення відповідальних співробітників служби ОБХСС без узгодження з відділом кадрів МВС СРСР.

У цей період, починаючи з 1947 року, в реорганізаційних процесах, що відбуваються в системі МВС, виявляється тенденція до мілітаризації органів міліції, їх жорсткої централізації. У серпні на особливе становище була переведена міліція великих міст, у тому числі Києва, Одеси та ін. У 1947 році зі складу МВС до органів МДБ були передані відділи боротьби з бандитизмом. У цьому ж році при управліннях карного розшуку були утворені науково-технічні відділи, оснащені сучасною на ті часи оперативною технікою.

У лютому 1948 року створюється слідчий відділ у складі Головного управління міліції МВС СРСР та аналогічні відділи при республіканських і обласних УМВС. Їх завданням був розгляд кримінальних справ, які порушувалися оперативними відділами міліції, що сприяло зміцненню законності в діяльності міліції. 7 липня 1948 р. було введено в дію новий Дисциплінарний статут, який визначав функціональні обов'язки і права працівників міліції.

У липні 1949 р. у складі МВС УРСР були створені відділи з керівництва оперативною роботою для боротьби з карною злочинністю, при обласних управліннях МВС – відділи по боротьбі з бандитизмом.

У жовтні 1949 р. міліцію було передано із МВС у Міністерство державної безпеки СРСР. Це було викликане прагненням поліпшити роботу міліції та зміцнити її кадри, хоча на таке рішення частково вплинула і та обставина, що відразу після закінчення війни розпочиналася нова хвиля репресій і міліція мусила сприяти органам державної безпеки у виконанні непритаманних їй каральних функцій.

У 1949 р. міліція була передана у підпорядкування Міністерства державної безпеки. Перебування органів міліції у системі МДБ практично не спричинило принципових змін у структурі й основних напрямках діяльності – ліквідації наслідків війни у сфері охорони громадського порядку, боротьбі зі злочинністю, охороні державної власності, а також ліквідації дитячої безпритульності та бездоглядності.

Разом з тим, в окремих випадках на ОВС були покладені невідповідні правоохорончим каральні функції. У квітні цього ж року для посилення партійного контролю над органами міліції в міських і

районних відділеннях міліції були введені посади заступників начальників цих органів з політичної частини. У 1950 році було скасовано зональний принцип керівництва місцевими органами розшуку як такий, що не виправдав себе, і введено лінійний (за видами злочинів). Міліція перебувала в складі МДБ до березня 1953 року, коли було ухвалено рішення про об'єднання союзних і республіканських міністерств держбезпеки і внутрішніх справ у єдине союзно-республіканське міністерство внутрішніх справ.

У березні 1953 р. було ухвалено рішення про об'єднання союзних та республіканських міністерств держбезпеки і внутрішніх справ в єдине союзно – республіканське МВС. У період з 1946 р. по 1956 р. керівниками МВС призначались: Т.А. Строкач – народний комісар (міністр) внутрішніх справ – з січня 1946 р. по березень 1953 р., а також з липня 1953 р. по травень 1956 р.; П.Я. Мешик – міністр внутрішніх справ з 16 березня по липень 1953 р.

Такі часті і суперечливі організаційні зміни НКВС – МВС – МДБ та зміни їх керівників можуть свідчити про те, що в їхній основі були не об'єктивні, а суб'єктивні причини. Нерідко це зумовлювалось політичними інтересами, боротьбою за посади, прагненням мати на чолі силового відомства особистість, цілком віддану керівництву держави та партійним органам.

Дарина Григорівна Заврічко – курсант II курсу Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Геннадій Геннадійович Дедурін – доцент кафедри теорії та історії держави і права Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ АМНІСТІЇ ЗА ЧАСІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РОКІВ

У сучасній правовій науці амністія (від грец. *αμνηστια* – прощення) розуміється як повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності і покарання певної категорії осіб, винних у вчиненні злочинів або кримінальні справи стосовно яких перебувають у провадженні органів дізнання, досудового слідства чи суду, але не розглянуті останніми, або ж розглянуті, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили (1).

Місце амністії як правового інституту неможливо визначити без розгляду його історичної ретроспективи. Це допоможе не лише встановити особливості застосування цього інституту на різних історичних етапах, але й спрогнозувати шляхи його подальшого вдосконалення. У цьому контексті, слід зазначити, що в Україні одним з

виявів ідей милосердя та гуманізму стало застосування стосовно осіб, які вчинили злочини, актів амністії та помилування. Звичайно, на кожному конкретному історичному етапі таке застосування мало власну специфіку.

На території України, у імперський період не існувало амністії у її сучасному державно-правовому розумінні. Втім, повалення царату та революційні події 1917 року внесли істотні корективи у процес розвитку інституту амністії. Вже в березні 1917 року Тимчасовим Урядом Росії було видано Указ про амністію. Тим самим, було закладено фундамент існування амністії як самостійної форми державного прощення.

Того ж місяця до влади в Україні приходе Українська Центральна Рада. У листопаді 1917 року вона проголошує III Універсал, де, серед іншого, йшлося про надання повної амністії всім ув'язненим та затриманим за політичні виступи, які відбулися до 7 листопада 1917 року. Амністія стосувалася як засуджених, так і не засуджених, а також і тих, кого ще не встигли притягнути до відповідальності (2). Таким чином, на наш погляд, саме III Універсал УЦР започаткував в Україні амністію як самостійну форму державного прощення.

При П. Скоропадському, який прийшов до влади наприкінці квітня 1918 року, було видано Закони про тимчасовий державний устрій України. У контексті нашої проблематики звертає на себе увагу ст. 7 зазначеного документу, у якій йшлося, що гетьманові належить «помилування засуджених, полегшення кари і загальне прощення зроблених злочинних подій зі скасуванням проти них переслідування і звільнення їх від суду і кари, а також складання казенних взимок і даровання милости в особистих випадках, коли цим не порушуються нічий охоронені законом інтереси і громадянські права»(3, с. 36). Наскільки широко це право застосовувалося гетьманом на практиці, через брак відповідних документальних свідчень, невідомо.

У законодавстві часів Директорії УНР згадки про амністію були відсутні, проте саме орган створений Директорією – Рада комісарів, на початку грудня 1918 року, звільнивши з київських тюрем близько півтисячі політичних в'язнів часів Гетьманату, здійснив першу амністію на теренах українських земель часів революції (4, с. 201).

Отже, нормативно-правова база в Україні часів Національної революції відрізнялася строкатістю та поєднувала як старі імперські закони, так і законодавчі акти, що приймалися Тимчасовим урядом, УЦР, Гетьманатом, Директорією, більшовиками. Жодній українській владі не вдалося провести кодифікацію права. Натомість радянська влада з перших своїх кроків надавала амністії як самостійному державно-правовому інституту значно більше уваги, що й знайшло своє відображення вже у перших нормативно-правових актах виданих більшовиками.

Література

1. Закон України «Про застосування амністії в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-D0%B2%D1%80/ed20130518>
2. III Універсал Української Центральної Ради, 7 листопада 1917 року. URL: https://uk.wikisource.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B5%D1%82%D1%96%D0%B9_
3. Мойсик В. Амністія та помилювання в Україні: становлення і розвиток. Вісник Верховного Суду України. 2012. №9. С. 35 – 47.
4. Маляренко В., Музика А. Амністія та помилювання в Україні. К.: Атіка, 2007. 700 с.

Софія Олександрівна Косенко – курсант I курсу Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Геннадій Геннадійович Дедурін – доцент кафедри теорії та історії держави і права Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ АНТИАЛКОГОЛЬНОЇ КАМПАНІЇ ДОБИ ПЕРЕБУДОВИ

Вживання алкогольних виробів є справді інтернаціональною проблемою, що залишається актуальною і в наш час. На певних етапах розвитку людства пропонувалися різні методи боротьби з цим типом девіантної поведінки. Найбільш радикальним з них було запровадження так званого «сухого закону», який передбачає сукупність заходів, вживаних державою з метою регулювання обсягу алкогольних виробів, що вживаються її громадянами. Чи виправдовували себе заходи, передбачені цим законом? Відповісти на це питання можна, звернувшись до історичного досвіду, зокрема, проаналізувавши особливості проведення однієї з наймасштабніших антиалкогольних кампаній у СРСР, що припала на часи перебудови.

1 березня 1985 року М. Горбачова стає Генеральним секретарем ЦК КПРС, а вже 7 травня 1985 року ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР приймають постанови «Про заходи щодо подолання пияцтва і алкоголізму» та «Про заходи щодо подолання пияцтва і алкоголізму, викорінювання самогеноваріння». 16 травня 1985 року було оприлюднено Указ Президії Верховної Ради СРСР «Про посилення боротьби з пияцтвом і алкоголізмом, викорінювання самогеноваріння». Відповідні укази були водночас про дубльовані в усіх союзних республіках. Зокрема, в Українській РСР Указ набув законної сили з 1 червня 1985 року. Він передбачав суттєве скорочення виробництва алкогольних напоїв, кількості місць і часу їх реалізації (1). Невиконання Указу

загрожувало притягненням до адміністративної чи, навіть, кримінальної відповідальності.

Антиалкогольні заходи того часу передбачали: скорочення виробництва алкоголю; обмеження торгівлі; підвищення цін на алкогольну продукцію; впровадження системи суворих покарань за порушення антиалкогольного законодавства; пропаганду тверезого способу життя і заборону позитивного зображення вживання алкоголю; вдосконалення методик, які використовувалися під час лікування від алкоголізму (2).

Як наслідок, більшість магазинів, які торгували алкогольною продукцією припинили свою роботу. Через те, що алкоголь було дозволено реалізовувати за спеціальними талонами у відведений час (з 14-ї до 19-ї години), виникали величезні черги. Алкоголь зник із літаків, поїздів, готелів, кафе. Спиртне дозволяли продавати в деяких ресторанах, але наливали не більше 100 г горілки і 150 г вина (1).

Чи досягли подібні заходи очікуваних результатів? На це питання не так просто надати одноставну відповідь. Так, протягом 1985 – 1987 років мало місце істотне зменшення втрат робочого часу через прогули та інші порушення трудової дисципліни, кількість злочинів на ґрунті пияцтва, автоаварій. Дещо зросла середня тривалість життя. Однією з причин цього було зниження смертності від зовнішніх причин серед осіб віком 26-60 років, що пов'язували зі зменшенням рівня алкоголізації населення, а також, певною мірою, і серцево-судинних хвороб завдяки меншому споживанню алкоголю (3).

Водночас, адміністративно-командна сутність антиалкогольної кампанії мала й цілу низку суттєвих недоліків. Вже з літа 1985 року почалася поширюватися спекулятивна торгівля алкогольною продукцією, це, у свою чергу, надало поштовх стрімкому зростанню тіньової економіки. Населення почало масово переходити на вживання спиртовмісних речовин. Протягом 1986-1987 років в СРСР на 30% зріс продаж клею «БФ» (п'яниці ласкаво називали його «Борис Федорович»), на 17% – дихлофосу, на 14% – рідини для чищення скла, у аптеках скуповувалися спиртовмісні ліки, внутрішнє застосування знаходили й одекони. Ще одним зворотнім наслідком антиалкогольної кампанії стало швидке поширення наркоманії та токсикоманії. Зокрема, в УРСР, протягом 1982-1989 років кількість наркоманів зросла у 4,2 рази (2).

Отже, антиалкогольна кампанія часів перебудови, заснована на безнадійно застарілих командно-адміністративних методах, в цілому, себе не виправдала. Різко впали бюджетні надходження, що створило у суспільстві помітну соціальну напругу. Зростало виробництво підпільних сурогатів та самогоноваріння. Серед молоді поширювалася наркоманія та токсикоманія.

На думку автора, «сухий закон» хоча і обмежує доступність алкогольних виробів, не усуває всього комплексу причин алкоголізації населення, тому цю практику не можна розглядати у якості абсолютної панацеї від цього сумного явища. Успішність антиалкогольних кампаній, як демонструє історичний досвід різних країн світу, можлива лише за умови поєднання жорстких заходів, як-то «сухий закон», з цілеспрямованою державною політикою культивування тверезого способу життя, особливо серед молодого покоління (4, с. 109).

При цьому під державною політикою з проблем алкоголізації суспільства слід розуміти всю сукупність дій законодавчих і виконавчих органів влади, що забезпечують ефективний контроль за виробництвом і обігом алкогольної продукції одночасно з реалізацією системи антиалкогольних заходів, спрямованих на попередження та подолання вживання алкоголю і його негативних соціальних наслідків.

Література

1. З архіву: «тверезий» Горбачов та 6 метрів Бубки (1985). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2461573-z-arhivu-tverezij-gorbacov-ta-6-metriv-bubki-1985.html>
2. Латиш Ю. Антиалкогольна кампанія М. Горбачова: причини, здобутки і втрати. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/1952-yurii-latysh-antyalkoholna-kampaniya-m-horbachovaprychyny-zdobutky-i-vtraty>
3. Саптаєв М. Антиалкогольна кампанія і харизмати. URL: <https://uain.press/blogs/mykola-satpayev-antyalkoholna-kampaniya-haryzmaty-816412>
4. Дедурін Г. Історична практика застосування «сухого закону» в Росії / СРСР та США: плюси та мінуси. Формування тверезого способу життя в сім'ї та суспільстві. Львів: ЛНМУ ім. Данила Галицького, 2016. С. 105-110.

Софія Анатоліївна Литвиненко – курсант I курсу Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Геннадій Геннадійович Дедурін – доцент кафедри теорії та історії держави і права Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

УКРАЇНЬСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА ГРУПА ТА ЇЇ ВНЕСОК У БОРотьБУ ЗА ПРАВА ЛЮДИНИ У СРСР

Радянська політико-правова система мала відверто репресивний характер. Права людини декларувалися у багатьох нормативно-правових актах, зокрема у загальносоюзних та республіканських

конституціях, проте на практиці вони перманентно порушувалися владою. Пік репресій припав на роки перебування на чолі СРСР Й. Сталіна, коли у країні сформувався тоталітарний режим. Втім, і після смерті диктатора, ситуація з правами людини залишалася несприятливою.

У роки хрущовської «відлиги» у Радянському Союзі виникає рух дисидентів. До нього входили юристи, літератори, громадські діячі. Цих людей об'єднувала наявність спільної мети – змусити державу дотримуватись прав людини. Першими українськими дисидентами стали члени Української робітничо-селянської спілки, утвореної у 1959 році Левком Лук'яненко та Іваном Кандибою (1). Вже на початку 1960-х років чимало правозахисників опинилося за ґратами.

Істотним поштовхом для нового підйому дисидентського руху в Україні стало приєднання СРСР у 1975 році до Заключного акту Наради з безпеки і співробітництва в Європі, також відомого як Гельсінські угоди, у якій мова йшла про дотримання прав і свобод людини у всіх країнах світу (2). Дисиденти почали утворювати відкриті групи, з метою здійснення контролю за дотриманням громадянських прав і свобод, передбачених цими угодами.

Українські дисиденти не були виключенням. У листопаді 1976 року було створено Українську Гельсінську групу. Біля її витоків перебували письменник, філософ і громадський діяч М. Руденко та колишній радянський генерал Петро Григоренко. Невдовзі склад групи поповнили Л. Лук'яненко, О. Тихий, І. Кандиба та інші. Подібну організацію сприяння виконанню Гельсінських угод було створеной у Москві, але найактивнішою вважалася саме українська група (3).

Відома радянська правозахисниця Л. Алексєєва, згадувала момент, який передував утворенню УГГ: «Ще до виникнення групи до Москви приїхав Микола Руденко. Він зустрівся з керівником Московської Гельсінської групи Юрієм Орловим. Я була присутня при цьому. М. Руденко повідомив, що у Києві буде створено Українську Гельсінську групу. Ми були дуже вражені цим повідомленням. Справа в тому, що в Україні рівень переслідувань опозиціонерів був набагато вищим ніж у Москві. І терміни українцям призначалися дуже великі» (4). Отже, майбутні члени УГГ добре усвідомлювали усі ризики від подібної діяльності, але рішення свого не змінили.

Протягом 1976-1980 років група видала понад 30 меморандумів, декларацій, маніфестів, звернень та інформаційних бюлетенів. У них піднімалися проблеми політичної, економічної та духовної самодостатності українців, захисту прав людини.

Головним лейт мотивом діяльності групи було: ознайомлення української громадськості зі станом прав людини у республіці, захист прав віруючих та сприяння виконанню статей угоди. У меморандумах УГГ викривалися ситуації з порушеннями прав людини, відстоювалися

права релігійних організацій, зокрема вимагалось узаконити Греко-католицьку церкву, засуджувалися розправи через інакомислення, використання психіатрії у протидії опозиційним силам тощо. Особливим подразником для КДБ став меморандум «Про незаконні арешти», в якому акцент робився на незадовільному становищі політичних в'язнів у таборах (5).

Цікаво те, що незважаючи на законність організації, вона все одно зазнавала постійного тиску. І це цілком природно. Адже організація з такими цілями не могла зустріти іншого ставлення у Радянському Союзі.

Недивно, що майже проти всіх учасників УГГ були застосовані жорстокі репресії. Як правило, влада приховувала дійсні причини затримання членів групи: більшість з них отримували строки не за політичними статтями, а за звинуваченням у згвалтуванні, незаконному зберіганні зброї та іншими інспірованими обвинуваченнями.

До 1980 року більшість учасників було заарештовано, зокрема й за звинуваченнями у антирадянській агітації М. Руденка й О. Тихого було засуджено на 12 років. Загалом, з 41 члена близько 20-ти отримали значні строки ув'язнення (2).

Чимало учасників групи опинилося на примусовому лікуванні у психіатричних лікарнях. П'ятеро дисидентів, серед яких був й В. Стус, не пережили репресій (3). Створення та діяльність Української Гельсінської групи об'єктивно сприяли розгортанню правозахисного руху в Україні та пробудженню національної самосвідомості українців. Члени УГГ доклали максимум зусиль за для привертання уваги світової спільноти до проблеми прав людини в УРСР.

На наш погляд, учасникам групи вдалося закласти міцний фундамент, на якому вже через десятиліття розпочався процес розбудови незалежної української держави.

Література

1. Бажан О. Українська Гельсінська Група: легальна форма протистояння тоталітарному режимові в УРСР. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10461/Bazhan_Ukrayins%27ka_Hel%27sin%27ka_hrupa%20.pdf
2. Павлюченко Ю. Історико-правові аспекти діяльності Української Гельсінської групи. URL: <http://jvsmk.donnu.edu.ua/article/view/5668/5694>
3. Українська Гельсінська Група: 10 фактів про організацію. URL: <https://dyvys.info/2016/11/10/ukrayinska-gelsinska-grupa-10-faktiv/>
4. Діяльність Української Гельсінської Групи з захисту прав віруючих. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/diyalnist-ukrajinskoji-helsinskoji-hrupy-z-zahystu-prav-viruyuchykh/>

5. 09.11.1976 – створено Українську громадську групу сприяння виконанню Гельсінських угод. URL: <http://territoryterror.org.ua/uk/resources/calendar/details/?newsid=434>

Тарас Андрійович Литовченко – курсант I курсу Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Геннадій Геннадійович Дедурін – доцент кафедри теорії та історії держави і права Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

РАДЯНСЬКА АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА ТА ЗАКОНОДАВСТВО 1920-1930-х РОКІВ

У зв'язку зі зростанням духовності, збереженням культурної спадщини, відродженням релігійних традицій українського народу проблема взаємодії суспільства та влади набуває особливої актуальності, що підтвердили нещодавні події, пов'язані з набуттям Українською православною церквою (УПЦ) Томосу. Наразі, коли релігійні діячі та організації виступають у ролі суб'єктів суспільно-політичного життя країни, важливо звернутися до минулого досвіду взаємовідносин влади та релігії. У цьому сенсі значний теоретичний та прикладний інтерес має дослідження політики радянської влади щодо релігії та церкви.

Після приходу до влади більшовиків у жовтні 1917 року, вони швидко розпочали монополізацію духовного життя, що зробила православну церкву їх прямим конкурентом. Враховуючи істотний вплив, який мала церква у суспільстві, ради вирішили діяти шляхом подвійних стандартів. З одного боку, в перших декретах і деклараціях проголошувалося скасування будь-яких обмежень щодо реалізації свободи совісті, а у ст. 24 Конституції УСРР 1919 року визнавалася свобода совісті й право на релігійну та антирелігійну пропаганду (2). Втім, з іншого боку, спрямувавши зусилля на розбудову власної моделі державності з новою системою цінностей, більшовики нарекли релігію «опіумом для народу», намагаючись максимально обмежити його «одурманючий» вплив. Тому 1920-30-ті роки стали драматичним періодом для української православної церкви.

Можна виділити кілька етапів у антирелігійній політиці більшовиків. Перший припадає на 1920-ті роки та збігається з установленням радянської влади в Україні. Він характеризується початком переслідування релігії як світогляду, що протистояв більшовицькому. Другий етап охоплює період з 1929 року й до середини 1930-х років. У цей час відбувалася так звана «соціалізація» українського села. Його наслідком стало витіснення релігії з життя

народу та знищення церкви як соціального інституту. Третій етап антирелігійної боротьби розпочався в другій половині 1930-х років й тривав до 1940 року (1). Влада починає застосовувати найжорсткіші методи, спрямовані на фізичне винищення духовенства, матеріальних і релігійних цінностей та пряме руйнування церков.

Спробуємо докладніше зупинитися на характеристиці ключових нормативно-правових актів, що визначали антирелігійний курс політики більшовиків. Першоосновою цієї політики, безперечно, був «Декрет про відокремлення церкви від держави та школи від церкви» від 19 січня 1919 року. Він передбачав, що все майно церковних і релігійних громад стає народною власністю (3). З метою виконання декрету та інших суміжних документів при ЦК більшовицької партії було створено антирелігійну комісію, яка планувала й організовувала боротьбу з релігією та віряними на всій території підконтрольній радянській владі. Відповідні комісії почали виникати й на місцях. Після остаточного встановлення у 1920 році радянської влади в Україні, подібні процеси розгорнулися й на її землях.

Протистояння більшовиків з церквою виявилася в постійному переслідуванні духовенства, репресіях і навіть фізичному винищенні непокірних. Так, лише протягом 1920-х років, за різними даними, було знищено від 700 до 8 тис. чоловік (1).

Особливістю антирелігійної кампанії в Україні, був її тісний зв'язок з розкуркуленням українського села. Радянська влада розглядала закриття церков, переслідування духовенства та вірян як складову частину побудови соціалізму на селі. Паралельно переслідувалася мета – зруйнувати в особі селянства основну соціальну базу православ'я. У рамках цієї політики відбувалася масштабна секуляризація. Так, якщо за даними НКВС СРСР, 1917 року в країні діяло 106,4 тис. молитовних будинків усіх віросповідань, то у 1928 році їх залишилося трохи більше 38,1 тис. (4, с. 32).

Більшість релігійних споруд зачиняли та розбирали на «будівельний матеріал». Зносили не тільки культові споруди, а й будівлі цивільної архітектури під приводом, що вони є перешкодою новому будівництву чи вуличному рухові. Радянська влада робила все, щоби позбавити церкву її сакрального значення – скидала хрести, дзвони, всередині влаштовувала комори, стайні, клуби, спортивні зали та школи. Після скидання христів із верхів церков, дзвіниць, руйнувалися громовідводи. Все це відбувалося для наруги, осквернення святого місця, приниження релігійних почуттів вірян.

В цілому, нормативно-правові акти, що складали основу антирелігійного законодавства більшовиків, були провідниками їх політичного курсу, спрямованого на роз'єднання віруючих та побудову атеїстичної держави. При цьому, законодавство у цій сфері не відзначалося послідовністю, у зв'язку з відсутністю загальносоюзного

закону щодо свободи совісті та багато чисельністю відомих нормативно-правових актів.

Література

1. Бабенко Л. Як українців робили атеїстами: державна політика проти релігії у перші десятиліття радянської влади. URL: <http://uamoderna.com/md/babenko-atheism>
2. Конституция Украинской ССР (1919). URL: [https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%A0_\(1919\)](https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%A0_(1919))
3. Декрет СНК РСФСР от 23.01.1918 Об отделении церкви от государства и школы от церкви. URL: https://ru.wikisource.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BE%D1%82_23.01.1918
4. Чучалін О. Антирелігійна політика радянської влади у сфері освіти та її вплив на виховання молоді у 1920 – 1930-х рр. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Історія. 2014. Вип. 1. Ч. 3. С. 30–33.

Анна Володимирівна Мартиненко – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Вікторія Олегівна Панкратова** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІЖНОГО СЕРЕДОВИЩА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

На сучасному етапі розвитку України однією з найбільш актуальних проблем суспільного устрою є проблема формування правосвідомості та правомірної поведінки молоді. У державі йде активне обговорення питань загострення проблеми правового нігілізму, особистісних аспектів формування правової культури, зокрема й молоді.

Безперечним можна вважати той факт, що на сьогоднішній день суспільство звертає пильну увагу на проблему злочинності в молодіжному середовищі, оскільки дана категорія громадян є головною рушійною силою в процесі формування майбутнього держави.

Молодь, якій бракує життєвого досвіду, здатна піддаватися впливу інших – йде на жакливі дії, що не передбачені законом будь-якої країни (крадіжка, розбій тощо). Дані категорія осіб потребує підвищеної уваги з боку громадськості, державних управлінських структур, так як в силу своїх соціально-психологічних і соціально-вікових особливостей може підпадати під вплив кримінального світу.

Проблема криміналізації молодіжного середовища є актуальною і злободенною на сьогоднішній день. Ситуація в молодіжному середовищі ускладнюється тим, що на початковому етапі групи кримінальної спрямованості можуть залучати молоду людину своєю альтернативністю, агресивністю життєвого стилю. Як відомо, характерною рисою молодіжної культури є категоричність суджень, максималізм, неприйняття порад оточуючих, їх нерідко обтяжує підпорядкування існуючим моделям суспільного розвитку, нормативно-регламентованій повсякденному житті. Зазначені тенденції побічно сприяють зростанню впливу кримінальних установок і кримінального світогляду.

У науковій літературі до причин недостатньої ефективності попередження криміналізації молодіжного середовища відносять: недостатню усвідомленість проблеми; органи МВС займаються проведенням профілактики щодо запобігання діяння, але дії обмежені; слабке навчальне виховання пов'язане з ювенальною злочинністю.

Причини процесу криміналізації молодіжного середовища мають загально соціальний характер. Як і раніше, значна кількість молодих людей засуджуються за злочини і відбувають покарання в місцях позбавлення волі. У результаті частина осіб, які повернулися з місць позбавлення волі, активно беруть участь у формуванні молодіжних груп кримінального характеру.

Загально відомим є факт, що криміналізуються багато молодіжної спільноти спортивної спрямованості. Наприклад, секції карате, кікбоксингу, боксу, боротьби та інших видів єдиноборства. У багатьох випадках вони використовуються криміналом як бойові загони, резерв охорони. Ситуація ускладнюється тим, що у своїй більшості такі об'єднання мають легальну основу діяльності (2, с. 264).

Налічують велику кількість методів та заходів боротьби із злочинністю в молодіжному середовищі:

- профілактичні бесіди із сім'ями, а належну увагу необхідно надати родинам із проблемними випадками, консультації за участю працівників правоохоронних органів та юстиції;
- підтримання та нав'язування молоді лише корисних звичок та в загалом здорового способу життя;
- доступність високоякісної освіти;
- забезпечення молоді робочими місцями.

На законодавчому рівні прийнято ряд нормативно-правових актів у даній сфері. Зокрема, це Закони України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді України», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Постанова Кабінету Міністрів України № 148 від 18 лютого 2016 року «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 роки та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» та інші.

Загальнопроєвентивне значення має відродження закладів військово-патріотичного спрямування та розвитку скаутського молодіжного руху. Зайняти бездіяльний період молоді, особливо мешканців депресивних територій, можна шляхом утворення мережі таборів, загонів, команд, громадських організацій скаутського спрямування на чолі з учасниками бойових дій, ветеранами спецслужб, відставними офіцерами. Останні авторитетно і переконливо в просвітницько-навчальних та пригодницько-ігрових формах можуть здійснювати військово-патріотичне виховання, сприяти розвитку суспільно корисних особистих рис, навичок адаптації до складних життєвих обставин, виживання в екстремальних ситуаціях та конструктивному розв'язанню життєвих проблем (1, с. 79).

Отже, реалізація перелічених заходів забезпечить створення необхідних умов та дотримання гарантій повноцінного соціального становлення і розвитку молодого покоління в інтересах суспільства.

Література

1. Головкін Б.М. Запобігання криміналізації молодіжного середовища. Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. Харків. : Право, 2012. Вип. 23. С. 76-87.
2. Кубякин Е. О. Криминализация молодежной культуры в условиях современного информационного общества. Общество и право. 2010. № 2(29). С. 263-266.

Ілона Юрївна Ніколенко – студентка I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Вікторія Олегівна Панкратова** – доцент кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА

Правова система України переживає період входження в європейський правовий простір. З огляду на необхідність приведення українського права у відповідність до норм і принципів міжнародного права важливим є вивчення європейського правового досвіду та європейської правової доктрини щодо джерел права.

Проблема визначення судової практики Європейського суду з прав людини джерелом українського права є малодослідженою в повній мірі сьогодні. На практиці законодавчо закріплене положення визнання судової практики Європейського суду з прав людини джерелом українського права стикається з труднощами, що створює ситуацію необхідності дослідження цього питання.

Джерела права – це способи зовнішнього вираження і закріплення правових норм. За загальним правилом в українській правовій системі прецедент не визнається джерелом права. Виключення становить практика Європейського суду з прав людини. Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року суди повинні застосовувати при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права (2, с. 24).

Впровадження у національну правову систему такої інституції, як Європейській Суд з прав людини відбулося на відповідних правових підставах. Так Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), ратифікована Законом України від 17 серпня 1997 року (1, Ст. 263), яка відповідно ст. 9 Конституції України, як чинний міжнародний договір, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, стала частиною національного законодавства України. Саме Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року» передбачається визнання Україною юрисдикції Європейського суду з прав людини, зокрема п. 1 зазначає: «Україна повністю визнає на своїй території щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції» (1).

У контексті вищесказаного слід зазначити, що з моменту ратифікації Конвенції, вона стала частиною українського законодавства і джерелом права. Розділ 2 Конвенції, який має назву «Європейський суд з прав людини» став надзвичайно важливим для національного законодавства, оскільки наділив Європейський суд з прав людини правом правотворчості, а отже рішення Суду отримали статус джерела права. Стаття 32 Конвенції визначає, що юрисдикція Європейського суду з прав людини поширюється на весь каталог питань, які пов'язані із тлумаченням та застосуванням Конвенції та протоколів до неї (4, с. 56).

Виходячи зі змісту сформульованої законодавцем правової норми, застосування положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод при розгляді конкретної справи є обов'язком судді, однак науковцями висловлюються слушні думки, що при здійсненні правосуддя як Конвенція так і рішення ЄСПЛ мають застосовуватися лише за наявності певних умов, а саме: за наявності в національному законодавстві правових «прогалин» щодо прав людини та основних свобод, які водночас визначені в Конвенції та протоколах до неї; для кращого розуміння тих положень українського законодавства, до яких були внесені зміни або доповнення на підставі відповідних рішень ЄСПЛ; для реалізації на практиці таких основних принципів Конвенції, як «верховенство права», «справедливість»,

«справедливий баланс», «справедлива сатисфакція», оскільки в чинному вітчизняному законодавстві вони є новими категоріями та повністю не досліджені. Тоді як рішення Суду певним чином допомагають їх зрозуміти (3, с. 29).

Таким чином, судову практику ЄСПЛ у вигляді його правових позицій можна визначити джерелом права. Відступ від правової обов'язковості рішень Європейського Суду дозволяється лише у виняткових випадках, коли їх виконання суперечитиме основоположним приписам Конституції, що водночас не може бути перешкодою для пошуку спільними зусиллями зацікавлених сторін взаємоприйнятних способів мінімізації конституційно-конвенційних колізій.

Література

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : закон України від 17 липня 1997 року. Офіційний вісник України. – 1997. № 29. С. 11.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02. 2006 року № 3477-VI . Урядовий кур'єр. 2006. № 60. С. 24.
3. Паліюк В. П. Особливості застосування судами України Конвенції про захист прав та основних свобод: (навчально-практичний посібник). Миколаїв, «Атол», 2003. 208 с.
4. Стоянова Т. Практика Європейського суду з прав людини як джерело цивільного процесуального права України. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6. С. 55-58.

Дмитро Іванович Серховець, Сергій Дмитрович Хара – курсанти
II курсу Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Геннадій Геннадійович Дедурін – доцент кафедри
теорії та історії держави і права Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

ПРОЯВИ КОРУПЦІЙНИХ ДІЙ ТА БОРОТЬБА З НИМИ ЗА ЧАСІВ ГЕТЬМАНЩИНИ

У сучасному розумінні корупція – термін, що зазвичай використовується задля позначення використання посадовою особою своїх владних повноважень і довірених йому прав з метою особистої вигоди, що суперечить законодавству і моральним установкам. Звісно, що сучасне розуміння корупційної діяльності та панує у XVII ст. – попри подібність методів здійснення – кардинально різняться в оцінці моральності. Скажімо, серед польської та української шляхти,

домінувало переконання, що хабар – це звичайна фінансова транзакція, яка не може трактуватись із точки зору моралі (1). Попри те, що в українській та зарубіжній науці досить добре вивчена історія Гетьманщини, яка існувала з середини XVII до 60-х років XVIII ст., деякі проблеми й досі залишаються дослідженими фрагментарно. Однією з них є з'ясування місця корупції у житті української козацької держави.

Українське козацтво, що у I пол. XVII ст. вже сформувалося у якості окремого суспільного стан, підпорядковувалося неписаним законам і нормам соціуму Запорізької Січі, тому в історичних джерелах корупційні явища, пов'язані із запорозьким військом, фіксуються доволі часто, що і стало об'єктом багатьох спостережень. Слід відзначити, що на Запорізькій Січі корупцію викорінювали досить жорстко. Упіймані на крадіжці позбувалися посади, а то й життя, все залежало від обставин злочину та громадської думки стосовно злочинця.

Проблема корупції у Гетьманщині, особливо зловживання службовим становищем з боку козацької старшини, загострилася одразу після завершення Національно-визвольної війни 1648-1657 рр., ставши однією з головних ознак доби Руїни (2). Цьому сприяли й кардинальні революційні зміни соціально-економічного та суспільно-політичного характеру, які відбулися в ході Хмельниччини. Так, на території Наддніпрянської України було ліквідоване землеволодіння польських магнатів та шляхти, польської корони, а також католицької церкви. Залишилося лише нечисленне землеволодіння української православної шляхти та православних монастирів, а більша частина населених пунктів перейшла в розряд «вільних військових сіл», землі яких формально вважалися власністю держави. Саме перерозподіл земельної власності створив передумови для появи численних корупційних схем.

Втім, хоча корупційні хробаки і підточували Гетьманщину, масштаби корупції були значно меншими у порівнянні із сусідньою Московією. Поширення московських порядків на території Гетьманщини, водночас сприяло й запозиченню козацькою верхівкою її корупційних схем. У Московському царстві звичним явищем було «стимулювати» чиновників хабарами. Саме звідти до України прийшло бачення того, що служба в органах влади – це спосіб прогодуватися.

На керівні посади в Запорізькій Січі росіяни призначали потрібних їм людей. А поряд з ними ставили спостерігачів-кураторів, які контролювали усі дії та фінансові операції козацької старшини. Так на Січі вперше з'явилася «чорна бухгалтерія». Її використовували для підкупу російських чиновників. А традиційна козацька демократія з голосуванням шапками відійшла у небуття. Є свідчення, що Іван Мазепа, коли мова йшла про обрання нового гетьмана, організував підкуп козацької ради та «зацікавив» у своїй кандидатурі московського

князя Василя Голіцина. В цілому, булава обійшлася йому у величезну на той час суму – 5 тисяч рублів (3).

На початку XVIII ст. аби зробити кар'єру від рядового козака до старшини – однієї відваги на полі бою було вже замало. Набуло поширення кумівство. Утворилися цілі клани, які прибрали до своїх рук керівні посади на Гетьманщині. Вони передавалися у спадок. Тому діти зі знатних родин не йшли у Військо Запорізьке рядовими козаками, а одразу записувалися у військові старшини, копіюючи практику поширену серед російського дворянства (4).

Останній український гетьман К. Розумовський зіштовхнувся зі значною корупцією як на центральному, так і, особливо, на місцевому рівні. Факти зловживання службовим становищем було встановлено стосовно полковників, сотників, представників козацької старшини, заможного козацтва та навіть вийтів й міських урядовців. Треба відзначити, що К. Розумовський та його уряд в особі Генеральної старшини та Генеральної військової канцелярії, намагалися протидіяти зловживанню службовим становищем урядовцями, хоча часто антикорупційні заходи не давали бажаних результатів. Вже в перші роки правління гетьмана, його уряд виявив значну невідповідність доходів з гетьманських маєтностей, що свідчило про масштаби зловживань з боку їх управителів. У зв'язку з цим була створена слідча комісія з гетьманських урядовців, яка встановила великі розкрадання коштів управителями гетьманських маєтностей (5). Це викликало значний резонанс в Лівобережній Україні.

Звісно всі ці прояви корупції які поширювалися на території України за тих часів не могли залишитися без уваги, та певні «антикорупційні» норми козацького законодавства все ж таки були розроблені, вони знайшли своє відображення у «Правах за якими судиться малоросійський народ», де була передбачена відповідальність за корупційний підкуп у трьох сферах діяльності – військовій, судовій та церковній.

Таким чином, проблема корупції, не дивлячись на відсутність подібного терміну, була добре знайома за доби Гетьманщини. Корупційні прояви набували поширення у зв'язку зі складною економічною ситуацією II пол. XVII ст. та соціальною й майновою диференціацією у козацькому середовищі. Посилення російських впливів на Гетьманщину прискорило розростання корупційних схем, притаманних Московському царству. Перші антикорупційні юридичні норми були зафіксовані у «Правах за якими судиться малоросійський народ». Суттєвий внесок у інтенсифікацію процесу протидії корупційним діям належав останньому українському гетьману К. Розумовському.

Література

1. Jarosz M. Wladza. Przywileje. Korupcja. Warszawa: Wydawnictwo PWN, 2004. 264 s.
2. Рігельман О. Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі. Київ: Либідь, 1994. 767 с.
3. Скальковський А. История Новой Сечи или последнего Коша Запорожского. Дніпропетровськ, 1994. 325 с.
4. Щербак В. Козацтво українське [Електронний ресурс]. Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2007. 528 с. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kozactvo_ukrainske
5. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України. К.: Інститут історії України НАН України, 2009. 271 с.

Софія Володимирівна Талда – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Юрій Григорович Осадчий** – професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор історичних наук, професор

ДО ПИТАННЯ ІСТОРІЇ РЕЦЕПЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

Вплив римського приватного права на законодавство України простежується упродовж X-XIX ст. Найстародавнішою пам'яткою древньоруського права є «Руська правда», чимало положень якої мають безсумнівну схожість з положеннями римського приватного права у його візантійській інтерпретації, що свідчить про рецепціювання окремих законів з візантійського (грецького) законодавства (1, с. 54).

Більш помітним та широким був вплив римського приватного права у законодавстві пізніших часів. Насамперед це стосується Литовських статутів, які замінили «Руську правду». Так Статут 1566 р. своєю структурою та багатьма положеннями подібний до Кодексу Юстиніана. Ще більше вплив римського права позначився на Статуті 1588 р., в якому детально врегульовано приватну власність на землю і значна увага приділена договірному праву (2, с. 97).

На початку XVIII ст. під час складання «Прав, за якими судиться малоросійський народ» були використані Литовські статuti, римські та німецькі джерела, польське законодавство, звичаєве право України і судова практика (3, с. 86).

Однак більше за всього на зміст «Прав...» мало вплив римське приватне право. Воно виявилось у розділах про володіння, право власності та сервітуту, в правовому режимі рухомих та нерухомих речей, первісних та похідних способах набуття власності, в захисті права власності vindикаційним позовом, у положеннях зобов'язального права тощо. Простежується вплив ідей та рішень римського приватного права й на «Зібрання малоросійських прав» 1807 р. (2, с. 104).

Після жовтневого 1917 р. перевороту в Росії всі правові рішення визначалися радянською доктриною. Тому перші роки радянської влади характеризуються руйнуванням існуючої системи майнових відносин та регулюючої їх системи права, відмовою від приватної власності. На пряме рецепціювання римського приватного права було накладено табу (1, с. 207).

Особливо підкреслювалося, що нова влада не визнає нічого приватного, тому приватне право не діяло. Такі вказівки і зауваження були дані стосовно Цивільного кодексу УРСР 1922 р. Однак часткова опосередкована рецепція деяких положень та ідей римського приватного права спостерігається під час другої кодифікації українського радянського цивільного права в 1961-1963 рр. (2, с. 218).

На початку 90-х рр. відбувається поступовий поворот у ставленні вітчизняних цивілістів до римського права – від негативного до позитивного, точніше вираженого аналітичного. З'являються публікації, присвячені іншим системам права власності, нові підходи до оцінки відносин власності. А Празький 1989 р. колоквиум «Загальноєвропейський дім – уявлення і перспективи» дав поштовх дослідженням у галузі міжнародного приватного права і публічного права у СРСР.

З проголошенням незалежності України постало питання про формування власної національної правової системи, яка має ґрунтуватися на принципово нових засадах. У своїх численних нормативних актах Україна повертається до таких гуманістичних цінностей, як правове забезпечення суверенітету особи, встановлення гарантій її прав, зрівняння правового становища особи і держави, створення умов, за яких особа може вільно розпоряджатися своїми правами, крім випадків, прямо передбачених у законі.

Основним нормативно-правовим актом цивільного законодавства незалежної України став Цивільний кодекс України, прийнятий Верховною радою 16 січня 2003 р. Він є кодифікованим нормативним актом (законом), що регулює особисті немайнові та майнові відносини, учасниками яких є фізичні та юридичні особи, Держава Україна, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права.

У Цивільному кодексі України спостерігається часткова рецепція римського приватного права, що виявляється у визнанні права

приватної власності і розширенні кола речових прав, розширенні прав учасників договірних відносин, прояві ними приватної ініціативи, вільного розсуду під час укладання договорів тощо. За своєю суттю та призначенням Цивільний кодекс України є кодексом приватного права, тобто провідним актом у системі законодавства, що регулює відносини у приватній сфері (1, с. 386).

Непростий процес сучасного правотворення робить особливо актуальною проблему визначення місця римського права в Україні XXI ст. Адже римське право є однією з підвалин сучасної європейської цивілізації. Отже, від того, наскільки великим буде вплив його ідей в Україні, значною мірою залежить готовність нашої держави до інтеграції в європейську спільноту.

Література

1. Захарченко П. П. Історія держави і права України. Курс лекцій. К., Атіка, 2009. 407 с.
2. Макаруч В. С. Вплив римського приватного права на законодавчі акти України. К., Фенікс, 2014. 368 с.
3. Тетарчук І. В. Історія держави і права України. Курс лекцій. К., Центр учбової літератури, 2018. 214 с.

Ілля Олегович Титаренко – курсант I курсу факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Станіслав Юрійович Іванов** – доцент кафедри
теорії та історії держави і права Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент

ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕТРА ДОРОШЕНКА

З проголошенням незалежності України відбуваються активні державотворчі процеси, які тривають і по сьогоднішній день. В цих умовах є актуальним дослідження державотворчих надбань, які були сформовані на території українських земель протягом багатьох століть. Одним із періодів такого активного державотворення була доба «Руїни».

Серед українських історичних діячів цього часу постать Петра Дорошенка, безумовно є однією з найяскравіших, саме за часи його гетьманування відбуваються ряд важливих процесів, без яких активне державотворення в цю добу було би неможливим. Формування державотворчих ідей гетьмана неможливо досліджувати без урахування біографічних відомостей.

Петро Дорофійович Дорошенко народився в 1627 р. в Чигирині і походив з козацького роду (1, с. 25). Освіту здобув у Києво-Могилянській колегії, добре знав латинську і польську мови. Загалом

існуючі джерела не дають змогу дізнатися нам про діяльність Петра Дорошенка до часу проголошення його гетьманом, але достеменно відомо, що на початок Національно-визвольної війни він займав посаду писаря (1, с. 29). Упродовж 1663-1664 рр., обіймав посаду генерального осавула під час гетьманування Павла Тетері, з 1665 р. обраний полковником Черкаського полку. 10 жовтня 1665 р. під час старшинської ради Петра Дорошенка обрали тимчасовим гетьманом Правобережної України. У січні 1666 р. козацька рада у Чигирині підтвердила вибір старшини.

Одразу, після обрання Петро Дорошенко розпочав активну та наполегливу боротьбу за об'єднання українських земель. У 1667 р. між Річчю Посполитою та Московським царством було укладене Андрусівське перемир'я, яке встановлювало мир між цими державами. Умови цього договору абсолютно не враховували державні інтереси Гетьманщини. У цей складний період, Петро Дорошенко вирішує перейти під протекторат Османської імперії та укладає військовий союз с Кримським ханством. На початку вересня 1667 р. об'єднане українсько-турецьке військо, розпочинає воєнний похід на Галичину, наслідком цих дій стало визнання широкої автономії Гетьманщини, польським урядом та встановлення українсько-польського кордону уздовж р. Горині.

На початку літа 1668 р. Дорошенко, на чолі козацького війська, переходить на лівий берег Дніпра. В ході битви під Опішною гетьман Іван Брюховецький був убитий, а Дорошенко став гетьманом Лівобережжя та Правобережжя. Але, його гетьманування на Лівобережжі тривало не довго, призначивши наказним гетьманом Дем'яна Многогрішного, він був вимушений повернутися на правий берег, чим скористались його конкуренти (2, с. 303). У 1669 р. гетьманом Лівобережжя було обрано Д. Многогрішного. В цих несприятливих умовах Дорошенко восени 1669 р. укладає новий союзний договір с Османською імперією. Але, подальші спроби гетьмана об'єднати Україну не мали успіху, тому восени 1675 р. на козацькій раді в Чигирині Дорошенко склав свої повноваження.

Стосовно внутрішньої політики Петра Дорошенка, варто зазначити, що невід'ємною її складовою було проведення кількох важливих реформ. Зокрема, для зміцнення військової системи та політичної влади, гетьман створив 20-ти тисячне наймане військо, що утримувалось та фінансувалося за його рахунок. Фінансова реформа Дорошенка полягала у встановленні на українському кордоні нової митниці, а також початком карбування власної монети для чого ним був створений монетний двір. Для захисту кордонів, гетьман ініціював на степовому прикордонні Торговицький полк із центром у містечку Торговиця.

Враховуючи це можна зробити наступні висновки: державотворча діяльність Петра Дорофійовича Дорошенка, полягала у намаганнях об'єднати Україну в єдину незалежну державу. На певному етапі гетьманування це вийшло, але складна політична, соціально-економічна ситуація, моральний занепад нації, відсутність надійних союзників та загарбницька політика іноземних держав не сприяли політиці державотворення.

Література

1. Дорошенко Д. Гетьман Петро Дорошенко: огляд його життя і політичної діяльності. Нью-Йорк, 1985. 712 с.
2. Володарі гетьманської булави: Іст. портрети / В. Смолій та ін. К.: Варта, 1994. 557 с.
3. Лазарович М. В. Історія України: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 683 с.

Ірина Олегівна Ткаченко – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Вікторія Олегівна Панкратова** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ЖІНОК

Права жінок займають особливе місце в контексті прав людини. Практично у всіх суспільствах і сферах діяльності вони піддаються дискримінації як з юридичної, так і практичної точок зору. Ще в стародавні часи жінку принижували та карали, вона не могла займати керівні посади та навіть не мала права на особисту думку.

Наразі можна спостерігати стрімке зростання ролі жінок у різноманітних сферах суспільного життя. Відбувається усвідомлення того, що різниця між людьми, обумовлена біологічним статусом, не повинна розглядатися з точки зору чоловічої переваги, а потребує формування і вдосконалення юридичних гарантій захисту прав жінок.

Протягом кількох останніх десятиліть світова і національна правотворча практика поповнилася помітною кількістю нових документів стосовно прав людини. Значна частина цих документів відноситься до регулювання правового статусу жінки. Тому надання рівних можливостей кожному члену суспільства (незалежно від статі), забезпечення гарантій вільного розвитку особистості, поваги честі і гідності жінок нарівні з чоловіками є вимогами часу.

Дана проблема залишається надзвичайно актуальною, тому вона постійно фігурує на порядку засідань органів ООН і форумів, організованих під егідою ООН. Ця проблема спочатку значилася в

якості пріоритетного завдання ООН по її вирішенню. Доказом цього є той факт, що серед двох комісій, створених в рамках функціональних органів правозахисної системи ООН в 1946 р, значилася Комісія зі становища жінок, яка була створена поряд з Комісією ООН з прав людини.

Положення про рівність жінок в суспільстві були закріплені в Статуті ООН і в першому акті Міжнародного білля про права людини – у Загальній декларації прав людини 1948 р. У преамбулі Статуту ООН закріплено твердий намір держав – творців ООН «затвердити віру в рівноправність чоловіків і жінок» (1). Всі відповідні положення Статуту ООН, що закріплюють обов’язок держав здійснювати співробітництво в заохоченні і розвитку поваги до прав людини і основних свобод, без будь-якої дискримінації, спрямовані також на захист жінок від будь-якої форми дискримінації.

У Загальній декларації прав людини підкреслено, що не повинно бути різниці у відношенні раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового, станового або іншого становища, людина володіє всіма правами і всіма свободами (1). Дані положення Загальної декларації прав людини повністю стосуються жінок.

Конвенція про політичні права жінок (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20 грудня 1952 року і вступила в чинності 7 липня 1954 г.) зрівняла політичні права жінок і чоловіків. Згідно з її нормами, жінкам на рівних з чоловіками умовах без будь-якої дискримінації належать права: голосувати на всіх виборах, на рівних з чоловіками умовах, без будь-якої дискримінації, бути обраними до всіх встановлених національним законом установ, що вимагають публічних виборів, обіймати посади на суспільно-державну службу і виконувати всі суспільно-державні функції, встановлені національним законом (2).

У рамках Комісії зі становища жінок був розроблений проект декларації, яка була прийнята 7 листопада 1967 року Генеральною Асамблеєю ООН під назвою «Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок». У ст. 6 Декларації йдеться: «Без шкоди для збереження єдності і згоди сім’ї, яка залишається основним осередком будь-якого суспільства, повинні бути вжиті всі належні заходи, головним чином законодавчі, для забезпечення того, щоб заміжні й незаміжні жінки мали рівні з чоловіками права в галузі цивільного права» (3).

Рівне для чоловіків і жінок право користуватися всіма правами людини є одним з основоположних принципів, який визнається міжнародним правом і закріплений в основних міжнародних договорах про права людини. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права забезпечує захист прав людини, які мають основоположне значення для людської гідності кожного. Зокрема, ст. 3

Пакту передбачає рівне для чоловіків і жінок право користуватися правами, передбаченими в Пакті (4).

Важливим актом у даній сфері є Віденська Конференція ООН 1993 р., яка вперше офіційно закріпила визнання самого факту існування прав жінок та фактичного їх порушення в глобальних масштабах. І нарешті, на конференції в Ріо-де-Жанейро в 1999 р. було офіційно визнано ключову роль жінки в процесі стійкого розвитку суспільства, чим остаточно було урівноважено суспільний статус жінки із статусом чоловіка.

Отже, немає сумніву, що захист прав жінок на сьогодні є об'єктивною необхідністю, оскільки немає жодної держави, де б не існувало хоча б одного з виявів порушення прав жінок. На даному етапі проблема прав жінок є в більшій мірі культурною, проблемою застарілих стереотипів і невиправданих соціальних переваг.

Література

1. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 року. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
2. Конвенція про політичні права жінок від 20.12.1952 року. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_156.
3. Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок від 07.11.1967 року. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_386.
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні від 19.10.1973. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

Інна Андріївна Фролова – курсант I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Вікторія Олегівна Панкратова – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

СУЧАСНА СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Освіта завжди була особливою функцією суспільства й держави, спрямованою на формування і розвиток соціально-значущих якостей кожної людини як члена суспільства і громадянина держави. Через освіту здійснюється вплив на формування свідомості суспільства, регулюються процеси свідомого саморозвитку громадян. Як соціальне і культурне явище освіта є атрибутом людства, невід'ємним його супутником у поступальному русі еволюційного розвитку (1, с. 22).

Вивчення міжнародного досвіду є надзвичайно важливим для України, оскільки відсутність чіткої національної стратегії інтернаціоналізації освіти призводить до низького обсягу експорту

освітніх послуг, незадовільних темпів розвитку міжнародних освітніх програм і, відповідно, ускладнює ефективну інтеграцію вітчизняної освіти до загальноєвропейського та світового освітнього простору.

Саме тому дослідження освітніх систем країн Європейського Союзу, спрямоване на виявлення сутності, головних напрямів та чинників, що зумовлюють спільність та розбіжність у функціонуванні та розвитку освіти.

Наприклад, у Польщі функціонують державні вищі навчальні заклади, а також створені після 1990 року приватні. Після 1998 року створено групу професійних вищих навчальних закладів. Навчання має денну, вечірню, заочну та екстернатну форми. Вступати до вищих навчальних закладів мають право особи, що отримали свідоцтво зрілості (2, с. 123).

У вищих навчальних закладах велику увагу приділяють вивченню іноземних мов. Студенти вивчають дві мови – англійську (обов'язково) та одну на вибір: російську, німецьку, французьку, іспанську, італійську та мають можливість складання міжнародного екзамєну з обраної мови.

Сучасна система французької освіти складалася упродовж останніх двох сторіч та вважається однією із найбільш передових у світі. Основні її особливості – перевага державних навчальних закладів і безкоштовність навчання для всіх, включаючи іноземців (правда, університети стягують зі студентів номінальну плату).

Французька освітня система має яскраво виражену національну специфіку. У цій країні своя система дипломів та вчених ступенів, особливий розподіл на цикли, і особливе відношення до дипломів державних навчальних закладів: вони, як правило, цінуються набагато вище, ніж дипломи приватних шкіл та університетів.

Основу системи вищої освіти країни складають університети – найстаріші державні навчальні заклади із сильними академічними й демократичними традиціями. Французька система освіти має різні форми навчання у вищих школах (*Grandes écoles*), університетах і передбачає проходження 2-х циклів – «короткого» і «довгого» (2, с. 162).

Цікавим з огляду даної тематики є досвід Фінляндії. Діяльність закладів університетського сектора визначається законодавством. Вони мають чималу автономію і фінансуються з бюджету. Відповідальність за їх роботу покладено на міністерство освіти. Навчання обов'язково поєднується з науковими дослідженнями, консультаційними та експертними послугами, курсами перепідготовки чи освіти дорослого населення («відкритими курсами»).

Вища освіта поділяється на два типи навчання: політехнічне (АМК/УН), університетське. Політехнічна освіта є більш орієнтованою на практику, підготовку професіоналів для посад, що вимагають великої майстерності і знань, тоді як університетська освіта, як правило,

орієнтована на дослідницьку роботу і забезпечує навчання на основі цього.

Цікавою особливістю фінської вищої освіти є система «літніх університетів» (21 по всій країні), де найздібніші зі студентів можуть добирати кредити і прискорити закінчення навчання у закладі (2, 150).

Отже, сучасна освіта передбачає відкритість майбутньому, а її подальший розвиток повинен спрямовуватися на подолання замкненості й надання освітньому процесу творчого характеру, що потребує нової освітньої моделі, яка б відповідала реаліям постіндустріального суспільства, тим глобальним змінам в усіх сферах життя, які викликані сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями, стрімкими інтеграційними процесами в світі.

Література

1. Сисоєва С. Сфера освіти як об'єкт дослідження. Освітологія. 2002. №1. С. 22-29.
2. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика : навчальний посібник. С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук; Київський університет імені Бориса Грінченка. Рівне : Овід, 2012. 352 с.

Секція 2

СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Віолетта Романівна Дубовських – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Світлана Андріївна Лубенець** – старший викладач
кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ

АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН

24 жовтня 1945 на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй 51 держава, серед яких і Україна, заснували ООН. На сьогодні до складу ООН входить 193 держави і яка фінансується з обов'язкових та добровільних внесків від своїх держав-членів. Головна функція ООН – це зміцнення миру між державами і підтримання міжнародної безпеки. Все решта є похідним. В Україні шостий рік триває війна, тож у громадян накопичилось багато питань до Організації і саме тому її діяльність, а також недоліки цієї діяльності для нас є актуальними.

Так, проблемні питання реформування Ради Безпеки ООН досліджені в працях таких вітчизняних учених, як В. Ф. Антипенко, М. О. Баймуратов, М. В. Буроменський, Ю. О. Волошин, Є. В. Годованик, О. О. Гріненко, М. М. Гуренко-Вайцман, А. О. Делінський, В. Н. Денисов, В. І. Євінтов, О. Л. Копиленко, Н. Р. Малишева, М. М. Микієвич, В. В. Мицик.

Один з головних органів ООН – Рада Безпеки (РБ) відповідає за підтримання миру та безпеки у відносинах між країнами-членами ООН. Якщо інші органи Організації Об'єднаних Націй можуть лише зробити «рекомендації» різним урядам держав, то Рада Безпеки ООН має право приймати обов'язкові рішення (3).

Рада Безпеки складається з 15 держав-членів, котрі в свою чергу розподіляються на 5 постійних членів – Китай, Франція, Росія, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки – і 10 непостійних членів. У 2016, 2017 роках Україна входила до непостійних членів. Рішення приймаються у разі, якщо їх підтримають принаймні 9 членів. Тобто коли постійна

п'ятірка займає сталі позиції, що не співпадають, скільки б не тривали обговорення – консенсусу не досягти (5).

Росія є постійним членом Ради безпеки ООН, а, відповідно до статуту цієї організації, постійні члени Радбезу мають право вето. Одного вето від однієї з країн може бути достатньо для того, щоб заблокувати будь-яку резолюцію.

Статут ООН не містить прямих згадок про право вето. Однак п. 3 статті 27 Статуту (1) визначає, що рішення з усіх питань, крім процедурних, вважаються прийнятими, якщо за них подані «однакові голоси всіх постійних членів Ради». Отже, голос постійного члена Ради, поданий проти розглянутого рішення, є по суті накладенням вето.

Мета механізму вето полягає в тому, щоб запобігти дії ООН проти інтересів членів-засновників з урахуванням уроків Ліги Націй, де вето мав кожен член Ради і де відсутність обліку консенсусу країн, без згоди між якими практичне досягнення безпеки неможливо, призвело до непрацездатності організації (2).

Статут ООН не передбачає механізмів протидії зловживання правом вето, коли один з постійних членів РБ ООН фактично блокує втручання ООН в ситуації, в яких такий член РБ ООН порушує міжнародне право. Використання права вето Росією під час її агресії проти України та з метою протидії здійсненню міжнародного суду над винними у збитті Боїнга *MH17* біля Донецька в липні 2014 змусило країни-члени ООН здійснити спробу відміни права вето.

Щоб позбавити постійних членів права вето потрібно змінити Статут ООН, для чого, за зміну мають проголосувати п'ять постійних членів організації (США, Росія, Китай, Великобританія, Франція), а парламенти цих країн мають ратифікувати зміни. Але оскільки право вето дає їм значні привілеї у світовій політиці, вони не квапляться з такою радикальною поступкою. Імовірність позбавлення цих країн права вето близька до нуля.

Треба відзначити, що, згідно із Статутом ООН, країна, яка є стороною конфлікту, не повинна голосувати в Радбезі. Однак із ситуацією в Україні все інакше. Через 5 днів після підписання Мінських угод 12 лютого 2015 року була ухвалена резолюція ООН, яка скріпила Мінські домовленості. Якими б поганими вони не були, ця резолюція – документ, підписаний ООН, і, відповідно до статуту, її треба виконувати, інакше можуть бути міжнародні наслідки. Так от, в цій резолюції сторонами конфлікту зазначені не Україна і Росія, а Україна і окремі представники Донецької та Луганської областей. Тому при розгляді конфлікту на Донбасі, відповідно до резолюції, на Росію не поширюється вимога не користуватися правом вето (4).

Підбиваючи підсумки, не можна нехтувати досягненнями Організації Об'єднаних Націй за роки її існування. В гуманітарній сфері вирішується дійсно багато вагомих задач, серед яких і надання житла,

медичних, продовольчих послуг. Але основна мета – підтримання миру в усьому світі – зависла у повітрі. І не останнє місце серед причин такого становища займає інституційна недосконалість Ради Безпеки, яка в умовах сьогодення логічно вимагає удосконалення шляхом реформування.

Література

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. URL. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення 01.03.2020).
2. Годованик Є. В. Компетенція Ради Безпеки ООН щодо підтримання міжнародного миру та безпеки / Є. В. Годованик. URL. <http://vuzlib.com/content/view/2267/73/>
3. Годованик Є. В. Юридичний аналіз компетенції Ради Безпеки ООН щодо підтримання міжнародного миру та безпеки/ Є. В. Годованик // Держава і право : зб. наук. праць. Серія: Юридичні і політичні науки. – 2010. – Вип. 50. – С. 623–631.
4. Проблеми реформування Ради Безпеки ООН. URL. <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/28.htm>.
5. Губань Р. Проблеми реалізації проєктів реформи Ради Безпеки ООН / Р. Губань // Юридичний журнал. – 2007. – № 11. URL. <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2803>.

Владислав Олексійович Федоренко – курсант I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ.

Науковий керівник: Ольга Олександрівна Бакаєва – викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ТЕОРЕТИЧНІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Сучасність увійшла в епоху глобальної системної трансформації, наслідком якої, стало набуття суспільством нових рис, що відповідають вимогам часу.

Зміни торкнулися і соціальних стандартів, і правил поведінки, і суспільних потреб. Частково вони супроводжувалися явищами, що неминуче призвели до настання несприятливих умов існування багатьох людей.

Історична ретроспектива глобальних трансформацій нашої епохи дає думку, що протягом всього існування людства спостерігається тенденція до підкорення однієї його частини іншою.

Проте навіть за обставин, коли суспільство не повною мірою наділене засобами забезпечення прав і свобод, головним питанням

існування суспільства і на сьогодні залишається захист основоположних прав людини в усіх сферах її життєдіяльності. Структури громадянського суспільства не можуть осилити стрімкий процес роздроблення соціальної цілісності й ускладнення соціально-економічних умов життя. Оскільки сама ринкова економіка здатна координувати лише економічну активність, але не в змозі вирішувати завдання соціальної інтеграції, то вирішення завдань примирення суспільства відбувається за допомогою втручання інститутів держави (2).

Соціальна держава розглядається як багатоаспектне явище, що охоплює широке коло суспільних відносин. Якщо для багатьох країн світу правові механізми соціальної держави, технології соціального захисту населення, відпрацьовані, накопичено досвід практичної реалізації її принципів, то для України ця сфера залишається відносно новою. Це пояснюється, насамперед, змінами соціально-економічної природи суспільства та зв'язків системи «держава – суспільство», «держава – індивід», що відбуваються в країні з періоду Перебудови й до сьогодні (3).

Основним Законом України визначено, що наша держава є соціальною і правовою державою; права і свободи людини є та їх гарантії визначають зміст і основні напрямки діяльності держави; держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод є головним обов'язком держави; і держава зобов'язана забезпечувати соціальну спрямованість економіки.

Відповідно до Конституції України права і свободи людини є непорушними та невідчужуваними. Зазначений в II Розділі Основного Закону перелік прав і свобод людини не є вичерпним, гарантується державою та не може скасовуватися.

Як зауважив у своєму Рішенні від 17 березня 2005 року № 1-рп/2005 Конституційний Суд України «відповідно до Конституції України ознаками України як соціальної держави є соціальна спрямованість економіки, закріплення та державні гарантії реалізації соціальних прав громадян, зокрема їх прав на соціальний захист і достатній життєвий рівень, тощо. Це зобов'язує державу відповідним чином регулювати економічні процеси, встановлювати і застосовувати справедливі та ефективні форми перерозподілу суспільного доходу з метою забезпечення добробуту всіх громадян. Тут же зазначається, що «додержання конституційних принципів соціальної і правової держави, верховенства права обумовлює здійснення законодавчого регулювання суспільних відносин на засадах справедливості та розмірності з урахуванням обов'язку держави забезпечувати гідні умови життя кожному громадянину України. (абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 26 грудня 2011 року N 20-рп/2011), а також, що «основними завданнями соціальної держави є створення

умов для реалізації соціальних, культурних та економічних прав людини, сприяння самостійності і відповідальності кожної особи за свої дії, надання соціальної допомоги тим громадянам, які з незалежних від них обставин не можуть забезпечити достатній рівень життя для себе і своєї сім'ї» (абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 25 січня 2012 року N 3-рп/2012).

В Україні як соціальній, правовій державі політика спрямовується на створення умов, які забезпечують достатній життєвий рівень, вільний і всебічний розвиток людини як найвищої соціальної цінності, її життя і здоров'я, честь і гідність. Утвердження та дотримання закріплених у нормативно-правових актах соціальних стандартів є конституційним обов'язком держави. Діяльність її правотворчих і правозастосовчих органів має здійснюватися за принципами справедливості, гуманізму, верховенства і прямої дії норм Конституції України».

Конституційний Суд України вже здійснював тлумачення зазначених конституційних положень, а також сформулював юридичну позицію, за якою «зміст прав і свобод людини – це умови і засоби, які визначають матеріальні та духовні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування і розвитку. Обсяг прав людини – це кількісні показники відповідних можливостей, які характеризують його множинність, величину, інтенсивність і ступінь прояву та виражені у певних одиницях виміру. Звуження змісту прав і свобод означає зменшення ознак, змістовних характеристик можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами, тобто якісних характеристик права. Звуження обсягу прав і свобод – це зменшення кола суб'єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики (абзаци п'ятий, шостий пункту 4 мотивувальної частини Рішення від 11 жовтня 2005 року N 8-рп/2005).

Крім того, Конституційний Суд України вказав, що скасування конституційних прав і свобод – це їх офіційна юридична або фактична ліквідація; звуження змісту та обсягу прав і свобод є їх обмеженням (абзац четвертий підпункту 5.2 пункту 5 мотивувальної частини Рішення від 22 вересня 2005 року N 5-рп/2005).

Держава має конституційний обов'язок не лише утверджувати й забезпечувати права і свободи людини, а зобов'язана розвивати і конкретизувати сформульовані Конституційним Судом України юридичні позиції щодо змісту положень частини третьої статті 22 Основного Закону України.

В Рішенні Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року N 2-рп/2016) зазначено, що звуження змісту та обсягу існуючих конституційних прав і свобод людини є їх обмеженням. Верховна Рада України як законодавчий орган держави повноважна ухвалювати

закони, що встановлюють обмеження, відповідно до таких критеріїв: «обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права».

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються права і свободи людини, гарантії цих прав і свобод. Але, визначаючи їх, законодавець може лише розширювати, а не звужувати зміст конституційних прав і свобод та встановлювати механізми їх здійснення. Наприклад: у державі, яку проголошено соціальною, визначений законодавцем розмір прожиткового мінімуму має реально забезпечувати гідний рівень життя людини.

Україна взяла на себе обов'язок створити таку ефективну систему соціального захисту різних категорій осіб, яка сприяла б узгодженню рівня їхнього життя з реалізацією права на достатній життєвий рівень для них та їх сімей шляхом надання відповідного соціального забезпечення. Заходи соціального захисту мають втілювати ідеї соціальної солідарності та справедливості, бути спрямовані на охорону і захист особи при настанні можливих соціальних ризиків.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що держава, виходячи з існуючих фінансово-економічних можливостей, має право вирішувати соціальні питання на власний розсуд. Тобто у разі значного погіршення фінансово-економічної ситуації, виникнення умов воєнного або надзвичайного стану, необхідності забезпечення національної безпеки України, модернізації системи соціального захисту, тощо держава може здійснити відповідний перерозподіл своїх видатків з метою збереження справедливого балансу між інтересами особи та суспільства. Проте держава не може вдаватися до обмежень, що порушують сутність конституційних соціальних прав осіб, яка безпосередньо пов'язана з обов'язком держави за будь-яких обставин забезпечувати достатні умови життя, сумісні з людською гідністю (4).

Так, стаття 3 Основного Закону наголошує – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Тобто людські честь та гідність необхідно трактуються як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом

визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав. В Конституції нашої держави затверджується унікальне значення людської гідності, за якою, зокрема, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (стаття 21); кожен зобов'язаний неухильно дотримуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (частина перша статті 68).

Отже, виходячи з того, що основні напрямки діяльності держави є її функціями, то з урахуванням положень Конституції України, можна зробити висновок, що такий напрямок діяльності сучасної України, як утвердження, захист та забезпечення прав і свобод людини, є її основоположною функцією. Цим визначається відповідна ієрархія, пріоритетність у напрямках діяльності держави. Загалом стаття 3 Основного Закону відображає й конкретизує одну із визначальних сутнісних характеристик «соціальності» України, котру було задекларовано в статті 1 її Конституції.

Література

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Соціальна держава: обґрунтування концепції С. Погребняк. URL: http://irbisnbnv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbnv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/varny_2011_2_2.pdf
3. Кісс С. В. Розвиток соціальної держави в Україні: теоретичні та історико-правові аспекти URL:: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/Specializovani_vcheni_radi/Kiss/Kiss_dis.pdf
4. Рішення Конституційного Суду України, справа N 1-4/2018(2792/15) м. Київ, 22 травня 2018 року N 5-п/2018. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KS18077.html

Валерія Сергіївна Хацько – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Світлана Андріївна Лубенець** – старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В АСПЕКТАХ АНАЛІЗУ КРОКІВ ДЛЯ ЗАВЕРШЕННЯ РЕФОРМИ

Історія децентралізованої держави пов'язана із пошуком найкращої форми організації державної влади. Традиційно усталений

погляд на децентралізацію як на процес, за якого в рамках централізованої держави утворюються самостійні одиниці, що є носіями місцевого самоврядування (громади), потребує вироблення нових підходів до аналізу його змісту.

Тема децентралізації публічної влади досліджується вже тривалий час як зарубіжними, так і вітчизняними вченими, серед яких слід згадати Дж. Скота, П. Джона, М. Кетинга, А. Ткачука, О. Бориславську, О. Бабича.

Поняття «децентралізація» розглядається у різних аспектах. Державна політика України у сфері місцевого самоврядування ґрунтується на інтересах жителів територіальних громад і передбачає децентралізацію влади – тобто передачу від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності. В основу цієї політики закладено положення Європейської хартії місцевого самоврядування та найкращі світові стандарти суспільних відносин у цій сфері (3).

Децентралізація як концепція набуває різних форм, зважаючи на історію країн, особливості законодавства, їх географічні, історичні, національні та релігійні особливості, рівні розвитку культури та підходи до державного управління. Однак, існують спільні ознаки, що характеризують децентралізаційні процеси в європейських країнах. Виділяють п'ять основних характеристик, притаманних децентралізації в європейських країнах: демократизація шляхом розвитку місцевої та регіональної автономії; максимально ефективне вирішення місцевих проблем; свобода як результат місцевої та регіональної автономії; забезпечення культурної, мовної та етнічної різноманітності; економічна конкуренція між місцевими та регіональними рівнями (2).

Аналізуючи різні наукові публікації з питань децентралізації, можна зробити висновок, що найбільш ефективними в реформі децентралізації були такі країни: Франція, Польща, Швеція, Німеччина, Велика Британія.

Франція має найбільш довгий, послідовний та ефективний досвід децентралізації. У Франції раніше, порівняно з іншими західноєвропейськими країнами, закінчився процес централізації, відбулося відмежування державного апарату від громадянського суспільства, виникла професійна демократія, заснована на специфікації функцій, поділі праці та диференціації ролей (1, с. 109).

Потреба в децентралізації влади в Польщі виникла у зв'язку з масштабними процесами лібералізації та реалізації ринкових реформ, а її метою було максимальне забезпечення самостійного функціонування кожного регіону, створення більш ефективних і прозорих політичних інститутів і посилення інститутів громадянського суспільства. Як наслідок, у країні змінився розподіл повноважень між центральними і місцевими органами влади (2).

Швеція під час проведення реформ здійснила ряд законодавчих та організаційних заходів, спрямованих на скорочення кількості муніципальних одиниць шляхом їх максимального укрупнення. Унаслідок цього кількість муніципалітетів скоротилася майже вдвісьтеро – у 2003 р. їх налічувалося в країні лише 290 із середньою чисельністю населення 30 тис. осіб. Одночасно відбувався процес перегляду і перерозподілу функцій і відповідальності між центральним, регіональним і місцевим рівнями управління. Основною тенденцією цього процесу є посилення децентралізації в управлінні та розширення можливостей для місцевої влади у вирішенні всіх питань, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності населення на підвідомчій їм території (4, с. 20).

В Україні законодавче підґрунтя для докорінної зміни системи влади та її територіальної основи на всіх рівнях почало формуватися у 2014 році. У квітні 2014 року Уряд схвалив основний концептуальний документ – Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Після цього був затверджений План заходів щодо її реалізації, які дали старт реформі. Для реалізації положень Концепції та завдань Плану заходів, необхідно було в першу чергу внести відповідні зміни до Конституції України, а також сформулювати пакет нового законодавства. Зусиллями вітчизняних фахівців, практиків, науковців, експертів проект змін до Конституції був розроблений та переданий на широке публічне обговорення. Запропоновані зміни підтримало суспільство та високо оцінила Венеційська Комісія. Нажаль, політичні обставини не дозволили Верховній Раді України прийняти подані Президентом України зміни до Конституції щодо децентралізації. Тому Уряд з 2014 року розпочав реформу в межах чинної Конституції (3).

Головна мета реформи – передача від органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування значної частини повноважень, ресурсів та відповідальності, а також, зменшення впливу районів та їх реорганізацію, зокрема шляхом, запровадження нового інституту державних службовців – префектів, який мав би одноособово замінити регіональні органи виконавчої влади (обласні та районні державні адміністрації).

Одним із позитивних досягнень реформи децентралізації можна зазначити створення нової ланки в системі місцевого самоврядування України – об'єднаної територіальної громади (ОТГ), адже, добровільне об'єднання дозволяє органам місцевого самоврядування отримати нові повноваження та ресурси, які раніше мали міста обласного значення. Крім того, позитивним також є певні зміни до податкового та бюджетного законодавства, що реалізували фінансову децентралізацію. Однак, питання зменшення впливів районів та реорганізації місцевої влади на регіональному рівні і досі залишаються невирішеним, а отже,

реформа децентралізації незавершеною. Спробою завершити реформу децентралізації стало внесення Президентом України в грудні 2019 року Законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) (5), яким передбачалось змінити певні положення Конституції, зокрема, закріпити новий перелік адміністративно-територіальних одиниць: громада, округ, область; запровадити інститут префектів як регіональну(округ, область) ланку виконавчої влади підзвітну та підконтрольну Президентові України та Кабінетові Міністрів України. Однак, вже в січні 2020 року вказаний законопроект через численні недоліки та критику з боку експертного співтовариства та міжнародних партнерів був відкликаний та спрямований на доопрацювання.

Отже, можна зробити висновок що децентралізація є важливим кроком для розвитку сучасної, сильної та демократичної держави із самодостатнім місцевим самоврядуванням, здатним ефективно вирішувати місцеві проблеми та якнайкраще забезпечити населення широким спектром публічних послуг. Саме тому українській владі та громадянському суспільству в розумні строки необхідно доопрацювати відповідний законопроект, врахувавши всі недоліки й позитивний досвід європейських країн та завершити реформу децентралізації в частині організації місцевого управління.

Література

1. Бабич О. М. Співвідношення централізації та децентралізації в системі державного управління / Бабич О. М. // Часопис Київ. Ун-ту права. 2011. № 2. С. 109 – 112.
2. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. URL. <http://kyiv.fpsu.org.ua/index.php/sotsialnyi-dialoh/uhody-pro-spivpratsiu/240-zarubizhnij-dosvidprovedennya-detsentralizatsijnikh-reform> (дата звернення: 03.03.2020)
3. Офіційний український державний сайт «Децентралізація влади». URL. <https://decentralization.gov.ua/about>(дата звернення: 03.03.2020)
4. Ткачук А. Скандинавський шлях. Досвід реформ адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування в Данії та Швеції / А. Ткачук. Київ, 2015. 44 с.
5. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)2598 від 13.12.2019. URL. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67644 (дата звернення: 03.03.2020).

Аліна Олегівна Чабаненко – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Світлана Андріївна Лубенець** – старший викладач
кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ФОРМА БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 5 Конституції України носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. У ст. 69 зазначається, що народне волевиявлення здійснюється через таку форму безпосередньої демократії як референдум (1).

Довгий час питання стосовно референдуму знаходилося в невизначеному стані. Даною проблематику питань щодо цього інституту займалися такі науковці, як М. Бондар, В. Грובה, К. Закоморна, П. Любченко та інші.

Заглянувши в минуле, можна прослідкувати, що в Україні відбулося лише два всеукраїнських референдуми: перший – референдум щодо проголошення незалежності України 1991 року. Участь у ньому взяли 84,18% громадян України, з них 28 804 071 особа (90,32%) проголосувала за відповідь «Так». Акт проголошення незалежності України став підґрунтям нині чинної Конституції України. Другий – 2000 року з приводу можливих змін до Конституції, на який було винесено 4 важливих питання, але жодне з них не було втілено в реальність, крім – норми про розпуск парламенту в разі не сформування більшості (2). Важливим є те, що Закон України «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 03.07.1991 року не створював належного механізму щодо реалізації всеукраїнського референдуму, це було зумовлено його недосконалістю та застарілістю.

Після прийняття Конституції України 28 червня 1996 Президент України скасував Указ про проведення всеукраїнського референдуму. У рішенні від 11 липня 1997 року Конституційний суд пояснив: що «прийняття Конституції України Верховною Радою України було безпосереднім актом реалізації суверенітету народу, який лише одноразово уповноважив Верховну Раду України на її прийняття». При цьому наголошено, що сам Основний Закон «не передбачає права Верховної Ради України на прийняття Конституції України» (абзац 1 п. 4 мотивувальної частини). Таке право було закріплене в Конституції 1978 року (4).

Нині Закон України «Про всеукраїнський референдум» визнаний неконституційним і в п. 25 РКСУ від 26 квітня 2018 р. указано, що, виявивши порушення визначеної Конституцією України процедури розгляду й ухвалення Закону України № 5475, установивши нелегітимність його мети та невідповідність його положень вимогам Конституції України, Конституційний Суд України дійшов висновку, що Закон України № 5475 повністю суперечить Конституції України (3).

З вищезазначеного можна дійти висновку, що неефективності механізму референдуму як форми безпосередньої демократії, що тим самим позбавляє народ можливості реалізувати своє право на здійснення влади.

На сьогодні в Україні тривають реформи, які передбачають оновлення й покращення державної та суспільної сфер. Тема референдуму є досить актуальною і набирає обертів та зацікавленість громадян України і науковців, оскільки в Україні очікуються значні зміни щодо соціальних та політичних складників, які сприяють розвитку громадського суспільства, та нададуть можливості участі громадян у житті держави.

На підставі розпорядження Голови Верховної Ради України від 13 січня 2020 було створено Робочу групу з розробки проєктів законів з питань народовладдя. За результатами численних засідань цієї Робочої групи було схвалено перший законопроект у сфері народовладдя та прямої демократії – проєкт Закону України «Про всеукраїнський референдум». На даний час цей законопроект оприлюднюється та виноситься для громадського обговорення з метою урахування думки громадськості, пропозиції та зауваження до законопроекту приймаються в електронному вигляді на електронну адресу. Громадське обговорення триватиме до 18 березня 2020 року включно.

Отже, можна зазначити, що початок 2020 року не став початком занепаду безпосередньої демократії і що держава намагаються удосконалити наше законодавство і надати можливість народу приймати участь у розвитку держави.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Ключковський Ю. Інститут референдуму: проблеми доктрини та нормативного регулювання. Вибори та демократія. 2009. № 1. С. 121-126.
3. Крапчан О. Референдум: світовий досвід і сьогодення України. Право України. 2003. № 8. С. 30-35.
4. Рябченко Т.О. Референдум як форма безпосередньої правотворчості українського народу (теоретичні аспекти): дис. канд. юрид. наук. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1273/1/ryabchenko_dis.pdf.

Інна Анатоліївна Шимко – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Світлана Андріївна Лубенець** – старший викладач
кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ

ПРОПОРЦІЙНА СИСТЕМА З ВІДКРИТИМИ ВИБОРЧИМИ СПИСКАМИ НА ВИБОРАХ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ

На сьогодні в усьому світі не існує досконалої виборчої системи. В кожній країні така система формується індивідуально, і залежить від багатьох факторів: історичних, культурних, політичних. Одним із головних завдань для України як держави, яка стала на шлях демократичного розвитку була модернізація чинної виборчої системи. Протягом декількох років в Україні ставилися на голосування законопроекти щодо виборів та зміни виборчої системи. Багато науковців займалися аналізом даної проблеми, виділяли переваги та недоліки пропорційної системи з відкритими виборчими списками. Зараз в Україні впроваджена пропорційна виборча система відкритих партійних списків.

Питання пошуку оптимальної виборчої системи, зокрема запровадження пропорційної системи відкритих списків в Україні займалися такі науковці: М. Наход, І. Сікідіна, М. Бучин, С. Конончук, О. Ярош, І. Федорій, Р. Костишин, П. Ворона Ю. Ключковський, В. Фесенко, О. Сидорчук, М. Рибачук, Б. Райковський, І. Жданов.

Протягом останніх п'яти років про «відкриті списки» було багато міфів. Для одних відкритими списками були списки, опубліковані напередодні голосування, для інших – праймеріз, внутрішньопартійні змагання, на яких партія формує список з найсильніших кандидатів на вибори. Утім, ні те, ні інше насправді відкритими списками не є.

Пропорційна система з відкритими списками – це виборча система, за якої виборець може підтримати не лише партію в цілому, а й конкретного її кандидата. Тобто «відкритість» полягає в тому, що виборці своїми голосами можуть впливати на те, які саме кандидати від партій отримають мандати. У світі існує багато варіантів відкритих списків, і ухвалений Виборчий кодекс пропонує один з найпростіших (2).

На сьогодні в Україні вступив в силу Виборчий кодекс, який регулює питання всіх виборів в Україні і всього, що пов'язане з виборами – агітації, реклами, виборчих комісій, фінансування, контролю і таке інше. Важливим етапом є запровадження пропорційної виборчої системи з відкритими списками, до цього моменту була мажоритарна виборча система. Мажоритарна система – це округ і один

переможець, або округ і декілька переможців, тому що може бути багатомандатна мажоритарна (3).

При відкритих списках прогнозувати, хто з кандидатів пройде до парламенту, дуже складно. Кандидат може набрати найбільше голосів в окрузі (якщо вони будуть передбачені), але цей результат буде далеко не кращим серед усіх його однопартійців-висуванців, тому він може не отримати мандат. Це значно запобігає такому явищу, як торгівля місцями в парламенті, вважають експерти.

Завдяки тому, що в Україні змінена виборча система це повинно сприяти покращенню або мінімізації таких факторів як:

1) вплив корупційних схем та знизяться шанси того, що партії зможуть провести до ВРУ нездатних до депутатської роботи кандидатів;
2) зросте загальна заінтересованість громадян до виборчого процесу, виборці будуть ретельно підходити до вибору достойного кандидата в народні депутати України;

3) за такої виборчої системи установлюється прямий зв'язок між конкретним кандидатом та виборцем, адже виборці знатимуть конкретно за кого голосують;

4) зросте внутрішньопартійна конкуренція, кожний активний політик змушений буде працювати так, щоб його обрали виборці, а не дбати про гроші для купівлі «прохідного» місця (4).

Запровадження пропорційної виборчої системи було необхідною зміною для покращення політичної системи в Україні. Система є гнучкою і дозволяє досягти завдання, які неможливо досягти за умови проведення виборів за мажоритарною системою.

Література

1. Виборчий кодекс України від 19.12.2019. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення: 03.03.2020)
2. Як працює виборча система з відкритими списками: найцікавіше із законодавства. URL. https://24tv.ua/ru/viborcha_reforma_n1191294 (дата звернення: 03.03.2020)
3. Що таке вибори з відкритими списками? URL. <https://www.radiosvoboda.org/a/details/28833957.html> (дата звернення: 03.03.2020)
4. Новиков О.В. Пропорційна система відкритих списків в Україні – перспектива чи реальність? / О. В. Новиков, А. М. Андрійцьо // Молодий вчений. 2017. № 11. С. 958-962.

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ**

Тетяна Сергіївна Бабін – студентка I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Олена Олегівна Маркова** – доцент кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

**НЕДІЙСНІ ДОГОВОРИ ТА НЕУКЛАДЕНІ: ПРОБЛЕМНІ
АСПЕКТИ СПІВВІДНОШЕННЯ**

Проблема розмежування конструкцій визнання договорів (дво чи багатосторонніх правочинів) недійсними і неукладеними розглядається вже давно (для дотримання правильності термінології обмовлюся, що використання терміна «визнання договору неукладеним», можливо, є не зовсім правильним. Справа в тому, що судова палата у господарських справах Верховного Суду України (ВСУ) неодноразово вказувала, що визнання договору неукладеним не може бути предметом окремого спору, а отже, для фахівців, що поділяють цю точку зору ВСУ, правильніше було б сказати «встановлення факту неукладення договору»).

Підставою для виникнення дискусій з цього питання стало виявлення різного застосування судами України, як загальними, так і спеціалізованими, норм цивільного законодавства, що регулюють визнання договорів недійсними і неукладеними. Різне застосування правових норм полягало в тому, що суди ототожнювали неукладений договір з недійсним, і при прийнятті рішень про визнання того або іншого договору недійсним мотивували такі рішення відсутністю в договорі всіх необхідних істотних умов.

Необхідність здійснення розмежування неукладеного та нікчемного договору також зумовлюється тим, що зазначені види договорів близькі за своїм змістом, оскільки їх наслідком є відсутність зобов'язальних правовідносин між сторонами договору.

Крім того, така необхідність зумовлюється відсутністю правових норм, які б регулювали такий вид договорів, як неукладені. Використовуючи в своїй роботі два поняття «правочини» і «договір», одразу звернемо увагу, що «Кожний договір є правочиним, але не кожний правочин є договором» (1, с. 215). Також цивілісти вважають

правочин загальною правовою категорією, яка має низку різновидів (2, с. 559).

Таким різновидом, безперечно, є договір. Ми будемо розглядати саме категорію «договір» в цьому аспекті, але враховуючи основні теоретичні концепції правочину. У цивілістичній науці сформувалось дві основні точки зору щодо проблеми недійсних та неукладених правочинів.

Згідно з першою точкою зору, яку підтримував та обґрунтовував В. П. Шахматов, неукладені правочини належать до недійсних, а тому немає необхідності відокремлювати їх у спеціальну групу, оскільки наслідки виконання таких правочинів визначаються за правилами, встановленими для недійсних правочинів. Обґрунтовуючи свою точку зору, В. П. Шахматов зазначав, що усі неукладені правочини не відповідають тим чи іншим вимогам норм права про склад правочину, а тому вони є недійсними. Дещо іншої точки зору дотримувався Г. Ф. Шершеневич, який зазначав, що не слід вважати, що недійсний правочин має місце завжди, коли відсутні деякі його суттєві ознаки, і що такий правочин ще не вчинено, тобто не слід плутати поняття недійсного правочину з неукладеним правочином, коли сторони дійшли повної згоди для досягнення правочином повної сили.

Отже, для розмежування недійсного та неукладеного правочину, треба звернутися до чинного законодавства України, з якого випливає, що правовою підставою для визнання правочинів неукладеними є ст. 153 Цивільного кодексу України. Відсутність подібної згоди між сторонами (незалежно від причин) і є головною правовою підставою для визнання договору неукладеним. Тут передбачено, що договір вважається укладеним, якщо між сторонами досягнуто згоди по всіх істотних умовах такого договору. Відсутність подібної згоди між сторонами (незалежно від 89 причин) і є головною правовою підставою для визнання договору неукладеним.

На практиці здебільшого йдеться про такі ситуації: 1) з наявних документів неможливо зрозуміти про що саме домовились сторони 2) досягнуті домовленості неможливо виконати саме через невизначеність умов і вимог до виконавця. Таким чином, саме відсутність у договорі істотних умов тягне визнання його неукладеним. Інакше кажучи, для того щоб договір можна було вважати укладеним, необхідна не тільки наявність умов договору, а й дотримання форми договору у всіх випадках, коли встановлено відповідні умови щодо форми, на що звертається увага в юридичній літературі. Таким чином, неукладений правочин за своїми характеристиками дуже схожий з нікчемним правочином, тобто є таким, що з самого початку суперечить вимогам закону. У разі недосягнення сторонами згоди з усіх істотних умов договору питання про неукладеність договору постає за наявності спору між сторонами.

Таким чином, аналіз положень чинного законодавства України дає змогу дійти висновку, що до складу інституту визнання договорів неукладеними, крім норм, що стосуються самого процесу укладення договору, законодавцем додаються й норми, що регулюють наступну дію, – виконання договорів. З огляду на викладене, в юридичній літературі пропонується здійснювати розмежування поняття недійсного та неукладеного правочину, оскільки недійсний договір, на відміну від неукладеного, передбачає наявність юридичного факту його укладення (3, с. 124; 4, с. 176; 5, с. 321). Інакше кажучи, неукладеність договору свідчить про відсутність правовідносин між сторонами договору, тобто про відсутність прав та обов'язків сторін договору (6, с. 59).

Водночас недійсність договору може існувати лише стосовно укладеного договору, що відбувся як юридичний факт. Інакше кажучи, є ситуації, коли сторони ще не уклали договір, проте вже вчинили певні дії, спрямовані на його виконання. З огляду на те, що за неукладеним правочином кошти (майно) передаються без достатньої правової підстави, повернення майна у такому випадку можливе лише шляхом застосування норм, які регулюють зобов'язання, що виникають внаслідок набуття або збереження майна без достатньої правової підстави (глава 83 ЦК України). З неукладеного договору не виникає договірних зобов'язань і він не породжує жодних цивільних правовідносин.

Недійсний договір не породжує тих правових наслідків, які притаманні правочинам даного виду, але разом із тим він породжує правові наслідки, які випливають з його недійсності, зокрема його наслідком є те, що сторони зобов'язуються повернути все те, що одержали на виконання цього договору, а в разі неможливості такого повернення – відшкодувати вартість того, що одержали.

Література

1. Хатнюк Н.С. Юридична природа нікчемних правочинів / Н. С. Хатнюк [Електронний ресурс]. – URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pre/2008/Hatnyuk.pdf
2. Гусак М. Нікчемні та оспорювані правочини: регулювання за Цивільним кодексом України / М. Гусак, В. Данішевська, Ю. Попов // Право України. – 2009. – № 6. С. 114-120.
3. Кучер С. Співвідносність понять «недійсний» та «неукладений» правочин у контексті нового цивільного законодавства // Цивільне право. 2002. С. 52.
4. Про судову практику в справах про визнання угод недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28.04.1978 р. // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України в цивільних справах. Х.: Одиссей, 2000. 368 с.; Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із визнанням угод недійсними: Роз'яснення Вищого Арбітражного суду України від 12.03.1999 р. //

Вісник Арбітражного суду України. 1999. № 3; Судовий розгляд справ про визнання договорів неукладеними. Постанова Вищого Господарського Суду України від 30.05.2000 р. № 04-1/232-4/8. Науково-практичний коментар рішень та постанов // Вісник господарського суду. 2001. № 2.

Маргарита Володимирівна Костерова – студентка II курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Маргарита Леонідівна Коханська** – викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В РАМКАХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ

Відповідно до ч. 1 ст. 2 ЦПК України завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Відповідно до ч. 2 ст. 2 ЦПК України суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі.

Підходи до визначення мети та завдань судочинства в цілому залежать від періоду розвитку держави в історичній та соціально-політичній площині, етапів становлення демократичного суспільства. Так, завданнями цивільного судочинства за ЦПК України 1963 р. була охорона прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством (ст. 2) (3).

Законом України від 15.12.1992 було замінено на охорону прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб, держави шляхом всебічного розгляду та вирішення цивільних справ у повній відповідності з чинним законодавством (5, с. 6).

У ЦПК України у редакції від 2004 р. як завдання цивільного судочинства визначений справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави (ст. 1) (4).

Вчені-процесуалісти зазначали, що виконання завдань цивільного судочинства можливе, якщо суд розглядає та вирішує справи із дотриманням цивільної процесуальної форми, правильно застосовує

норми матеріального права, незалежно оцінює докази, ухвалює законне та обґрунтоване рішення, коли суд не має прямої або побічної заінтересованості в результаті розгляду справи (2, с. 40).

Отже, за ЦПК України 2004 р. «захист» став метою цивільного судочинства, а завданням – справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ.

У межах предмету дослідження є необхідним встановлення співвідношення категорій «захист прав» та «розгляд і вирішення справ», що закріплюється чинним законодавством в рамках визначення мети та завдання судочинства.

Завдання ж цивільного судочинства обумовлює процесуальну сторону цивільного судочинства (1, с. 45). Завданням цивільного судочинства має бути «вирішення справи» (розв'язання правового спору чи припинення правового конфлікту), а матеріально-правовим наслідком (метою) такої процесуальної діяльності може бути «захист права». Є справедливою позиція, що розгляду та вирішення цивільних справ як завдання сучасного цивільного судочинства через відповідає основному призначенню правосуддя (1, с. 46).

В юридичній літературі поняття «вирішення спору», «розгляд справи», «захист права» досить часто не розмежовуються чи вживаються як тотожні, а іноді підміняють один одного, що не дозволяє однозначно визначити сутність досліджуваних категорій. Розгляд та вирішення справи не завжди тягне захист права чи ефективне поновлення в правах, а отже – визначає його результативність.

Завдання цивільного судочинства повинно реалізовуватись незалежно від того, чи ухвалено рішення по суті позовних вимог. Разом із тим, чинне законодавство акцентує увагу на справедливому, своєчасному та неупередженому розгляді та вирішенні справ. Зважаючи на основні стандарти правосуддя та закріплені у чинному цивільному процесуальному законодавстві мету та завдання судочинства, можна стверджувати про нього як ціннісно-орієнтовану систему.

Таким чином, ефективність цивільного судочинства обумовлюється ефективністю захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, вирішення справ чи окремих процесуальних питань, не пов'язаних із вирішенням спору про право, досягнення якої можливо шляхом виконання завдань судочинства, які є відображенням ціннісно-орієнтовного підходу до вирішення цивільних справ.

Література

1. Короед С. О. Охорона прав та вирішення цивільних справ як самостійні завдання цивільного судочинства в аспекті підвищення його ефективності. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. Серія: Юриспруденція. Випуск 6-1. Том 2. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2013. С. 44-47.

2. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, Д. Д. Луспеник та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. Харків : Харків юридичний, 2008. 925 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1501-06> (дата звернення: 12.09.2018)
4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004, № 1618-IV (в редакції 03.08.2017 р.). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20170803> (дата звернення: 23.11.2018)
5. Цивільний процесуальний кодекс: науково-практичний аналіз. 2-ге вид. К. : ВД «Дакор», 2014. 600 с.

Анна Сергіївна Марченко – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Катерина Сергіївна Науменко** – заступник директора – начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доцент кафедри юридичних дисциплін, кандидат юридичних наук

ПРАВО ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Право власності є однією з основних категорій приватного права, яка багато століть привертає увагу цивілістів. Але особливого значення дослідження у цій галузі набувають в наш час, коли інформаційне суспільство висуває вимоги удосконалення юридичного захисту прав інтелектуальної власності. Це, в свою чергу, зумовлює доцільність пошуку нової парадигми права власності.

Право власності у розглядуваному періоді ще тільки починає складатися – у архаїчній латинській мові навіть не існувало загальновизнаних термінів для позначення юридичних інститутів посідання і власності. Більш того, не було чіткого розмежування цих двох інститутів. Лише поступово формується розуміння права власності як найбільш повного панування над річчю, що допускається цивільним правом (*dominium ex jure Quiritium*) (1).

Особа, що має таке право, може витребувати свою річ з чужого незаконного володіння будь-якої особи, подавши проти утримувача позов *rei vindicatio*. Крім того, власник вправі вимагати від будь-кого не перешкоджати у користуванні річчю. Для цього йому надавався астіо *negatoria*. Очевидно, спочатку індивідуалізація власності мала місце тільки стосовно рухомих речей (*res mobiles*), тоді як земельні ділянки, капітальні будівлі тощо знаходились у власності родових союзів, а у окремих осіб могла бути лише в тимчасовому користуванні.

Перша форма власності (племінна) мала форму державної власності, а право окремого індивідуума на неї обмежувалося простим посіданням, що, як і племінна власність взагалі поширювалося лише на земельну власність. І надалі громадське землеволодіння ще довгий час залишалося основним видом власності на землю, і практично весь період Республіки точилася боротьба за зміну (або збереження) статусу цих земель. Внаслідок природних процесів суспільного розвитку громадське землеволодіння з часом усе ж розпалося. Однак його замінила не індивідуальна приватна, а колективна власність, яка мала родинний характер.

Речі належали фамілії і не могли перейти до сторонніх осіб за заповітом, якщо були живі прямі нащадки спадкодавця. Пізніше цей родинний характер власності вижив себе. Сутність права власності визначалася передусім тим, що воно є найбільш повним пануванням над річчю, з тих які допускаються цивільним правом. Слід підкреслити, однак, що йшлося не про «абсолютне», а про «найбільш повне володарювання» над річчю, що допускається об'єктивним правом. Це означало можливість його обмеження в інтересах третіх осіб. Римське право знало три види володіння: законне, незаконне та порочне. В свою чергу, законне поділялося на первісне та похідне; незаконне володіння – на добросовісне та недобросовісне. До законного володіння окрім держання відносили також заклад, прекарій, секвестр, суперфіцій, емфітевзис.

Тому можна говорити про «абсолютний характер» речових прав. Придбання права власності можливе з двох джерел: від держави і від приватних осіб, що стало прототипом більш пізнього поділу способів придбання права власності на первісні та похідні. Від держави власність могла бути отримана внаслідок: розподілу громадських земель (*ager publicus*); розподілу завойованих земель між громадянами Риму; розподілу трофеїв полководцем між солдатами; продажу трофеїв квесторами з аукціону (2).

Від приватних осіб право власності могло бути отримане шляхом: 1) *mancipatio* – урочистого обряду передачі права власності на *res mancipi*, при якому не грала ролі підстава передачі права власності (купівля-продаж, дарування чи ще щось); 2) *traditio* – передачі права власності на *res nec mancipi*, поєднаної з вираженням волі передати право власності на цю річ; 3) *in jure cessio* – передачі права власності шляхом вчинення фіктивного судового спору, у якому відчужувач визнавав справедливості претензій набувач на річ; 4) *usucapio* – придбання речі за давністю правомірного добросовісного володіння (два роки – землею, іншими речами – один рік Закони XII таблиць).

Так, індивідуалізація власності, ускладнення пов'язаних з цим відносин на певному етапі призводять до нібито «розщеплення» єдиної

колись категорії права квіритської власності. Зокрема, особливості правового режиму мають землі римські і провінційні. Перші – звільнені від податку, з провінційних – стягується спеціальний податок (*stipendium, tributum*). Крім того, в деяких джерелах згадується можливість подвійного «домінія» (володарювання) над рабом: на підставі *jus civile* та на підставі права бонітарного (преторського).

Беручи до уваги цю властивість давньоримського розуміння права, а відтак і правових концептів Стародавнього Риму, для з'ясування бачення сутності права власності та права приватної власності римськими правознавцями, визначимо перелік характерних рис відповідних відносин. Зокрема, до них належить: 1) безпосередня влада над річчю (для того, щоб користатися або розпоряджуватися нею, власнику немає необхідності звертатися до інших осіб); 2) абсолютна влада над річчю, яка, втім, може бути обмежена в інтересах суспільства або третіх осіб (сервітути тощо); 3) захист прав власника від порушень з боку «всіх і кожного»; 4) еластичність права власності (його здатність до відновлення після припинення обмежень, встановлених законом або угодою); 5) можливість для власника використовувати позитивні якості речі;

Отже право є виключним і неподільним, бо воно належить тільки власнику, який ні з ким його не поділяє. Хоча право власності в Римі в усі часи могло обтяжуватися обмеженнями (в інтересах держави, суспільства, на користь сервітуаріїв, заставодержателя тощо), та усе ж головним в розумінні римськими правознавцями зазначеного права було здійснення власником необмеженого володарювання над річчю. Інколи уточнювалося, що це володарювання правове (3).

Виходячи з цього, право власності розуміється як володарювання особи над річчю, як відношення, що виникає між власником і річчю. Звідси впевненість у непохитності цих відносин: змінити своє ставлення до речі людина може лише сама і ніхто інший. Відносини власності мають усталений, непохитний характер, змінити який ніхто не може. Виникаючи незалежно від держави, відносини власності, разом із тим, є суспільними і регулюються правом (хоча не обов'язково позитивним), внаслідок чого стають правовідносинами.

Література

1. Мандрика Л.М. Теорії права власності. [Текст] // Право і безпека. – 2009. № 2. С. 91-94.
2. Клименко О. Наукові роздуми у розвиток правової теорії власності. [Текст] // Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. № 4. С. 55-60.
3. Шала Л.В. Теорії походження права власності. [Текст] // Університетські наукові записки. 2009. С. 106-111.

Дар'я Романівна Матвієнко – студентка II курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Наталія Олександрівна Горобець** – професор
кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Питання співвідношення права інтелектуальної власності та права власності належить до дискусійних питань національної правової доктрини права власності та інтелектуальної власності. Так, на думку одних науковців, не можна застосовувати правовий режим права власності, котрий складається з правомочностей володіння, користування та розпорядження об'єктами матеріального світу до нематеріальних носіїв результатів творчості. Тому до продуктів інтелектуальної творчості повинен застосовуватися режим виключних прав, зміст якого полягає у тому, що тільки творці цих продуктів мають право користуватися та розпоряджатися ними, за винятком випадків прямо передбачених законодавством (1, с. 301).

Право інтелектуальної власності є правом на нематеріальний об'єкт (результат інтелектуальної, творчої діяльності). Але цей результат може сприйматися іншими особами та відтворюватися лише за умови, що він буде певним чином об'єктивним, втіленим в певну матеріальну форму, наприклад, твір втілений в книжку. Право на зміст книги (ідеї, образи, символи, думки, сентенції тощо) – право інтелектуальної власності, – належить творцю або іншим особам, до яких це право перейшло на підставі закону або договору.

Особливість об'єктів права інтелектуальної власності полягає в їх властивості до тиражування. Один і той же результат інтелектуальної, творчої діяльності (об'єкт права інтелектуальної власності) може бути відтворений в будь-якій кількості у залежності від потреб. Тобто, один і той же об'єкт права інтелектуальної власності, втілений в матеріальний об'єкт, може бути використаний багатократно, кожен матеріальний носій може приносити дохід (прибуток). В силу цієї властивості кожен такий матеріальний носій може стати об'єктом права власності окремого суб'єкта. Суб'єкт права інтелектуальної власності буде один (або кілька) творець, його правонаступники, роботодавці, а суб'єктів права на матеріальний носій інтелектуальної власності може бути стільки, скільки буде вироблено матеріальних носіїв.

Слід мати на увазі, що коли ЦК України говорить про право власності на річ (ч. 1 ст. 421 ЦК України), то мова йде про право власності на матеріальний носій (річ) інтелектуальної власності (2).

ЦК України не згадує загальновизнане право власника на володіння належним йому об'єктом права інтелектуальної власності. Воно визнане ст. 41 Конституції України. Це право існує реально, але прихильники теорії виключних прав вважають, що володіти об'єктом права інтелектуальної власності не можна (3, с. 108). Між тим, автор, який написав певний твір і ще його не опублікував, володіє ним. Автор володіє твором і тоді, коли твір опублікований. Інші особи, які цей твір використовують, володіють ним від імені автора. Будь-який творець володіє своїм витвором до тих пір, поки не передасть своє право на володіння іншій особі (4, с. 46).

ЦК України передбачає право на використання об'єкта права інтелектуальної власності, тобто право на вилучення з цього об'єкта його корисних якостей будь-яким способом, не забороненим законом. Способи використання об'єкта права інтелектуальної власності зумовлюються характером самого об'єкта, вони достатньо ґрунтовно розкриті у відповідних законах України про інтелектуальну власність. Безперечно, способи використання різних об'єктів права інтелектуальної власності одного об'єкта відрізняються від способів використання іншого об'єкта. Проте, всі вони мають одну мету – вилучити корисні властивості з цього об'єкта, тобто та сама мета, що і права власності на речі.

В спеціальній літературі були спроби знайти відмінність в термінах «користування» і «використання». На нашу думку, ці терміни мають однакове значення – вилучення з об'єкту його корисних якостей. Аналіз цього поняття в різних законах України про інтелектуальну власність підтверджує такий висновок (5, с. 176).

З наведеного зрозуміло, що право інтелектуальної власності і право на матеріальний носій не залежать одне від одного. Тому перехід права на об'єкт інтелектуальної власності (зміст книги, сутність винаходу) не означає переходу права власності на матеріальний носій (річ). Право власності на книгу (матеріальний носій) може належати багатьом власникам проданих книг. Промисловий виріб, в якому використано винахід, також може перейти у власність багатьох покупців цього виробу. Але власником об'єкта права інтелектуальної власності залишається при цьому одна й та ж особа.

Суб'єкт права інтелектуальної власності може продати свої майнові права на цей об'єкт будь-якій іншій особі, яка стає суб'єктом цього права (правонаступником). Але право власності на матеріальний носій (річ) залишається за особою, яка придбала книгу чи інший промисловий виріб, в якому використано об'єкт інтелектуальної власності.

Така ж ситуація станеться й тоді, коли право власності на матеріальний носій (річ) перейде за законом чи договором до іншої особи, право інтелектуальної власності залишається за її суб'єктом без

будь-яких змін. Суб'єкту права інтелектуальної власності належить право на нематеріальний об'єкт (зміст книги, сутність винаходу), суб'єкту права на матеріальний носій належить право на річ (2).

Таким чином, заслуговує на підтримку точка зору науковців, які наполягають на подвійній природі права інтелектуальної власності. Адже на практиці правовий режим інтелектуальної власності відрізняється від правового режиму власності.

Література

1. Баранова Л. М. Стаття 419. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності / Баранова Л. М. Спасибо-Фатеева І. В., Крат В. І., Марченко В. М.// Науково-практичний коментар ЦК Цивільного кодексу України ТОМ 1. Загальні положення. Харків: Страйд, 2010. 320 с.
2. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності. UPR: – https://studopedia.com.ua/1_57024_spivvidnoshennya-prava-intelektua-inoi-vlasnosti-ta-prava-vlasnosti.html (дата звернення 27.02.2020).
3. Тодыка Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики / Ю. Н. Тодыка. Х. : Факт, 2000. 608 с.
4. Дозорцев В. А. Интеллектуальные права. Понятие. Система. Задачи кодификации: Сборник статей. Исследовательский центр частного права. М. : Статут. 2003. 416 с.
5. Слипченко С. А. Право доверительной собственности. / С. А. Слипченко// Харьков : Консум. 2000. 176 с.

Світлана Олександрівна Овсюченко – студентка І курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Олена Олегівна Маркова** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Дослідження питання щодо відшкодування моральної шкоди не втрачає своєї актуальності як з точки зору теоретичного, так і практичного спрямування. Практика породжує велику кількість невіршених питань з точки зору теорії, зокрема: відсутність порядку, критеріїв розрахунку такого відшкодування, неоднозначність визначення в цивільному кодексі (далі – ЦК) України, непослідовність і протиріччя в судовій практиці. З огляду на існуючі багатоаспектні проблемні питання вважаємо за необхідне звернутися до норм цивільного законодавства, судової практики, до практики розгляду

вимог щодо компенсації моральної шкоди Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, суд), на рішення якого посиляються в тому числі національні суди, а також до доктринальних позицій, вироблених як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. деякі питання відшкодування моральної шкоди були предметом дослідження таких вчених, як: О. М. Ерделевського, Л. І. Лазора, С. М. Антосика, В. П. Паліюка, О. А. Підопригори, А. І. Загорюлька та інших.

Зазначимо, що право фізичної особи на відшкодування моральної шкоди передбачено Конституцією України, Цивільним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами, зокрема Законами України «Про захист прав споживачів», «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права» тощо (6). Визначення поняття «моральна шкода» надається в Пленумі Верховного суду України «Про судову практику по справах про відшкодування моральної (нематеріальної) шкоди» від 31 березня 1995 року, № 4, в якій зазначається, що моральна шкода – це втрати немайнового характеру внаслідок моральних або фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній або юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб. моральна шкода проявляється у наступних формах, таких як: психічна шкода або ушкодження психічного здоров'я, психологічна шкода або психологічні переживання (страждання) у зв'язку із заподіянням матеріальної шкоди, також в результаті страждання, приниження честі, гідності, ділової репутації тощо (3).

На практиці під час вирішення спору про відшкодування моральної (немайнової) шкоди предметом доказування є: наявність шкоди, протиправність діяння її заподіювача, наявність причинного зв'язку між шкодою і протиправним діянням заподіювача та вина останнього в її заподіянні. Зокрема, з'ясуванню підлягає підтвердження факту заподіяння позивачеві моральних чи фізичних страждань або шкоди немайнового характеру, за яких обставин чи якими діями (бездіяльністю) вони заподіяні, в якій грошовій сумі чи в якій матеріальній формі позивач оцінює заподіяну йому шкоду та з чого він при цьому виходить, а також інші обставини, що мають значення для вирішення спору (1, с. 8-13).

Критерії оцінювання, яким можна керуватися в призначенні розміру відшкодування моральної шкоди, різноманітні. головне – щоб за їх допомоги можна було вимірити глибину і тривалість страждань (для фізичних осіб), оцінити втрати немайнового характеру (для юридичних осіб). визначаючи розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди, суд має наводити в рішенні відповідні мотиви. отже, розмір грошової моральної шкоди визначається судом у кожному випадку індивідуально, він повинен ураховувати конкретні обставини справи, які, на його думку, мають суттєве значення для розгляду справи. При визначенні розрахунку моральної шкоди враховується стан

здоров'я потерпілого, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, ділова репутація та інше (4, с. 148-153). так, згідно з регламентом, моральна шкода – це шкода, що не піддається оцінюванню, може бути виражена в психічних чи фізичних стражданнях заявника. Якщо встановлено, що моральна шкода була заподіяна, і суд вважає за необхідне присудити відповідну грошову компенсацію, оцінювання її розміру здійснюється на основі принципу справедливості й з урахуванням практики, що склалася. справедливість компенсації визначається ЄСПЛ з урахуванням усіх обставин, а також особливостей справи. суд суворо дотримується позиції, що відшкодування має виключно компенсаційний, а не каральний, обтяжуючий або запобіжний характер.

Звертаючись до вітчизняного досвіду з приводу використання різних експертних методик з визначення розміру моральної шкоди, вважаємо за необхідно зупинитися на методиці О. М. Ерделевського, який спробував розрахувати шкоду, яку неможливо виміряти в грошовому еквіваленті, та яку включено до реєстру методик проведення судових експертиз, котра зареєстрована Міністерством юстиції України 03.03.2010 р. під номером 14.1.04 згідно з даними, оприлюдненими на офіційному веб-сайті мін'юсту в галузі «Психологічні експертизи» (<http://rmpse.minjust.gov.ua/>). Також відомою методикою розрахунку моральної шкоди є методика Володимира Кашина. Суть її полягає в оцінці фактичних втрат ресурсів здоров'я й людського капіталу. «ресурси здоров'я» визначаються як здатність жити (виживати), працювати й досягати мети.

На увагу заслуговує і методика вітчизняних вчених С. М. Антосика та О. М. Кокуна, які пропонують визначати моральну шкоду на основі певних критеріїв психотравмуючого впливу на фізичну особу (2, с. 14-15).

З точки зору засобів доказування дієвим вважається висновок експерта про проведення судової психологічної експертизи згідно з інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень затвердженої Наказом міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5, якою визначаються методологічні засади проведення основних видів судових експертиз та експертних досліджень. Проте при проведенні такої експертизи питання про встановлення розміру відшкодування залишається відкритим (5).

На основі проведеного аналізу норм українського законодавства, наукових концепцій та судової практики можна зробити висновок, що визначення розміру моральної шкоди залишається проблематичним, незважаючи на досить значну увагу науковців до цього питання. вирішуючи питання про визначення моральної шкоди необхідно

використовувати існуючі методики, проводити судову психологічну експертизу, а також досвід і практику ЄСПЛ. тільки системний підхід дозволить дати відповіді на поставлені запитання.

Література

1. Агафонов С. І. особливості відшкодування моральної шкоди за законодавством України: юридичний журнал «юстиніан», 2007. С. 8-13.
2. Афадеєв В. М. відшкодування моральної шкоди як загальний спосіб захисту цивільних прав: Хмельницький інститут регіонального управління і права, 2011. С. 14-15.
3. Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова пленуму верховного суду України від 31.03.1995 р. №4.
4. Батожська О. В., Піхурець О. В. Критерії визначення спричиненої моральної шкоди при її доказуванні у суді: Право і безпека, 2015. № 2 (57). С.148-153.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ мініюсту України від 08.10.98 р. № 53/5
6. Крезуб І.О. Проблемні питання застосування законодавства України щодо відшкодування моральної шкоди в судах України [електронний ресурс] / Ірина Олександрівна Крезуб, 2014. URL: <http://old.minjust.gov.ua/5947>.

Роман Сергійович Приходько – студент I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Катерина Сергіївна Науменко** – заступник директора – начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доцент кафедри юридичних дисциплін, кандидат юридичних наук

ЗОВОБ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО ЗА ЧАСІВ СТАРОДАВНЬОГО РИМУ

Відносини, які виникають між учасниками цивільного обігу в Римі в процесі обміну матеріальними цінностями, грошима, відшкодування заподіяної майнової та моральної шкоди, переуступки один одному своїх прав, визначаються одним словом – зобов'язання (obligatio).

Сутність зобов'язання полягає не в тому, щоб зробити нашим якийсь тілесний предмет або який-то сервітут, а щоб зв'язати іншого перед нами в тому відношенні, щоб він нам щось дав, зробив або представив. У своїй зрілій формі зобов'язання являють собою правовідносини, в силу яких певний суб'єкт (боржник) зобов'язаний

зробити на користь іншого суб'єкта (кредитора) певні дії майнового характеру (надання) (1).

У сфері майнових відносин зобов'язання займають провідне місце. Кредитор або носій іншого речового права задовольняє свої потреби, безпосередньо впливаючи на річ. Характерною особливістю прав, які виникають із зобов'язань, є той факт, що їх носій не в змозі задовольнити свій інтерес власними силами, а лише через дії іншого суб'єкта – саме того, хто виявляється щодо нього зобов'язаним, тому зобов'язальні відносини опосередковують усі сфери виробництва, переміщення і розподілу товарів.

Таким чином, сфера застосування зобов'язань у господарському обігу будь-якого суспільства є досить великою, що повною мірою стосується Риму. Римські юристи ретельно розробили систему зобов'язально-правових відносин, договірну і позадоговірну майнові системи. Їхні сентенції щодо договорів відзначаються витонченістю, логічністю й гармонійністю (2).

У зобов'язанні беруть участь, як правило, дві особи: кредитор і боржник. У зобов'язанні сторона, яка має право вимоги, називається кредитором (лат. *credo* – вірю), а сторона, на якій лежить обов'язок виконати вимогу кредитора (борг), – боржник (*debitor*). Перекладення будь-яких зобов'язань на третіх осіб, що не брали участі у підписанні договору, не допускалося: кредитор не міг передати свої права, а боржник обов'язки на третіх осіб. За своїм походженням та деяким сутнісним характеристикам римські юристи розрізняли: 1) цивільні зобов'язання; 2) преторські зобов'язання; 3) натуральні зобов'язання (3).

За римським цивільним правом (*jus civile*) зобов'язання були суворо особистими взаємовідносинами між кредитором та боржником; кредитор не міг поступитися своєю вимогою іншій особі (4).

Відомо, що під кінець формулярного і появи екстраординарного процесу з'явилося судове представництво. Була введена особлива форма передачі зобов'язання, яка дістала назву цесії (*cessio*). За цим способом кредитор, який бажав своїм правом вимоги поступитися іншій особі, призначав її своїм представником у справі стягнення боргу з боржника і передавав їй своє право. Особа, яка поступилася своїм правом вимоги, називалася цедентом, а та, яка набувала це право, називалася цесіонарієм. Останній пред'являв до боржника позов від імені попереднього кредитора (але за свій рахунок) на підставі укладеної з кредитором угоди. Отже, цесія – це самостійне перенесення вимоги кредитора на іншу особу без згоди боржника.

Предметом зобов'язання ніколи не були речі, а завжди є дія боржника, позитивна чи негативна, дії що мають економічне значення для кредитора, яке може бути визначено в грошовій сумі. Лише з часом

було дозволено здійснювати стягнення щодо майна як способу задоволення за зобов'язанням.

Права та інтереси кредитора в разі невиконання боржником зобов'язання захищаються різними засобами. Так, на боржника покладається відповідальність, на його майно звертається стягнення за допомогою державних органів тощо. Однак ці засоби впливу на недобросовісного боржника не завжди виявляються дієвими, а отже, вимоги кредитора можуть залишитися без задоволення.

Вищенаведене дозволяє виділити наступні ознаки зобов'язань: 1) є особистим правовідношенням; 2) предметом є відповідна дія; 3) зміст становить обов'язок боржника що-небудь «дати», «зробити», «надати», і, відповідно, у праві кредитора вимагати виконання покладеного обов'язку; 4) породжує майновий інтерес для кредитора.

Отже, проаналізувавши сутність зобов'язання, можна визначити його поняття за римським правом як правовідношення, за яким кредитор має право вимагати від іншої сторони – боржника що-небудь зробити (*facere*), дати (*dare*) або надати (*praestare*) або утримуватися від здійснення певних дій. Варто також відзначити, що фундаментальні розробки римської юриспруденції щодо зобов'язань отримали свій розвиток у подальшому та зберігають життєздатність у сучасному приватному праві.

Література

1. Санфилиппо Ч. Курс римского частного права: учебник / под общ. ред. Д. В. Дождева; пер. с итал. И. И. Маханькова. М.: Норма, 2007. 464 с.
2. Підпригора, О.А., Харитонов, Є.О. Римське право: підруч. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
3. Черниловский З.М. Римское частное право: Элементарный курс. М.: Новый Юрист, 1997. 224 с
4. Калюжний Р. А., Вовк В. М. Римське приватне право: підруч. К.: «МП Леся», 2014. 240 с.
5. Гринько С. Д. Поняття та предмет зобов'язань за римським приватним правом. Університетські наукові записки. 2010. № 3 (35). С. 3

Крістіна Василівна П'ятниця – студентка II курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Маргарита Леонідівна Коханська** – викладач
кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ЗАСОБИ ДОСЯГНЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Зважаючи на мету та завдання цивільного судочинства, досить важливою задачею в межах дослідження цього питання є встановлення критеріїв та засобів визначення ефективності цивільного судочинства.

Деякі країни розглядають як показник результативності відсоток рішень, скасованих після апеляції. Однак використання відсотка скасованих рішень як єдиного або навіть неодмінно важливого показника оцінювання якості судової діяльності визнається Консультативна рада європейських суддів неналежним.

Якість судової системи залежить від якості інфраструктури, що може бути виміряна за допомогою оцінки професійних здібностей представників юридичних професій (суддів, адвокатів та працівників судових органів), чия робота може бути виміряна лише порівняно зі стандартами права та судової або професійної практики та деонтології. Якісний підхід повинен скоріше стосуватися здатності системи відповідати потребі в правосудді згідно із загальними цілями правової системи (1).

Отже визначення та аналіз якісних показників ефективності цивільного судочинства є важливим завданням в рамках предмету дослідження.

Досліджуючи ефективності цивільного судочинства С. О. Короед визнав її результативністю цивільної процесуальної діяльності (5, с. 199) за умови швидкого, неупередженого, справедливого та правильного розгляду справ, що й полягає в реалізації завдання судочинства (4, с. 35).

М. С. Шакарян зазначає, що правосуддя характеризується доступністю, якщо суб'єктивні права та інтереси особи реально захищені судом, справа розглянута правильно та своєчасно, а ухвалені рішення повинні бути законним, обґрунтованим, мотивованим та справедливим (6).

Ефективність судочинства за позицією С. Ф. Демченка повинна характеризуватись певним ступенем реалізації функцій судочинства та дотриманням чинників ефективності. (1, с. 7). Автор вважає судовий процес ефективним, якщо забезпечено його доступність, а рішення суду є правосудними та ухваленим у розумні строки, а також виконуються (2, с. 11).

Результат судочинства також можна оцінити на індивідуальному рівні та в межах всієї судової системи. Загальний та суспільний результат оцінюється при аналізі великої сукупності таких індивідуальних результатів (3, с. 163). Погляд на ефективність системи правосуддя як на статистичний результат не відповідає ціннісному орієнтуванню правосуддя.

Підсумовуючи наведені положення, можна стверджувати, що, не зважаючи на кінцевий результат процесуальної діяльності, її зміст повинен характеризуватися засобами, направленими на утвердження верховенства права. Ефективністю характеризується судочинство, під час здійснення якого дотримано елементи права на справедливий суд, виконані завдання судочинства. Завдання у цьому сенсі – це спосіб досягнення мети, а процесуальні дії – засоби виконання завдань.

Отже завдання національного цивільного судочинства підлягають докладному аналізу та визначенню їх впливу на його ефективність.

Література

1. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів. Схвалено на 5 засіданні КРЕС (Страсбург, 22–24 листопада 2004 р.), документ № CCJE (2004), 6. URL:https://court.gov.ua/userfiles/visn6_2004.pdf
2. Демченко С. Ф. Теоретико-методологічні засади ефективності господарського судочинства : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.04 / Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва. К., 2010. 429 с.
3. Джавадов Х. А. Отдельные аспекты имплементации понятия «эффективность» в понятийно-категориальный аппарат гражданского процесса. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 133-137.
4. Короєд С. О. Ефективність цивільного судочинства: окремі проблеми теорії і практики : монографія. К. : «МП Леся», 2013. 224 с.
5. Короєд С. О. Теоретико-методологічні підходи до визначення ефективності цивільного судочинства. Держава і право : Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 62. К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. С. 195-201.
6. Шакарян М. С. Проблемы доступности и эффективности правосудия в судах общей юрисдикции. Проблемы доступности и эффективности правосудия в арбитражном и гражданском судопроизводстве : Материалы Всероссийской научно-практической конференции, 31 января – 1 февраля 2001 г. М., 2001. С. 61-6. URL : <http://www.legist.ru/conf/Shakaryan.htm>

Даніїл Андрійович Рєпін – студент III курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету
Науковий керівник: Ольга Андріївна Швагер – асистент кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету

КОНВЕНЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ У МІЖНАРОДНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В умовах сучасності досить часто постає питання щодо правового статусу іноземців, як на міжнародному, так і на національному рівнях, тому ми вважаємо, що дане питання потребує всебічного ознайомлення та заслуговує особливої уваги.

Згідно чинного міжнародного законодавства, а саме: ст. 1 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Декларації з прав людини стосовно осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають», іноземцем є будь-яка особа, що не є громадянином держави, в якій вона знаходиться (2); наприклад: особи без громадянства, особи з подвійним громадянством, також в умовах сучасності досить часто звертають увагу на інші категорії осіб такі як біженець, іноземний підприємець, переселенець, турист, іноземний студент, робочий-мігрант тощо.

А задля того, щоб забезпечити захист прав і законних інтересів таких осіб, у багатьох державах існують відповідні цивільні процесуальні норми, які застосовують у спорах з іноземними громадянами, у спеціальних нормативних актів міжнародного права або цивільних кодексах окремих держав.

Так, у ст. 11 ЦК Франції зазначено, що іноземець користується у Франції такими ж цивільними правами, як ті, що надані або будуть надані французам за договорами з державою, до якого належить цей іноземець, а ст. 14 визначено, що, незважаючи на те, що іноземець перебуває за межами Франції, він може бути викликаний до французьких судів для виконання зобов'язань, які виникли внаслідок укладення ним у Франції договору з громадянином Франції або якщо такі зобов'язання були прийняті ним на території іншої держави, але у відносинах з громадянином Франції (1).

Відповідно до міжнародно-правових актів, а саме: статті 8 Загальної декларації прав людини, кожній особі гарантується право на ефективне поновлення її прав відповідними національними судами, у випадку порушення основних прав людини, наданих законодавством (3).

Для забезпечення реалізації права на судовий захист Міжнародний пакт про громадянські й політичні права 1966 р., передбачає низку гарантій:

- а) рівність усіх осіб перед судами і трибуналами (ч. 1 ст. 14);
- б) кожна держава-учасниця зобов'язана забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої порушено, ефективний засіб правового захисту, навіть якщо порушення було допущено особами, що діяли як офіційні (п. а ч.3 ст. 2);
- в) кожна держава-учасниця зобов'язана забезпечити застосування компетентними органами влади засобів правового захисту (п. с ч.3 ст. 2) (4).

Наступним, вважаємо за потрібне зазначити, міжнародні норми, що забезпечують право на справедливий судовий розгляд із дотриманням процесуальних гарантій такого суду, – це норми Женевських конвенцій про захист жертв війни і Додаткових протоколів до них.

На основі вищевикладеного матеріалу, проаналізувавши сучасний стан правового статусу іноземців, можна прийти висновку, що чинне міжнародне законодавство дійсно забезпечує, а також регламентує правові засоби, що спрямовуються безпосередньо на захист іноземних громадян, як суб'єктів міжнародного та національного права, оскільки норми міжнародного цивільного процесу, закріплюють загальні стандарти національного цивільного процесу, дотримуватися яких держава зобов'язана, у відповідності з членством у міжнародних угодах. Взаємозв'язок між національними правовими системами та нормами міжнародного права дозволяє узгоджено регулювати міжнародні цивільно-процесуальні відносини.

Література

1. Гражданский кодекс Французской республики
URL:<https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041401>
2. Декларация о правах человека в отношении лиц, не являющихся гражданами страны, в которой они проживают: принята и объявл. Резолюцией 40/144 Генеральной Ассамблеи ООН от 13 декабря 1985 года URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_227
3. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголош. Резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. // База даних «Законодавство України» URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

Анна Юрїївна Сидоренко – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Яна Михайлівна Садикова** – доцент кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЕКСПЕРТА З ПИТАНЬ ПРАВА

Однією з проблем, яка присутня в оновленому Цивільному процесуальному кодексі, є запровадження інституту експерта з питань права. Однак регламентація цього інституту є недосконалою та, як наслідок, провокує низку запитань при застосуванні цього положення на практиці.

Перш за все, однією з прогалин, яка одразу привертає увагу, є визначення поняття та встановлення вимог до експерта з питань права. В статті ігноруються такі важливі для ефективного застосування норм питання: який науковий ступінь повинен бути в такої особи; в якій сфері права експерт повинен мати науковий ступінь; кого слід вважати «визнаним експертом з питань права»?

На відміну від попередньої, редакція ЦПК України, яка взагалі не містила норм щодо науково-правового висновку експерта, чинним ЦПК України передбачені положення щодо участі в цивільному судочинстві експерта з питань права, а також складання ним правового висновку (2, с. 30).

В ЦПК України експерт з питань права зазначений серед інших учасників судового процесу у розумінні ст.65, де зазначено, що учасниками судового процесу, крім учасників справи та їхніх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, експерт з питань права, перекладач, спеціаліст. Відокремлення експерта з питань права від експерта взагалі вбачається також й з інших норм ЦПК України, що регулюють участь експерта з питань права у цивільному процесі. (2, с. 31).

Цивільний Процесуальний Кодекс України не допускає залучення експерта для роз'яснення питань права, а деякі фахівці стоять на позиції що неприпустимо ставити перед судовими експертами правові питання, зокрема, про відповідність окремих нормативних актів вимогам закону, про правову оцінку дій сторін, оскільки такі питання віднесено до компетенції суду.

Однією з підстав залучення (допуску) експерта з питань права до участі у цивільному процесі визначається факт, що відповідна особа є «визнаним фахівцем» у галузі права. Сучасні автори майже одноголосно вказують на невизначеність цього терміну. Підтримуючи вказану позицію в цілому, слід вказати на значну кількість оцінних критеріїв, які має враховувати суд, що у підсумку матиме достатньо трудомісткий

процес вирішення питання щодо залучення такої особи. Принциповий характер права сторони щодо надання пояснень по суті справи – зумовлює пріоритет забезпечення вказаного суб'єктивного процесуального права. Надмірна формалізація критеріїв залучення такої особи може стати на заваді реалізації права особи на надання пояснень суду (1, с. 2).

З іншого боку говорячи про роль висновків експерта з питань права, слід зауважити, що згідно ч. 1 ст. 115 ЦПК вони не є доказом, а мають допоміжний (консультативний) характер і тому не є обов'язковим для суду. Водночас суд може посилається в рішенні на висновок експерта з питань права як на джерело відомостей, які в ньому містяться, та має зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Окрім цього, варто також зазначити, що у новоприйнятих кодексах законодавець не передбачив норми, відповідно до якої такий експерт попереджається про відповідальність за завідомо неправдивий висновок або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків. За таких обставин на практиці можуть виникнути сумніви щодо правдивості його висновку. До речі, в судовій практиці України вже було рішення, в якому фігурував неправильний переклад та роз'яснення норм іноземного права, що спровокував прийняття незаконного рішення.

Тому, виходячи з системного аналізу даної статті, можна дійти висновку, що статус такого експерта є допоміжний і, слідуючи принципу процесуальної економії, суд взагалі може уникати такого залучення. Це пояснюється, зокрема тим, що суд може або не брати до уваги наданий висновок, або навіть якщо він посилається в рішенні на такий висновок, то все-одно необхідно буде зробити самостійні висновки щодо відповідних питань.

Отже, долучення експерта з питань права до справи має суттєві переваги, оскільки дозволяє зменшити прояви судового розсуду, подолати прогалини в законодавстві, а також вірно розтлумачити норми іноземного права. Але в силу новизни даного інституту, правове становище експерта з питань права передбачає низку доопрацювань з боку законодавця. Зокрема, слід детально виділити критерії визнаності як фахівця у галузі права, створити Єдиний реєстр експертів з питань права, оскільки це в свою чергу суттєво скоротить час пошуку компетентного юриста, який володіє необхідними знаннями, а також унеможливить випадки недопущення експерта з питань права до цивільного процесу.

Література

1. Рябченко Ю. Ю. Цивільний процесуальний статус експерта з питань права: питання вдосконалення правового регулювання. Електронний журнал «Правова просвіта». 2017. № 11. С. 1-4

2. Сергієнко Б. Б., Щербак С. В. Правове становище експерта з питань права в цивільному процесі України. Правові горизонти. 2018. № 13. С. 29-32

Крістіна Олександрівна Смоліна – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Яна Михайлівна Садикова** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУДОВИЙ НАКАЗ ЯК ФОРМА СУДОВОГО РІШЕННЯ

Введення інституту судового наказу в цивільне судочинство є одним із найважливіших напрямів реформування судочинства. Дане положення обумовлене вимогами судової практики у зв'язку з недоцільністю використання у повному обсязі цивільної процесуальної форми для розгляду і вирішення справ, що мають безспірний характер. Впровадження інституту судового наказу має на меті спрощення судового процесу, яке в майбутньому сприятиме громадянам України без зайвих процесуальних ускладнень швидко здійснити захист у суді першої інстанції своїх прав, свобод та інтересів, що і є метою цивільного судочинства.

Судовий наказ, як інститут цивільного судочинства є новим як у законодавстві, так і в судовій практиці, а тому і малодослідженим, про що свідчить відсутність монографічних досліджень, що стосуються даного виду провадження. Однак окремі його сторони, зокрема поняття, з'ясування кола вимог, за якими видається судовий наказ, процедура видачі судового наказу, його правова природа досліджувалися такими вітчизняними процесуалістами як С. С. Бичкова, В. І. Бобрик, С. В. Васильєв, В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник, С. Я. Фурса, С. В. Щербак та ін., а також російськими вченими-процесуалістами, такими як Н. А. Громошина, Г. А. Жилін, В. М. Жуйков, Н. М. Масленнікова, Г. Л. Осокіна, В. І. Решетняк, Т. В. Сахнова, М. А. Черьомін, В. В. Ярков та ін.

Відповідно до ст.160 ЦПК України судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених ст. 161 ЦПК України. Так, з одного боку, судовий наказ є особливою формою судового рішення і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень, а з іншого, він водночас є виконавчим документом. Таким чином, слід погодитись із вченим процесуалістом С. Я. Фурсою, яка вважає, що особливість судового наказу полягає у його подвійності: з одного боку, він є судовим рішенням, а з іншого – виконавчим

документом. Така подвійна його природа є винятком із загального правила та зумовлена необхідністю захисту безспірних прав стягувача у спрощеному порядку на підставі безспірних доказів (4).

У процесуальній літературі також точаться дискусії щодо кваліфікації судового наказу як особливої форми судового рішення і про статус судового наказу як акту правосуддя. Так, вітчизняний вчений-процесуаліст С. В. Щербак вказує на те, що поняття «судовий наказ» і «судове рішення» не збігаються, оскільки мають різне значення. Судовий наказ є судовою постановою, що видається суддею одноосібно (2). Таку саму позицію підтримує Н. І. Масленнікова, яка вважає, що судовий наказ не слід змішувати з такими постановами першої інстанції, як рішення і ухвали, які виносяться в результаті вирішення по суті матеріально-правових вимог та процесуальних питань (1).

Тож проаналізувавши думки вчених, можна зазначити, певні особливості судового наказу які передбачені в ЦПК: він є єдиним судовим актом, що поєднує у собі властивості постанови, що вирішує справу по суті, і виконавчого документа. Предметом судового наказу є матеріально-правові відносини, безперечність яких встановлена на основі наданих кредитором документів. Судовий наказ наділяється силою норми матеріального права, а виданий судом наказ являє собою правозастосовчий акт держави. Судовий наказ – єдина судова постанова, що є безпосередньою сполучною ланкою між цивільним процесом і виконавчим провадженням, оскільки тільки судовий наказ, на відміну від інших судових постанов, звертається до виконання без «проміжних» ланок – виконавчих листів (3). Таким чином, можна говорити про те, що судовий наказ поєднує у собі процесуальні якості судового рішення та виконавчого документу одночасно. Подібна процесуальна подвійність властива лише судовому наказу, що виділяє його поміж інших актів правосуддя (судових рішень, ухвал).

Підсумовуючи все вищевикладене можна дійти наступного: 1) судовий наказ є одночасно особливою формою судового рішення і виконавчим документом; 2) на порядок виконання судового наказу розповсюджуються загальні правила щодо виконання рішень суду, з урахуванням особливостей наказного провадження; 3) загальні правила повороту виконання рішення розповсюджуються і на судовий наказ.

Література

1. Гражданский процесс : учебник / В. П. Воложанин, В. Д. Кайгородов, А. К. Кац [и др.] ; отв. ред. проф. В. В. Ярков. 3-е изд., перераб. и доп. М. : БЕК, 1999. С. 131.
2. Фурса С. Я. Цивільний процес України: проблеми і перспективи : наук.-практ. посіб. / С. Я. Фурса, С. В. Щербак, О. І. Євтушенко. К. : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2006. С. 94–95.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
4. Цивільний процес України. Академічний курс : підруч. [для студ. юрид. спец. вищ. навч.закл.] ; за ред. С. Я. Фурси. К. : Вид. Фурса С. Я. ; КНТ, 2009. С. 610.

Владислав Віталійович Ткаченко – студент I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Катерина Сергіївна Науменко** – заступник директора – начальник відділу навчально-методичної роботи Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доцент кафедри юридичних дисциплін, кандидат юридичних наук

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ПРЕТОРСЬКОГО ПРАВА

Римське право за рівнем правових норм на сьогоднішній день має найбільше значення у романо-германській правовій системі. Передумовами появи римського процесуального права була республіканська форма правління з її правовою структурою магістратів: спочатку консули, а потім претори. Але розвивалося воно завдяки активній діяльності преторів. Саме з цих причин римське процесуальне право в юридичній науці стало називатися преторським правом.

Преторське право виникло і розвивалося завдяки прогалинам, що існували в законі. Коли приватна особа зазнавала збитків і не могла добитися їх задоволення шляхом подачі цивільного позову, посилаючись на яку-небудь норму цивільного права (*iuriscivilis*), вона могла звернутися до претора за допомогою. Він, у свою чергу, керуючись необхідністю зберігати суспільний мир і порядок, втручався у сферу цивільних відносин. У римській державі сформувалися і діяли дві правові системи: цивільна і преторська. Такий юридичний дуалізм виник у період республіки, коли поряд із звичайним правом та нормами закону джерелом права стали також і едикти магістратів.

Едикти – це публічні проголошення консулами, преторами та іншими посадовцями, які посідали свої посади після обрання, правил, якими вони мали керуватися у судочинстві (1).

Найважливіше значення мали преторські едикти, оскільки в руках преторів зосередилось судочинство. Термін їх чинності визначався терміном особи на посаді претора (1 рік). Кожен новий претор брав до уваги едикти своїх попередників, забезпечуючи тим самим наступність у праві. Римські закони, які вже не відповідали новим суспільним відносинам, втрачали свою чинність саме завдяки діяльності преторів.

Преторський едикт фактично скасовував норму закону, яка не відповідала та не могла задовольнити нові потреби суспільства.

Претор, керуючись справедливістю, міг внести зміни в закон у процесі його застосування.

Як правило, претор, вислухавши сторони, що висловлювали як вони бачать вирішення справи в усній формі, складав письмову формулу юридичної природи спору і направляв її до суду. Таким чином, не сторони формулювали юридичну суть спору, а претор. Цим полегшувався доступ до суду різних верств населення. Така процедура пізніше стала називатися формулярною. Преторські позови, як правило, формувалися у вигляді едиктів з відповідною формулою. Але у кожному конкретному випадку претор міг, керуючись справедливістю, подавати нові позови, спираючись на нові формулювання.

На думку відомого дослідника римського права І. Покровського «фактично преторський едикт функціонував як нормальний і міцний кодекс – а це було найважливішим для обігу, який не має справи з юридичними сутностями і юридичними конструкціями», а тому преторське право «за юридичною сутністю своєю залишалось лише системою адміністративно-регламентованого факта» (2).

Повністю погодитися з такою характеристикою преторського едикту не є доцільним, адже якщо кодекс – це юридична конструкція, яка не могла реагувати на зміни, що відбувалися у суспільстві, то преторські едикти постійно змінювалися, реагуючи на зміни у відносинах між людьми. Беручи до уваги це, претор, видаючи едикт, фактично їх легітимізував, а розглядаючи кожен конкретний факт, він сприяв розвитку нових відносин. Керуючись здоровим глуздом і справедливістю, він створював нові норми, які, виконавши свою функцію, зникали назавжди. Будь-який цивільний процес перед фактичним розглядом справи мав початися з претора, який визначав предмет спору і розгляду. Він же встановлював рамки, у яких мали діяти сторони і суддя. Тим самим претор із виконавця закону перетворювався у того, хто здійснював його контроль. Видавати претор міг будь-яку кількість едиктів. Проте перший едикт, який претор оприлюднював був для всіх однаковим: в ньому містилися головні преторські нововведення у сфері юрисдикції, а також правила, якими мав керуватися претор, здійснюючи судочинство.

Виходячи із цього, можна стверджувати, що преторське право виникало у зв'язку із його судовою діяльністю в Стародавньому Римі, та необхідністю постійного розвитку правової сфери. Розширення цивільного обігу сприяло зміцненню влади преторів. Так склалося, що життя вимагало, щоб претор не лише дотримувався закону, заповнював в ньому прогалини, але й виправляв його. Там, де виникали протиріччя між старою нормою права і вимогами нової доби, претор надавав перевагу суспільній правосвідомості, яка і була двигуном преторського

права. Його рішення, які протирічили закону не були неправомірними, адже вони відповідали новим потребам суспільних відносин і цивільного обігу.

Взагалі преторське право було наслідком життєвого досвіду і необхідності, яке давало можливість врегульовувати суспільні і особисті протиріччя мирним шляхом. Щорічне підтвердження або не підтвердження в едиктах преторів тих або інших норм, було гарантією майже п'ятсотлітнього спокою в римському праві. Римські громадяни добре розуміли, що право і справедливість у державі могли забезпечити лише органи влади, що мали авторитет серед населення, а тому і наділяли магістрат належними повноваженнями.

Література

1. История государства и права. Под ред. проф. Галанзы П. Н. и доц. Жидкова О. А. в 2-х томах. Т. 1. с. 241.
2. Покровский И. А. Право и факт в Римском праве // Римське право в університеті Святого Володимира. У 2-х книгах. Книга друга. Київ, «Либідь», 2010. с.32.

Секція 4

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ, АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА І ПРОЦЕСУ, ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Катерина Василівна Балан – студентка IV курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Марина Євгенівна Василенко** – доцент кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО: ТЛУМАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Останнім часом спостерігається невпинне розширення сфери застосування сучасних інформаційних технологій практично у всіх галузях, у тому числі у правовій сфері. Інформаційне право як комплексна галузь права і одночасно міжгалузева юридична наука є теоретичним та методологічним підґрунтям комплексного ефективного застосування інформаційних технологій в юридичній діяльності (1).

Дослідженням даної галузі права займалися як зарубіжні вчені: І. Л. Бачило, А. Б. Венгерова, В. А. Дозорцева, В. О. Копилова, В. Н. Лопатіна, І. М. Рассолова, М. А. Федотова, так і вітчизняні: І. В. Арістова, К. І. Белякова, О. А. Баранова, В. М. Брижка, Р. А. Калюжний, Л. П. Коваленко, О. В. Копана, Б. А. Кормича, А. І. Марущак, А. М. Новицький, В. Г. Пилипчук, В. С. Цимбалюк та ін. (2).

До сутності інформаційного права ставлення фахівців-правників неоднозначне. Вчених, які досліджують проблеми інформаційного права, можна поділити на дві групи. Перша розглядає інформаційне право в широкому розумінні – як науку, що вивчає інформаційну сутність права взагалі. Другий підхід є більш вузьким, заснованим на розгляді інформаційного права як галузі, яка впорядковує суспільні відносини в інформаційній сфері (3).

Підґрунтям для формування цієї нової галузі є наступні обставини:

1) наявність реальних суспільних відносин інформаційного спрямування, що потребують правового регламенту в основному юридичного захисту інтересів суб'єктів інформаційних відносин;

2) накопичення певного комплексного й відносно відокремленого в системі законодавства масиву нормативно-правових актів, що регулюють інформаційні відносини;

3) єдність об'єкта правового впливу – права на інформацію;

4) формування у сфері норм інформаційного законодавства окремих груп норм (інститутів і підгалузей), що впорядковують дещо відокремлені суспільні відносини в межах інформаційного права та ін. (3).

Російський учений Ю. А. Тихомиров тлумачить поняття інформаційне право як нову комплексну галузь права й відносить її до галузі права публічного.

М. С. Демкова теж застосовує поняття інформаційне право, хоча й не наводить його визначення. При цьому відносини з приводу створення масової інформації він відносить до складу інформаційних відносин.

О. А. Баранов розглядає інформаційне право як галузеву юридичну науку: на його думку, це галузева юридична наука, яка вивчає сукупність норм права, що регулюють інформаційні відносини в суспільстві, які належать до інформаційної діяльності в цілому.

І. Л. Бачило трактує досліджуване поняття, як сукупність доктринальних положень юридичної науки, правових норм, що утворюють самостійний масив національного права, норм міжнародного законодавства, а також стан правової свідомості суб'єктів права в галузі інформаційної діяльності й відносин, пов'язаних з інформаційними ресурсами, функціонуванням інформаційних систем і мереж в умовах застосування сучасних інформаційних технологій, спрямованих на забезпечення безпечного задоволення інформаційних потреб громадян, їх організацій, держави й суспільства в цілому, забезпечення адекватної реакції юридичної системи на порушення встановлених законодавством правил у галузі інформації й інформатизації (1).

Деякі правники ще більше звужують поняття інформаційного право, вважаючи, що воно застосовується тільки для регулювання відносин, що виникають при обробці документованої інформації або інформації в системі телекомунікацій.

У юридичній доктрині інформаційне право – це відносно автономна інституція правової науки, що досліджує проблеми суспільних відносин, об'єктом яких є інформація.

Інформаційне право України – це галузь права яка тільки лише формується, але має визначальну роль у розвитку українського суспільства ХХІ ст. і найближчим часом стане розвинутою галуззю права.

На формування інформаційного права України крім національного законодавства впливають і міжнародні нормативно-правові акти, які служать підвалинами для міжнародних договорів, що складаються з інформаційно-правових норм.

Отже, інформаційне право як система норм, що регулюють відносини в інформаційній сфері, має на меті дослідження інформаційної сфери як сфери правового регулювання суспільних відносин, виявлення об'єктів і суб'єктів інформаційних правовідносин, підготовку проєктів нормативно-правових актів у галузі дії інформаційного права, оцінку ефективності проєктів цих актів з використанням інформаційних технологій (1).

Література

1. Коваленко Л. П. Інформаційне право в Україні. Проблеми законності. 2012. 119. С. 148-156.
2. Арістова І. В. Доктрина інформаційного права України. Приватне та публічне право. 2017. С. 59-62.
3. Хахановський В. Структура та завдання навчальної дисципліни «Інформаційне право». Правова інформатика. 2006. С. 54-58.

Валерія Володимирівна Будяк – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Світлана Сергіївна Ващенко – професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

КАТЕГОРІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВ

Функціонування судової системи забезпечує гарантоване Конституцією право кожного на захист прав, свобод та законних інтересів.

Прийняття у 2005 році Кодексу адміністративного судочинства України стало законодавчим закріпленням інституту адміністративної юстиції, що свідчить про готовність держави брати відповідальність за гарантування визнання людини найвищою соціальною цінністю (як це закріплено у ст. 3 Конституції України).

Основна спрямованість КАСУ – захист прав, свобод, інтересів фізичних, юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, місцевого самоврядування, їх службових посадових осіб.

Одне з найважливіших питань, що потребує належного теоретико-правового супроводження, є питання щодо застосування Класифікатора категорій адміністративних справ.

Класифікатор категорій адміністративних справ має важливе значення для організації адміністративного судочинства. На його основі визначається спеціалізація суддів (судових палат) адміністративних судів із розгляду справ, розподіляються справи між судьями, ведеться звітність судів про судовий розгляд справ, здійснюється систематизація

та узагальнення судової практики, визначаються навантаження на суддів та складність справ, спеціалізація суддів із надання методичної допомоги суддям судів нижчого рівня тощо.

В основу класифікації категорій адміністративних справ може бути покладено такі класифікаційні ознаки: предмет оскарження (індивідуальний акт, нормативний акт, адміністративний договір); зміст спірних відносин; вид суб'єкта владних повноважень – сторони судового процесу та предмет захисту.

Форми управлінської діяльності на роль головної класифікаційної ознаки не підходять, адже особливості управлінської діяльності проявляються перш за все в юридичному змісті такої діяльності; у свою чергу управлінські форми займають підпорядковане (похідне) стосовно нього становище. Тому саме зміст управлінської діяльності, а не правова форма управління, повинен становити головну класифікаційну ознаку.

Використання як класифікаційної ознаки суб'єкта владних повноважень – сторони судового процесу підвищує ризик неоднакової судової практики. Так, наприклад, ринки фінансових послуг регулюються одразу декількома суб'єктами владних повноважень – Національним банком України, Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України – на основі єдиного спеціального закону.

Використання такого критерію, як предмет захисту, не узгоджується з КАСУ. Правові вимоги суб'єкта владних повноважень до приватної особи з приводу примусового виконання певного рішення впливають з одних і тих самих відносин, що й вимоги приватної особи до вказаного суб'єкта владних повноважень про скасування такого рішення.

Щодо частини другої статті 17 КАСУ як підстави для класифікації. Ця частина статті 17 не призначена для внутрішнього поділу всієї сукупності адміністративних справ на категорії (групи), навпаки, вона спрямована на зовнішнє відмежування цієї сукупності справ від справ інших судових юрисдикцій.

Таким чином, Класифікатор категорій адміністративних справ, затверджений рішенням Ради суддів адміністративних судів від 26 листопада 2010 року, засновано на одній (єдиній) класифікаційній ознаці – юридичному змісті спірних відносин. Винятком є розділ 13 Класифікатора, що в силу Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо недопущення зловживань правом на оскарження» об'єднує спори одночасно за такими трьома ознаками, як предмет оскарження, сторона спору та предмет захисту.

Література

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року, із змінами, внесеними Законами України від 8 грудня 2004 року №2222-IV, від

- 1 лютого 2011 року N 2952-VI, від 19 вересня 2013 року №586-VII, від 21 лютого 2014 року N 742-VII, від 2 червня 2016 року №1401-VIII, від 7 лютого 2019 року №2680-VIII, від 3 вересня 2019 року №27-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс адміністративного судочинства України // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36; 37. Ст. 446.
  3. Мельник А.А. Визначення адміністративними судами підсудності стосовно окремих категорій справ // Науковий вісник. 2013. №3. С. 262-270.
  4. Методичні роз'яснення щодо застосування Класифікатора категорій адміністративних справ від від 31.10.2013 № 114. URL: http://www.vasu.gov.ua/samovr/rada/metodichni_roz_do_Klasifikatora/

Єва Сергіївна Доленко – курсант I курсу факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Сергій Анатолійович Резанов** – доцент кафедри
поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету
№ 3 Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЩОДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ МЕЖ АДМІНІСТРАТИВНОГО РОЗСУДУ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

В сучасних умовах стрімкої правотворчої діяльності на перший план виходить проблема підвищення рівня захисту прав та свобод громадян. Правозастосувальна діяльність органів Національної поліції часто пов'язана з вирішенням питань, які торкають дану сферу. Особливим різновидом правозастосувальної діяльності є адміністративний розсуд, який визначається як один з ефективних правових інструментів в арсеналі працівника поліції для виконання покладених на нього завдань (1). Разом з тим, свобода вибору варіантів рішень створює реальні передумови для зловживання зазначеною діяльністю. Зрозуміло, що адміністративний розсуд в діяльності поліції не повинен носити довільний характер і цілком залежати від суб'єкта, який його застосовує. В зв'язку з цим особливу значущість набуває проблема правового обмеження адміністративного розсуду працівника поліції.

Враховуючи роль і значення правових меж розсуду в правоохоронній діяльності, дане явище може бути класифіковано за наступними підставами: по галузях права, залежно від функціональної ознаки, за ознакою формальної закріпленості, за джерелом закріплення,

по кількості альтернатив, за способом закріплення, залежно від стадій правозастосувального процесу і за ступенем визначеності.

Виходячи з цього, межі адміністративного розсуду можна класифікувати по галузевій приналежності на межі в адміністративному, цивільному, кримінальному і інших галузях права. При цьому особливості кожного виду багато в чому визначаються специфікою предмету і методу конкретної галузі права.

Також підставою класифікації меж адміністративного розсуду може виступати ознака формальної закріпленості. За даною підставою ми виділяємо, по-перше, формально закріплені межі. До даного виду слід відносити такі межі розсуду, зміст яких повністю розкривається в нормативно-правовому або інтерпретаційному акті.

Наступною класифікацією меж адміністративного розсуду є розподіл за джерелом закріплення (2). За даною підставою необхідно розподіляти межі розсуду, закріплені в нормативно-правових і в інтерпретаційних актах. Вважаємо, слід повністю згодитися з тим, що суб'єкт правозастосування в своїй діяльності, перш за все, зобов'язаний керуватися приписами закону. Проте, в питанні конкретизації меж адміністративного розсуду в діяльності поліції не останню роль займають інтерпретаційні акти.

Наступною підставою розподілу меж адміністративного розсуду є кількість доступних суб'єкту альтернатив. Якщо суб'єкт правозастосування володіє можливістю вибирати тільки з двох варіантів поведінки, слід говорити про «вузькі» межі розсуду. У разі, коли за ним закріплено право вибору з безлічі законних альтернатив мають місце «широкі» межі. Зона законних варіантів може бути вузькою, коли поліцейський може вибирати лише між двома законними альтернативами.

Підводячи підсумки, можна визначити, що межі адміністративного розсуду можна класифікувати за наступними підставами: за галузевою приналежністю; по функціональній ознаці; за ознакою формальної визначеності; в залежності від джерела закріплення; по кількості альтернатив; залежно від способу закріплення; за ступенем визначеності (абсолютно-визначені, відносно-визначені).

Література

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 09.03.2020).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073-X / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. додаток до № 51. ст. 1122.

Артем Ігорович Івженко – студент III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Оксана Володимирівна Панасюк** – завідувач
кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНА КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Суб'єкти господарювання є найважливішою групою серед суб'єктів господарського права як учасників господарських відносин. Саме тому в ч. 4 ст. 13 Конституції України наголошується на захисті прав не лише всіх суб'єктів права власності, а й господарювання. Правове регулювання створення та діяльності суб'єктів господарювання в Україні здійснюється відповідно до норм Господарського кодексу, Цивільного кодексу та окремих законів України.

Починаючи з 16.05.2019 при реєстрації в особистому кабінеті на Майданчику Постачальник може заповнити поле «Класифікація суб'єктів господарювання 2». Всі постачальники, що на 16.05.2019 року були зареєстровані в системі Prozorro також мають можливість заповнити поле «Класифікація суб'єктів господарювання», обравши одне зі значень з запропонованого переліку:

- Суб'єкт мікропідприємництва;
- Суб'єкт малого підприємництва;
- Суб'єкт середнього підприємництва;
- Суб'єкт великого підприємництва;
- Не є суб'єктом господарювання (2).

Господарський кодекс виділяє такі категорії суб'єктів господарювання (1):

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Також Господарський кодекс України наводить іншу класифікацію, за якою суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва. Інші суб'єкти господарювання належать до суб'єктів середнього підприємництва.

Суб'єктами мікропідприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами малого підприємництва є: фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи – підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України; юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Суб'єктами великого підприємництва є юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) перевищує 250 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Таким чином, до суб'єктів середнього підприємництва віднесли юридичних осіб будь-якої організаційно-правової форми і форми власності, у яких середня чисельність працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 250 чоловік і річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 50 мільйонам євро (за курсом НБУ).

Зазначимо, нині за ГКУ до середнього бізнесу належать усі суб'єкти, які не відносяться до мікро, малого та великого підприємництва. Варто звернути увагу, що якщо суб'єкт господарювання однієї з приведених категорій за показником річного доходу впродовж двох років підряд не відповідає цим критеріям, то його віднесення до відповідної категорії здійснюється за показником річного доходу.

Водночас, на сьогодні низкою інших законодавчих актів також введено класифікації суб'єктів господарювання за критеріями, які відрізняються від критеріїв, запроваджених Господарським кодексом України. Це може спричинити випадки, коли віднесення суб'єктів господарювання до різних категорій і груп здійснюватиметься за класифікацією та критеріями, які не відповідають цілям їх застосування.

Література

1. Господарський кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 06.03.2020).
2. Лілія Кулик. Тип суб'єкта господарювання в Prozorro. PROZORROІНФОБОКС: [сайт]. Київ, 2019. URL: <https://infobox.prozorro.org/updates/tip-sub-yekta-gospodaryuvannya-v-prozorro> (дата звернення: 06.03.2019)

Вікторія Андріївна Коваленко – курсант факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Вікторія Сергіївна Макаренко – старший викладач кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПІДХОДУ ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ

Загалом, в європейських країнах існує близько 1100 спеціалізованих підрозділів із забезпеченню дотримання законів про наркотики. Загальна частка підрозділів із забезпечення дотримання законів про наркотики становлять в середньому близько 1% всього поліцейського персоналу в Європі, хоча ці цифри коливаються в діапазоні від 0,1 до 3,5%.

Ухвалення політичних рішень і керівництво питаннями протидії незаконному обігу наркотиків в Європі здійснюється переважно міністерствами внутрішніх справ, які здійснюють контроль за підрозділами по боротьбі з наркотиками в більшості країн.

Як і інші напрямки поліцейської діяльності, правоохоронна діяльність у сфері обігу наркотиків логічно вбудована в загальну систему стримувань і противаг, характерну для демократичних держав. Однак, оскільки така діяльність може потребувати застосування заходів, що передбачають втручання в особисте життя (такі як прослуховування телефонних розмов і таємні заходи), діяльність у сфері нагляду за

обігом наркотиків вимагає більш суворого нагляду за законністю її здійснення.

Більшість спеціалізованих підрозділів у сфері забезпечення дотримання законів про наркотики майже в усіх країнах Європи утворюються в складі поліції, зокрема судової або кримінальної. Однак, такі підрозділи також дуже часто утворюються в інших поліцейських підрозділах та інших правоохоронних органах, таких як митниця і сили жандармерії.

Підрозділи по боротьбі з наркотиками в Європі, в залежності від країни, входять до складу різних правоохоронних організацій, що обумовлено великою різноманітністю побудови національних правових систем. Проте, дві моделі домінують в цьому різноманітті: створення спеціалізованих підрозділів, які займаються виключно наркотиками (існують в 21 країнах); і підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю, одним із завдань яких виділяється протидія незаконному обігу наркотиків (в 18 країнах). При цьому, в деяких країнах існують одночасно обидва типи організацій, а в деяких не існує окремих підрозділів, в них протидію обігу наркотиків забезпечує поліція, спільно з митними службами (1).

Загалом, нагляд за дотриманням законів про наркотики в Європі здійснюється підрозділами поліції. У 16 країнах митні служби відіграють певну роль у даному виді правоохоронної діяльності. Інституціоналізовані форми співпраці між поліцією та митними органами, прийнято називати «Багатоагентними правоохоронними організаціями». Під жандармерією розуміються військові органи, наділені повноваженнями у сфері нагляду за виконанням національного законодавства, вони створені у шести країнах (Франція, Іспанія, Італія, Нідерланди, Португалія, Туреччина). У чотирьох країнах (Ірландія, Іспанія, Румунія, Туреччина) підрозділи берегової охорони також беруть участь у нагляді за дотриманням законів про наркотики (як правило, разом з поліцією та митними органами), вони зосереджуються на протидії незаконній торгівлі наркотиками у прибережних районах та територіальних водах (1, с. 14-15; 2).

У двадцяти п'яти країнах підрозділи по боротьбі з наркотиками утворюються у складі підрозділів досудового розслідування чи кримінальної поліції). У п'яти з них виключно в складі поліції, в решті 20 країн в складі багатоагентних правоохоронних організацій: за участю поліції у співпраці з митницею (вісім країн), загальними поліцейськими підрозділами (три країни), жандармерія разом з митними службами (три країни), загальні підрозділи поліції, жандармерія та митниця (дві країни), загальна поліція та митниці (три країни) та жандармерією (одна країна) (1, с. 14-15; 2, с. 5-6).

Отже, на європейському рівні правоохоронну діяльність у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, головним чином,

здійснюють органи поліції та митниці, деколи також такі повноваження покладаються на жандармерію. Схоже, що в Європі обрано підхід, відповідно до якого основний наголос на протидії незаконному обігу наркотичних засобів робиться на правоохоронні органи, що діють на місцевому рівні, а не на центральні органи управління.

Література

1. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2013), Drug squads: units specialised in drug law enforcement in Europe, EMCDDA Papers, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
2. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Drug squads: units specialised in drug law enforcement in Europe. Situation in the EU Member States, Norway and Turkey in 2015. EMCDDA Papers, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017. 14 с.

Вікторія Вікторівна Кравець – *ад'юнкт кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ*
Науковий керівник: Оксана Григорівна Стрельченко – *професор кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент*

ГЕНЕЗИС ДЕТЕРМІНАНТИ «МЕДИЧНА ПОСЛУГА»: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Доцільно визначити, що поняття «медична послуга» з'явилося у законодавстві України ще на початку 90-х років минулого сторіччя, однак до цього часу у більшості актів чинного законодавства це поняття використовується набагато рідше, ніж поняття «медична допомога» (1).

Конституційний Суд України в своєму рішенні від 25 листопада 1998 року № 15-рп/98 (справа про платні медичні послуги) зазначив, що зміст поняття «медична допомога» Конституція України не розкриває. Немає його визначення також в Основах законодавства про охорону здоров'я та інших нормативних актах (1).

Так, «*медична послуга*» це послідовно визначені дії або комплекс дій суб'єкта господарювання у сфері охорони здоров'я, спрямовані на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєнням і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами, які мають самостійне значення і використовується як основа планування їх обсягу та вартості (2).

С. В. Антонов визначає «медичну послугу» як вид професійної або господарської діяльності медичних закладів (організацій), фізичних осіб-підприємців, які займаються приватною юридичною практикою,

що включає застосування спеціальних заходів стосовно здоров'я (результатом яких є поліпшення загального стану, функціонування окремих органів або систем організму людини) чи спрямованих на досягнення певних естетичних змін зовнішності (3, с. 20).

О. Прасов, який розглядає медичну послугу як дію медичних працівників, що покликані задовольняти потреби людини щодо здоров'я в широкому сенсі, та дії медичних працівників, які покликані задовольняти потреби людини щодо здоров'я і не охоплюються поняттям медична допомога – у вузькому (4, с. 5).

Більш деталізоване визначення медичної послуги сформульоване О. Тихомировим як спеціальної професійної послуги в межах обґрунтованого ризику відповідно до договірних зобов'язань, за межами якого виникнення фізичної, матеріальної та моральної шкоди не є правомірним, а результатом медичної послуги є стан здоров'я, який обумовлений її належним виконанням (5, с. 36).

І. В. Венедиктова розглядає медичну послугу як корисну діяльність послугодавця, що спрямована на задоволення потреб щодо здоров'я фізичної особи, водночас маючи нематеріальний характер (6, с. 45).

Л. В. Щербаченко сформулював наступне визначення досліджуваного поняття «медична послуга» як послуга лікувально-профілактичного характеру, яка здійснюється одним або бригадою медичних працівників у процесі лікування хворого» (7, с. 170).

С. С. Шевчук медичною послугою називає один із різновидів послуг, сферою застосування якої є ті суспільні відносини, в яких громадяни для задоволення своїх особливих потреб, що визначаються здебільшого, станом їхнього здоров'я, отримують особливу споживчу вартість у вигляді спеціалізованої медичної діяльності медичної організації або окремого фахівця в галузі медицини (8, с. 77-78).

Враховуючи вище викладене виокремлено ознаки медичної послуги, які б охоплювали її найважливіші риси зазначеної категорії. Слід відмітити, що з цього приводу у наукових колах також немає єдиної точки зору. також мають свої погляди.

Так, О. Тихомиров, аналізуючи поняття і природу медичних послуг, до їхніх основних ознак відносить професійний характер (вважається, що спочатку медична допомога виникла як доручення пацієнта лікарю і тільки потім, через деякий час, перетворилася на послугу); матеріальне виробництво з отриманням нематеріального продукту; предмет медичної діяльності – організм людини й об'єкт відповідно, – цільовий вплив на предмет; особливий зміст; спеціальну правоздатність (5, с. 135).

На наш погляд, «медична допомога» визначається нами набагато ширше за поняття «послуга з медичного обслуговування населення» та співвідносяться як родо-видові категорії, де медична допомога є

родовою категорією, а послуга з медичного обслуговування населення – видовою.

Виходячи із вищевизначеного необхідно, з метою узагальнення представлених науковцями трактувань, сформулювати власне визначення послуги з медичного обслуговування населення (медична послуга) – це професійна діяльність кваліфікованих медичних працівників державних та приватних закладів охорони здоров'я, яка здійснюється з лікувально-профілактичною, діагностичною, трансплантологічною метою та з метою зміни зовнішності.

Відповідно ознаками послуг з медичного обслуговування населення є: здійснюється за зверненням фізичної особи-пацієнта; професійна діяльність; суб'єктами її надання є кваліфіковані медичні працівники; реалізовується у державних та приватних закладах охорони здоров'я; лікувально-профілактична мета; діагностична мета; трансплантологічна мета; мета щодо зміни зовнішності; досягнення очікуваного результату.

Література

1. Берназ-Лукавецька О. Медичні послуги в Україні. URL: <http://jurist-blog.com.ua/medichni-poslugi.html>
2. Про організацію медичного обслуговування населення в Україні Законопроект. URL: <https://www.apteka.ua/article/426436?print>
3. Антонов С. Правова регламентація надання медичних послуг. Управління закладами охорони здоров'я. 2009. № 2. С. 19-23.
4. Прасов О. О. Право на медичну допомогу та його здійснення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2007. 16 с.
5. Тихомиров А. Медицинская услуга. Правовые аспекты. М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 1996 352 с.
6. Венедіктова І. В. Правова природа медичних послуг. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 5. С. 44-48
7. Щербаченко Л. В. Особливості надання платних медичних послуг у сучасних умовах. Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2010. № 1(48). С. 168-173. 17.
8. Шевчук С. С. Правовое регулирование возмездного оказания медицинских услуг: реалии и перспективы / С. С. Шевчук. – Ставрополь : Сев-Кав. ГТУ ; Ставрополь сервис школа, 2001. – 232 с.

Дмитро Олексійович Кубишкін – студент IV курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Марина Євгенівна Василенко** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент

BRITISH BROADCASTING CORPORATION: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОГО ФІНАНСУВАННЯ ЗМІ

В умовах ринкового функціонування ЗМІ часто постає питання про необхідність створення безстороннього та неупередженого суб'єкта ринку. Метою даного дослідження є відповідь на питання: «чи є можливим функціонування державного ЗМІ на зразок BBC як представника усього різноманіття політичної думки?».

Аналіз наявних українських наукових публікацій дозволяє стверджувати, що тема є новою та актуальною. Аналогічні дослідження відсутні.

Історія правового регулювання BBC розпочинається з наданням компанії Королівської привілеї 1927 року, що визначала її статус як неприбуткової корпорації: інструменту освіти та розваг. Корпорація займала монопольне становище на ринку трансльованої (телебачення, радіо) інформації до 1955 та 1973 років відповідно.

Королівська привілея 2017 року так визначає основну мету корпорації: «діяти в інтересах суспільства, слугуючи всім аудиторіям, шляхом надання неупереджених, якісних та самобутніх продуктів та послуг, які інформують, навчають, розважають».

Значна частина діяльності корпорації спрямована на задоволення публічних цілей та потреб: надання неупереджених новин та інформації, що допоможе зрозуміти та вступити у зв'язок з навколишнім світом; підтримувати навчання для людей будь-якого віку; надавати найбільш креативні, якісні та відмінні продукти та послуги; відображати, представляти та обслуговувати різноманітні спільноти усієї Великої Британії; відображати культуру та цінності Британії всьому світові (1).

Основою правого регулювання BBC є, як уже зазначалося, Королівська привілея, Рамкова угода чи угода з урядом Її Величності, а також Communications Act 2003 (далі – СА).

Відповідно до СА органом, що здійснює поточний контроль за дотриманням BBC привілеї, угод та законодавчих положень є «Office of Communications» (далі – OFCOM).

Відповідно до частини 4 СА у Великій Британії та ряді інших країн здійснюється ліцензування прийому телебачення.

Ліцензійні умови та плата, порядок адміністрування платежів встановлюються BBC за погодженням з OFCOM (2).

Плата за телебачення з 01 квітня 2020 року становитиме 157.50 фунтів, з 2006 року класифікується як податок та є основним прибутком BBC (3). Держава відшкодовує корпорації відповідну плату за ліцензії пільгових категорій споживачів: особи старші 75, інваліди (сплачують 0% та 50% відповідно) (4).

Так, використання чи встановлення неліцензованого телеприймача визнається кримінальним правопорушенням ст. 363 СА та карається штрафом.

Суб'єктом правопорушення є не тільки особи, що використовують чи встановлюють відповідні технічні засоби (програмне забезпечення в деяких випадках), а й ті, яким відомо про намір використовувати чи встановити таке обладнання.

Використанням вважається отримання всієї або будь-якої частини будь-якої телевізійної програми, а також аналогічний доступ до сервісів BBC «на вимогу».

Під класифікацію «приймачів» підпадають практично будь-які пристрої, здатні відтворювати відео та звукові сигнали одночасно.

На корпорацію покладаються повноваження щодо розслідування та представлення обвинувачення з правом доручення третім особам.

Така форма фінансування традиційно вважалась найближчою до кінцевого споживача інформаційних послуг. Однак, звіт OFCOM за 2019 рік вказує на стабільне зниження довіри до BBC; чимала частина аудиторії все частіше надає перевагу іншим видам ЗМІ (5, 6).

За результатами різноманітних статистичних досліджень від 65% до 78% опитаних підтримують відмову від громадського фінансування BBC (7).

Неоднаковими є погляди споживачів щодо рівня виконання публічних цілей BBC. Так, за даними сайту «Trustpilot» BBC 92% споживачів оцінюють діяльність корпорації дуже негативно (8).

Отже, здійснення фінансування ЗМІ за рахунок державних коштів стикається з рядом проблем, основними з яких, на нашу думку, є неможливості висвітлення всього спектру політичної та суспільної думки в однаковій мірі, аморальності примусового фінансування будь-якого ЗМІ.

Література

1. BBC Royal Charter archive. URL: <https://www.bbc.com/historyofthebbc/research/royal-charter>
2. Communications Act 2003. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/21/part/4>
3. Further Issues for BBC Charter Review. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldbbs/128/128i.pdf>
4. How much does a TV Licence cost? URL: https://www.tvlicensing.co.uk/faqs/FAQ23?wt.mc_id=CAP_LFI2020_link

5. News Consumption in the UK: 2019. URL: https://www.ofcom.org.uk/_data/assets/pdf_file/0027/157914/uk-news-consumption-2019-report.pdf
6. BBC News viewers reached quarterly in the United Kingdom (UK) Q1 2012-Q2 2019. URL: <https://www.statista.com/statistics/290866/bbc-news-viewers-reached-quarterly-uk/>
7. Three-quarters want BBC licence fee abolished, poll finds. URL: <https://www.telegraph.co.uk/news/2019/12/28/three-quarters-want-bbc-licence-fee-abolished-poll-finds/>
8. BBC company reviews. URL: <https://www.trustpilot.com/review/www.bbc.co.uk>

Юлія Петрівна Меренець – курсант II курсу факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
 Науковий керівник: **Вадим Сергійович Селюков** – доцент кафедри
поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету
 № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ,
 кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФЕСІЯ КІНОЛОГА: ВИДИ ТА ПРОФЕСІЙНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Останнім часом дуже популярним стає вміння розбиратися в поведінці собак, вміти формувати у них необхідні якості та навички, корегувати поведінку та спрямовувати їх активну діяльність на користь суспільства. Таким вміннями повинні володіти кінологи, яку б із споріднених професій вони не мали, або яку б посаду не займали. Варто зазначити, що поширення практики застосування собак в діяльності держави призводить до актуалізації вказаної професії в лавах багатьох, майже усіх, правоохоронних органів. Так, кінологи проходять службу у Збройних силах України, Службі зовнішньої розвідки України, Службі безпеки України, Національній гвардії України, Національній поліції України, Держаній службі з надзвичайних ситуацій, Державній прикордонній службі, Держаній фіскальній службі та в недержавних організаціях. Тому актуальним постає питання щодо кваліфікаційних характеристик таких працівників.

Звертаючи свою увагу на класифікатор професій ДК 003:2010 (1) відзначаємо, що професія кінолог, експерт-кінолог та рятувальник кінолог наявні в переліку і мають наступні коди відповідно 6129, 2211.2 і 5169. Варто зазначити, що виходячи із вказаного документа дані професії не мають чітко визначених кваліфікаційних характеристик, тому в рамках нашої доповіді пропонуємо зупинити свою увагу саме на них. А конкретніше звернемо увагу саме на кваліфікаційні вимоги до

такої посади як інспектор-кінолог, яка наявна в більшості правоохоронних органів України.

Специфіка роботи інспектора-кінолога в різних службах та структурах має свої особливості: інспектор-кінолог з поліції має володіти знаннями у сфері поліцейської діяльності, розвідки або військовий – військовою справою, але якщо ми додаємо до назви посади додаток «кінолог», то виникає певний перелік якостей людини, які повинні бути наявні у кінолога. Давайте коротко їх розглянемо.

Любов до собак. Саме така пристрасть найчастіше стає приводом до вибору вказаної професії, адже людині якій не притаманне таке почуття не вдасться стати професіоналом своєї справи. Тут мова іде не просто про миттєві почуття до собаки що коли ти його бачиш, то хочеться його погладити та все, тут мова іде безпосередньо про стиль життя, який в народі називають «собачник». Тобто особа повинна постійно проявляти зацікавленість до проведення часу разом із собакою, бути йому не тільки напарником або провідником, а й найкращим другом або членом сім'ї.

Фізична готовність систематично працювати на вулиці, фізична витривалість і сила. Собака є досить сильною твариною, а тому у деяких випадках необхідна фізична сила для того, щоб ефективно працювати з ним. Для прикладу, процес проходження смуги перешкод із собакою, що є частиною службової діяльності інспектора-кінолога, потребує сили, спритності та витривалості не лише від собаки, а й від кінолога.

Моральна стійкість та врівноваженість є дуже важливими для кінологів, адже процес дресирування собаки є досить складним та довгим. Мимоволі прояви агресії або нервового зриву кінолога можуть призвести до розвитку неоправаних небажаних рефлексів у собаки, що в подальшому унеможливить його роботу.

Спостережливість, працьовитість, терпіння, особиста організованість – це найголовніші особисті якості, якими має бути наділений кінолог. Крім того, доречно буде мати хист до розуміння поведінки собаки, але це та здібність яку за належно мотивації можна виробити.

Отож, професія кінолога є дуже важливою не тільки для правоохоронної системи України, а й для повсякденного існування суспільства. Собака – це перша приручена тварина людиною, а тому і в подальшому буде необхідність у спеціалістах, які вміють працювати з ними, а тому формування їх професійних та особистісних характеристик є запорукою ефективного їх навчання.

Література

1. Національний класифікатор України. Класифікатор професій ДК 003:2010: Наказ Держспоживстандарту України 28.07.2010 № 327.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10>

Руслан Дмитрович Панченко – курсант факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Володимир Валерійович Корнієнко** – доцент
кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування
факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення, питому вагу в сфері розбудови демократичної правової держави, з урахуванням активізації процесів євроатлантичної інтеграції в Україні, має вдосконалення однієї з головних галузей національного законодавства, тобто системи нормативних актів, що закріплюють норми, котрі передбачають відповідальність за адміністративні правопорушення. Роль соціальних цінностей, які перебувають під охороною адміністративного права, на сучасному етапі розвитку української держави важко переоцінити з огляду на стрімке зростання нових соціальних відносин. Відтак, постає питання: які ж заходи щодо приведення у відповідність сучасним суспільним відносинам в Україні слід вжити стосовно законодавства про адміністративні правопорушення?

У пошуках відповіді на означене питання неодмінно слід враховувати той факт, що хоча сьогодні адміністративне право є певною мірою структурованим та чітким, але є проблеми, на які хотілось би звернути особливу увагу. Найголовнішою з таких проблем є чинність застарілого Кодексу України про адміністративні правопорушення (1), який набрав чинності ще у часи існування СРСР.

Як вже зазначалося, зараз Україна стрімкими кроками йде курсом Євроінтеграції, тому виникає нагальна потреба у прийнятті нового кодифікованого акта замість чинного нині Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Розвиток відносин в українському суспільстві не стоїть на місці, тому у відповідь на появу нових видів правопорушень (на кшталт правопорушень у сфері інформаційних технологій) повинна бути адекватна реакція законодавця, а саме встановлення відповідальності за ці види правопорушень у якісно новому кодифікованому нормативному акті.

Ще однією актуальною проблемою є перевантаженість чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення змінами і доповненнями, що завдає суттєвих перешкод в процесі пошуку необхідних статей або окремих приписів чи інших положень.

Окрім того, наявна структура вищезазначеного кодексу певною мірою суперечить одній з провідних ідей, на яких будується кодифікація – маємо на увазі зручність пошуку нормативного матеріалу, зібраного в одному акті.

Слід зауважити, що восени минулого року було зроблено певні кроки задля розв'язання наявних проблем стосовно вдосконалення законодавства про адміністративні правопорушення – у жовтні 2019 року проводився збір електронних підписів на прийняття нового Адміністративного кодексу України (2), проте підписів було замало і електронна петиція, на жаль, не принесла бажаного результату. Отже, залишається сподіватись, що в недалекому майбутньому подібні прагнення принесуть свої плоди.

Виходячи з вищевикладеного, можна пропонувати активізацію процесів щодо створення якісно нового за змістом кодифікованого нормативного акта, який би мав чітку й зручну структуру та відповідав викликам сучасності.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-XURL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#n1813> (дата звернення 19.03.2020)
2. Електронна петиція від 03 жовтня 2019 року №22/075080-enURL: <https://petition.president.gov.ua/petition/75080> (дата звернення 19.03.2020)

Маргарита Володимирівна Покутня – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Світлана Сергіївна Ващенко – професор кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

МЕДІАЦІЯ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

За останні десятиліття у сфері взаємовідносин суб'єктів, наділених публічно-владними повноваженнями, з громадянами та організаціями відбулися вагомі перетворення. Законодавство в цій галузі розвивається досить швидко, приймається велика кількість нормативно-правових актів у сфері публічного управління, які зачіпають права, свободи й законні інтереси, здійснюється ускладнення адміністративних процедур.

Водночас спостерігається необхідність грамотного та послідовного встановлення нових правових технологій вирішення адміністративних спорів, зокрема таких, як інститут медіації.

Запровадження процедури врегулювання спору за участі судді в Україні сьогодні перебуває на етапі свого безпосереднього розвитку в практичній площині. Тоді як, у зарубіжних країнах судова медіація вже досить тривалий час успішно працює, а результати практики її використання свідчать про беззаперечну ефективність цієї процедури примирення конфліктуючих сторін.

Проблематика медіації стала предметом дослідження таких науковців, як О. Адамантис, В. Баранова, О. Белінської, О. Бобрової, Н. Бондаренко, Я. Валюк, Л. Власової, О. Ващук, А. Гайдука, О. Горової, Ю. Губар, Д. Яніцької (2).

Метою роботи є з'ясування сутності такого інституту як медіація, зокрема врегулювання спору за участю судді в адміністративному судочинстві.

Загальновідомий спосіб змагального вирішення спорів за допомогою системи судів досить часто призводить до загострення юридичних конфліктів та припинення загальних відносин сторін. Натомість значимість вирішення адміністративних спорів за допомогою процедури медіації в захисті прав, свобод і законних інтересів громадян та організацій є очевидною.

Ця форма дає змогу забезпечити якісне, своєчасне вирішення адміністративних спорів із найменшими витратами та збереженням конфіденційності (3).

Врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті. На підготовчому засіданні суд зобов'язаний з'ясувати, чи бажають сторони звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді, а також за наявності згоди сторін встановити строки та порядок такого врегулювання спору. Сторони, які мають бажання скористатися цією процедурою, можуть самостійно подати відповідне клопотання, не очікуючи ініціативи від суду. Також законом передбачено випадки, за яких врегулювання спору за участю судді не допускається.

Про проведення процедури врегулювання спору за участю судді суд постановляє ухвалу. У даній ухвалі суд також вирішує питання про зупинення провадження у справі. У випадку колегіального розгляду справи врегулювання спору за участю судді проводиться суддею, який здійснював підготовку справи до розгляду.

Процедура врегулювання спору за участю судді проводиться протягом розумного строку, але не більше тридцяти днів з дня постановлення ухвали про її проведення. Строк проведення врегулювання спору за участю судді продовженню не підлягає (1).

Кодексом адміністративного судочинства України визначено, що проведення врегулювання спору за участю судді здійснюється у формі спільних та (або) закритих нарад. Спільні наради проводяться за участю всіх сторін, їхніх представників та судді. Закриті наради проводяться за ініціативою судді з кожною із сторін окремо.

На початку проведення першої спільної наради з урегулювання спору суддя має обов'язково роз'яснити сторонам мету, порядок цієї процедури, їхні права та обов'язки. Під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, спрямовані на мирне врегулювання сторонами спору. Суддя може запропонувати сторонам можливий шлях мирного врегулювання спору. Водночас він також особисто може запропонувати звернути увагу на судову практику в аналогічних спорах та здійснити інші дії, спрямовані на врегулювання спору. Однак йому забороняється надавати сторонам юридичні поради, рекомендації та здійснювати оцінку доказів у справі (1).

Також варто сказати, що інформація, отримана будь-якою зі сторін чи суддею під час проведення врегулювання спору, є конфіденційною. Протягом цієї процедури протокол наради не ведеться, забороняється використовувати портативні аудіотехнічні пристрої, здійснювати фото- і кінозйомку, відео- та звукозапис.

Врегулювання спору за участю судді припиняється:

- 1) у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді;
- 2) у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді;
- 3) за ініціативою судді в разі затягування процедури врегулювання спору будь-якою зі сторін;
- 4) у разі досягнення сторонами примирення та звернення до суду із заявою про примирення або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем (1).

Про припинення врегулювання спору за участю судді постановляється ухвала, яка оскарженню не підлягає та в якій одночасно вирішується питання про поновлення провадження у справі. У випадку ж недосягнення сторонами примирення за наслідками проведення врегулювання спору за участю судді повторне проведення цієї процедури не допускається, а справа передається на розгляд іншому судді, визначеному в порядку, встановленому КАСУ.

Таким чином, актуальність даного інституту зумовлена тим, що примирювальна процедура є доволі значимою альтернативою звичній судовій. Врегулювання спору за участю судді дозволяє сторонам віднайти взаєморозуміння, налагодити взаємодію з метою прийняття найбільш взаємовигідного рішення. До того ж у межах цієї процедури переговори відбуваються без звичного судового формалізму, а суддя виконує роль посередника між сторонами, який допомагає їм у вирішенні спору. Його основне завдання полягає в тому, щоб встановити взаємозв'язок між сторонами задля розв'язання конфлікту.

Існування такого прогресивного інституту як судова медіація дає змогу учасникам процесу забезпечити їхнє право на ефективний судовий захист своїх порушених інтересів, зокрема внаслідок примирення сторін та заохочення до взаємоповаги.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (ред. від 13.02.2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Корінний С. О. Визначення поняття медіації як альтернативного (позасудового) методу вирішення спорів у законодавстві України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2017. № 43. Т. 4. С. 146-151.
3. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 55. С. 260-267.

Владислав Андрійович Семінахін – курсант III курсу факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Оксана Олександрівна Панова** – доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

НОВЕЛИ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

Стаття 3 Конституції України зазначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Таким чином, одним з пріоритетних напрямів державної політики є сфера охорони здоров'я, та, безпосередньо, профілактика інфекційних захворювань, оскільки вони мають масовий характер та призводять до небезпечно великої кількості летальних наслідків.

Одним з таких інфекційних захворювань та «чумою» XXI сторіччя став «Коронавірус», або інша його назва вірус 2019-nCoV. Постає питання: «Чому це захворювання, яке за офіційними даними Міністерства охорони здоров'я є «велика родина респіраторних вірусів, що можуть спричиняти захворювання: від звичайної застуди до тяжкого гострого респіраторного синдрому» (1) стає глобальною проблемою суспільства?

Так, Всесвітня організація охорони здоров'я зазначає, що станом на 18 березня 2020 року по всьому світі встановлено та підтверджено

209839 випадків захворювання на Covid-2019, з них 8778 летальних випадків, таким чином зазначене інфекційне захворювання зафіксовано в 168 країнах особливе місце серед яких займає Китай (81174 хворих), Італія (35713 хворих), Іран (17361 хворих), Іспанія (13716 хворих), Франція (9043 хворих), Республіка Корея (8413), Німеччина (8198 хворих), США (7087 хворих), тощо (2). В Україні 26 лабораторно підтверджених випадків COVID-19, з них 3 летальні (3), проте слід наголосити на тому, що у зв'язку з інфекційним характером даної хвороби, кількість захворювань, у разі не дотримання профілактичних засобів лише зростає.

Таким чином, з метою реалізації конституційних норм щодо забезпечення здоров'я населення держава встановлює відповідні норми.

Зокрема, за роки незалежності в Україні активно формується правове поле державної політики у сфері профілактики інфекційних хвороб, в тому числі грипу та ГРВІ. Зокрема, прийнято Закони України від 06.04.2000 № 1645-III «Про захист населення від інфекційних хвороб», Накази МОЗ України від 17.05.2019 № 1126 «Про затвердження Порядку організації проведення епідеміологічного нагляду за грипом та гострими респіраторними вірусними інфекціями, заходів з готовності в між епідемічний період і реагування під час епідемічного сезону захворюваності на грип та ГРВІ», від 16.09.2011 № 595 «Про порядок проведення профілактичних щеплень в Україні та контроль якості й обігу медичних імунобіологічних препаратів» тощо.

Проте, незважаючи на означені нормативно-правові акти, реалії сьогодення вимагають прийняття більш жорсткіших заходів попередження та припинення COVID-19, а також запобігання недоброчесної діяльності з боку громадян, які намагаються збагатитись на цій хворобі.

Так, в наслідок цього, реакцією держави на означену пандемію стає прийняття Закону України від 17.03.2020 № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» (4).

Зазначеним актом внесено ряд змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, на наш погляд основними з яких є:

По-перше, доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей», та визначення органів (підрозділів) Національної поліції суб'єктом, що мають право на складання протоколу про дане правопорушення.

По-друге, доповнення ст. 164 нормою щодо відповідальності за «не оприлюднення або порушення порядку оприлюднення інформації про закупівлі, що здійснюються відповідно до положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби

(COVID-19)»; ненадання інформації, документів та матеріалів у випадках, передбачених законом».

Таким чином, можна зробити висновок, що нині в Україні простежується значне поширення коронавірусної хвороби та інших інфекційних хвороб, що спричинено економічними, правовими, психологічними та організаційними чинниками. У рамках здійснення адміністративної характеристики правопорушень, пов'язаних із поширенням COVID-19 чи інших інфекційних хвороб новели адміністративного законодавства охопили два основних напрями, а саме: по-перше, запобігання поширенню зазначеної хвороби, а, по-друге, недопущення паніки в суспільстві та протиправної спекуляції на даному захворюванню з боку інших осіб.

Література

1. 7 поширених питань про новий коронавірус. URL:<https://moz.gov.ua/article/news/7-poshirenih-pitan-pro-novij-koronavirus>
2. Novel Coronavirus (COVID-19) Situation. URL:<https://experience.arcgis.com/experience/685d0ace521648f8a5beee1b9125cd>
3. Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції COVID-19. URL:<https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov->
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закону України від 17.03.2020 № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20>

Костянтин Анатолійович Стрельченко – здобувач ступеня вищої освіти магістра за спеціальністю: «Публічне адміністрування та управління» Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: **Оксана Григорівна Стрельченко** – професор кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

КЛАСИФІКАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ДОСТУПУ ДО ЄДИНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ДАНИХ ПРО ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Конституція України визначає, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21 Конституція України 1996 року). Але незважаючи на дану норму закону України, що має найвищу юридичну силу, права громадян України порушуються на території Донецькій та Луганських

областях України з квітня 2014 року. Такі громадяни змушені покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, такі громадяни називаються внутрішньо переміщеними особами.

Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб – це автоматизований банк відомостей, створений для забезпечення єдиного державного обліку фізичних осіб, які є внутрішньо переміщеними.

Єдина інформаційна база даних про внутрішньо переміщених осіб створюється з метою обліку таких осіб (3).

Особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід’ємними і непорушними.

Категорії суб’єктів у сфері щодо створення, ведення та доступу до відомостей Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб:

1. Уповноважені органи, які вносять в електронній формі інформацію до бази даних на підставі поданої внутрішньо переміщеною особою заяви, форму якої затверджує Міністерство соціальної політики України. Такими органами є структурні підрозділи з питань соціального захисту населення районних, районних у м. Києві держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі створення) рад.

2. Органи, що мають право одержувати інформацію з бази даних. До таких органів належить Мінфін, Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, інші центральні органи виконавчої влади, Пенсійний фонд України та його територіальні органи з дотриманням вимог Законів України “Про доступ до публічної інформації” (1).

3. Громадські об’єднання, волонтерські, благодійні організації, які надають адресну допомогу внутрішньо переміщеним особам. Варто відзначити, що зазначені органи є користувачами бази у частині задоволення потреб внутрішньо переміщених осіб (житлових, соціальних, медичних, освітніх, потреб у технічних та інших засобах реабілітації) без доступу до персональних даних.

4. Внутрішньо переміщені особи або їх законні представники. Під час користування базою даних такі особи можуть ознайомитися з власною заявою про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, інформацією про стан дії довідки (дійсна; дію скасовано) та інформацією про стан надання відповідної допомоги, а також наявними пропозиціями стосовно можливості отримання допомоги за кожною зазначеною нею у заяві потребою, які надаються громадськими об’єднаннями, волонтерськими, благодійними організаціями.

Для одержання актуальної та повної інформації про внутрішньо переміщених осіб з бази даних формується – звіт, який призначений для посадових осіб Міністерство соціальної політики України, Міністерство фінансів України, Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб, уповноважених органів, інших центральних органів виконавчої влади, Пенсійного фонду України та його територіальних органів. Міністерство соціальної політики України надає доступ до отримання звіту зазначеними органами на підставі письмового запиту, в якому зазначаються необхідна інформація та прізвище посадової особи, яка матиме право доступу (2).

Доступ до інформації, яка міститься в базі даних, здійснюється на безоплатній основі і забезпечується за допомогою веб-інтерфейсу з дотриманням вимог до обробки персональних даних.

Робота з персональними даними внутрішньо переміщених осіб за допомогою веб-інтерфейсу проводиться через захищений контур обміну даними з використанням сертифікованих засобів шифрування.

Статистика внутрішньо переміщених осіб станом на 01 січня 2020 року, за даними структурних підрозділів соціального захисту населення обласних та Київської міської державних адміністрацій, взято на облік 1 492 100 переселенців, або 1 218 002 сім'ї з Донбасу і Криму. Про це повідомляє Міністерство соціальної політики. Україна зараз входить до рейтингу ТОП-10 країн світу за кількістю переселенців.

Отже, введення такої системи, повинно покращити взаємодію внутрішньо переміщених осіб, управлінь праці та соціального захисту населення, громадських об'єднань, волонтерських, благодійних організацій, що займаються проблемами переселенців, і створити умови для спрощення і прискорення процесів надання допомоги тим, хто її найбільше потребує.

Література

1. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. ст. 314.
2. Кузьменко О. В. Курс адміністративного права України. К. : Юрінком Інтер, 2018. 864 с.
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. ст. 314.

Аліна Миколаївна Терєбій – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Оксана Володимирівна Панасюк** – завідувач
кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПІ

У зв'язку з економічними процесами, що відбуваються на сучасному етапі розвитку України останніми роками, значно збільшилася актуальність досліджень проблематики адміністрування податків, оскільки від результативності та ефективності податкового адміністрування залежить стан податкових надходжень до бюджету (повнота та своєчасність податкових платежів), а відтак – і спроможність держави вчасно та у належному обсязі оплачувати створення суспільних благ.

При дослідженні проблем податкового адміністрування та визначення перспектив підвищення його ефективності доцільно вивчити та врахувати зарубіжний досвід побудови систем податкового адміністрування, із виокремленням позитивних прикладів організації діяльності податкових органів, що можуть бути адаптовані та реалізовані у вітчизняній практиці. Незважаючи на те, що на сьогоднішній день в Україні створено податкову систему, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн, але існують певні відмінності:

1) У країнах Євросоюзу пріоритетом діяльності податкових органів є робота з неплательщиками, а в Україні, на жаль, таким особам не приділяється достатньо уваги. Робота органів ДПС України зосереджується навколо платників податків, які свідомо та самостійно реєструються в установленому порядку, тоді як особи, які обліковуються у податкових органах та які через будь-які причини не подають або припинили подавати податкову звітність та особи, які займаються господарською діяльністю, одержують доходи від такої діяльності при цьому не обліковуються у податкових органах і не сплачують податки.

2) Багато зарубіжних країн дотримуються наступного принципу обліку платників податків: платник податків перебуває на обліку в податковій службі, а не в окремому органі податкової служби виконавчого рівня, що дозволяє платникам податків подавати заяви та податкову звітність, здійснювати звірку, отримувати різноманітні документи та консультації у будь-якому органі податкової служби виконавчого рівня або по телефону чи в електронному вигляді. Податкова служба отримує більше можливостей щодо контролю за

дотриманням податкового законодавства платниками податків та щодо підвищення якості їх обслуговування. В Україні контроль за платниками податків та їх обслуговування здійснюється виключно у органі податкової служби за місцем обліку.

3) Зарубіжні країни, які мають єдиний державний інформаційний ресурс стосовно даних про громадян, нерезидентів, платників податків, об'єкти оподаткування тощо, з доступом до нього в межах повноважень органів державної влади, прокуратури, місцевого самоврядування, правоохоронних органів, фізичних та юридичних осіб, отримують ряд переваг як для органів державної влади (можливість оперативно отримувати достовірну інформацію, не вимагаючи від громадян різноманітних довідок), так і для громадян (економію часу, який вони витрачали на отримання таких довідок). В Україні натеper лише створюються технічні можливості для забезпечення доступу державним органам в межах їх повноважень до інформації, наявної в базах даних інших державних органів.

4) У деяких країнах, наприклад у Швеції, особа автоматично отримує цивільний реєстраційний номер від народження або імміграції в країну. Таким чином, громадянин Швеції не має потреби звертатися до податкової служби, подавати заяви, очікувати на документ. В Україні, на жаль, не вдалося врегулювати питання щодо автоматичного присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків на підставі інформації Мінюсту про новонароджених.

5) Податкова звітність з податку на прибуток в багатьох країнах подається 1 раз на рік (Великобританія, Чехія), а з податку на додану вартість – щоквартально (Великобританія, Кіпр). У той час, як в Україні кількість звітних періодів значно більше, що призводить до збільшення часу, який платник витрачає на справляння податків.

6) У таких Європейських країнах як Швеція, Данія, Велика Британія застосовується найбільш ефективна, прозора та проста системи сплати податків – Єдиний рахунок. Ця система дозволяє платнику податків одним платіжним дорученням сплатити грошові зобов'язання по всім податкам та зборам, обов'язковим йому до сплати, та стовідсотково запобігає помилок при перерахуванні коштів, тому ситуація, коли у одного платника податків одночасно по одному податку обліковується переплата, а по іншому податковий борг є неможливою. Платники податків зазначених країн вважають запровадження Єдиного рахунку для сплати податків найважливішим досягненням податкової служби, яке значно покращило взаємовідносини з податковою службою, скоротило бюрократичні процедури та витрати, пов'язані зі сплатою податків. На сьогодні в Україні відсутні технічні можливості для запровадження Єдиного рахунку для сплати податків, але ведеться робота щодо їх створення.

Підсумовуючи результати дослідження зарубіжного досвіду адміністрування податків, можемо дійти висновку, що порівняно з іншими країнами світу система податкового адміністрування характеризується низкою недоліків, але разом з тим Україна підтримує стосунки у сфері оподаткування з іншими державами, які застосовують діючі в усьому світі стандарти, розроблені Організацією економічного співробітництва та розвитку і Організацією Об'єднаних Націй, завдяки чому забезпечується адаптація законодавства України у сфері адміністрування податків до законодавства інших країн.

Література

1. Міжнародний досвід: адміністрування податків в Європі та Україні. URL: http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/povidomlenia_/2012_povidomlenia-modernizatsia/print59283.html
2. Безкровний О.В. Адміністрування податків і зборів: зарубіжний досвід для України. Фахові видання. 2018. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1226>
3. Федорченко О.Є. Досвід адаптації податкової політики та адміністрування податків до вимог ЕС. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/30.pdf

**ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО, ЗЕМЕЛЬНОГО,
ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА У ДЕМОКРАТИЧНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ**

Дарина Сергіївна Бут – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Наталія Ігорівна Дуравкіна** – доцент кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

**АУТСАФІНГ ТА АУТСОРСИНГ ЯК НОВІ ФОРМИ
ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ**

Вплив четвертої промислової революції принципово змінює характер роботи та значення кар'єри, вимагає постійного оновлення навичок працівників. Четверта промислова революція характеризується новими технологічними проривами в багатьох галузях, включаючи робототехніку, штучний інтелект, нанотехнологію, квантові обчислення, біотехнологію, Інтернет речей, тривимірний друк та автономні транспортні засоби. Швидкий розвиток цифрових технологій безпосередньо впливає на якість життя населення, економічну ефективність бізнесу та держави, а також сприяє поширенню нових форм організації праці (1).

Аутсорсинг – форма запозиченої праці, яка передбачає передачу на підставі договору певних видів та функцій виробничої підприємницької діяльності однією компанією іншій. До компаній, що надають послуги аутсорсингу персоналу, звертаються тоді, коли необхідно підібрати персонал для короткострокового або одноразового проекту, для виконання сезонних робіт або коли немає можливості розширювати штат компанією-замовником. Однак останнім часом аутсорсинг персоналу розглядається як можливість передачі аутсорсеру функцій з підбору та найму персоналу на довгостроковій основі. Компанія-аутсорсер бере на себе обов'язки з пошуку, набору, навчання, контролю за якістю роботи персоналу, який працює на умовах аутсорсингу, а замовник лише визначає завдання, які потрібно виконати, та здійснює оплату за надані послуги. Нині віддати на аутсорсинг можна практично будь-які функції, але зазвичай на умовах аутсорингу працюють юристи, бухгалтери, фахівці у сфері ІТ, секретарі та офісменеджери, кадрові працівники, перекладачі.

На законодавчому рівні поняття аутсорсингу визначено розділом 4 Національного класифікатору України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010», чинного від 01.01.2012 р., як угода, згідно з якою замовник доручає підряднику виконати певні завдання, зокрема, частину виробничого процесу або повний виробничий процес, надання послуг щодо підбору персоналу, допоміжні функції.

Термін «аутсорсинг» також використовується, якщо підрядник здійснює допоміжну діяльність, та не залежить від того, чи виконують такі завдання на ринкових умовах. Замовник та підрядник можуть бути розташовані в межах однієї економічної території чи в різних економічних територіях. Фактичне місцезнаходження не впливає на класифікацію цих суб'єктів.

Аутстафінг – позаштатне залучення е-працівників, які надають від імені виконавця певні послуги (роботи) за місцем розташування замовника та не вступають з ним безпосередньо в будь-які правові відносини (цивільноправові, трудові). Аутстафінг передбачає оформлення частини співробітників у штат сторонньої компанії, яка виступає в ролі формального роботодавця для персоналу компанії-замовника, забезпечує ведення кадрової роботи, нарахування та виплату заробітної плати, перерахування податків, а також дотримання норм законодавства з усіх питань трудових відносин. Для компанії-замовника існує низка переваг щодо використання аутстафінгу, таких як можливість регулювання чисельності працівників без втрати висококваліфікованих кадрів; оптимізація витрат на утримання персоналу; можливість застосування спрощеної системи оподаткування в результаті скорочення штатних одиниць; використання на тимчасовому проєкті заздалегідь відібраних працівників; ефективне задоволення тимчасових потреб необхідною кількістю трудових ресурсів у різних компаніях, що входять в одну систему. Послуги з аутстафінгу надають такі міжнародні компанії, як «Kelly Services, Inc.» (США) (9), «Adecco Group» (Швейцарія) (2), «Manpower Group Inc.» (США) (11), «Randstad NV» (Нідерланди) (3), «Hays plc» (Велика Британія) (4).

На сьогоднішній день законодавством України не закріплено поняття «аутстафінг». Конвенція про приватні агентства № 181 від 19 червня 1997 року, яка регулює його застосування у світовій практиці, не ратифікована Україною. Однак деякі норми Кодексу законів про працю України, Податкового кодексу України та Закону України «Про зайнятість населення» все ж регулюють такі відносини.

Особливість теперішнього часу полягає в тому, що в глобалізованому суспільстві формується світовий ринок праці, де чітко простежується тенденція діджиталізації трудових відносин. Під впливом розвитку цифрових технологій спостерігається поширення

нових форм праці, а саме організаційно-правових способів та умов використання інтелектуальної праці, які характеризуються відсутністю або модифікацією однієї чи декількох ознак класичних трудових відносин, а саме появою особливих трудових договорів, згідно з якими змінюється спосіб найму працівників та здійснюється гнучке правове регулювання діджиталізованих відносин у сфері праці; трансформацією уявлення про робоче місце у звичайному розумінні цього елементу організації праці; можливістю використання такого графіку роботи, який дає змогу оптимізувати робочий час працівника.

Література

1. Туль С. І. Нові форми праці в умовах діджиталізації економіки та світового ринку праці. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Ужгород, Випуск 23, частина 2, 2019. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/23_2_2019ua/21.pdf (дата звернення: 10.03.2019)
2. Client Solutions of Adecco Group // The official website of Adecco Group. URL: <https://www.adeccogroup.com/client-solutions> (дата звернення: 15.01.2019).
3. HR services of Randstad N.V. // The official website of Randstad N. V. URL: <https://www.randstad.com/hr-services/> (дата звернення: 15.01.2019).
4. Powering the World of Work Recruiting Experts Worldwide // The official website of Hays plc. URL: <https://www.haysplc.com> (дата звернення: 15.01.2019)

Вікторія Віталіївна Віхарєва, Володимир Євгенович Фасєвський –
*студенти III курсу Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Наталія Ігорівна Дуравкіна – доцент кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент*

ВІДМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ВИКУП ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ДЛЯ СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ» ВІД «ПРИМУСОВЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ З МОТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НЕОБХІДНОСТІ»

Обмеженість земельних ресурсів і поява в багатьох випадках потреб усієї держави чи певної територіальної громади у використанні тих чи інших земельних ділянок, які вже перебувають у приватній власності, зумовили виникнення інститутів відчуження земельних ділянок для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності. Водночас законодавство, яке регулює викуп земельних ділянок для

суспільних потреб, а також примусове відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності, характеризується значною недосконалістю, в т.ч. наявністю надлишкового регулювання питань викупу земельних ділянок для суспільних потреб, який у будь-якому разі здійснюється лише за згодою власника відповідної земельної ділянки (1).

Примусове відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені із мотивів суспільної необхідності – це перехід права власності на земельні ділянки, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, до держави чи територіальної громади з мотивів суспільної необхідності за рішенням суду. Тобто, без рішення суду відібрати в людини земельну ділянку, право власності на яку вона оформила в належний спосіб, ніхто не може.

Примусове відчуження з мотивів суспільної необхідності можливе лише земельних ділянок, які перебувають у приватній власності фізичних чи юридичних осіб. Таке відчуження є підставою припинення права приватної власності на землю та виникнення права комунальної чи державної власності на відчужену земельну ділянку. Підставою для примусового відчуження з мотивів суспільної необхідності є неотримання згоди власника земельної ділянки на її викуп для суспільних потреб (2).

Законодавство України передбачає можливість викупу земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, які на ній розміщені, для задоволення суспільних потреб. Такий викуп має здійснюватися виключно у добровільному порядку на підставі договору купівлі-продажу чи міни.

Примусове відчуження земельної ділянки приватної власності здійснюється за рішенням адміністративного суду за таких умов:

1. Коли земельна ділянка відчужується лише для:
  - об'єктів національної безпеки і оборони;
  - лінійних об'єктів та об'єктів транспортної і енергетичної інфраструктури (доріг, мостів, естакад, магістральних трубопроводів, ліній електропередачі, аеропортів, морських портів, нафтових і газових терміналів, електростанцій) та об'єктів, необхідних для їх експлуатації;
  - об'єктів, пов'язаних із видобуванням корисних копалин загальнодержавного значення;
  - об'єктів природно-заповідного фонду;
  - кладовищ.
2. Коли уповноважений орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування прийняв рішення про викуп земельної ділянки для суспільних потреб, організував проведення переговорів у порядку та строки, визначені законом, і власник відмовився відчужувати таку земельну ділянку.

Викуп земельних ділянок для суспільних потреб, примусове відчуження земельних ділянок з мотивів суспільної необхідності здійснюються як виняток з дотриманням вимог екологічної безпеки, із забезпеченням подальшого раціонального використання земельних ділянок, у разі якщо об'єкти, визначені у статтях 8 і 9 Закону «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», можна розмістити виключно на земельних ділянках, що відчужуються, або якщо розміщення таких об'єктів на інших земельних ділянках безпосередньо завдасть значних матеріальних збитків або спричинить негативні екологічні наслідки відповідній територіальній громаді, суспільству або державі в цілому.

Викуплена або примусово відчужена земельна ділянка не може бути передана в користування або у власність фізичній чи юридичній особі для цілей, не пов'язаних із забезпеченням суспільних потреб або суспільної необхідності, визначених у рішенні органу державної влади чи органу місцевого самоврядування про відчуження зазначеної земельної ділянки.

Примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності здійснюється за умови надання її власнику відповідно іншої рівноцінної земельної ділянки, якщо інше не погоджено з власником відчужуваної земельної ділянки.

Примусове відчуження житлового будинку (частини будинку, жилого приміщення) у зв'язку з викупом або примусовим відчуженням земельної ділянки здійснюється за умови надання його власнику (власникам) у власність іншого благоустроєного житлового будинку (частини будинку, жилого приміщення) з дотриманням вимог, передбачених житловим законодавством, якщо інше не погоджено з власником (власниками) відчужуваного житлового будинку (частини будинку, жилого приміщення).

Отже, Законодавство України передбачає можливість викупу земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, які на ній розміщені, для задоволення суспільних потреб. Такий викуп має здійснюватися виключно у добровільному порядку на підставі договору купівлі-продажу чи міни. Примусове відчуження земельної ділянки приватної власності здійснюється за рішенням адміністративного суду за певних умов.

Література

1. Наталія Кузьменко. Правове регулювання викупу земельних ділянок для суспільних потреб: проблеми та перспективи вдосконалення. Підприємництво, господарство і право. Київ, Випуск 6, 2016. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/06/21.pdf> (дата звернення: 10.03.2019)

2. Примусове відчуження земельних ділянок та інших об'єктів нерухомого майна з мотивів суспільної необхідності. WikiLegalAid: [сайт]. Київ, 2019. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення: 10.03.2019)

Наталія Ігорівна Герасіка, Яна Олександрівна Шепелєва –
студентки IV курсу Сумського державного університету
Науковий керівник: Олена Володимирівна Кравченко – *доцент*
кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Сумського
державного університету, кандидат економічних наук, доцент

ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ПОРУШЕНЬ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ВІДПОВІДНО ДО ПРИНЦИПУ ЗВОРотної ДІЇ

Питання відповідальності за порушення норм податкового законодавства є актуальними за умов його недосконалості, постійних змін, зростання податкових правопорушень. Податковими правопорушеннями є протиправні діяння (дія або бездіяльність) платників податків, податкових агентів та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, які призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених ПКУ та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи (1).

Держава може встановити штрафи за порушення податкового законодавства залежно від потреб бюджету. Штрафи за порушення норм оподаткування повинні бути накладені у розмірі, передбаченому ПКУ, який діє на момент їх застосування, а не в момент вчинення протиправного правопорушення, незважаючи на те, зменшує чи збільшує відповідальність особа на такі засоби (2).

Така специфічна позиція Вищого адміністративного суду України (ВАСУ) здається не тільки «уніфікованою» судовою практикою щодо цього питання, але й для припинення спорів, пов'язаних із штрафами «одна гривня», надає більшого значення моменту вчинення чи моменту порушення. виявлення тощо.

Швидке закінчення подібних суперечок є досить спірним. При більш точному погляді на це питання можна побачити, що Вищий адміністративний суд України вирішує застосовувати принцип зворотної дії закон.

Принцип відомий ще з часів римського права, який передбачає, що лише закон, який зменшує чи скасовує відповідальність особи, може мати зворотну дію. Відтепер вона має різну інтерпретацію. Вищий адміністративний суд України вирішив, що у випадку, якщо вчинення

буде вважатися правопорушенням як за попереднім законом (тим, що діяв на момент вчинення таких дій), так і новим, ніж один, слід погрожувати санкцією, що діє в момент покарання.

Така позиція була викладена у Листі Вищого Адміністративного суду України та включив таку норму до ПКУ: «Фінансові штрафи (штрафи), що виникають в результаті перевірок, проведених контролюючими органами, накладаються в розмірах, передбачених законом, який діє на момент прийняття рішення про накладення фінансових стягнень (з урахуванням положень пункту 7 цього підрозділу)» (3).

Виходячи з цього, а також з фрази про те, що закон може безпосередньо передбачати дію нормативно-правових актів, які були винесені з контексту рішенням Конституційного Суду України № 1/99-рп від 09.02.1999 р., Вищий адміністративний Суд України зробив однозначний висновок, що з ст.6 від серпня 2011 року податкові органи зобов'язані накладати лише ті штрафи, які діють на момент їх накладення.

Досліджуючи це питання, можна відмітити певні невідповідності позиції Вищого Адміністративного Суду України. Перша полягає в тому, що конституційний принцип зворотної дії закону складається з двох елементів: якщо він скасовує відповідальність і якщо він зменшує його. Якщо новий закон передбачає різні елементи податкового правопорушення, новий закон не застосовується до дій, вчинених до цього.

Але позиція Вищого адміністративного суду України абсолютно незрозуміла, оскільки навіть якщо нова санкція має однакові елементи правопорушення, але передбачає більш сувору відповідальність – вона не може застосовуватися до правопорушень, вчинених до набрання нею чинності. Інакше ми побачимо пряме порушення положень Конституції, яке встановлює зниження відповідальності.

Другою невідповідністю є те, що водночас посилання на рішення Конституційного Суду України не має нічого спільного із ситуацією. У своєму рішенні Конституційний Суд України зазначає, що конституційний принцип зворотної дії законів, що зменшують або скасовують відповідальність, може застосовуватися і до юридичних осіб. Для того, щоб застосовуватися таким чином, положення повинні бути безпосередньо передбачені юридичним актом (4).

Отже, Вищий адміністративний суд України демонструє своє бачення щодо визначення штрафів за податкові порушення шляхом неясного тлумачення. Однак, така ситуація відображає фіскальну позицію держави, але ми нічого з цим не можемо зробити. Цей випадок не найгірший наслідок. Такий підхід цілком може створити ситуацію, коли деякі порушення можуть набувати масового характеру (наприклад, питання, пов'язані з включенням витрат до попередніх періодів) в такі непрості часи формування системи оподаткування.

Тобто податковим органам необхідно переконати законодавця посилити санкцію за такі порушення, але до надання повідомлень про порушення податкового законодавства.

Література

1. Податковий Кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 2 груд. 2010 р. № 2755-VI : [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
2. Основні завдання і функції Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс] // Офіційний портал ДФС України – Режим доступу до ресурсу: <http://sfs.gov.ua/pro-sfs-ukraini/zavdannya--funktsii/>.
3. Інформаційний лист від 24.11.2011 N 2198/11/13-11 [Електронний ресурс] // Щодо застосування штрафних санкцій за порушення податкового законодавства, вчинені до 1 січня 2011 року – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v2198760-11>.
4. Абрамович Р. М. Принцип незворотності дії закону в часі [Електронний ресурс] / Абрамович Р.М. // – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/6093/Abramovych_e

Ірина Анатоліївна Говорун – студентка IV курсу

Сумського державного університету

Науковий керівник: Олена Володимирівна Кравченко – доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування Сумського державного університету, кандидат економічних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Процес організації трудової діяльності регулюється трудовим законодавством. Найпоширенішим порушенням трудового законодавства є підміна трудових відносин договорами ЦПХ. Так, якщо встановлено, що роботи, які виконуються за укладеними ЦПХ відповідають вакантній посаді, виконуються регулярно, а виконавець підпорядковується внутрішньому трудовому розпорядку замовника, то договір можуть визнати трудовим, а всі виплати по ньому – зарплатою, з усіма витікаючими наслідками. Саме тому необхідно розуміти головні відмінності такої угоди від трудової, а також відповідальність за підміну понять трудового договору на цивільно-правовий. КЗпП ст. 265 передбачена фінансова відповідальність з приводу фактичного допуску працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), яка складає 30 мінімальних зарплат (1).

КЗпП ст. 21 визначено, що трудовий договір є угодою між працівником та власником підприємства або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, на умовах внутрішнього трудового розпорядку, а власник зобов'язується виплачувати заробітну плату і забезпечувати необхідні умови роботи (1).

ЦКУ ст. 626 визначено, що договір ЦПХ є домовленістю сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. найбільш поширеними серед них є договори підряду та роботи, оренди, про надання послуг (2).

В цілому трудовий договір за ознаками істотно відрізняється від цивільних договорів. На користь укладання останнього для роботодавця впливає менша ступінь відповідальності та інші відмінності, які виникають на стадіях підписання, виконання та припинення. Наприклад:

- нормативне регулювання трудове законодавство або цивільне;
- предметом договору є певний результат праці, а не сам процес праці;
- оплата за договором ЦПХ здійснюється за визначеними договором правилами;
- не потрібно дотримуватися вимог щодо мінімальної зарплати;
- не ведуть та не роблять записи у трудові книжки, в т.ч. стосовно трудового стажу;
- термін дії, договори ЦПХ переважно разові, встановлюють лише строк виконання робіт;
- оплата відбувається за результат, а не відпрацьовану норму за місяць, як при трудовому договорі;
- відсутність певних гарантій стосовно виплат лікарняних, відпускних;
- роботодавець не зобов'язаний забезпечувати працівника робочим місцем, обладнанням, створювати безпечні умови праці, надавати спецодяг та ін.;
- сторонами договору ЦПХ можуть виступати як фізичні, так і юридичні особи;
- факт виконання роботи необхідно підтверджувати оформленням первинного документа – акта виконаних робіт, акта здачі-приймання наданих послуг;
- ризики втраченої, зіпсованої продукції, роботи без вини працівника несе роботодавець, за цивільним договором такий ризик лежить на працівникові;
- при розірванні трудового договору необхідним є дотримання певної чітко визначеної процедури, передбаченої трудовим законодавством, відносини за договором ЦПХ припиняються з закінченням строку дії договору та з інших причин встановлених договором (за угодою сторін тощо);

- при укладанні договору ЦПХ відповідальність носить цивільно-правовий характер;

- з отриманого доходу за договором ЦПХ, податок сплачує ФОП залежно від групи та додатково щомісячно за свій рахунок перераховує суму ЄСВ (22 %). За трудовим договором роботодавець щомісячно повинен сплачувати ЄСВ за найманого працівника.

Правильне застосування викладених аспектів дозволить мінімізувати ризики фінансових втрат та уникнути можливих непорозуміння та спори між сторонами. Для роботодавця оформлення трудових відносин більш вигідним є через укладання цивільно-правових договорів, при цьому слід враховувати, що послуги (роботи) за цивільно-правовим договором фізична особа без реєстрації як підприємця може надавати не частіше трьох разів на рік.

Отже, в умовах зростання відповідальності за порушення законодавства про працю, посилення повноважень органів державної влади щодо здійснення контролю за дотриманням законодавства про працю роботодавець, роблячи свідомий вибір щодо оформлення трудових відносин, повинен чітко розрізняти штатних співробітників і виконавців за цивільно-правовими договорами.

Література

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 (з наст. змінами і доп.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. (з наст. змінами і доп.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Анастасія Юріївна Гончаренко, Анастасія Андріївна Шамо́ня –
*студентки IV курсу Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Наталія Ігорівна Дуравкіна – доцент кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ У ВІДПУСТЦІ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Процес встановлення рівності жінок і чоловіків є важливим для досягнення гендерної рівності, запровадження гнучких трудових контрактів з метою сприяння гармонізації професійного та приватного життя чоловіків та жінок.

За матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуалізація проблем чоловіків в контексті їх рівних прав та можливостей», у Західній Європі в декретній відпустці знаходяться 20% чоловіків. Станом на 2018 рік у відпустці по догляду за дитиною перебувають близько 19 тис. чоловіків. Міністерство соціальної політики України та Держстат повідомляють: на 1 січня 2019 року матеріальну допомогу при народженні дитини загалом отримували 1 мільйон 104 тисячі осіб, з них – 15 тисяч чоловіків. Наскільки ця статистика відповідає дійсності не відомо (1).

Причин непопулярності відпустки по догляду за дитиною серед чоловіків називають чимало, однією з яких може бути зниження ролі батька, закладене ще з радянських часів. У той час відповідальною за виховання дітей була держава, забезпечуючи досить добре розроблену систему дитячих садків, а материнство вважалося найбільшим обов'язком перед державою. Певна маргіналізація чоловіків частково зберігається і дотепер, адже чоловіків у нас сприймають переважно як «утримувачів» родини.

Відповідно до чинного законодавства, в Україні трирічну відпустку по догляду за дитиною може отримати не лише жінка, а й чоловік. При цьому на чоловіка поширюються ті ж самі права та пільги, що їх отримує в цьому випадку жінка, включаючи врахування безперервності стажу та збереження робочого місця. Проте в Україні перебування представників сильної статі у відпустці по догляду за дитиною не набуло поширеності.

Так, згідно зі статтею 18 Закону України «Про відпустки» та ст. 179 Кодексу законів про працю України, відпустку для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку може використати повністю або частинами також батько дитини, баба, дід чи інший родич, які фактично доглядають за дитиною, або особа, яка усиновила чи взяла під опіку дитину, та один із прийомних батьків. Відповідно до ч. 4 ст. 20 Закону підставою для надання зазначеної відпустки є довідка з місця роботи матері дитини про те, що вона вийшла на роботу до закінчення строку відпустки для догляду за дитиною.

В Україні жінці надається відпустка по вагітності та пологах тривалістю 126 календарних днів (70 до пологів і 56 – після). Відпустка починається з тридцятого тижня вагітності і не залежить від кількості відпрацьованого на підприємстві часу. За бажанням матері, батька або іншого родича їм надається відпустка по догляду за дитиною до досягнення нею віку 3-х років із виплатою за цей період допомоги по державному соціальному страхуванню, або до 6 років (за медичними показниками), а також у період перебування їх у відпустці по догляду за дитиною вони можуть працювати на умовах неповного робочого часу або вдома (3).

У зарубіжних країнах підхід до питань щодо виплат та строку відпустки по догляду за дитиною, а також гендерної рівності батьків з отримання такої відпустки суттєво різняться. Є чимало країн, у яких відпустка по догляду за дитиною для – молодих татусів батька досить специфічно закріплена на законодавчому рівні просто зобов'язують певну кількість часу провести з малюком, зберігаючи за ними робоче місце й виплачуючи 100% заробітної плати. Чи не найбільш прогресивною в цьому плані є Швеція, Кожен чоловік, який є батьком маленької дитини, зобов'язаний проводити в декреті хоча б місяць. Швеція почала залучати чоловіків до практики відпусток по догляду за дитиною малого віку ще в середині 1970-х років (2).

У Швеції батькові, який йде в декрет, три роки виплачують повну зарплату, яка у нього була на роботі. Але в той же час в інших країнах дається всього три декретних місяці. Не важливо – для мами або для тата.

Соціальна політика Німеччини спрямована на заохочення чоловіків, які віддали перевагу догляду за дітьми. У Німеччині тато може піти в декрет на три роки. Протягом першого року йому будуть виплачувати допомогу по догляду за дитиною в розмірі 65-67% від зарплати. Матерям у Великій Британії за законом належить 26 тижнів оплачуваної відпустки по догляду за дитиною, при бажанні можна взяти ще 26 тижнів частково оплачуваної відпустки. Батьки також мають право провести до 2 тижнів з дитиною зі збереженням заробітної плати до 90%. Уряд Великої Британії виплачує одному з батьків -3700 грн на тиждень упродовж дев'яти місяців незалежно від того, хто виховує дитину мати або батько. Також британський Парламент має наміри законодавчо закріпити право батька та матері на річну оплачувану декретну відпустку на двох.

В Ісландії частка чоловіків, які доглядають за своїми дітьми, становить 90 %. Відповідно до ісландського законодавства чоловік, у якого народилася дитина, може отримати відпустку на 3 місяці нарівні з жінкою. У цей час йому виплачується допомога в розмірі 80 % від його середнього заробітку. Таким чином, обоє батьків можуть перебувати з дитиною в перші місяці його життя. Батьки самі вирішують, хто буде з дитиною, а хто – працювати. У Португалії матері мають право на 4 місяці післяпологової відпустки. Законом зобов'язаний провести з дитиною 5 днів в оплачуваній декретній Батько за відпустці. За порушення свого обов'язку на батька накладається штраф.

У Туреччині оплачувана декретна відпустка надається тільки жінкам на термін до 4 місяців (8 тижнів до пологів і 8 тижнів після пологів). При бажанні відпустку можна продовжити ще на 6 місяців, проте вона вже буде неоплачувана. Жінкам у Російській Федерації за їх заявою і на підставі виданого в установленому порядку листка непрацездатності надаються відпустки по вагітності та пологах

тривалістю 70 (у разі багатоплідної вагітності – 84) календарних днів до пологів і 70 (у разі ускладнених пологів – 86, при народженні двох або більше дітей – 110) календарних днів після пологів із виплатою допомоги по державному соціальному страхуванню встановленому федеральними законами розмірі. Відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами обчислюється сумарно і надається жінці повністю незалежно від кількості днів фактично використаних нею до пологів (4).

Матерям у Республіці Білорусь надається право на перебування в декретній відпустці упродовж трьох років після народження дитини, а розмір дитячої допомоги прив'язаний до середньомісячної заробітної плати в країні. На першу дитину розмір допомоги становить 35% від середньомісячної зарплати, а на другу і наступних дітей – 40%.

Отже, враховуючи вищезазначене можна зазначити, що в багатьох розвинутих країнах світу відпустку по догляду за дитиною мають брати як мати, так і батько, а в деяких випадках на батька виділяється окрема обов'язкова частина декретної відпустки. Найбільш тривала відпустка в Україні, найбільш короткі в Ісландії. Лише мати має право брати відпустку по догляду за дитиною в Туреччині.

Література

1. Марценюк Т. Відповідальне батьківство та гендерна рівність. Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуалізація проблем чоловіків в контексті їх рівних прав та можливостей». URL: <http://wcu-network.org.ua/public/upload/files/1-2.pdf>
2. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті Європейської стратегії України. URL: <http://lib.rada.gov.ua/LibRada/static/about/text/Gender-FINAL-S.pdf>.
3. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 № 504/96-ВР URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>
4. Декретный отпуск: международный опыт. URL: <https://officelife.media/news/mandatory-paternity-leave-for-its-own-account-propose-to-introduce-in-belarus/part4/>

Анастасія Олександрівна Закутайло – студентка IV курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Сергій Станіславович Лукаш** – директор Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, професор кафедри юридичних дисциплін, доктор юридичних наук, професор

ЗАХИСТ ВІД МОБІНГУ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Проблема мобінгу в трудових відносинах набуває все більшого поширення у всьому світі. Мобінг можна вважати формою

дискримінації, що проявляється, як психологічний терор зі сторони колективу чи члена колективу по відношенню до іншої особи. Сам мобінг може мати різні форми цькування і ступені жорстокості, що спрямовані на дискредитацію авторитету колеги по роботі. Мета цих дій може бути різна: від звичайного «підсидження» по посаді до прямого психологічного терору та звільнення.

Проблема мобінгу в Європі та США вже давно стала об'єктом багатьох наукових досліджень: насамперед, вона потрапила у сферу наукових інтересів соціальних психологів, потім була розглянута в працях дослідників науки управління персоналом і вже пізніше почала вивчатися представниками юридичної науки (1).

Звернувшись до міжнародної практики, можна побачити, що захист від цього негативного явища здійснюється шляхом гарантування та забезпечення права на справедливі та безпечні умови праці. У Франції було прийнято спеціальний Закон «Про захист працівників від морального переслідування на робочому місці». Підписання антимобінгових угод є поширеним у Німеччині. До цього ж, відповідальність за мобінгові дії передбачена у трудовому договорі, тому роботодавець виплачує постраждалому значне матеріальне відшкодування. Важлива роль відводиться діяльності профспілок (2).

У Швеції, окрім законодавчих актів, значного розповсюдження набула соціальна реклама. Кодекс праці Республіки Польща зобов'язує роботодавця протидіяти мобінгу як негативному явищу в службово-трудових відносинах (3).

Принцип захисту людської гідності конкретизовано стосовно соціально-трудових відносин в Європейській соціальній хартії, ратифікованій Україною в 2006 р. У Глобальній стратегії з охорони праці, прийнятій у червні 2003 р. на Міжнародній конференції праці Міжнародної організації праці (далі – МОП), однією з основних засад культури охорони праці визнано системне забезпечення права працівників на гідне ставлення до них під час трудової діяльності й захист від психологічного насильства на роботі. У матеріалах МОП, підготовлених до Всесвітнього дня охорони праці, профілактика насильства на робочих місцях визнана одним із найважливіших аспектів охорони й гігієни праці. Крім того, МОП у 2004 році було підготовлено й опубліковано Звід практичних правил щодо протидії насильству на робочих місцях (4).

Сьогодні в Україні все частіше можна почути про випадки мобінгу на роботі, або ж іншими словами – цькування працівника з боку його колег, підлеглих або керівництва.

Та ще донедавна це питання, або ж замовчувалось, або ж просто не виносилось у публічну площину. Не виключено і через те, що мобінг досі не врегульований на законодавчому рівні.

Ситуація дещо змінилась. У Верховній Раді України зареєстровано проект Закону від 1.03.2019 № 10118 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії мобінгу», яким передбачається відповідальність за цькування на роботі.

В пояснювальній записці вказано, що законопроект покликаний привести норми українського законодавства у відповідність до європейського законодавства та забезпечити захист від дискримінації й психологічного тиску в трудовому колективі.

Крім того, законодавці пропонують ввести штрафи за прояви мобінгу.

До прикладу, за перший випадок агресор заплатить до 1700 грн. А ще йому можуть присудити 40 годин громадських робіт. Якщо ж у цькуванні брав участь колектив чи це вже не перший випадок за рік, то штраф збільшиться до 3400 грн, а робіт – до 60 годин. Таке ж покарання загрожує керівнику або власнику підприємства.

При цьому якщо начальник не повідомив у Нацполіцію про випадки мобінгу серед своїх підлеглих, то його теж покарають – штрафом до 1700 грн, виправними роботами (до місяця) і відрухуваннями в бюджет до 20% його заробітку.

Враховуючи вище вказане, можна зробити висновок, що не дивлячись на те, що поняття мобінгу досі не врегульоване на законодавчому рівні – позитивні тенденції у цьому напрямку все ж присутні.

Література

1. Колодей К. Психотеррор на рабочем месте и методы его преодоления / пер. с нем. Е. Высочиневой. / Харьков: Гуманитар. центр, 2007. – 118 с.
2. Шамшиева А. В., Юричка Ю. И. Моббинг как форма проявления межличностного конфликта в организации: // Психолого-педагогические проблемы личности и общества: м-лы межд. научно-практ. конф. (20.02.2014 года). Днепропетровск, 2014, С. 112-114.
3. Коляда Т. А. Моббінг у трудових (службово-трудоxих) відносинах: до постановки проблеми // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. № 2 (49). С. 270.
4. Global Strategy on Occupational Safety and Health / International Labour Organization // Geneva. 2003. p. 14.

Ярослав В'ячеславович Рокіта – студент IV курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Наталія Ігорівна Дуравкіна** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПІДВИЩЕНА МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Відповідальність працівників за спричинення шкоди як безпосередньо роботодавцю, так і третім особам, відповідальність за неналежне виконання трудових обов'язків, порушення трудової дисципліни – одна з найактуальніших проблем у вітчизняному трудовому праві. В Україні динамічно розвиваються ринкові відносини, а тому слід належним чином сформулювати юридичну конструкцію відповідальності працівників (як матеріальної, так і дисциплінарної). На нашу думку, основна ідея, яка повинна бути запроваджена у норми про дисциплінарну відповідальність працівників, – це ефективність впливу на стан дисципліни працівників за належного рівня гарантій для них у разі притягнення до відповідальності. В тому випадку, коли працівник не сприймає дисциплінарну відповідальність як засіб, що містить правовий примус, то ефективності від цього інституту трудового права очікувати марно.

Працівник, який заподіяв шкоду, має право добровільно її покрити повністю або частково. За згодою власника або уповноваженого ним органу, працівник може передати для покриття заподіяної шкоди рівноцінне майно або полатити пошкоджене. Виходячи з наведеного, законодавство вимагає від власника або уповноваженого ним органу створити працівникам такі умови, які б були необхідними для нормальної роботи і забезпечення дорученого їм майна.

Існує три види матеріальної відповідальності: обмежена, повна та підвищена. Якщо про перші дві можна почути дуже часто, то третій вид застосовується в обмежених випадках.

Підвищена матеріальна відповідальність застосовується до працівників, робота яких безпосередньо пов'язана із закупівлею, продажем, обліком, перевезенням, доставкою чи використанням у процесі виробництва дорогоцінних металів та каміння, ювелірних, побутових і промислових виробів та матеріалів, виготовлених з використанням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, відходів та брухту, що містять дорогоцінних металів і дорогоцінному камінні, та валютних операцій. Також підвищена матеріальна відповідальність може покладатися на працівників, що безпосередньо не пов'язані з виконанням зазначених операцій, але винні у розкраданні, знищенні

(псуванні), недостачі або наднормативних їх втратах (крім втрат, що сталися у зв'язку з непередбаченими порушеннями технологічного процесу), якщо вони допущені внаслідок недбалості у роботі, порушення спеціальних правил, інструкцій.

Закон України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостаєю або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» встановлює такі межі матеріальної відповідальності щодо:

а) дорогоцінних металів – золото, срібло, платина і метали платинової групи (паладій, іридій, родій, осмій, рутеній) у будь-якому вигляді та стані (сировина, сплави, напівфабрикати, промислові продукти, хімічні сполуки, вироби, відходи, брухт тощо) – у подвійному розмірі вартості цих металів у чистому вигляді за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків;

б) дорогоцінного каміння (крім огранованого):

природні та штучні (синтетичні) мінерали в сировині, необробленому та обробленому вигляді (виробах): першого порядку – алмаз, рубін, сапфір синій, смарагд, олександрит; другого порядку – демантоїд, евклаз, жадеїт (імперіал), сапфір рожевий та жовтий, опал благородний чорний, шпінель благородна; третього порядку – аквамарин, берил, кордієрит, опал благородний білий та вогняний, танзаніт, топаз рожевий, турмалін, хризоберил, хризоліт, цаворіт, циркон, шпінель; четвертого порядку – адуляр, аксиніт, альмандин, аметист, гесоніт, grosular, данбурит, діоптаз, кварц димчастий, кварц рожевий, клінокуміт, кришталь гірський, кунцит, моріон, піроп, родоліт, скаполіт, спесартин, сподумен, топаз блакитний, винний та безколірний, фенакіт, фεροортотлаз, хризопраз, хромдіопсид, цитрин – у подвійному розмірі їх вартості за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків; дорогоцінного каміння органогенного утворення – перли і бурштин у сировині, необробленому та обробленому вигляді – у подвійному розмірі їх вартості за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків;

в) огранованого дорогоцінного каміння, ювелірних та побутових виробів, виготовлених з використанням дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, – у потрійному розмірі їх вартості за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків;

г) алмазних інструментів та алмазних порошків з природних алмазів – у подвійному розмірі їх вартості за ринковими цінами, що діють на день виявлення завданих збитків;

д) музейних експонатів, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння, – за оцінкою, проведеною експертами з урахуванням історико-художньої цінності експонату і розміру відшкодування збитків, визначених відповідно до пунктів «а» і «в»

статті 1 Закону України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей»;

е) іноземної валюти, а також платіжних документів та інших цінних паперів в іноземній валюті – у сумі, еквівалентній потрібній сумі (вартості) зазначених валютних цінностей, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день виявлення завданих збитків.

Закону України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» передбачає, що шкода відшкодовується у розмірі, кратному вартості цінностей за відпускними цінами, які діють на день виявлення завданих збитків. Постановою КМ України «Про затвердження порядку визначення розміру збитків від розкрадання, недостачі, знищення (псування) матеріальних цінностей» від 22.1 1996 встановлено, що розмір збитків із зазначених у цьому докті причин визначається за балансовою вартістю відповідних матеріальних цінностей з вирахуванням амортизаційних відрахувань, але не нижче 50% від їх балансової вартості на момент встановлення такого факту з урахуванням індексів інфляції, які щомісячно визначає Держкомстат України, відповідному розміру податку на додану вартість та розміру акциз, збору. При визначенні розміру збитків застосовується коефіцієнт 2, тобто подвійний розмір відшкодування заподіяної шкоди.

У розмірі подвійної вартості продукції відшкодовується і шкода, заподіяна розкраданням, нестачею, знищенням (псуванням) продукції, що виготовляється підприємствами для внутрішніх потреб, а також тієї, виробництво якої не закінчено. Вартість такої продукції визначається виходячи із собівартості її виробництва з нарахуванням середню по підприємству норми прибутку на неї із застосуванням коефіцієнта 2.

Заподіяна таким чином шкода, що стосується ряду видів спирту, соків спиртових, зброджено-спиртових та спиртових настоїв, відшкодовується у розмірі потрібної вартості (ціни) цієї продукції.

У разі розкрадання чи загибелі тварин сума збитків визначається за закупівельними цінами, які склалися на момент відшкодування збитків, із застосуванням коефіцієнта 1,5.

Отже, виходячи з вищесказаного, можемо дійти висновку, що підвищена матеріальна відповідальність має таку назву саме за розмір відшкодування, який повинен сплатити порушник.

Література

1. Підвищена матеріальна відповідальність. Кадровік01: [сайт]. URL: <https://www.kadrovik01.com.ua/article/3816-pdvishchena-materalna-vdpovdalnst-pratsvnikv> (дата звернення: 10.03.2020)

2. Левченко Н. І. Правове регулювання юридичної відповідальності суб'єктів трудового права в умовах ринкової економіки: монографія. Суми, 2015. С. 72-84.
3. Закон України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостаткою або втратою дорожочінних металів, дорожочінного каміння та валютних цінностей». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/217/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.03.2020).

Анастасія Сергіївна Солоха – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Наталія Ігорівна Дуравкіна** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СКАСУВАННЯ МОРАТОРІЇ НА ЗЕМЛЮ: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Заборона (мораторій) на продаж та відчуження сільськогосподарських земель означає, що власники земельних паїв не можуть вільно розпоряджатися ними, а єдиним способом передачі землі для користування іншим особам є укладання договору про оренду.

Для чіткого розуміння, що таке мораторій, потрібно з'ясувати, як саме і чому його було введено. Щоб відповісти на це питання, необхідно повернутися думками у 2001 р. В Україні щойно закінчилося розпаювання земель, яке тривало з 1992 р. до 2000 р. Мільйони учораших працівників колгоспів отримали земельні паї – право на ділянку, розмір якої визначений в умовних кадастрових гектарах.

Селянам видали документи – «сертифікати на паї», що фактично були підставою для набуття права власності на землю. Оскільки велика частина нерухомого майна була передана у приватну власність, склалися передумови для відкриття в Україні ринку земель с/г призначення. Звісно, були охочі продавати та купувати землю. Однак перехід права власності на нерухоме майно має відображатися в якомусь реєстрі. Проте не існувало навіть земельного кадастру та жодного реєстру паїв. Відкриття ринку землі могло призвести до колапсу, коли одна ділянка продавалася б кільком покупцям.

18.01.2001 р. Верховна Рада України прийняла Закон «Про угоди щодо відчуження земельної частки (паю)». В цьому законі встановлювалося, що до врегулювання порядку реалізації прав на пай Земельним кодексом України власники паїв тимчасово не можуть продавати, дарувати або іншим способом відчужувати паї. Тобто

питання продажу земель і паїв мало бути врегульоване законом. Однак цього не сталося.

Депутатам не вдалося розробити жодного адекватного і життєздатного механізму відчуження с/г земель. Тому прийнятий у жовтні 2001 р. Земельний кодекс України не лише не скасував заборону на продаж паїв, але й поширив її на земельні ділянки для ведення селянського (фермерського) господарства та іншого товарного с/г виробництва до 2005 р. Це явище стало називатися «мораторієм на продаж земель с/г призначення».

Як зазначають прибічники мораторію на продаж сільськогосподарських земель (1), його скасування може спричинити низку негативних явищ суспільно-економічного характеру, зокрема:

- скуповування значних площ сільськогосподарського призначення фінансово-промисловими групами, що матиме своїм наслідком «обезземелення» селян;
- відчуження селянами земельних ділянок сільськогосподарського призначення за ціною, що є істотно нижчою за економічно обґрунтовану;
- концентрація значних площ сільськогосподарського призначення у власності фінансових установ (банків) під час переходу заставної землі у власність заставоутримувача;
- виникнення явища «спекуляції» земельними ділянками, коли значні площі земель сільськогосподарського призначення скуповуватимуться фінансовими спекулянтами з метою подальшого їх перепродажу за більш високою ціною, що призведе до зростання вартості аграрної продукції і спричинить інфляцію;
- неконтрольована зміна цільового призначення та урбанізація сільськогосподарських земель.

Водночас існування мораторію на продаж сільськогосподарських земель не знаходить підтримки у багатьох правознавців (2, с. 60-61), оскільки має цілу низку негативних наслідків (3, с. 32-33):

- заблокована оптимізація землеволодінь і землекористувань, що утворюються внаслідок паювання земель сільськогосподарського призначення, стимулюються негативні явища землекористування – через смужжя, вкраплення, малоземелля, далекоземелля тощо;
- селяни старших вікових груп та їх спадкоємці не можуть реалізувати своє право власності на землю;
- блокується створення великих, конкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств;
- знижується кредитоспроможність сільськогосподарських виробників через неможливість іпотечного кредитування.

Серед основних переваг впровадження продажу землі сільськогосподарського призначення можна виділити такі:

- власники землі зможуть розпоряджатися нею на свій розсуд;
- це сприятиме створенню нових робочих місць на селі ;
- продаж землі буде сприяти інвестиціям в Україну ;
- це дозволить отримати справедливую ринкову ціну на землю ;
- це дозволить фермерам брати кредити під заставу землі.

Наведено основні ризики та перспективи зняття мораторію на продаж сільськогосподарських земель, досліджений його вплив на власників земельних ділянок, земельних часток (паїв) та економіку держави в цілому.

Література

1. Купівля-продаж земель сільськогосподарського призначення // [Електронний ресурс]. URL: <http://myland.org.ua>; Kupivliaprodazh zemel' silskogospodarskogo pryznachennia // [Electronnyi resurs]. Rezhim dostupu: <http://myland.org.ua>
2. Організаційно-правові проблеми розвитку аграрного і земельного ринку в Україні: Наукова доповідь. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. 88 с.
3. Горбулін В.П., Греков Л.Д., Юрченко А.Д. Земельні відносини, земельні ресурси і продовольча безпека: аналітичні матеріали. К.: Інститут проблем національної безпеки при РНБОУ, 2005. 48 с

Іван Євгенович Ткаченко – студент IV курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Сергій Станіславович Лукаш** – директор
Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх
справ, професор кафедри юридичних дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

СИСТЕМИ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ: АНАЛІЗ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС

Мотивація праці належить до числа тих питань, вирішенню яких у світовій практиці завжди приділялося багато уваги. Українська теорія і практика мотивації, як правило, завжди зводиться до оплати праці: підвищення рівня заробітної плати, премії, доплати, пільги тощо. У більшості випадків такі методи є малоефективними. Тому при формуванні систем мотивації праці на підприємствах, особливо великих, доцільно використовувати досвід зарубіжних компаній. Саме впровадження зарубіжних високоефективних моделей мотивації праці дозволить українським підприємствам створити високопродуктивний кадровий потенціал, який буде працювати на благо організації.

З усього розмаїття моделей систем мотивації праці в ринковій економіці більшості промислово розвинених країн можна виділити як

найбільш характерні японську, американську, французьку, англійську, німецьку, шведську моделі.

Японська модель характеризується випередженням зростання продуктивності праці по відношенню до зростання рівня життя населення, в тому числі рівня заробітної плати. З метою заохочення підприємницької активності державою не приймається серйозних заходів з контролю за майновим розшаруванням суспільства. Існування такої моделі можливе тільки при високому розвитку у всіх членів суспільства національної самосвідомості, пріоритеті інтересів нації над інтересами конкретної людини, готовності населення йти на певні матеріальні жертви заради добробуту країни.

Основою ринкових відносин у французькій системі є конкуренція, яка впливає як на якість продукції, так і на задоволення потреб населення в товарах і послугах, зменшення витрат виробництва. За схожою схемою відбувається і мотивація співробітників. По-перше, застосовуються нематеріальні стимули, серед яких: використання дошок пошани, заохочувальних стендів тощо. По-друге, використовуються інструменти матеріального заохочення. Зокрема, на багатьох підприємствах встановлюється бальна система оцінки персоналу (найчастіше від 0 до 120 балів), яка пов'язується із системою заохочення. Ця схема досить ефективна, оскільки сприяє зростанню продуктивності праці.

Американська модель мотивації праці побудована на всебічному заохоченні підприємницької активності і збагаченні найбільш активної частини населення. Модель заснована на соціально-культурних особливостях нації – масовій орієнтації на досягнення особистого успіху кожного, а також високому рівні економічного добробуту. В основі системи мотивації праці в США знаходиться оплата праці. Найбільшого поширення набули різні модифікації погодинної системи оплати праці з нормованими завданнями, доповнені всілякими формами преміювання.

Біля 61% компаній США використовують грошові виплати за виконання поставлених завдань або премії за системою «PayforPerformance». При використанні цієї гнучкої форми оплати винагорода працівника залежить від індивідуальних та групових результатів. Така система мотивації є найбільш ефективною. У компаніях, які застосовують цю систему оплати праці продуктивність збільшилася на 5-49%, а доходи працівників – на 3-29%, тобто працівники працюють більш ефективно для того, щоб отримати більш високий дохід (4).

Особливістю мотивації праці у Великобританії є широке поширення партнерських відносин між підприємцями і робітниками. Це виявляється в активній участі персоналу у власності, прибутку і прийнятті рішень на підприємствах. В даний час у Великобританії існує

дві модифікації системи оплати праці, що залежать від прибутку: грошова і акціонерна, що припускає часткову оплату у вигляді акцій. Крім того, передбачається можливість застосування системи зарплати, що повністю залежить від прибутку фірми. На підприємствах Великобританії участь у прибутках вводиться тоді, коли відповідно до індивідуальної або колективної угоди на додаток до встановленої зарплати регулярно виплачується відповідна частка від прибутку підприємства. Залежно від бази для обчислення суми, що розподіляється через систему участі в прибутках, розрізняють участь у прибутках, участь у чистому доході, участь в обороті або утвореній вартості, трудову пайову участь, чисто трудову участь. Пайова участь у капіталі передбачає внесення частини особистих заощаджень працівників в обмін на акції або облігації фірми з використанням зазначених коштів на придбання основних фондів і оборотних коштів. Пайова участь у капіталі тягне за собою передачу учасникам корпорації частини прибутку (доходу), у тому числі у вигляді дивідендів або відсотків, виплату допомоги або премій підприємства. Трудову пайову участь об'єднують зазначені вище форми. Працівник підприємства отримує дохід за трьома напрямками: основна заробітна плата, частка від участі в прибутку на основі праці, частка від прибутку на основі вкладеного ним капіталу.

В процесі дослідження міжнародного досвіду мотивації праці необхідно приділити увагу сфері управління персоналом в Україні. На сьогоднішньому етапі розвитку мотиваційної системи не вистачає матеріальних стимулів, тому керівникам потрібно сконцентрувати увагу на оптимальному поєднанні матеріальних з нематеріальними мотивуючими елементами, які б комплексно характеризували її оптимальну систему та взаємозв'язок між місцевими традиціями управління й корпоративною культурою.

Література

1. Стрельбіцький П. А., Стрельбіцька О. П. Світовий досвід мотивації праці та можливість його впровадження в Україні. Пріоритети управління людським капіталом. URL: file:///D:/vknpuen_2015_10_60.pdf (дата звернення: 10.03.2020)
2. Іванов С. Л. Роль нематеріальних чинників мотивації праці у формуванні людського капіталу сучасного підприємства в Україні. Наукові праці НДФІ. № 5, 2010. С. 34–38
3. Бачинська М. В., Фактори міграційного тяжіння в контексті соціокультурологічного розвитку регіону. Молодий вчений. Херсон, 2015. № 3 (18). URL: <https://www.randstad.com/hr-services/> (дата звернення: 06.03.2020).

Ілля Євгенович Ткаченко – студент IV курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Сергій Станіславович Лукаш** – директор
Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх
справ, професор кафедри юридичних дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

РОЗМЕЖУВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО ДОГОВОРУ НАДАННЯ ПОСЛУГ

Розмежування цивільно-правового та трудового договору через поширеність використання підприємцями праці фізичних осіб на підставі цивільно-правових договорів – одне із постійно актуальних. Пов'язане це, зокрема, з бажанням зменшити податковий тягар та уникнути бюрократії трудових відносин, зі та ін. В українському законодавстві виконання «трудової функції» працівником на практиці може здійснюватися двома шляхами:

- шляхом укладення роботодавцем з працівником трудового договору (даний вид відносин регулюється Кодексом законів про працю);
- шляхом укладення між замовником (фізичною або юридичною особою) та виконавцем (фізичною особою або фізичною особою-підприємцем) договору цивільно-правового характеру (такий вид відносин регулюється України).

Трудові відносини між працівником і роботодавцем виникають на підставі укладеного між ними трудового договору, який на підставі ст. 24 КЗпП як правило повинен бути укладеним у письмовій формі. Наявність вичерпного переліку випадків, за яких укладення трудового договору у письмовій формі є обов'язковим, дає підстави вважати, що норма про письмову форму трудового договору не є імперативною. Іншими словами, трудовий договір, за загальним правилом, може бути укладений як у письмовій формі, так і в усній.

На підтвердження необов'язковості укладення трудового договору у письмовій формі вказує п. 7 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 06.11.1992 року № 9, відповідно до якого – фактичний допуск до роботи вважається укладенням трудового договору незалежно від того, чи було прийняття на роботу належним чином оформлене, якщо робота провадилась за розпорядженням чи з відома роботодавця.

Роботи, які виконуються за цивільно-правовим договором, не повинні відповідати вимогам вакантної посади на підприємстві або трудовим функціям за посадою, що зазначена в штатному розписі. Коло послуг, яке надається за цивільно-правовим договором не повинно співпадати із обсягом трудових обов'язків штатного працівника.

У випадку, якщо предметом цивільно-правового договору про виконання робіт (надання послуг), який укладається суб'єктом господарської діяльності з фізичною особою, є виконання трудових функціональних обов'язків за вакантною посадою або за посадою, яка міститься в штатному розписі, в такому разі фактично матиме місце укладення трудового цивільного.

За загальним правилом цивільно-правовий договір, на відміну від трудового договору, укладається на певний визначений строк. Якщо після закінчення строку дії цивільно-правового договору, фізична особа за погодженням із замовником (суб'єктом господарювання) продовжуватиме надавати послуги або виконувати роботи, характер відносин між виконавцем і замовником після закінчення строку дії такого цивільно-правового договору може бути розцінений як трудовий на підставі усного трудового договору. Таким чином, фізична особа, зобов'язана виконувати роботи або надавати послуги лише у рамках договором дії.

Порядок допуску фізичної особи до виконання робіт або надання послуг за цивільно-правовим договором не повинен збігатись із порядком допуску працівника до виконання ним трудових обов'язків. Тобто, не потрібно видавати наказ або розпорядження про прийняття працівника на роботу, не потрібно ознайомлювати особу з правилами внутрішнього трудового розпорядку або проводити інструктаж про правила безпеки та з питань охорони праці тощо. Виконання будь-якої із зазначених дій цілком може бути розцінене як встановлення трудових відносин між суб'єктом господарювання та фізичною особою, з якою укладено договір про виконання робіт (надання послуг).

Підсумовуючи все вищевикладене варто зазначити, що суб'єкти господарювання, які вирішили вдатись до форми трудового найму фізичних осіб шляхом залучення їх до виконання робіт та/або надання послуг на підставі цивільно-правових договорів, повинні досить ретельно та уважно ставитись до складання та виконання таких договорів, задля уникнення настання у майбутньому негативних наслідків у вигляді надання відносинам за такими трудових.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. //Відомості Верховної Ради України 2003 р. № 40-44
2. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 р. //Відомості Верховної Ради України 1971р. № 50
3. Глазирін В.В. Цивільний кодекс та регулювання трудових правовідносин // Право і економіка. 2007. № 5. С. 6-10
4. Лапіна Ю. Цивільно-правові договори і трудові договори: проблеми перекваліфікації. Радник бухгалтера в сфері освіти і науки. 2007. № 1. С. 47-59.

Владислава Сергіївна Ярошевська – студентка IV курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Наталія Ігорівна Дуравкіна** – доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ПРАЦЮ ЗАСУДЖЕНИХ

Засуджені як і кожна людина мають право на працю відповідно до Конституції України. Тобто кожен громадянин, в тому числі засуджений, має право на працю без застосування примусу, включаючи засуджених до позбавлення волі осіб (1). Виключенням є робота, що виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду. До того ж праця є одним з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених. Також встановлюється, що кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Без оплати праці засуджені залучаються лише до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством. До цих робіт засуджені залучаються в порядку черговості, в неробочий час і не більш як на дві години на день.

Особи, яких було засуджено вироком суду працюють на добровільній основі на підставі договору цивільно-правового характеру або трудового договору, який укладається між засудженим та фізичною особою – підприємцем або юридичною особою, для яких засуджені здійснюють виконання робіт чи надання послуг. Такі договори погоджуються адміністрацією колонії та повинні містити порядок їх виконання. Адміністрація зобов'язана створювати умови для праці засуджених за договорами цивільно-правового характеру та трудовими договорами (2). Але про вільний вибір виду роботи та укладення із засудженим трудового договору не йдеться ні в КВК, ні у будь-якому з підзаконних нормативно-правових актах, що регулюють працевикористання засуджених, як-то у: Правилах внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, Порядку організації виробничої діяльності та залучення засуджених до суспільно корисної праці на підприємствах виправних центрів, виправних та виховних колоній Державної кримінально-виконавчої служби, Положенні про майстерню установи виконання покарань тощо (3).

Для засуджених робочий тиждень не може перевищувати норму тривалості робочого часу, встановленого законодавством про працю.

На безперервно діючих підприємствах, у цехах, дільницях, відділеннях і на деяких видах робіт, де за умовами виробництва

(роботи) не може бути додержана встановлена для засуджених щоденна або щотижнева тривалість робочого часу, допускається підсумований облік робочого часу з тим, щоб загальна тривалість робочого часу за обліковий період не перевищувала норму тривалості робочого часу відповідно до законодавства.

До тривалості робочого часу засуджених не включається час:

1. перевірок наявності засуджених на робочих місцях, проведення огляду і обшуку виробничих об'єктів, якщо це призводить до зупинки виробничого процесу;
2. виведення на роботу та зняття з роботи.

Праця засуджених завжди повинна оплачуватися відповідно до її кількості і якості. Підприємства установ розраховують тарифні ставки, посадові оклади для диференціації оплати праці залежно від професії і кваліфікації засуджених, складності й умов виконуваних ними робіт.

Заробітна плата, нарахована засудженим, за умови виконання ними норми виробітку (денної, тижневої, місячної) або тривалості робочого часу (у тому числі при залученні до робіт на підприємствах державної або інших форм власності) не може бути менше законодавчо встановленого мінімального розміру заробітної плати.

Праця засуджених може оплачуватися відрядно, погодинно або за іншими системами оплати праці, але основною системою оплати праці є відрядна, яка застосовується на всіх роботах, що піддаються нормуванню та точному обліку.

На засуджених також поширюються розміри доплат за роботу у важких, шкідливих, особливо шкідливих умовах праці. Доплати за умови праці визначаються за даними атестації робочих місць та оцінки умов праці в розмірах, не менших, ніж передбачені законодавством.

Робота в надурочний час не допускається, за винятком випадків, які передбачаються у статті 62 Кодексу законів про працю України, а загальна кількість надурочних робіт для кожного засудженого протягом року не повинна перевищувати 120 годин, а час, витрачений на виконання робіт у надурочний час протягом двох днів підряд, не повинен перевищувати чотирьох годин (4).

Отже, вважаємо, що засуджені мають аналогічні права з громадянами України. Але дивлячись на те, що засуджені складають особливу категорію осіб, все ж існує невелика кількість виключень. До таких можна віднести: виконання роботи із застосуванням примусу робота за вироком чи іншим рішенням суду, залучення без оплати праці до робіт з благоустрою колоній і прилеглих до них територій, а також поліпшення житлово-побутових умов засуджених або до допоміжних робіт із забезпечення колоній продовольством тощо.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне деяким чином обмежити право засуджених до позбавлення волі працювати на добровільних засадах. На нашу думку, таким чином засуджені зможуть

самостійно забезпечувати себе під час відбування покарання, гарантійно покривати збитки, які було завдані під час вчинення злочину, а не задовольняти свої потреби за рахунок звичайних громадян шляхом встановлення обов'язку працювати у хоча б тим засудженим, які мають виконавчі листи.

Література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 253.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/stru#Stru>.
3. Стулов О. Правова регламентація працевлаштування засуджених до позбавлення волі: погляд крізь призму Конституції України [Електронний ресурс] / Олексій Стулов // Підприємництво, господарство і право. – 2016. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/08/32.pdf>.
4. Інструкція про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження або позбавлення волі : Наказ Міністерства юстиції України від 07.03.2013 № 396/5 URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0387-13>

**ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ НА
СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

Анастасія Володимирівна Кисіленко – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Марина Олександрівна Колесник** – старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

**СТАН СИЛЬНОГО ДУШЕВНОГО ХВИЛЮВАННЯ ЯК
КРИМІНОУТВОРЮЮЧА ОЗНАКА ЗЛОЧИНУ,
ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 116 КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Актуальність теми зумовлюється потребами судової практики, оскільки у процесі розгляду кримінальних справ виникають певні труднощі щодо застосування кримінально-правових норм, загальних правил кваліфікації злочинів та спеціальних правил кваліфікації умисного вбивства у стані сильного душевного хвилювання при конкуренції норм. З прийняттям нового Кримінального кодексу України деякі питання залишились мало дослідженими та дискусійними.

Проблемні аспекти сильного душевного хвилювання у кримінальному праві досліджували такі вчені як Ю. М. Антонян, М. І. Бажанов, А. В. Байлов, В. М. Бурдін, О. В. Бурко, В. Г. Гончаренко, О. О. Думанська, А. Ф. Зелінський, М. Г. Іванов, Д. П. Котов, В. Г. Макашвілі, С. О. Манойлова, Б. Я. Петелін, О. І. Рарог, А. Н. Трайнін, Б. В. Харазішвілі, С. Д. Шапченко, Л. І. Шеховцова та інші.

Життя людини, відповідно до ст. 3 Конституції України, є найвищою соціальною цінністю, а у ст. 27 Основного Закону наголошується, що кожна людина має невід’ємне право на життя і ніхто не може свавільно позбавити людину життя. Тому злочини проти життя становлять високу, якщо не найвищу, суспільну небезпеку.

Серед злочинів проти життя та здоров’я особи, передбачених Розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України, стаття 116 встановлює відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (1). Якщо порівнювати попередню редакцію цієї статті, то раніше диспозиція передбачала

відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання або тяжкої образи з боку потерпілого. 11 січня 2019 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 06.12.2017 р. № 2227-VIII, унаслідок якого внесені зміни до Кримінального кодексу України, у тому числі й до статті 116. Відтепер ця стаття передбачає відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання, зумовленого жорстоким поведінням або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого (2, с. 251-252).

Розглянемо детальніше даний склад злочину та його основні криміноутворюючі ознаки. Безпосереднім об'єктом вбивства в стані сильного душевного хвилювання є життя людини. Об'єктивна сторона злочину включає дії (посягання на життя іншої особи), наслідки у вигляді смерті людини, причинний зв'язок між зазначеними діями та наслідком, а також час і певну обстановку вчинення злочину.

Суб'єктивна сторона характеризується проявом не лише умислу, а й особливого емоційного стану винного – його сильним душевним хвилюванням (фізіологічним афектом). Стан сильного душевного хвилювання тлумачиться у п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07.02.2003 р. № 2 як емоційний стан винного, який значною мірою знижує його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними.

У психологічній науці цей стан іменується фізіологічним афектом і розглядається як надзвичайно сильний, особливо виражений, короткочасний емоційний стан, що бурхливо протікає, пов'язаний із кардинальною зміною важливих для суб'єкта життєвих обставин, що супроводжується різко вираженими психофізіологічними проявами та змінами, що дає непідвладну свідомому вольовому контролю розрядку в дії.

Іншими словами, він виводить психіку людини зі звичайного стану, гальмує свідому інтелектуальну діяльність, до певної міри порушує виборчий момент у мотивації поведінки, ускладнює самоконтроль, позбавляє людину можливості твердо й усебічно зважити наслідки своєї поведінки. У стані афекту здатність усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своїх дій, а також керувати ними значною мірою знижена, що є однією з підстав для визнання вчиненого в такому стані злочину менш суспільно небезпечним, ніж злочин, скоєний у спокійному стані психіки.

Від фізіологічного афекту варто відрізняти так званий патологічний афект, який є тимчасовим хворобливим розладом психіки. При ньому настає глибоке затьмарення свідомості й особа втрачає здатність віддавати собі звіт у своїх діях і керувати ними. Вона в таких випадках визнається неосудною, а отже – не може нести кримінальну відповідальність. Для вирішення питання про те, вчинено діяння у стані фізіологічного чи патологічного афекту, необхідно призначати комплексну психолого-психіатричну експертизу (3, с. 256-257).

Наслідком змін, унесених до КК України, стала зміна умов застосування ст. 116 КК України. Якщо раніше КК України називав такими умовами протизаконне насильство, систематичне знущання й тяжку образу з боку потерпілого, то сьогодні, виходячи з диспозиції статті, це лише жорстоке або таке, що принижує честь і гідність особи, поведження, а також наявність системного характеру такого поведження з боку потерпілого.

Окрім цього, у новій редакції статті виключено таку обов'язкову ознаку виникнення стану сильного душевного хвилювання як раптовість. Але, на думку науковців, ця ознака існує незалежно від її закріплення у кримінально-правовій нормі. Раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання полягає в тому, що цей стан виникає як негайна реакція на жорстоке або таке, що принижує честь і гідність особи, поведження з боку потерпілого.

Також велике значення має час, коли виник умисел учинити вбивство в особи, яка перебуває у стані сильного душевного хвилювання, – він також має виникнути раптово, тобто умисел у цьому випадку не може бути заздалегідь обдуманим.

Склад злочину, передбаченого ст. 116 КК України, наявний лише тоді, коли умисел на вбивство виник раптово у стані фізіологічного афекту й був виконаний, коли винний ще перебував у такому стані. Найчастіше такий стан є короточасним і триває всього декілька хвилин. Якщо вбивство вчинене після того, коли стан сильного душевного хвилювання пройшов, дії винного слід кваліфікувати за ст. 115 КК України. Протиправна поведінка потерпілого в такому разі може бути визнана обставиною, яка пом'якшує покарання (4, с. 184-185).

Отже, для вирішення питання правильної кваліфікації злочину потрібно врахувати всі елементи його складу, провести відмежування сильного душевного хвилювання, тобто фізіологічного ефекту, від патологічного, який, як зазначалося раніше, є хворобливим розладом психіки, та встановити момент виникнення наміру вчинити суспільно небезпечне діяння у вигляді вбивства.

Література

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. N 2341-III. Дата оновлення: 16.01.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Саградян М. Убивство у стані сильного душевного хвилювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 250-254. URL : <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.46>.
3. Вереша Р.В. Сильне душевне хвилювання: поняття та кримінально-правове значення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 182-193.
4. Лакатош В.В. Кримінальна відповідальність за умисне вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання. 2014. С. 255-259. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>.

Нікіта Сергійович Коваленко – студент III курсу Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Науковий керівник: Артем Євгенович Голубов – доцент кафедри права Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЩОДО ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

Доступ до інформації згідно зі ст. 34 Конституції України є конституційним правом людини, яке передбачене і гарантоване державою. Це право, окрім іншого, є ключовим інструментом у боротьбі із протиправними діями, зокрема з корупцією. Так, журналісти, що ведуть розслідування, та представники громадських організацій можуть використовувати право на доступ до інформації, щоб виявляти та викривати протиправні дії та допомогти викоринити їх. Через це в Україні питання діяльності засобів масової інформації (далі – ЗМІ) та їх представників, якими є журналісти, питання активізації такої діяльності, є дуже важливим та з кожним днем все актуальнішим.

Однак, слід зазначити, що через активну свою діяльність журналісти часто зазнають порушення їх прав, як особистих, так і прав, наданих їм для виконання їх професійних обов'язків. Приміром, за даними експертів Інституту масової інформації в Україні протягом 2019 року було зафіксовано 243 випадки порушень свободи слова, з яких 172 випадки стосувалися фізичної агресії проти журналістів (для порівняння: у 2018 році було зафіксовано менше порушень свободи

слова – 235 випадків). Таку сумну статистику можна пояснити тим, що оскільки журналісти висвітлюють інформацію для широкого загалу і в інтересах всього суспільства, то звичайно не всі особи – суб'єкти журналістських розслідувань хочуть, щоб люди знали правду про їх діяльність та її наслідки. Це може бути з різних підстав. Через таке небажання або навіть страх викриття і починається застосування з боку таких осіб різних незаконних засобів впливу на журналістів.

Якщо аналізувати судову практику, яка є доступною з Єдиного державного реєстру судових рішень, то можна виокремити такі основні форми перешкоджання законній професійній діяльності журналіста:

1) високопосадові чиновники або представники органів влади та місцевого самоврядування намагаються впливати на журналістів шляхом їх переслідування (як безпосередньо, так і опосередковано) для того, щоб перешкоджати виконанню ними їхніх професійних обов'язків;

2) вилучення на незаконних підставах зібраних, опрацьованих та підготовлених журналістом матеріалів і технічних засобів, якими він користується у професійній діяльності, з метою не допустити подальшого розповсюдження певного матеріалу, інформації.

Однак, слід зауважити, що з боку держави необхідно взяти всіх можливих заходів, щоб забезпечити дотримання національного і міжнародного законодавства, яке ратифіковано Україною, у цій сфері (ст. 19 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Адже вказані акти фактично визначають та закріплюють право як кожного громадянина України, так і народу України, знати не тільки просто інформацію, а саме правдиву та об'єктивну інформацію.

Таким чином, наразі постає питання посилення захисту прав журналістів, над яким держава повинна працювати і запропонувати не тільки демократичні варіанти його рішення, а головне – ефективні та дієві. І одним із таких засобів є кримінально-правовий захист законної професійної діяльності журналіста. Зокрема прикладом таких кроків стало ухвалення у 2016 році Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів». Однак, як засвідчили наведені вище статистичні дані, на жаль, він не виявився достатньо ефективним засобом захисту професійної діяльності журналістів.

Тому, для посилення захисту здійснення законної діяльності журналістами буде доцільно внести зміни до Кримінального кодексу України (далі – ККУ). Ці зміни мають стосуватися двох аспектів. По-перше, посилення кримінальної відповідальності осіб, які порушують права журналістів та ЗМІ, шляхом підвищення санкцій відповідних частин ст. 171 ККУ. На наш погляд, та відповідальність, яка встановлена у законодавстві наразі, не є співрозмірною із завданою шкодою журналістам або ЗМІ, що призводить до дуже частих випадків

порушення їх прав. Приміром, слід у ч. 1 ст. 171 ККУ змінити санкцію, а саме збільшити розмір штрафу, який наразі становить до 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, від 150 до 300 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Також доцільно змінити санкцію ч. 2 ст. 171 ККУ і встановити штраф від 200 до 500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Також частиною третьою цієї статті слід охопити дії, передбачені не тільки ч. 2, а й ч. 1.

По-друге, враховуючи значну частку в структурі дій, якими порушується право журналіста на заняття законною професійною діяльністю, саме випадків фізичної агресії проти журналістів, доповнити ст. 171 ККУ частиною четвертою та п'ятою, які б передбачали особливості кримінальної відповідальності за умисне заподіяння журналісту чи його близьким родичам побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з виконанням журналістом службових обов'язків. Ці норми були б спеціальними стосовно ст.ст. 121, 122, 125, 126 ККУ, передбачаючи підвищену кримінальну відповідальність осіб, які б вчинили вказані дії щодо журналістів.

Отже, підбиваючи підсумки, вважаємо, що наразі у демократичній державі діяльність журналістів та ЗМІ є однією з найважливіших, тому що завдяки їй населення України може завжди мати доступ не тільки до останніх новин, а й доступ до правдивої та об'єктивної інформації про діяльність високопосадовців, представників органів влади та місцевого самоврядування. Тим самим діяльність журналістів та ЗМІ забезпечує дотримання в країні режиму законності та дію засади верховенства права, а відповідно їх діяльність підлягає належній охороні з боку держави.

Лілія Сергіївна Маківська – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Людмила Михайлівна Соловйова** – старший
викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ

ВЗАЄМОДІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Діяльність підрозділів ОВС з розслідування кримінальних правопорушень спрямована на вирішення завдань кримінального судочинства, що на сьогодні є неможливим без злагодженої спільної роботи слідчих та інших підрозділів ОВС. Лише за допомогою взаємодії між різними підрозділами ОВС при розслідуванні та розкритті

кримінальних правопорушень така діяльність буде своєчасною та ефективною.

Порядок взаємодії на сьогодні більшою мірою врегульований не кримінальним процесуальним законодавством, а відомчими нормативно-правовими актами. Найбільш детально питання взаємодії органів досудового розслідування з іншими підрозділами ОВС врегульовано в Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженій наказом МВС України від 07.07.2017 р. № 575.

Взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції відбувається на підставі Конституції України, Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про Національну поліцію», інших актів законодавства України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами поліції в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні.

Основними принципами взаємодії є: 1) швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; 2) самостійність слідчого у процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; 3) оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів Національної поліції України у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; 4) дотримання загальних засад кримінального провадження; 5) забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування.

Керівники органів та підрозділів поліції і органів досудового розслідування є відповідальними за належну організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами поліції в запобіганні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень.

Швидке та повне розслідування і розкриття кримінальних правопорушень досягається шляхом поєднання зусиль усіх органів та підрозділів поліції, забезпечення належного рівня їх взаємодії відповідно до вимог законодавства щодо отримання, збирання, накопичення та використання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також про події та факти, які можуть сприяти їх розслідуванню і розкриттю, що є невід'ємним завданням для всіх працівників поліції.

Органи досудового розслідування, підрозділи кримінальної поліції, міжрегіональні територіальні органи Національної поліції та їх територіальні (відокремлені) підрозділи є основними службами, які виконують обов'язки з розкриття кримінальних правопорушень

органами поліції і відповідають за кінцевий результат цієї роботи за напрямками діяльності.

Інші органи та підрозділи поліції забезпечують здійснення заходів, спрямованих на отримання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, у межах своєї компетенції.

Облік участі кожної служби органів та підрозділів поліції в установленні осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, та результатів використання інформації, викладеної в ініціативних рапортах, під час розкриття кримінальних правопорушень та їх досудового розслідування здійснюється підрозділами інформаційного забезпечення шляхом формування відповідного звіту (1).

Ще одна форма взаємодії – це доручення слідчого відповідним оперативним підрозділам щодо проведення ними слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій має на меті, з одного боку, прискорення розслідування (слідчий не відволікається на проведення нескладних слідчих дій), а з іншого – залучення до проведення негласних слідчих (розшукових) дій фахівців з оперативних підрозділів, які мають певний досвід і спеціальну техніку для проведення оперативно-розшукових заходів. Слідчий, як правило, може доручати проведення тільки тих слідчих (розшукових) дій, що можуть бути виконані за його відсутності без шкоди для встановлення фактичних даних, на підставі яких встановлюються наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження, наприклад, однотипні допити декількох осіб, пред'явлення речей для впізнання, огляд трупа, отримання зразків для експертизи тощо.

Конкретизуючи поняття взаємодії, можна зробити висновок: взаємодія органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції – це заснована на законі, узгоджена за цілями, місцем і часом діяльність визначених суб'єктів, що здійснюється з метою профілактики, розкриття і розслідування кримінальних правопорушень, а також розшуку злочинців.

Література

1. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: затв. Наказом МВС України від 07.07.2017 р. № 575.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

Тетяна Григорівна Мамедова – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Цвітана Сергіївна Баранова** – викладач кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ

УКРАЇНА ПРОТИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Основний закон нашої держави у статті 3 передбачає: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» (1).

На сьогодні тисячі людей терплять насильство через те, що елементарно не знають своїх прав, а значна частина з них просто продовжує й надалі боятися свого кривдника. На жаль, це не текст з якогось трилера, а гірка правда, яка існує в нашій державі. Щоденно в Україні фіксують близько 350 таких фактів, а близько 60% жінок страждають від домашнього насильства постійно, продовжуючи покривати кривдника.

Намагаючись вирішити цю проблему, у грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід до боротьби з цим негативним явищем у суспільстві. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь (2).

Насильство щодо жінок і дівчат є однією з найбільш поширених форм насильства. Воно трапляється під час збройного конфлікту, але також представлене щоденними проявами насильства. Це глобальна пандемія, яка зачіпає всі країни, всі громади, всі релігії, віри й етнічні групи (3).

Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок і дівчат є передумовою для об'єктивного і сталого розвитку, а також важливим завданням, яке потребує негайного вирішення.

Насильство щодо жінок і дівчат не можна вважати простим порушенням прав людини жінок (їхньої фізичної і тілесної цілісності), тому що це має прямий вплив на все суспільство. Окремий випадок жорстокого поводження в сім'ї (випадок домашнього насильства) – це не просто страждання окремої особи, це свідчить про те, що є сім'ї, для яких насильство й загроза насильства – нормальні явища, а від цього страждають жінки, діти, члени сім'ї похилого віку, особи з обмеженими можливостями та ін.

Після прийняття закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» для захисту жертв від домашнього насильства був створений підрозділ «ПОЛІНА». Цей проект стартував з 17 вересня 2019 р. та працює у 27 містах України. До складу мобільних груп входять працівники превенції – це дільничні офіцери поліції, працівники ювенальної превенції, слідство кримінального розшуку та віддалено – екіпаж патрульної поліції. З початку роботи мобільних груп пілотного проекту «ПОЛІНА» здійснено більше 3,3 тисячі виїздів за повідомленнями про факти насильства в сім'ї (4).

Європейський суд з прав людини у рішенні «Опуз проти Туреччини» також зазначив, що насильство в сім'ї не є приватною чи сімейною справою, а є проблемою, яка зачіпає суспільні інтереси, що в свою чергу вимагає ефективних дій з боку держави. Недостатньо мати закони щодо протидії домашньому насильству, більш важливим є наявність ефективних механізмів їхньої реалізації. Держава має виявляти належну турботу з метою захисту осіб, які перебувають під її юрисдикцією, від катувань, нелюдського та такого, що принижує честь та гідність, поводження (5).

Слід зазначити, що Україна зробила немало у цій нелегкій боротьбі, але зупинитись на цьому ми не маємо, адже це проблема, яка потребуватиме постійного контролю. Тому, для подальшого усунення основних причин цих проблем необхідні подальші узгоджені заходи та міжвідомчі партнерства. Відповідь на домашнє насильство повинна бути скерована на потреби і захист прав жертв. Міжвідомча співпраця має ключове значення для ефективного попередження домашнього насильства.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>.

3. ЄДПЛ «Боротьба з насильством щодо жінок і дівчат: Тези семестру I, липень – грудень 2014 року». URL : www.eidhr.eu.
4. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2023 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р № 728-р. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-2018-%D1%80>.
5. Опуз проти Туреччини: Рішення Європейського суду з прав людини від 09.06.2009 р. (Заява № 33401/02). URL : <http://hudoc.echr.coe.int/>.

Дар'я Сергіївна Мірошник – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Людмила Михайлівна Соловійова** – старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ПОКАЗАННЯ З ЧУЖИХ СЛІВ ЯК ДОКАЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У теорії і практиці кримінального процесу тема доказування є однією з найважливіших. Це пояснюється тим, що під час кримінального судочинства розглядаються справи, які вирішують долю людини. І від того, наскільки точно, повно буде досліджено всі матеріали кримінального провадження, від того, чи буде додержано вимоги закону, залежатиме правильність рішення суду. Це має дуже важливе значення, оскільки основним завданням кримінального судочинства є дотримання всіх вимог закону для того, щоб кожен, хто скоїв злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинуватий не був покараним.

Суттєвий внесок у розробку теорії кримінально-процесуальних доказів і показань внесли теоретики: В. Д. Арсеньєв, М. І. Бажанов, Р. С. Белкін, В. Я. Дорохов, Ю. М. Грошевой, Ц. М. Каз, І. М. Карнєєва, А. М. Ларін, П. А. Лупинська, Г. М. Мінковський, І. Л. Петрухін, А. Р. Ратинов (1).

Одним із таких джерел доказів у кримінальному судочинстві є показання з чужих слів. Відповідно до статті 97 КПК показаннями з чужих слів є висловлювання щодо певного факту, яке здійснене в усній, письмовій або в іншій формі й ґрунтується на поясненні іншої особи. Пропонована новела може бути істотною перепорою для встановлення істини в справі, оскільки особа, яка даватиме показання з чужих слів, не може нести відповідальність за їх неправдивість. А використання чуток, якими за своєю суттю можуть бути показання з чужих слів, є неприпустимим при розслідуванні злочинів, оскільки обвинувачення

має ґрунтуватися на доказах, достовірність яких можна перевірити. Сказане стосується також положень частини шостої статті 95 КПК, відповідно до якої висновок або думка особи, яка дає показання, можуть визнаватися судом доказами в певних випадках. Обвинувачення має ґрунтуватися на доказах об'єктивного характеру, а не на суб'єктивному ставленні чи на думках окремих осіб. Даючи показання, свідок повинен розповісти про факти й обставини, які йому відомі, а не давати їх оцінку чи робити з них висновки.

Згідно із законом давати показання – це обов'язок свідка, виконання якого забезпечується заходами кримінального процесуального примусу. Стаття ж 97 КПК надає суду право звільнити свідка від виконання такого обов'язку і взяти до уваги його показання, які суд безпосередньо не сприймав і достовірність яких встановити неможливо. Відмова свідка від дачі показань у суді, його переховування від виконання цього обов'язку, навпаки, повинні нашкодити на думку про недобросовісність такого свідка, бути підставою для його дискредитації.

Показання з чужих слів залежать не лише від змісту первинного джерела, а й від загальних закономірностей передачі і сприйняття інформації на кожному етапі ретрансляції. При передачі фактичних даних відбувається їх фільтрація і зміна. Відтак, у їх змісті не виключається надмірна частка суб'єктивності. Тому необхідність в їх отриманні може виникати в таких випадках: 1) коли значимість такого доказу надає додаткову і єдину можливість суду встановити істотні обставини для кримінального провадження, а також коли без наявності такого доказу неможливо довести необхідну обставину для провадження; 2) якщо використання такого доказу є виправданим у ситуації відсутності первинних доказів або їх сумнівності; 3) коли первинний доказ втрачений або його неможливо отримати; 4) коли за допомогою показань з чужих слів є можливість віднайти інші докази, до яких слід звернутися для перевірки фактів, що мають значення для провадження; 5) коли дані, отримані з чужих слів, можуть слугувати засобом перевірки інших доказів кримінального провадження; 6) коли показання з чужих слів може використовуватися як засіб заміни первинного доказу (2). Вважаємо, що пп. 1, 2 і 6 випадків необхідності визнання показань з чужих слів допустимими доказами, які наведені авторами коментаря, знов таки суперечать положенням ч. 6 статті 97, згідно з якими показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами, відмінними від положень частини другої цієї статті. Твердження про те, що у змісті показань з чужих слів не виключається надмірна частка суб'єктивності, не викликає сумнівів. Уявімо випадок, коли потерпілий на питання лікаря швидкої допомоги,

який прибув на виклик за фактом спричинення особі тілесних ушкоджень про те, що трапилося, називає певну особу і згодом помирає, не приходячи до свідомості, лікар може припустити і згодом дати свідчення про те, що потерпілий перед смертю назвав особу, яка заподіяла йому ці ушкодження, що є досить суб'єктивним, оскільки потерпілий міг перед смертю назвати особу, яка йому близька і яку він у цей момент жадав бачити (3).

У вітчизняному кримінальному процесі формальна теорія оцінки доказів із розвитком права змінюється теорією вільної оцінки доказів, що адаптувалася та розвивається в сучасному доказовому праві. Історично відбувся перехід від сприйняття доказів як засобів доказування у спорах приватного характеру до сучасного розуміння доказів як засобів відстоювання інтересів сторін у кримінально-процесуальному спорі.

Література

1. Давидова Д.В. Докази та їх джерела: окремі питання теоретичного та легального визначення. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2014. № 4. С. 107-116.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Тацій В.Я. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар. URL : <http://westudents.com.ua/glavy/63513>.

Вікторія Вікторівна Панасенко – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Марина Олександрівна Колесник** – старший
викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ: ПРОБЛЕМА СЬОГОДЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день однією з глобальних проблем сучасного світу є торгівля людьми. Цей транснаціональний злочинний бізнес за даними міжнародних організацій є третім найприбутковішим діянням у світі після контрабанди наркотиків та зброї. У більшості країн торгівля людьми перебуває поза законом як сектор «тіньової» економіки. Незважаючи на економічний, соціальний та культурний розвиток країн, зазначена проблема охопила практично всі регіони світу, не виключенням є і Україна.

Серед науковців вітчизняного права, що досліджували дану проблему, були О. Бандурка, Н. Гуторова, І. Карпець, Г. Кохан, В. Куц, К. Левченко, Я. Лизогуб, А. Орлеан, В. Панов та інші.

Торгівля людьми існує з давніх часів і має глибоке історичне коріння, яке тісно пов'язане з рабством та работоргівлею. Як різновид бізнесу цей вид злочинної діяльності виник з моменту встановлення товарно-грошових відносин і зберігся до наших днів, змінюючи та вдосконалюючи свої форми (1). Предметом торгівлі може бути будь-яка особа незалежно від віку та статі: чоловіки – з метою експлуатації праці, діти – з метою використання у жебрацтві, комерційного усиновлення, експлуатації в проституції і порнобізнесі, будь-які особи – для вилучення та трансплантації органів тощо. Торгівля жінками з метою примусового використання в проституції є лише складовою частиною торгівлі людьми. За оцінками експертів 1-2 млн. людей щорічно стають жертвами так званого сучасного «рабства». Наприкінці ХХ сторіччя з його проявами зіткнулась і наша країна.

На даний час торгівля людьми для нашої держави залишається значною проблемою і попри активні зусилля уряду країна поки не відповідає мінімальним стандартам подолання цієї проблеми. Держсекретар США Майк Помпео, представляючи звіт 2019 року «Про торгівлю людьми», зазначив, що «торгівля людьми – це пляма на людстві. Ми засуджуємо її, бо це – грубе порушення невід'ємних прав людини. Кожна людина будь-де має глибинну, притаманну їй рівноправну гідність» (2).

Однією з причин, що гальмує вирішення проблеми торгівлі людьми, є неефективне покарання судами винних у цих злочинах. Дійсно, це ускладнює боротьбу з даним видом злочинної діяльності, адже більшості засуджених за торгівлю людьми вдається уникнути ув'язнення через м'які вирoki та можливу корупцію.

По-друге, якщо взяти до уваги звіт Держдепу США «Про торгівлю людьми», зокрема щодо України, то ускладнює вирішення питання сучасного рабства й російська агресія. З територій, що знаходяться під контролем Російської Федерації, надходять повідомлення про викрадення жінок та дівчат для сексуального та трудового рабства як в Україні, так і в Росії. Здебільшого жертвами ставали переселенці через своє скрутне економічне становище. Також наші співвітчизники ставали жертвами трудового рабства на територіях, не підконтрольних урядові, через викрадення, тортури тощо (2). За даними міжнародних організацій після початку конфлікту демографічні показники жертв торгівлі людьми з України змінились (1) – ними більше стають мешканці міст, молодь та чоловіки. Наразі Україна перебуває на 49-й позиції зі 167 країн світу в рейтингу поширеності сучасного рабства.

Негативний вплив від торгівлі людьми полягає у поширенні венеричних захворювань, синдрому набутого імунodefіциту, формуванні моральної деградації та відчуженості особистості, у втраті родинних зв'язків, руйнуванні суспільної моралі, «звиканні» громадської свідомості до негативного явища, а також поширенні депресивних синдромів та суїцидальних випадків, зростанні агресивності та жорстокості (1).

Проте в Україні є і позитивні фактори, до яких можна віднести внесення законодавчих змін, які дозволили збільшити фінансування, необхідне для реалізації Національного плану дій щодо протидії торгівлі людьми; розслідування випадків примусової праці; визнання жертв та навчання чиновників (2). Ще одним суттєвим кроком було внесення змін до Кримінального кодексу України у вересні 2018 року, які привели визначення поняття торгівлі людьми майже у повну відповідність до вимог Європейської конвенції. Також можна відзначити і прогрес у навчанні суддів, посадовців, захисті жертв. За даними Національної поліції за останні півроку відкрили 188 кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми.

Безумовно, торгівля людьми є чи не найгострішою транснаціональною проблемою. Злочинність даного виду грубо порушує права людини на життя, гідність і безпеку, на справедливі та сприятливі умови праці, охорону здоров'я та рівність, тому вкрай важливо вживати всіх необхідних заходів для її подолання як на національному, так і міжнародному рівні.

Література

1. Казначеев Д.Г. Историчні аспекти торгівлі людьми. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 13-16.
2. TIP. Report Narratives. 2019. T-Z. Special Case. С. 475-478. URL : <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/06/2019-TIP-Report-Narratives-T-ZSpecial-Case.pdf>.

Анастасія Андріївна Славко – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Віктор Миколайович Кисельов** – старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

СУДОВО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОКУМЕНТІВ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ У РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Розслідування у кримінальному судочинстві – це діяльність, суть якої у значній мірі складається з роботи з людьми, але не менш значну її частину складає робота з документами. Найбільш важливе значення

мають документи, за допомогою яких можна встановити обставини, які мають значення для розслідування кримінального провадження. Саме тому дуже часто виникає необхідність встановити справжність таких документів, спосіб та умови їх виготовлення, з'ясувати факт їх підроблення, визначити їх автора чи виконавця, коли такий невідомий.

Згідно з ч. 1 ст. 99 КПК України документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження (1).

Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК України до документів можуть належати: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок (1).

Отже, *документ* – це носій матеріально-фіксованої інформації, який своїм змістом і властивостями відображає юридично значущі відносини й факти, які породжують правові наслідки під час використання цих носіїв як джерел доказів. За процесуальною природою письмові документи можуть виступати письмовими та речовими доказами. Документи – речові докази мають значення для розслідування не тільки завдяки своєму змісту, а й через сам факт свого існування, а також спосіб їх виготовлення та інші матеріальні ознаки. Документи – речові докази можуть бути засобом вчинення злочину чи засобом його приховування, предметом злочинного посягання. Документи – письмові докази мають значення для встановлення істини у справі завдяки лише своєму змісту (наприклад, висновок експерта, акт ревізії тощо). При цьому вони не є об'єктом криміналістичного дослідження і можуть замінюватися у справі копіями або дублікатами (2).

У судово-слідчій практиці розрізняють такі види документів:

1) за способом і засобами фіксації інформації: письмові (тексти, цифри та інші записи); графічні (креслення, рисунки, схеми); фотодокументи; кіно- та відеодокументи; електронні документи.

2) за способом виготовлення документи поділяють на рукописні; машинописні; комп'ютерні; поліграфічні; виготовлені іншим способом за допомогою письмових знаків, інших графічних зображень, виконані чорнилами, пастами, тушшю, олівцем, друкарською фарбою або іншою речовиною (2).

У криміналістичній літературі всі документи за юридичною природою поділяють на справжні та фіктивні (підроблені). Справжні документи – документи, які виготовлені уповноваженим підприємством-виробником або складені уповноваженою посадовою особою у відповідності зі встановленою формою, зміст яких відповідає дійсності. Фіктивні (підроблені)– документи, які містять у собі неправдиві дані або реквізити, що не відповідають дійсності.

Розрізняють два види підроблення документів: інтелектуальне і матеріальне. Інтелектуальне підроблення полягає в складанні і видачі документа, правильного з формальної сторони (наявність і правильність усіх реквізитів), але дані, вказані в ньому, є завідомо неправдивими (наприклад, підроблена накладна, складена за усією формою, на належному бланку повноважними особами на перевезення фактично не оприбуткованого або незаконно виготовленого товару). При такому підробленні вносяться зміни до змісту справжнього документа.

Матеріальне підроблення документів поділяють на два види: повне підроблення та часткове підроблення. Повне підроблення документа полягає у його виготовленні через повну імітацію справжнього, зміст якого не відповідає дійсності. Це виготовлення документа починаючи з його бланку і закінчуючи внесенням відповідних даних. Повне підроблення на практиці зустрічається досить рідко, оскільки потребує відповідних науково-технічних знань, умінь та навичок та певного технічного обладнання. Часткове підроблення документів полягає у внесенні змін до окремих реквізитів справжнього документа. Способами часткового підроблення документів є: 1) видалення тексту шляхом підчищення, травлення, змивання; 2) внесення нових записів шляхом дописування, вставки, додруковування, домальовування, виправлення; 3) заміна частин документа шляхом вклеювання, заміни фотокартки та аркушів; 4) підроблення печаток та штампів; 5) підроблення підписів; 6) підроблення бланків документів (3).

У процесі розслідування кримінальних правопорушень часто виникає необхідність у встановленні способу виготовлення документа, наявності внесення до нього змін, відновленні змісту пошкодженого документа тощо. Це пов'язано з підробкою документів різними способами, а відповіді на зазначені та інші питання можуть фахівці з техніко-криміналістичного дослідження документів.

Техніко-криміналістичне дослідження документів – це розділ криміналістичного документознавства, що являє собою сукупність теоретичних положень та спеціальних методів дослідження документів з метою встановлення фактів, що мають значення для кримінального провадження.

Судова техніко-криміналістична експертиза документів відноситься до традиційних криміналістичних експертиз і виокремлена

в самостійний рід завдяки специфіці предмета експертизи, об'єктів, що досліджуються та завдань, що вирішуються. Предметом техніко-криміналістичної експертизи документів є фактичні обставини, пов'язані з виготовленням документів, ототожненням матеріалів документів і технічних засобів виготовлення документів, котрі можуть мати значення доказів у кримінальних провадженнях, цивільних, адміністративних та господарських справах (4).

Технічна експертиза документів поділяється на два види: експертиза реквізитів документів та експертиза матеріалів документів. Також вона може бути пов'язана з судово-почеркознавчою, трасологічною, криміналістичною експертизою матеріалів та виробів. Вони можуть утворювати предмет комплексної експертизи, яка виконується декількома спеціалістами. Наприклад, для вирішення питання про факт дописування та зміни початкових рукописних записів призначається саме комплексна експертиза; також комплексним дослідженням визначається питання про спосіб виконання підпису – графічного або технічного підроблення (3).

На даний час значного поширення набули персональні комп'ютери, що значно полегшило реалізацію злочинних намірів. За допомогою сканерів до комп'ютера вносяться різноманітні дані та зображення, які обробляються та роздруковуються на принтерах (струменево-крапельних, лазерних, термографічних та інших). Технічна експертиза документів дозволяє визначити тип принтеру за віддрукованим на ньому текстом, а також ідентифікувати конкретний принтер за станом друкуючого елемента, функціональних механізмів та іншими ознаками.

Найскладніше підробити документи, виконані поліграфічним способом, оскільки вони наділені спеціальними засобами захисту, мають кольоровий бланк і типографський текст. Це такі документи як дипломи, грошові знаки, посвідчення, паспорти, проїзні білети та інші. Найбільш кваліфіковане підроблення бланків документів здійснюється за допомогою типографського обладнання спеціалістами, що володіють знаннями в цій галузі. У такому разі виявити фіктивні документи без експертного дослідження майже неможливо (3).

На початку проведення технічної експертизи документів проводять органолептичні дослідження, тобто документ візуально вивчають у різних режимах освітлення (кососпрямованому, на просвіт, розсіяному). Для збільшення певних ділянок у документі використовують оптичні прилади – лупи та мікроскопи. Для більш детального дослідження застосовують хімічні та фізико-хімічні методи (хроматографія, спектральні, у тому числі люмінесцентний аналіз в ультрафіолетовій, видимій, інфрачервоній зонах); експрес-методи із застосуванням електронно-оптичної техніки та комп'ютерної обробки зображень .

Кримінальне судочинство нерозривно пов'язане з процесом виготовлення, пошуку, вилучення, огляду, збереження й дослідження різноманітних документів, а також із процесом отримання, передання та використання тієї інформації, яка в них міститься. Економічні та інші злочини, у спосіб вчинення яких входить використання підроблених документів та засобів їх виготовлення, у сучасних умовах є дуже поширеними. Однією з важливих умов протидії злочинності є активне використання криміналістичних наукових досліджень, серед яких значне місце займає судово-технічна експертиза документів. Документам відводиться важливе місце у криміналістиці, де вони розглядаються як об'єкти дослідження або як зразки при проведенні криміналістичних експертиз.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Ланцедова Ю.О. Криміналістика: навч. посібник. Київ: НАУ, 2017. 360 с.
3. Експертизи у судочинстві України: наук.-практ. посібник. /С.Б. Бойченко та ін.; за заг. ред. В.Г. Гончаренка, І.В. Гори. Київ: Академія адвокатури України; Юрінком Інтер, 2015. 502 с.
4. Мультимедійний підручник «Криміналістика»: Національна академія внутрішніх справ. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/>.

Діана Артурівна Тупотіна – курсант II курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Володимир Вікторович Шаблистий – професор кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

РОЗГЛЯД ЕКСЦЕСУ ВИКОНАВЦЯ (СПІВУЧАСНИКА) ЯК ВИХІД ЗА МЕЖІ ПОПЕРЕДНЬОЇ ЗМОВИ

У судовій практиці нерідко виникають спеціальні питання відповідальності співучасників, зумовлені особливостями суб'єкта, стадій вчинення злочину, добровільної відмови.

Актуальність даної теми полягає в тому, що в останні роки в нашій країні велику проблему в суспільстві викликає високий рівень злочинності і, як свідчать статистичні дані про стан злочинності в Україні, кримінальна ситуація продовжує залишатися досить складною.

Більшість злочинів вчиняються групою людей і ексцес виконавця серед них зустрічається досить часто, за даними він має місце приблизно в одному з 27 злочинів, вчинених у співучасті (3,7% від усіх злочинів, вчинених у співучасті) (1).

Очевидно, що розгляд ексцесу виконавця (співучасника), як вихід за межі попередньої змови з іншими співучасниками, не охоплює всіх можливих випадків ексцесу. Таке розуміння ексцесу виключає можливість ексцесу виконавця (співучасника) у злочинах, що вчинюються групою осіб без попередньої змови. Визначення ексцесу виконавця (співучасника) злочину через категорію «змова» заслуговує схвалення лише у випадку, коли йдеться про змову загалом, а не лише про попередню змову.

Співучасть у злочині передбачає тісний зв'язок співучасника з усіма елементами складу злочину. Але найбільш значущим елементом у зв'язку з цим є діяльність суб'єкта злочину. За ексцес відповідає тільки сам виконавець, а співучасники несуть відповідальність лише за ті діяння, які охоплювалися їх свідомістю. У злочинах із спеціальними складом відображення функціональної ролі виконавця (спеціального суб'єкта) на відповідальності співучасників злочину (приватних осіб) набуває певну специфіку, особливо, коли виконавець виходить за межі загального злочинного плану співучасників або, навпаки, не повністю намічених дій (2).

Наприклад, співучасник підбурює посадову особу до необґрунтованої відмови в прийомі на роботу свого ворога. Однак виконавець здійснює інший неоднорідний злочин: застосовує насильство по відношенню до особи, яка бажає влаштуватись на роботу. Виконавець (спеціальний суб'єкт), крім того, може вчинити злочин проти спільних об'єктів. Відповідальність співучасників і в цих випадках повинна визначатися за правилами ексцесу виконавця.

Виконавець злочину, допускаючи ексцес, може зробити посягання на спеціальні відносини, що виражається в заподіянні шкоди і додатковому об'єкту, наприклад, якщо примус свідка під час дачі показань пов'язаний із застосуванням насильства, знущання або тортур (двооб'єктний злочин).

У подібних випадках співучасник буде нести відповідальність за організацію, підбурювання або пособництво у вчиненні наміченого злочину, а виконавець злочину за ексцес, фактично вчинене діяння, яке охоплювалося умислом інших співучасників.

Традиційно вважається, що відхилення діяльності виконавця від того, до чого його схилили організатор або підбурювач, або чому сприяв пособник, можливо лише в частині об'єкта або об'єктивної сторони складу злочину, тобто ексцес виконавця зачіпає лише об'єктивну сферу. Однак ексцес виконавця злочину можливий і в суб'єктивній сфері (наприклад, зміна мотивів і цілей вчинення злочину).

Так, наприклад, до вбивства за ст. 115 ККУ, підготовленому усіма співучасниками злочину, додаються корисливі мотиви виконавця (3).

Очевидно, що розгляд ексцесу виконавця (співучасника) як вихід за межі попередньої змови з іншими співучасниками не охоплює всіх можливих випадків ексцесу. Таке розуміння ексцесу виключає можливість ексцесу виконавця (співучасника) у злочинах, що вчинюються групою осіб без попередньої змови. Визначення ексцесу виконавця (співучасника) злочину через категорію «змова» заслуговує схвалення лише у випадку, коли йдеться про змову загалом, а не лише про попередню змову.

При цьому ексцес виконавця злочину необхідно відрізнити і від такої зміни узгодженої лінії поведінки, яке по суті не виходить за межі задуму співучасників і стосується обставин, які не впливають на юридичну оцінку злочину. Якщо виконавець вбивства замість наміченого використання вогнепальної зброї застосує ніж або виконавець крадіжки за ст. 185 ККУ викраде майно зі складу, хоча домовлявся вилучити його з-за прилавка магазину, межі угоди співучасників по суті не порушуються. Нового або того ж, але більш небезпечного злочину не відбувається, і ексцесу співучасника не виникає (4).

Отже, ексцесом виконавця потрібно вважати вчинення як більш тяжкого, так і менш тяжкого, а також злочину однакового ступеня тяжкості, порівняно зі злочином, який охоплюється умислом інших співучасників. Ексцес виконавця є питанням складним і неоднозначним, що викликає багато суперечок, наприклад, чи існує причинний зв'язок між співучасниками при ексцесі виконавця чи ні, і потребує більш детального розгляду в кожному окремо взятому випадку.

Література

1. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність. К.: НАН України, ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького, 2013. 528 с.
2. Шеслер А. В. Криминологические и уголовно-правовые аспекты групповой преступности: учеб. пособие: М.: Юрист, 2005. 202 с.
3. Козлов А. П. Соучастие: традиции и реальность. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001. 362 с.
4. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність: монографія. Луганськ: РВВЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. 559 с.

Інна Анатоліївна Шимко – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Віктор Миколайович Кисельов** – старший
викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТРАСОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасних умовах науково-технічного прогресу кримінальне судочинство неможливе без використання досягнень природничих, технічних, економічних та інших наук і використання знань спеціалістів, які прийнято називати «спеціальними знаннями». Можливості використання спеціальних знань у судочинстві далеко не вичерпані, що пояснюється не лише розвитком методів дослідження різноманітних об'єктів, а й недостатнім використанням сторонами всіх можливостей, які надаються їм законодавством.

Вчинення багатьох злочинів супроводжується певними змінами у навколишньому оточенні. Такі зміни прийнято називати слідами злочину. Слід являє собою відображення злочинних дій, окремих елементів кримінального правопорушення. У криміналістичному розумінні цінність слідів обумовлена існуючою залежністю між злочином та його відображеннями (слідами). Дослідження слідів має важливе криміналістичне значення, оскільки допомагає встановити знаряддя злочину, отримати відомості про злочинця, визначити механізм злочинної події (1).

Трасологія – це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає теоретичні основи слідоутворення, закономірності виникнення слідів, що відображають механізм вчинення кримінального правопорушення, а також розробляє рекомендації щодо вивчення, вилучення та дослідження слідів з метою встановлення обставин, що мають значення для розслідування (2).

Традиційно трасологія вивчає сліди як матеріально-фіксовані відображення зовнішньої будови одного об'єкта на іншому (сліди-відображення). Сліди-відображення виникають внаслідок взаємодії двох об'єктів і мають достатньо широке розповсюдження: це сліди рук людини, ніг, взуття, зубів, транспортних засобів, знарядь та інструментів тощо. У трасології сліди класифікуються за різними підставами. Залежно від роду слідоутворюючих об'єктів виділяють сліди людини, сліди тварин, сліди предметів. Стосовно конкретних слідоутворюючих об'єктів, то найчастіше зустрічаються сліди рук, ніг, зубів, транспортних засобів, знарядь злому та інструментів. Залежно від механізму утворення слідів розрізняють сліди об'ємні та поверхневі; статичні й динамічні; локальні та периферичні (1).

Дактилоскопія – це галузь криміналістичної техніки та розділ трасології, що вивчає властивості та будову папілярних візерунків з метою їх використання для ототожнення особи під час розслідування кримінальних правопорушень (2).

Сліди рук людини на місці події зустрічаються значно частіше, ніж будь-які інші сліди. Вони мають важливе криміналістичне значення, оскільки у них міститься інформація, за допомогою якої можна встановити конкретну людину.

Криміналістичне значення папілярних візерунків визначається їх найважливішими властивостями: індивідуальністю; відносною стійкістю (протягом усього життя людини будова папілярного візерунка не змінюється); відновлюваністю (при пошкодженні верхнього шару шкіри узор відновлюється в своєму колишньому вигляді); здатністю відображатися на предметах; можливістю класифікації папілярних візерунків (що успішно використовуються у боротьбі зі злочинністю). Підставою для поділу папілярних візерунків на типи є малюнок центральної зони. Залежно від кількості потоків папілярних ліній, форми внутрішнього малюнка, кількістю дельт розрізняють три основних типи папілярного візерунка: дуговий, петльовий та завитковий (1).

Сліди ніг і взуття – це відбитки морфологічних особливостей будови ніг, шкірного рельєфу (або рельєфу підошви взуття). Види слідів ніг (взуття) поділяються на об'ємні (утворюються на поверхні ґрунту) і поверхневі (видимі, невидимі), статичні та динамічні. Об'єктом трасологічного дослідження можуть бути сліди ніг людини, сліди взуття і доріжка слідів. Доріжка слідів ніг – це група слідів ніг людини, яка складається з кількох (три і більше) послідовно розташованих відбитків босих ніг або взуття. Елементи доріжки слідів ніг: лінія напрямку руху; лінія ходьби; довжина кроку; ширина кроку; кут розгортання стопи. Доріжка слідів ніг має діагностичне значення (дозволяє дійти висновку про напрямок, швидкість і характер пересування, зріст, стать, фізичний стан і приблизний вік, фізичні вади) (1).

У протоколі слідчого огляду зазначається: місце і час виявлення слідів; на якій поверхні вони виявлені (пісок, глина, сніг, асфальт тощо); вид сліду (об'ємний, поверхневий); форма (сліди черевиків, чобіт, босі ноги); розміри сліду; індивідуальні особливості підошви; дані вимірів елементів доріжки слідів; спосіб виявлення і фіксації сліду; спосіб вилучення сліду та його упаковка. Сліди ніг (взуття) фотографуються за правилами масштабної зйомки. Доріжка слідів фотографується способом лінійної панорами.

Сліди знарядь злочину – це сліди, залишені різними засобами, які використовувалися злочинцем для відкриття сховищ і руйнування перепон. Сліди знарядь злочину поділяють на такі види: сліди натискання, сліди ковзання (тертя), сліди різання, розпилу, розрубів і свердління.

Залежно від умов слідоутворення вони можуть бути об'ємними та поверхневими, статичними і динамічними. Сліди знарядь злому та інструментів виявляють на зламаних вікнах, дверях, проламаних підлогах або стелях, на замикаючих пристроях (1).

Під зломом розуміється проникнення зі злочинною метою в замкнене приміщення чи сховище шляхом виведення з ладу замикаючого пристрою, руйнування стін, підлоги, стелі або інших перешкод. Знаряддя злому – це будь-який твердий предмет (металевий прут, лом, труба, сокира тощо), який може бути використаний для подолання перешкод. Залежно від об'єкта злому та інших обставин злочинці застосовують різні знаряддя злому, які можуть бути класифіковані наступним чином: 1) знаряддя, спеціально призначені або пристосовані для злому (відмички, ломик «фомка», «гусяча лапка», «балерина» тощо); 2) знаряддя побутового та виробничого призначення, що застосовуються для злому (молотки, сокири, стамески, дрилі, зварювальні апарати тощо); 3) предмети, які випадково опинилися на місці події (металевий прут, обрізок труби, смуга заліза, каміння, гілки дерева тощо) (4).

Фіксація слідів здійснюється за загальними правилами у протоколі слідчого огляду, де відображається, що зламано, з якого матеріалу виготовлено цей об'єкт, де він розташований, які на ньому пошкодження, їх розміри, контур, форма, механізм утворення, вид слідів, наявність в них сторонніх речовин тощо. Сліди знарядь злому та інструментів необхідно сфотографувати за правилами масштабної зйомки. Дослідження слідів знарядь злому та інструментів дозволяє з'ясувати механізм злому, навички злочинця, встановити групову належність знаряддя, яке було застосовано, або ідентифікувати його (1).

Сліди транспортних засобів – це сліди, які відображають зовнішню будову частин транспортного засобу: сліди-відображення (сліди коліс на ґрунті); предмети, що відокремилися від транспортного засобу (частки фарного скла); речовини (плями мастила).

Колісний транспорт залишає сліди статичного походження – сліди кочення, а під час різкого гальмування утворюються сліди динамічного походження – сліди гальмування. Сліди автотранспорту залишаються у вигляді відбитків протектора. Вони можуть бути об'ємними (на снігу, глині, іншому ґрунті) і поверхневими (на асфальті). За слідами транспортного засобу можна визначити: групову належність (тип, марку, модель); ототожити транспортний засіб або його частину; встановити деякі обставини розслідуваної події (напрямок руху, довжину шляху гальмування, швидкість гальмування, механізм і характер ушкоджень та ін.). У протоколі слідчого огляду необхідно зазначити: місцезнаходження слідів і час їх виявлення; вид і стан ґрунту або покриття дороги, де виявлено сліди; вид слідів (об'ємні, поверхневі); кількість слідів, їх розташування між собою; ширину

кожного сліду; глибину об'ємних слідів стосовно поверхні дороги; розмір колії; форму малюнка протектора шин, їх розміри, індивідуальні особливості; довжину сліду одного оберту колеса; довжину шляху гальмування; ознаки напрямку руху; ознаки шляху гальмування і ступінь його відображення (1).

Здійснення завдань кримінального судочинства нерозривно пов'язане зі встановленням істини у кожному кримінальному провадженні. Тільки на основі всебічного дослідження події злочину можливо визначити роль всіх причетних до нього осіб і з'ясувати обставини його здійснення. Одним з основних джерел доказів, які використовуються при розслідуванні злочинів, є матеріальні сліди. Отже, важливо не лише зібрати сліди злочину, а й отримати з їх допомогою необхідну для розслідування інформацію. Трасологічні дослідження мають важливе криміналістичне значення, оскільки допомагають встановити знаряддя злочину, одержати відомості про злочинця, визначити механізм злочинної події.

Література

1. Криміналістика: підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / Глібоко В. М., Дудніков А. Л., Журавель В. А. та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 684 с.
2. Удовенко Ж. В. Криміналістика: конспект лекцій / за ред. проф. В. І. Галагана; Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 319 с.
3. Експертизи у судочинстві України: наук-практ. посібник / С. Б. Бойченко та ін.; за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ, Академія адвокатури України; Юрінком Інтер, 2015. 502 с.
4. Мультимедійний підручник «Криміналістика»: Національна академія внутрішніх справ. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/kriminalist/lections/>.

ФІЛОСОФСЬКІ ПИТАННЯ ПОСТНЕКЛАСИЧНОЇ НАУКИ

Марина Миколаївна Борзяниця, Марина Олександрівна Квасова –
*студентки II курсу Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Тетяна Григорівна Герашенко – доцент кафедри
гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент*

СУЇЦИД ЯК ДЕВІАНТНА ФОРМА ПОВЕДІНКИ

У всі часи суспільство намагалось пригнічувати, усувати небажані форми людської життєдіяльності та її носіїв. Методи та засоби визначались соціально-економічними відносинами, суспільною свідомістю, інтересами панівної еліти.

В надрах соціології зародилась і сформувалась спеціальна (приватна) соціальна теорія – соціологія девіантної поведінки й соціального контролю. Кризова ситуація у сучасному українському суспільстві, динамізм соціальних процесів, які відбуваються у ньому, руйнування старих ціннісно нормативних систем створюють проблемну ситуацію: зростають різноманітні прояви девіантної поведінки. Прогнозуюча тенденція до зростання девіацій в найближчі кілька років, у тому числі дитячих і підліткових, робить актуальним соціологічний аналіз причин відхиленої поведінки, її структури, механізму дій, форм, методів і засобів регулювання.

Девіантну поведінку досліджували А. Александров, Б. Братусь, С. Белічева, Я. Зелінський, А. Габіані, І. Гоян, В. Кашенко, А. Коваленко, В. Клименко, В. Кудрявцев, Ю. Клейберг, Н. Максимова, К. Мілютіна. Також на розгляд девіантної поведінки звернуто увагу у роботах Ч. Бернарда, М. Бламберга, М. Вебера, Р. Лайкерта, А. Маслоу, Дж. Смелзера, Х. Хекхаузена, в яких аналізується поведінка людей у різних сферах життєдіяльності. Девіацію можна визначити, як окремі вчинки або їхню сукупність, які входять у суперечність з прийнятими в суспільстві юридичними, моральними й соціальними нормами. У жодному суспільстві неможливо провести лінію й просто розділити всіх на тих, хто відхиляється від норм, і тих, хто їм підкоряється.

Девіантна поведінка – (від лат. *deviatio* – відхилення) – поведінка, що відхиляється. Це поняття настільки багатозначне, що існує термінологічна плутанина. Поряд з поняттям «девіантна поведінка»

дослідники часто вживають як синоніми «делінквентна поведінка», «аномальна поведінка», «адитивна поведінка», «дезадаптована поведінка», «асоціальна поведінка», «неадекватна поведінка», «деструктивна поведінка», «акцентуйована поведінка», «агресивна поведінка», «конфліктна поведінка» (1, с. 109).

Сьогодні Україна увійшла до країн із високим рівнем суїцидальної активності (більше ніж 20 самогубств на 100 тис. населення). Суїцид не можна вивчати за межами контексту соціального оточення конкретної людини. Обов'язково враховувати актуальні проблеми, цілі й прагнення інших. Важливо зрозуміти не тільки переживання суїцидального індивіда, а й емоційний клімат сім'ї (2, с. 13).

Самогубство прийнято розглядати в рамках комплексної проблеми суїцидальної поведінки, яка включає суїцидальні думки, суїцидальні приготування, суїцидальні наміри, суїцидальні спроби та власне акт суїциду. Суїцидальна поведінка – різні форми активності, що направляються уявленнями про позбавлення себе життя засобом розв'язання особової кризи в умовах конфліктної ситуації (3, с. 93).

Суїцид – заразливе явище, на нього може виникнути мода, особливо тоді коли з життя йдуть кращі, тобто ті, кого поважають (смерть слідом за кумиром). Люди, які «грають в смерть», обирають порівняно безпечні способи замаху, а то і вживають заходи для свого врятування – залишають незамкненими двері квартири, просять сусідів або самі викликають швидку.

Суїцид залежить від статі, віку, освіти, соціального та сімейного стану. Суїцидальна активність відбувається через певні цикли. Навесні й влітку спостерігається пік, а восени та взимку – спад. Це явище намагаються пояснити особливостями сезонних біоритмів. Кількість самогубств зростає у вівторок і знижується в середу, четвер. Кінець тижня більш небезпечний для чоловіків, суїцидальна поведінка яких, частіше за все призводить до трагічних результатів. Співвідношення між чоловіками та жінками приблизно 4:1 при вдалих спробах і 1:2 – при невдалих.

Аналіз відношення різноманітних вікових груп до суїциду. Як відомо, старше покоління – найголовніша група суїцидального ризику: в усьому світі вікова крива зростання самогубств, за виключенням лише деяких країн, наприклад Японії, повільно наростає у слабкої статі і різко злітає вгору у чоловіків до кінця життя. Це і зрозуміло: хвороби і самотність, занепад життєвих сил і відсутність надій на кращий стан тіла та духу. У людей похилого віку з'являється вибір: битися з лавиною хвороб і недуг, що наростає, або ж піти з гідністю стоячи на своїх ногах. Але з іншого боку, люди, які зуміли повністю прийняти старість з усіма бідами та радощами, відчують цю останню пору в житті, як приємне завершення бурхливих днів молодості.

У поколінні середнього віку також високий рівень самогубств. Він пов'язаний з професійною діяльністю та зі стресами, які її супроводжують: невідповідність здібностей до вибраного виду діяльності, невдоволення займаним місцем а, отже заробітної платнею, конфлікти з керівництвом, страх конкуренції, програвш тощо. З іншого боку, нові умови суспільного життя породжують велику кількість альтернатив (вибір професійної діяльності, форми та місце освіти).

Максимум суїцидальної активності серед молоді припадає на юнацький вік. Суїцидальна поведінка – думки, наміри, висловлювання, погрози щодо замахів на самогубство. У спеціальній літературі розрізняють демонстративну суїцидальну поведінку, яка використовується з метою привернути до себе увагу, в основному, особистостями з демонстративною, та стероїдною акцентуаціями; афективну суїцидальну поведінку, яка виникає на піку афекту; справжню суїцидальну поведінку – обміркований, спланований і часто завершений суїцидальний намір, який частіше здійснюють особистості з шизоїдною акцентуацією. Основний фактор, який сприяє спробам суїциду – це відносини з батьками (70% випадків). Далі йдуть труднощі, пов'язані зі школою, і проблеми взаємовідносин з друзями, в основному протилежної статі (4, с. 46).

Відносини батьків із дітьми найчастіше не будуються на тому фундаменті відкритих, повністю щирих емоційно-тепліх відносин, які є надійним захистом від багатьох, інколи суворих випробувань, з якими зустрічається покоління, що підростає. І не випадково, що більшість спроб суїциду у молодих розглядається психологами як відчайдушний заклик про допомогу, як остання спроба привернути увагу батьків до своїх проблем, пробити стіну нерозуміння між молодшим і старшим поколінням. Істотну роль в суїцидах грає збереження сім'ї в цілому – адже близько половини підлітків, які вчинили спробу самогубства, виросли в сім'ях в яких один з батьків помер або покинув родину.

Розглянувши суїцид як форму девіантної поведінки, можна зробити висновок, що схильність залежить від психологічного стану індивіда, взаємовідносин з навколишнім його оточенням, а також від його освіти, соціального стану в суспільстві, від певного роду заняття, від його фінансових потреб і т. д.

Література

1. Кікалішвілі М. В. Девіантна поведінка: поняття та ознаки // Вісник Академії адвокатури України. 2011. №3(22). С. 109-122.
2. Зубрицька-Макота І. В., Христук О. Л. Суїцид як крайня форма психологічного неприйняття себе: допомога психологу діагностувати проблему. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2014. №1. С. 13-21.
3. Знаковська Н. М. Проблеми девіантної поведінки в сучасному українському молодіжному середовищі. Соціологія. 2014. №6 (110). С. 90-95.

4. Самойлов А. М. Класифікація типів девіантної поведінки / А. М. Самойлов. 2013. С. 43-48.

*Дмитро Олексійович Деулін – студент II курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Тетяна Григорівна Геращенко – доцент кафедри
гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент*

СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАНОТЕХНОЛОГІЙ

Науково-технічну революцію XXI століття пов'язують з появою нанонауки. Нанонаука – це сукупність знань про властивості речовини у манометровому масштабі, комплексне знання, що включає фізичні, хімічні, біологічні й інші галузі науки. Основою нанонауки є нанотехнології. Термін «нанотехнологія» слід розуміти як процес створення і використання матеріалів, пристроїв і систем, що перебувають у діапазоні розмірів атомів, молекул і надмолекулярних утворень; а також уміння працювати з такими об'єктами, штучно створювати на їх основі інші організовані структури, яким притаманні нові фізичні, хімічні чи біологічні властивості та пов'язані з ними нові явища.

Нанонаука і технології створюють новий тип самоорганізації людей – наносупільство. Це тип біосоціотехнічної системи, яка складається з різних взаємопов'язаних елементів і підсистем, якостей і відношень, які створені індивідами на основі нанотехнологій, метою якої є реалізація екстремальних принципів життєдіяльності індивідів за допомогою законів та соціальних алгоритмів, які діють у певних межах. Як системотворчі елементи цієї системи будуть спочатку Homo Sapiens, а потім Nano Sapiens.

Розвиток інформаційних технологій спричиняє трансформацію інформаційних відносин суспільства, які, в свою чергу, впливаючи на індивідуальну і масову свідомість, породжують в останньому історично нову форму суспільної свідомості, що безпосередньо залежить від впливу на неї інформаційних потоків. Використання тієї чи іншої інформації формує нову систему мотивів діяльності і є базою для становлення в суспільстві нових соціальних груп. Сьогодні інформаційні технології, можливості інформаційного впливу настільки великі, що безсистемні спроби задіяти в сфері міждержавних інтересів масову свідомість, які практикувалися раніше, перетворилися у чітко працюючу індустрію.

Широке використання нанотехнологій неминує призводити до етичних проблем. Можна виділити два підходи до етичного аналізу

нанотехнологій. Перший підхід передбачає запровадження мораторію на певні напрями досліджень в нанонауці та практичне впровадження до тих пір, поки не буде створений кодекс поведінки в галузі нанонауки й нанотехнологій, відповідна законодавча база тощо.

Другий підхід намагається виконувати роль стороннього спостерігача за процесом розвитку нанонауки та нанотехнологій. Його послідовники вважають, що коли будуть остаточно визначені тенденції розвитку науки, можна буде говорити про етичний компонент, запроваджувати морально-етичні регулятори та правила поведінки. За такого очікувального підходу суспільство виявиться не готовим до викликів, пов'язаних із цим напрямом інноваційного розвитку, як це наприклад, трапилося раніше з використанням «мирного атома», наслідками «зеленої революції» та «генетичної ерозії», поширення генетично модифікованих організмів (ГМО). При цьому нанотехнології можуть торкнутись інтересів екологічної безпеки та безпеки людини.

Ми вважаємо, що застосування окремо взятого підходу є недоречним у питанні розв'язання етичних проблем розвитку та поширення нанотехнологій. Доцільним при цьому може бути комплексний етичний підхід, згідно з яким етична думка має осмислювати фактичний матеріал та прогнозувати його подальше перетворення, усіляко виключаючи можливі мутації та ризики для людини. Такий підхід може виступати фундаментом для розв'язання суперечностей в процесі інноваційного розвитку системи «людина – машина».

Небезпека сучасних технологій міститься в тому, що вони дозволяють конструювати нові реальності, які різко відрізняються від тих з якими людина мала справу до цього часу. Сучасні технології створюють можливість на органічному, нейробіологічному рівні трансформувати свідомість людини, розробляють способи подолання фундаментальних меж людських можливостей, використовують методи цілеспрямованої зміни біологічної природи людини, сприяють виникненню технологічно керованої еволюції людини.

Вплив інформаційних технологій, направлених потоків інформації на людину і суспільство стає надзвичайно важливим. Тому постає гостра необхідність комплексного вивчення соціально-культурних наслідків застосування сучасних супертехнологій в ситуації гострої аксіологічної і моральної кризи як науки, так і культури, коли зростання можливостей науки випереджає зріст духовності і ціннісної самосвідомості людини і суспільства.

Для здійснення цього завдання ми вважаємо за доцільне вивчення можливостей і наслідків впливу сучасних інформаційних технологій як найпотужнішого засобу соціо-раціональної регуляції на свідомість і психіку людини і суспільства, а також на зміну характеристик сучасної інформаційної та комунікативної реальності; визначення

соціокультурних та антропологічних ризиків застосування інших сучасних супертехнологій.

Отже, людство у перспективі зіткнеться з неминучістю переосмислення фундаментальних цінностей, якісного перегляду таких базових понять, як життя, розум, людина, природа, існування тощо. Технологічні можливості, які розгортаються у ході NBIC-конвергенції, можуть спровокувати серйозні світоглядні, культурні і соціальні потрясіння. Н. Моїсєєв зазначає, що для того, щоб забезпечити своє майбутнє, людству належить здійснити глибоку зміну моральних принципів, яка може бути прирівняна до тієї зміни, що відбулася на початку становлення суспільства, коли норми поведінки «в ордах неолітиків» змінилися людською мораллю. Людству необхідно виробити вміння чинити супротив не тільки минулому, але й майбутньому. Тому ХХІ століття має стати епохою торжества людського інтелекту і реального гуманізму.

Вікторія Валеріївна Островерхова – студентка II курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Тетяна Григорівна Геращенко** – доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

В українському законодавстві поняття гендерної рівності, гендерної політики визначені досить давно. У 2005 році був прийнятий закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», у якому і було дано поняття, що таке гендерна рівність. Це рівний правовий статус та рівні можливості його досягнення для жінок і чоловіків. Тобто це не говорить про те, що гендерна політика – це політика творення із жінок і чоловіків однакових безстатевих осіб. А це політика, яка спрямована на забезпечення рівного правового статусу, рівних можливостей, які є у представників і представниць різних статей у суспільстві. Можливо це трохи складно, але у цій сфері простих визначень немає.

Одне з них дає Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Вона визначає поняття «гендер» як соціальні ролі, які закріплені у суспільстві за жінками та чоловіками. Тобто коли ми говоримо про біологічні особливості жінок і чоловіків, то вони різні. Ми маємо різні організми, різний вигляд. Ці особливості не належать до поняття «гендер». Це біологічні особливості, які належать до поняття статі. Але якщо говорити про соціальні ролі, які жінки і чоловіки

можуть відігравати у суспільстві, або які суспільство вважає більш притаманними для жінок і чоловіків, то це уже називають поняттям «гендер». Соціальна роль, безумовно пов'язана з певними біологічними особливостями, але дуже-дуже умовно (1).

Наприклад, кажуть, що виховання дітей – це суто жіноча справа. Але ж у дитини є і мама, і тато. Тому виховання дітей – це чоловіча справа. Крім того, є звичка казати, що тільки чоловіки – захисники Вітчизни. Здебільшого це правда, але так сталося не тому, що жінки не хотіли захищати Батьківщину – їх туди не дуже і пускали. Досі в Збройних силах України не всі посади відкриті для жінок. У час коли в Україні йде війна, ми бачимо, яку важливу роль відіграють жінки не лише як волонтери або медики, але і як снайпери, розвідниці тощо. Але іноді їх не можуть офіційно взяти на ту посаду, яку вони, фактично, обіймають, бо відповідно до документів це заборонено. Оце і є гендерною проблемою.

Дискримінація за ознакою статі – дії чи бездіяльність, що виражають будь-яке розрізнення, виняток або привілеї за ознакою статі, якщо вони спрямовані на обмеження або унеможливають визнання, користування чи здійснення на рівних підставах прав і свобод людини для жінок і чоловіків. Проблема порушення прав жінок є глобальною: 2/3 всієї роботи у світі виконують жінки, за це вони отримують лише 5% світових прибутків. Жінки в середньому отримують на 30-40% нижчу платню, ніж чоловіки. З 1,3 мільярда найбідніших людей світу абсолютна більшість – жінки, 75% із 960 мільйонів неписьменних людей у світі-жінки. Жінки володіють лише 1% всієї власності світу.

Органи виконавчої влади та місцевого самоврядування в межах своєї компетенції забезпечують надання жінкам і чоловікам рівних прав та можливостей; здійснюють виконання загальнодержавних та регіональних програм з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; створюють умови для поєднання жінками і чоловіками професійних і сімейних обов'язків; забезпечують доступні соціально-побутові послуги, включаючи догляд за малолітніми дітьми, організацію дошкільного виховання та забезпечення дитячого дозвілля; проводять просвітницьку діяльність з питань гендерної рівності; співпрацюють з об'єднаннями громадян щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про забезпечення рівних прав та обов'язків жінок і чоловіків» особа, яка вважає, що стосовно неї застосовано дискримінацію за ознакою статі, має право звернутися зі скаргою до державних органів, місцевого самоврядування та їх посадових осіб, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, до суду а також до Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок у разі, якщо вичерпані внутрішні засоби правового захисту (2).

Незважаючи на наявність профільних законів України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про попередження насильства в сім'ї» тощо), їх норми залишаються переважно декларативними через наступні причини: а) низька обізнаність жінок (особливо в сільській місцевості) із міжнародними стандартами у сфері захисту від гендерної дискримінації. Жінка часто не розуміє, що її права було порушено, особливо якщо йдеться про випадки дискримінації. За майже 10 років дії ЗУ «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» лише в 145 судових актах міститься посилання на цей закон, при цьому в переважній більшості справи ініційовано державними контролюючими органами (здебільшого – у випадках реагування на факти вказівки статі працівника в оголошеннях про наявність вакансії), а не самими жертвами дискримінації; б) невміння представників юридичної професії, у тому числі суддів, ідентифікувати ті випадки, коли порушення прав та законних інтересів жінки стає наслідком дії дискримінаційних положень законодавства або гендерно нейтральних законодавчих актів, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків; с) сприйняття текстів міжнародних документів як абстрактних конструкцій, які не пропонують конкретних моделей вирішення реальних життєвих ситуацій.

Національна гвардія України у травні 2018 року наказом міністра внутрішніх справ зробила доступними для жінок усі посади цього відомства. Збройні сили України відкрили більшість посад для жінок, але ще потрібно пройти певний шлях для розвитку інфраструктури і навіть зміни ментальності, щоб відкрити офіцерські посади.

Ми дуже хочемо жити в цивілізованому демократичному, модернізованому суспільстві. Але не треба забувати, що модернізація суспільних відносин – те, до чого прагне у тому числі і наша країна – передбачає надання більше можливостей для різних категорій людей, для різних соціальних груп, більше можливостей для кожного. Суспільний розвиток саме до цього і йде. Принцип «більше можливостей для кожного» може бути досягнений у тому числі завдяки врахуванню гендерних особливостей, а також завдяки тому, що держава спрямовує свої зусилля на формування політики забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

11 квітня 2018 року Кабінет Міністрів України затвердив Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків до 2021 року. Проект спрямований на вирішення тих основних проблем, де держава та суспільство вбачають найбільші прояви нерівності.

Отже, держава має позбутися декларативності у забезпеченні рівних прав чоловіків і жінок та виконувати основні нормативні акти

міжнародного права, які ратифіковані Україною у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та національні нормативно-правові акти.

Література

1. Рівні права та можливості для жінок і чоловіків [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://yuzhny.gov.ua/actual/49097>
2. Про забезпечення рівних прав та обов'язків жінок і чоловіків [Електронний ресурс]: закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/annot/2866-15>

МІЖМОВНА КОМУНІКАЦІЯ І ПРАВО

Алі Таисеер Алі Алкудах – студент I курсу Медичного інституту
Сумського державного університету

Науковий керівник: **Людмила Миколаївна Яременко** – старший
викладач кафедри мовної підготовки іноземних громадян
Сумського державного університету

**ЕНТРОПІЯ ПОВІДОМЛЕННЯ В ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ
ФАХІВЦЯ: ПРОБЛЕМА ДОЦІЛЬНОСТІ**

У процесі ділового спілкування фахівець-початківець, використовуючи набуті комунікативні компетенції, намагається реалізувати поставлену перед собою комунікативну мету, вибудовує певну стратегію спілкування, що має реалізуватися в правильно обраній комунікативній тактиці, яка, за Ф. Бацевичем, *великою мірою залежить від комунікативного досвіду*. Успішний досвід набувається в умовах та ситуаціях самого процесу спілкування, *«уміння зорієнтуватися у співбесіднику, ефективно впливати на нього»* (1, с. 123). Досягаючи зворотного зв'язку, фахівець (комунікант) застосовує мовленнєвий етикет, моделює (*витончено ввічливо*) реакцію свого співбесідника, і в той же час підтримує власний самоімідж.

Ефективність зворотного зв'язку залежить від вправності комуніканта (адресанта): наскільки точно оцінить ситуацію *очима опонента* (за Д. Карнегі); наскільки доступним, дієвим буде інформаційне повідомлення. Отже, темою нашої розвідки буде спроба аналізу доцільності використання *ентропії* повідомлень – *спрощення частини інформації на шляху від мовця до слухача* (1, с. 324) в окремих ситуаціях професійної комунікації.

Принагідно зауважуємо, що ми поняття «ентропії» використовуємо в поданій вище трактовці Ф. С. Бацевича в площині комунікативної лінгвістики. У науковому обігу цей термін (з грец. *поворот, зміна, перетворення*) має кілька дефініцій: як особлива фізична величин, а в математиці – міра невизначеності функції; в теорії інформації – міра невизначеності ситуації (словник О. С. Мельничука, 1977. С. 252). Цей термін увели ще у першій половині XX ст. авторитетні американські математики Клод Ельвуд Шеннон й Уївер Уоррен як елемент кібернетичної моделі й разом з іншими

дослідниками застосували пізніше теорію комунікації в психології та соціології.

Ентропія повідомлення в діловій комунікації передбачає його *доступність*, певною мірою *швидкість* сприйняття, *економію* мовних засобів, *використання розмовних, подекуди просторічних (інколи фамільярних)* елементів у офіційному спілкуванні (як реакція на виклики сьогодення). Серед науковців немає одностайної оцінки цього явища, продовжується ґрунтовне багатопланове його дослідження. З практичної точки зору, в межах означеної теми, варте уваги, на нашу думку, твердження П. Селігея й Н. Непийводи: *«Демократія ж кладе всевладдю канцеляриту край. Сьогодні на перший план виходять суто практичні чинники: швидкість сприйняття, повнота розуміння, легкість спілкування. «Розкниження» й «орозмовнення» – ці тенденції актуальні нині для багатьох літературних мов. Звісно, науковий стиль і далі має лишатися стриманим, діловитим, але певна невимущеність йому аж ніяк не завадить»* (2, с. 24). Мовознавці підкреслюють, що стильовий контраст підвищує експресивність викладу інформації, засвідчує ставлення автора до повідомлення, переконує читача, а в нашій ситуації – слухача.

В умовах інтерпрофесійного спілкування, де залучені не лише професіонали, а й пересічні громадяни з активною соціальною позицією, важливими є й емоційна складова, і статус та позиція (ставлення) автора повідомлення.

Фахова частина повідомлення на шляху до цільового слухача, безумовно, зазнає певної ентропії (спрощення). Прикладом цієї комунікативної тактики для фахівця-початківця може слугувати інтерв'ю на шпальтах щоденної української газети «День» з президентом Національної спілки стоматологів України, директором Центру стоматологічної імплантації та протезування «ММ» (Львів), почесним президентом Асоціації імплантологів України, за кордоном – Польщі, – Мироном Мироновичем Угрином про стан і перспективи стоматологічної служби України, зокрема про надання професійної допомоги в зоні проведення АТО(тепер ООС), відкритті щелепно-лицьових відділень на підконтрольній Україні території Луганської області. Авторитетний лікар-практик, волонтер і громадський діяч у першу чергу наголошує на сучасних європейських державних гарантіях здоров'я громадян, окремо військовослужбовців, окремо на стандартах НАТО: *«Здоров'я та озброєння є рівноцінними партнерами у важливості обороноздатності країни, – й цитує – «Якщо ви не можете їсти, ви не можете боротися!»*; продовжує – *«... роль держави потрібно посилювати, по-перше, з погляду профілактики, щоб хлопці 18 років мали 1-2% карієсу, а не 90%, по-друге, ... щоб вони були проліковані, перш ніж іти на війну...»* (3, с. 15). Тут ми бачимо, що *«розмовність»* у публіцистичному тексті знімає психологічний бар'єр,

налагоджує контакт, а вузькопрофесійне мовлення наближається до усного, стає природним і зрозумілим.

Ми маємо зробити акцент: *«... коли ми хочемо розтлумачити свою думку інішому, мимоволі будемо фразу з цілковитою природністю, вносячи в неї живі, промовисті інтонації»* (2, с. 27-28), тобто спрацьовує тактика *ентронії*. Як приклад, лікар М. Угрин говорить про лікарське самоврядування й самоконтроль у дії – «електронна картка бійця» (у русі лікарі, військові), велика база даних, до якої є доступ 24 год. на добу; автономний високоспеціалізований лікувально-діагностичний стоматологічний комплекс у зоні бойових дій; потужний адмінресурс – Асоціація стоматологів силових структур, що об'єднує 18 громадських організацій. Тому цілком зрозумілим є перехід від формули «Все краще для фронту!» до «Краще – для кращих!» Це системне волонтерство, благодійні фонди мають підтримку громади через потужний *антропоцентризм* – *людина є найвищою цінністю*, волонтерів-фахівців І. Ященка, В. Стефаніва, А. Похила, В. Мезенцева, М. Дацко. Висновок: *ентронія* є цілком доцільна.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. К.: ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
2. Селігей П.О. Розмовні елементи в науковому мовленні: випадковість чи закономірність. Мовознавство. 2016. №1(286). С. 23-30.
3. Харченко О. Корона «Дня» – за системне волонтерство. День. № 238-239, п'ятниця-субота 27-28 грудня 2019. С. 14-15.

Анна Ігорівна Березова – курсант І курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Валентина Анатоліївна Василенко – професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

СУРЖИК – ПРОБЛЕМА ЧИ СУЧАСНА МОВА

В Україні правильну, літературну українську мову ми чуємо з уст письменників, учених-філологів, артистів тощо. Громадяни України, що не володіють українською літературною мовою, вживають російські слова, вважаючи при цьому, що це її літературні форми. Саме в цьому полягає основна проблема, яку несе суржик у мовно-суспільний простір українців.

Нами було проведено анонімне опитування серед курсантів Сумської філії ХНУВС:

Результати опитування виявили, що 29 із 50 курсантів наголошують, що в їхніх родинях використовується суржик. Троє зазначили, що спілкуються виключно літературною мовою, 12 – послуговуються російською мовою, 6 – виявилися білінгвами, тобто здатні оперувати двома мовами.

Протягом дня в одній із соціальних мереж тривало опитування серед курсантів, темою якого було питання «Якою мовою ти розмовляєш?».

Було запропоновано три варіанти відповіді:

- українською мовою;
- російською мовою;
- суржилом.

До опитування долучилась 71 особа.

Із них вибрали:

- українську – 6 осіб, що становить 8% опитаних;
- російську – 23 особи, що становить 32% опитаних;
- суржик – 42 особи, що становить 59% опитаних;

Результати опитування свідчать, що більше половини опитаних користуються в побуті суржилом. Це може призвести до занепаду української мови, зникнення її не лише з уст курсантів нашого навчального закладу, а й узагалі з активної лексики курсантів.

Можна стверджувати, що спілкуватися літературною мовою набагато важче, аніж тим сленгом, який постійно чуєш у навколишньому лінгвістичному оточенні. Тому вибір людини в питанні «чиста мова чи суржик?» залежить насамперед від культури самої людини. І лише тоді, коли людина сама захоче користуватися вишуканою мовою, вона прагнутиме говорити літературно й уникатиме суржику.

Такі люди знають літературну українську мову. Але з телефірів ми весь час чуємо російську мову. Те саме діється і в пресі – там переважно російська мова. А вплив, тиск мас-медіа на публіку абсолютно невичерпний. Таке ж саме становище в шоу-бізнесі.

Особливо це стосується учителів і наставників, тобто людей, які вчать і виховують дітей. Діти, які вивчають «рідну мову» у школі, все ж таки не сприймають її як власне рідну. Вона може бути дуже близькою до тієї, якою вони послуговуються у дворі чи в сім'ї, але вона все-таки не є для них засобом повсякденного спілкування.

Суржик потребує ґрунтовного вивчення у трьох аспектах – лінгвістичному, психологічному і соціальному. Одним із головних практичних завдань таких досліджень має стати створення навчальних методик, здатних заблокувати розростання й вплив цього хворобливого явища, що загрожує українській мові внутрішньою руйнацією усіх її рівнів.

На жаль, бракує фахових знань у галузі обговорюваних лінгвістичних проблем. Суржик вважають – і це зафіксовано вже й у словниках – «нечистою», «зіпсованою» мовою. Вважається, що суржиком говорить людина, яка не володіє мовами «чистими», тобто літературними, нормованими – російською, українською або принаймні володіє лише однією з них, а замість іншої послуговується суржиком.

У масовій свідомості сформовано стереотипне уявлення, що, мовляв, «колись усі українці розмовляли чистісінькою українською мовою, але потім внаслідок русифікації стали балакати суржиком. Це, ясна річ, міф».

Підсумовуючи, слід сказати, що проблема суржикі подібна до проблем екології: вона є значно ширшою і більшою, ніж здається на перший погляд. І суржик стає нормою з раннього віку, людина продовжує жити з цим, не помічаючи проблеми та її наслідків, про що свідчать результати проведеного нами опитування. Отже, мовлення великої частини українців позбавлене грамотності, оскільки використання суржикі – це не літературний варіант мови, що порушує літературні норми та негативно впливає на соціум, мовлення та мислення людини (особливо в дитячому віці). Варіанти вирішення проблеми вбачаємо у такому: приділення уваги держави цьому питанню (запровадження курсів, гуртків, розмовних клубів (для російськомовних міст); очищення мови держслужбовців, журналістів, працівників освіти від суржикі; заборона використання суржикі в мовленні серіалів та гумористичних телепередач (радіопередач); пропагування використання української мови як державної з акцентом на використання не суржикі, а лише літературного варіанту мови; створення проєктів боротьби із суржиком серед молоді (школярі, студенти) та в мережі Інтернет; створення умов допомоги для боротьби із суржиком при кафедрах української мови.

Oleksandra Bila – *first-year student of Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy branch*
Scientific adviser: Zoriana Mokhoniok – senior lecturer at the Department of Humanities, Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs

INTERCONNECTION OF THE THEORY OF INTERLINGUAL COMMUNICATION AND JURISPRUDENCE

For an effective development of the means and mechanisms of interlingual communication, the law yersould expertise not only in the theory of speech communication, but, first of all, in the basics of linguistics. That is why the author considers it appropriate to uncover the interconnection

of the theory of interlingual communication with jurisprudence as one of the branches of humanities, as well as its influence on the direction of research in linguistics, jurisprudence and other sciences.

From the point of view of social psychology, the problem of communication is associated with the effectiveness of governing social interactions. This requires an understanding of the communication process. As noted by modern Ukrainian linguists A. Semenyuk and V. Parashchuk, taking into account the psychological role of the interlocutor allows communicants to analyze the nature and direction of social interaction development, to consider the reasons and nature of interpersonal conflicts, to draw up schemes of effective and communicatively unfavorable scenarios of interaction with their communication partners.

It is worth mentioning that each society has an indefinite number of systems that have their own communication properties. Firstly, such a system is information itself, and secondly, it defines a number of inherent means for distribution the information about oneself. Furthermore, this system uses information to perform its functions, provides and contributes to the dialogue between community members. Therefore, it can be said that all these features of a communication system are fully related to law. That is, law is an interlingual communication system that also uses means of communication for its implementation.

Law is focused on the regulation of social relations. Its purpose is the protection and reproduction of certain social relations that are the creation and maintenance of a legal order with the help of relevant rules of law. The last express the will of the subject of law, aimed at a stable legal order, in contrast to moral standards, which express ideas about good, positive personality traits and relations between people that are characteristic for a certain time and society. Law as an interlingual communication system of specific requirements, charters and norms provides a constantly reproduced process of information exchange, which is implemented in the description of the possible, mandatory and undesirable behavior of individuals.

Nowadays law is associated primarily with a formally fixed system of norms and the minimized numbers of interpretations. These are the requirements of such type of law as positive law, which is described as written fixed model rules of behavior that are legitimized in society. Such law is based on the principles of rationality and acts as an effective and efficient mechanism for regulating interpersonal relations. Person cannot exist outside the sphere of verbal/non-verbal communication, since without involvement in communication with other members of the community it is impossible to be an integral part of society and fully experience one's own reality and preserve personality. Law forms a legal space that is why it is one of the communication systems in society, which ensures the stability and sustainability of society as a system. A legal norm is the main information unit in the process of implementing legal communication that in fact is a

manifestation of social integrity, a meaningful and socially valuable normative unit. Thus, law is an order of communication relations, arising because of the regulatory interpretation of various legal texts that have both verbal and non-verbal character.

As a kind of social communication, legal sphere is being built based on natural semiotic systems, which means the display / reproduction of the deepest presumption of communication. According to such approach, social and legal communications occupy a vital place among the types of communications: scientific, informational, artistic, moral, religious, linguistic, etc., and each of these areas has its own structure, its own social-mental space, peculiar types of subjects and addressees of communication.

Therefore, the theory of communication accumulates and integrates the results obtained using the theoretical arsenal of many sciences. It is their analysis and study that can become the basis for the development of legal communication tools, that is very important for the formation of a communicative culture of a lawyer, and then for increasing its level in the process of professional activity.

Alina Bobrova – *third-year student of Kharkiv National University
of Internal Affairs, Sumy Branch*

*Scientific adviser: Yuliia Samoilo***va** – *Associate Professor at the Department
of Humanities, Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy Branch,
Candidate of Pedagogic Sciences*

THE ROLE OF LATIN TERMINOLOGY IN LEGAL LANGUAGE

Latinisms came into different languages, not only due to direct contact with Latin itself (for example, through educational institutions), but also through other languages. Currently, Romance languages, as well as English, use Latin legal terms with almost no change in their spelling structure. Legal texts use modern and Roman expressions. Latin formulas are called the “favorite folklore” of lawyers.

Many of the Latin borrowings belong to the so-called international vocabulary. It means that they are repeated in the languages of many peoples, united by common features of cultural and social development. For this reason, the principles and fundamental concepts of international law are set forth in Latin: *lex loci delicti commissi* (“the law of the place of harm”), *lis alibi pendens* (“simultaneous consideration of civil cases by courts of different states”), *pacta sunt servanda* (“treaties should be respected”) and etc.

For many languages, Roman law was the source of legal terms. Its distinctive features were the accuracy of the wording, simplicity and clarity. That is why it was formulated in European countries. Most Roman legal

terms have survived up to the present, having become the property of many modern legislative systems.

Today you cannot become a good lawyer without learning the Latin language. In jurisprudence, the Latin language is used, but mainly at a theoretical level. In practice, it has not so important role, since in modern times the legislation is developed much wider than in the days of Ancient Rome. It is because of this that the need to use the Latin language in the practical activities of a modern lawyer disappears. However, there are court cases that are one to one similar to those that were conducted during the time of Ancient Roman civilization. In this case it is very useful, important and necessary to know the content and title of that normative act or historical document, on the basis of which a court case is conducted. It is also important when the lawyer during the debate of the parties uses a certain popular expression, for example: “*Salus populi suprema lex*”, which literally means: “The good of the people is the highest law”, which will emphasize his professionalism and give him a status.

Studying Roman law and the Latin language, the future lawyer has the opportunity to penetrate the essence and spirit of law. The famous lawyer of antiquity, Tselie wrote: “*Scribe leges non est verva tenere, sed vim ac mentem*” (“Knowing the laws is not to understand their words, but to understand their strength and meaning”). It is the work with the primary source that helps to comprehend the power and meaning of law, and the vivid imagery, expressiveness and laconicism of the Latin language make this comprehension more successful.

Legal scholar-novelist Z.M. Chernilovskiy expressed the importance of Latin in jurisprudence very clearly: “Latin is necessary for mastering the terminology of the Roman legal inheritance, which makes itself felt in our days – first of all, its systematics, methods of adapting to the needs of a fast current business life, its creative spirit in general, not to mention the terminology, definitions, maxims and all that has entered the global law enforcement culture”.

The main part of Latin terminology in modern English legal language is the terms that came to us from Roman law in that form as they appeared. That is, words such as: legal capacity, judicial proceedings, etc. They are not formed from any specific words, but represent the actual term as it exists. Such words make up 60% of all terminology.

Another position (30%) is taken by the terms of adapted borrowing (FAS – divine law, the world order to which human laws must comply). At the very last stage (10%) there are terms borrowed with foreign impregnations: empire (lat. *Imperium* – fullness of power, order).

So we can say that most legal terms are borrowed from the Latin language, and more specifically from Roman law. Moreover, borrowings are of various types and make up a certain percentage.

In order to become a highly qualified specialist in the field of jurisprudence, you need to go through a very difficult path per aspera ad astra (“through thorns to the stars”), namely, to study Roman law and learn Latin.

Анастасія Бодрих – студентка III курсу факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник: Вікторія Миколаївна Солощенко – завідувач кафедри теорії та практики романо-германських мов Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент

«ШКОЛИ – ПАРТНЕРИ МАЙБУТНЬОГО»: ІНІЦІАТИВА (PASCH) У НІМЕЧЧИНІ

На початку другого десятиліття XXI століття провідні країни світу реалізують власні стратегії розвитку, демонструючи при цьому, відмінну репутацію. Напис «Made in Germany» шанують повсюди як запоруку якості, символ інновацій, технічних переваг. Освітні ініціативи, технології майбутнього, наукові відкриття Німеччини визначають сучасний світ і потребують детального вивчення. В цьому і полягає актуальність цієї публікації.

Метою публікації є висвітлення провідних цілей та механізму діяльності ініціативи «Школи: партнери майбутнього» (PASCH) у Німеччині.

У лютому 2008 року Федеральне міністерство закордонних справ Німеччини започаткувало ініціативу «Школи: партнери майбутнього» (PASCH) (від нім. Die Initiative «Schulen: Partner der Zukunft»). Координацію цього проекту здійснює Міністерство, яке реалізує ініціативу спільно з Центральним відомством з питань шкільної освіти за кордоном, Гете-Інститут, Німецькою службою академічних обмінів та Педагогічною службою обміну Конференції міністрів культури і освіти. Так, нині PASCH об'єднує у всесвітню мережу понад 2000 шкіл з особливо тісним зв'язком із Німеччиною. Гете-Інститут опікується понад 600 школами PASCH в національних освітніх системах понад 100 країн світу (1).

Варто зазначити, що провідними цілями діяльності PASCH стає реалізація наступних перспектив, а саме:

- розширення горизонтів через багатомовність;
- перспективи через освіту;
- доступ до мови та освіти;
- спільний розгляд проблем майбутнього як міжнародне навчальне об'єднання (1).

Завдяки успішній реалізації ініціативи PASCH на території Німеччини зміцнюється мережа національних шкіл країни за кордоном та шкіл, які пропонують Німецький мовний диплом. Крім цього відбувається розбудова шкільної співпраці для подальшого закріплення німецької мови як іноземної в національних освітніх системах. Наголосимо, на тому що, додатково пропонуються стипендії для навчання у вищих навчальних закладах Німеччини та можливість учнівського обміну і партнерських зв'язків між школами.

Німецькі науковці сподіваються, що ініціатива PASCH має пробудити у молоді стійкий інтерес до сучасної Німеччини, її суспільства та німецької мови. Через спільну активність та обмін – школи стають міжнародним навчальним об'єднанням і як результат виникає всесвітня мережа партнерських шкіл Федеративної Республіки Німеччина. Привабливість освітніх пропозицій PASCH робить свій внесок у набуття школярами та учителями стійкої кваліфікації, розширюючи таким чином компетентність молодих людей для навчання у вищих навчальних закладах Німеччини та пізніше у професійному житті. Крім цього, ініціатива PASCH передбачає розбудову жвавих і довгострокових зв'язків з Німеччиною та стимулювання шкіл, їхніх викладачів та школярів до відкритого обміну думками та до співпраці між собою. До того ж PASCH пов'язаний мережею з іншими ініціативами Міністерство закордонних справ Німеччини, як наприклад Служба волонтерів «Kulturwelt» (від нім. Культурний світ).

Зауважимо, що Гете-Інститут як один із координаторів ініціативи PASCH опікується понад 550 школами і підтримує їх у запровадженні та розбудові німецької мови як іноземної. Він пропонує вчителям методично-дидактичне підвищення кваліфікації та мовні курси, оснащує школи сучасними мультимедійними практичними матеріалами для викладання, навчання і країнознавства. Крім того, в межах ініціативи PASCH Гете-Інститут відрядив у країни всього світу навчальних експертів для супроводу партнерських шкіл. Курси для підлітків в Німеччині, що пропонуються учням шкіл-учасників, покращують мовні знання, зміцнюють міжкультурну компетенцію та наповнюють країнознавство життям (2).

Ініціатива «Школи: партнери майбутнього» (PASCH) має власну веб-сторінку (www.pasch-net.de), що складається з трьох розділів, а саме:

- загальний розділ (інформує про інституції, які є учасниками, та про їхню активність; проекти в межах ініціативи PASCH, блоги співробітників з різних регіонів світу, курси PASCH для підлітків у Німеччині та біржа партнерів для міжнародного партнерства між школами; інтерактивна карта світу дає огляд мережі шкіл-партнерів, а школи-учасники представляють себе в коротких портретах);

- розділ для вчителів (вньому вчителі знаходять ідеї для використання PASCH-net на заняттях з німецької мови, матеріали для занять, що можна завантажити, та інформацію з методично-дидактичних тем; на навчальній платформі PASCH вчителі можуть облаштовувати власні віртуальні простори для курсів або використовувати наявні курси);

- розділ для учнів (спільнота дає можливість обмінюватись матеріалами або шукати партнерів для проектних ідей; в ній на навчальній платформі або через блоги вчителі можуть реалізовувати проекти між країнами, як наприклад регіональні шкільні онлайн-газети або подкасти) (1).

Крім того, PASCH-net пропонує вчителям на навчальній платформі PASCH підвищення кваліфікації онлайн з наставниками. На онлайн-курсі PASCH-net-Führerschein вчителі знайомляться з пропозиціями веб-сторінки для занять з німецької мови, серед яких зокрема спільноти, навчальні платформи та школярська газета PASCH-Global. На онлайн-курсі Moodle-Führerschein вони дізнаються, як вони можуть використовувати на заняттях в школі або в рамках підвищення вчительської кваліфікації навчальну платформу PASCH, що базується на програмному забезпеченні Moodle.

Учні шкіл PASCH, які вчать німецьку, спілкуються у спільнотах з іншими школярами. Туди вони можуть також завантажувати тексти, фото та відео, засновувати групи або дискутувати на форумах. Конкурси і проекти надихають до співучасті. Тексти на різних мовних рівнях інформують про Німеччину, зокрема про можливості навчання. Регулярні пропозиції для дискусії, заходи, відкриті для участі, та навчальні ігри запрошують до тренування німецької мови.

Отже, провідними цілей діяльності ініціативи «Школи: партнери майбутнього» (PASCH) у Німеччині є розширення горизонтів через багатомовність, освіту, міжнародні навчальні об'єднання. Діяльності PASCH у Німеччині є тісна взаємодія між учасниками освітнього процесу, зокрема між школою (організацією), учителями та учнями у досягненні поставленою мети – вивчити іноземну (німецьку) мову задля становлення сучасної прогресивної індивідуальності, громадянина світу та успішної реалізації власної траєкторії життя.

Література

1. Die Initiative Schulen: Partner der Zukunft [Die elektronische Ressource]. Das Regime des Zugriffs : <http://www.pasch-net.de>
2. Goethe-Institut [Die elektronische Ressource]. Das Regime des Zugriffs: <http://www.goethe.de>

Yulia Vashchenko – *second-year student of Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy branch*

Scientific adviser: Zoriana Mokhoniok – senior lecturer at the Department of Humanities, Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs

IMPLEMENTATION OF ENGLISH VOCABULARY UNITS INTO UKRAINIAN LEGAL TERMINOLOGY

The issue of borrowing and subsequent use of any foreign language structures constantly accompanies the progress of any direction in legal culture with particular emphasis on legal terminology. Nowadays in the context of increased relevance of the process of globalization the study of borrowings into Ukrainian legal terminology is of particular importance.

In modern society, English as an international language continues to cooperate with Ukrainian: Anglicisms enrich our native lexical composition and help to coordinate in global communication.

The need for foreign-language borrowings is caused by the necessity to understand certain definitions that cover political and legal spheres of life.

This process of mastering certain borrowed concepts is the result of close interaction of semantic, phonetic, and grammatical systems of “transmitting” language and “receiving” one. Since foreign words do not always coincide with the necessary translation in native language, they undergo various changes, adapting to its rules and laws. This is exactly how the foreign words usually are transmitted into the phonological system of the receiving language.

According to numerous contemporary native and foreign researchers, adaptation to the phonetic and morphological norms of the native language is sufficient for the introduction of a foreign-language lexical unit into “borrowing” language.

The influence of foreign-language borrowings on the Ukrainian language have increased significantly in recent years compared to previous ones. This phenomenon is quite noticeable, because many concepts have already managed to enter into circulation in the Ukrainian legal language and have been adapted in use unchanged or having undergone a slight grammatical or phonetic corrections.

Having analyzed a number of studies conducted, the results showed that the process of definitions’ adaptation, borrowed into the Ukrainian legal language from English, is characterized by a group of peculiarities. One of them is a distinguished group of Anglicisms that have been transliterated into Ukrainian but now function outside the legal terminology.

Today one can observe a proliferation of English-language vocabulary units such as *verdict, parliament, lobby, speaker, strike, lockout, copyright, inauguration, subsidy, bookmaker, business, denunciation, businessman,*

broker, corruption, impeachment, etc. into Ukrainian with increased usage in the legal sphere.

It should be mentioned that Ukrainian legal terminology is progressing at the present stage. An active process of various scientific researches of legal terms implementation in everyday life can be observed recently. As an example a term ‘impeachment’ can be mentioned. In Ukrainian terminology it is interpreted as a parliamentary procedure related to the deprivation of the President’s immunity because of commitment of a specific crime, accompanied by his or her removal from the office. This procedure removes the head of state from the position of the legislative power (the Verkhovna Rada) in case of committing treason or other serious crime.

Therefore, one should understand that a great number of examples alike can be given in any language. Borrowings from legal English into Ukrainian are an integral part of international legal cooperation and legal language development. But from the other hand it should be remembered that every language is unique in its own way. So all the people involved into the process of borrowing should do their best to adopt and translate new foreign language unit into the native one.

Валентин Вікторович Даньков – курсант I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Валентина Анатоліївна Василенко** – професор
кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЖАРГОНУ СЕРЕД КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лексика обмеженого вживання була предметом наукових пошуків таких зарубіжних і вітчизняних учених, як В. Телія, А. Швейцер, І. Р. Гальперін та Л. О. Ставицька. Для лінгвістів та соціологів зараз характерний підвищений інтерес до вивчення молодіжного та комп’ютерного сленгу (С. А. Мартос, П. М. Грабовий, С. В. Пиркало, І. І. Щур). Наразі до аналізу курсантських жаргонізмів, особливостей вживання та типології зверталися лише декілька науковців, зокрема Т. В. Рєвякіна, Я. В. Садчікова. Загалом феномен власне курсантського, а не молодіжного чи військового жаргону залишається невивченим.

Військовий жаргон – це мовленнєвий спосіб відображення ментальності військовослужбовців. Вони містять у собі низку кримінальних арготизмів, наприклад, пов’язаних із сигналами тривоги: «палево» – неочікуваний візит командирів, «палить – пильнувати за командирами», «пайка» – їжа. Проте для розуміння особливостей

формування та функціонування курсантського жаргону необхідно вивчити риси соціокультурного середовища, що посприяли його формуванню. Саме соціальне та культурне оточення вищого навчального закладу – його історія, традиції – сприяють формуванню субкультури майбутнього офіцера (1, с. 36-43).

Така особливість викликана у курсантів вищих навчальних закладів через ізольоване життя, навчання, проживання, харчування й спілкування, яке відбувається здебільшого в межах підрозділу (взводу/групи). Курсанти – молодь, яка належала до різних соціальних груп і відрізняється статтю, віком, життєвим досвідом, територіальною приналежністю, рівнем освіти та мовної підготовки. І як наслідок цьому, використання ними жаргонізмів є одним зі способів адаптації в новому середовищі (2, с. 55-69).

Вплив соціокультурного середовища навчального закладу поширюється на всі аспекти життя курсантів, змінює їх спосіб мислення, мовлення. Це пояснюється тим фактом, що курсанти становлять специфічну соціальну групу, сформовану та згуртовану соціокультурним середовищем навчального закладу, що має чітко регламентований устрій життя та отриманий від попередників скарб – традиції, звичаї та специфічний різновид мови, з яким вони знайомляться одразу після вступу до навчального закладу (3, с. 160-162).

Основи жаргону курсантів відомих закладів вищої освіти було закладено «армійцями» – так називали курсантів, що вступили в училище після проходження військової служби.

Курсанти використовують:

1) військовий жаргон, який відносяться до загального військового, зрозумілого всім представникам фахової мови («полкач» – полковник; «шуруп» – солдат; «бос, батяня, батя» – командир);

2) військовий жаргон, який існує в певній професійній субмові (скажімо, для субмови танкістів частовживаними є жаргонізми: «угольок», «гробы на колесах»);

3) власне курсантський військовий жаргон, що відтворює навчально-професійну та побутову сторони життя і діяльності курсантів («слон, слоняра, дух, череп» – курсант 1 курсу; «прошарений братан; дід; без 5-ти хвилин летьоха; виживший» – курсант 4 курсу; «мухомор» – курсант-артилерист) (3, с. 132-140).

Особлива функція у жаргоні військових належить дієслову, зокрема функція підсилення. Досить часто дієслова щось підкреслюють, висувають на передній план, гіперболізують. Лексема «вклепати» у словниках аргі означає зробити щось інтенсивно (напр. вдарити): вклепати по морді, вклепати наряд, Рвати – у мові аргі означає роздерти, вирізати, припинити, наприклад: Щодо офіцерського складу,

то вони переважно добре ставляться до своїх підлеглих і готові «рвати» будь-кого за них.

Особливо продуктивним для курсантського жаргону є процес розширення семантичного обсягу субстандартичних одиниць на основі різних видів метафори. Для метафоричного перенесення характерним є те, що жаргонізм має якусь спільну рису з об'єктом, назва якого використовується як військовий термін: «Маслят (патрони) багато не буває, – говорить боєць» (4, с. 74-84).

Окрім того, для курсантського жаргону характерне утворення фразеологічних одиниць («ставати на тумбу» – заступати черговим). Серед жаргонізмів зустрічаються запозичення з інших мов, з російської мови: «обезьянник» – казарма; «взлётка» – коридор; з англійської мови: «кеш» (від англ. *cache* – схованка) – грошове забезпечення; «кеп» – капітан). Курсанти-військовики використовують жаргонізми інших соціальних груп: «шмон» – ранковий огляд (із жаргону кримінальних злочинців); «свобода» – звільнення.

Саме військові жаргонізми характеризують критичне ставлення службовців до дійсності, відображають позитивне ставлення до асоціальних проявів тощо.

Література

1. Ковалевский В. Ф. Профессиональная культура офицера. Военная мысль: журнал. 1990. № 6. С. 36-43. URL: <http://militaryarticle.ru/voennayamysl/1990-vm/8351-professionalnaja-kultura-oficera>
2. Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. Українська мова. 2000. С. 55-69.
3. Танчин І. З. Соціологія : Навч. посіб. Львів: Укр. акад., 2005. 360 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-13119.html>
4. Стишов А. Семантична деривація жаргонізмів у сучасній українській мові. Лінгвістичні дослідження. Вип. 41. 2016. С. 74-84.

Kateryna Donchenko – *third-year student of Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy Branch*

*Scientific adviser: Yuliia Samoilo*va – *Associate Professor at the Department of Humanities, Kharkiv National University of Internal Affairs, Sumy Branch, Candidate of Pedagogic Sciences*

TO THE ISSUE OF SPECIFIC CHARACTERISTICS OF LEGAL TRANSLATION

As an area of practical linguistic activity, legal translation is one of the types of special translation, implying the transfer by means of another language of various written and oral legal texts. The field of jurisprudence is

one of the most difficult to translate, since the terminology of this area of knowledge is closely related to the norms and traditions of the languages in which it is used, and often the terminological systems of different languages cannot be compared with each other.

Let us consider in more detail each of the issues related to its translation difficulties, and outline some possible ways to overcome them.

1. Terms should clearly reflect concepts and determine the relationship between them. The term should have a clear definition, correlated with one specific concept from the corresponding area of science, i.e. not to be ambiguous, not to have synonyms and homonyms.

We should especially emphasize the importance of knowledge of translation correspondences at the level of words and phrases in the field of interlanguage professional communication. The meaning of the term is less dependent on the context than the meaning of the word in the text of a work of art. Stylistic errors in translation in the professional field, especially in the oral variety of translation, do not have such catastrophic consequences as errors in the translation of the terms of this sphere of communication.

Terms call the system of concepts that form the field of knowledge of a particular professional sphere. Without the correct transmission of this system of concepts in the target language, achieving equivalence is impossible.

2. The legal terminological system consists of generally accepted means of the language, which serve to accurately express legal concepts and have their own characteristics.

An important characteristic of a legal text is its standardization. It uses verbal structures and expressions typical for this style, clichés, and stable phrases. Some of them may be included in the terminology. Knowledge of the translation correspondences of such units, knowledge of how the language of jurisprudence is spoken is a requirement for the translator of such a text.

Texts in jurisprudence are also characterized by expressive neutrality. Imperativeness is achieved by the high-frequency use of linguistic units with the meaning of obligation. Impersonality is determined by the nature of author and addressee of a legal text: legal rules are formulated on behalf of the state and apply to a wide range of performers. The expressive neutrality of legal texts is manifested in the absence of emotionally-evaluative components in the words semantics, and in the absence of subjectivity. At the same time, legal texts should be accessible and understandable to citizens who do not have a special legal education.

Such characteristics of legal texts have practically no place in real life. Often average recipients who are not qualified in legal matters turn to specialists for the interpretation, compilation and use of certain documents. This is due to the large number of proposals with a complex structure, the

various types of distribution of this structure and the presence of legal cliches and terms which may include foreign language components.

Legal terms have legal content that is not always understood by non-specialists. But, despite this, the peculiarity of using legal terminology is that it is resorted not only to professionals, but also to unskilled citizens, who, due to the specifics of the field related to it, use this terminology much more often than, for example, scientific and technical terms. At the same time, the peculiarity of communication in official business sphere is that the addressee and the recipient are more often a professional and a layperson than two professionals. Successful achievement of communication goals in this area, as in any other, is determined by the degree of understanding of the text by the participants of communication. Paying attention to the fact that even during communication in the mother tongue an adequate understanding is not always achieved due to the characteristic features of the legal text, the use of a large number of complex terms, it is not surprising how difficult it is to achieve this adequate understanding in communication in a foreign language.

3. The third group of difficulties in translating legal terminology is related to differences in the legal systems of different countries. For translation, this means the need to take into account the specifics of the legislative and legal systems of a country, as well as Ukrainian jurisprudence. Taking into account the specifics, of course, assumes that the translator has background knowledge, the ability to navigate the intricacies of the legal systems of the source language and the target language.

Анастасія Володимирівна Кисіленко – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Валентина Анатоліївна Василенко – професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ЛІНГВОПРАВОВІ ПОМИЛКИ ПРИ СКЛАДАННІ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ

Розвиток сучасної української правової системи за складних політичних і соціально-економічних обставин загострює необхідність забезпечити досконалість її джерельної бази. У цій системі серед джерел права за значущістю для правового регулювання суспільних відносин перше місце посідає нормативно-правовий акт. В умовах збільшення обсягу законодавства, впровадження нових правових актів у життя держави велике значення має правильне оформлення законодавчих актів. Знання та правильне застосування засобів, правил і

приймів юридичної техніки дає змогу створювати грамотні та якісно оформлені нормативно-правові акти.

Велика кількість вітчизняних дослідників вивчають питання дефектів правотворчості і шукають шляхи для подолання цих дефектів, або, принаймні, зменшення їх кількості. До них належать: В. М. Баранов, О. В. Богачова, Т. В. Кашаніна, І. Б. Коліушко, В. М. Косович, А. С. Лашков, О. А. Лейба, Г. А. Марзак, Р. В. Надєєв, В. В. Речицький, В. І. Риднюк, В. Ю. Туранін, Л. О. Морозова та інші.

Нормативно-правовий акт пишеться загальнолітературною мовою з дотриманням усіх прийнятих на момент підготовки акта правил граматики, синтаксису, орфографії та пунктуації. Однак у текстах нормативно-правових актів України іноді трапляються мовні техніко-юридичні помилки. Вони є результатом порушення правил правотворчої техніки, що регулюють використання лінгвістичних засобів вираження текстів правових актів. Мовні техніко-юридичні помилки зумовлені тим, що будь-який правовий акт має документально-текстове оформлення, своєрідне мовне вираження.

Так, як приклад мовних техніко-юридичних помилок можна привести калькування – безпосереднє перенесення граматичних форм однієї мови на ґрунт іншої. Зокрема, як приклад калькування, можна навести ст. 63 Конституції України, де зазначено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. У цьому випадку українською мовою правильним було б «давати свідчення» або просто «свідчити» (3, с. 29-30).

Проте В. І. Риднюк зазначає, що основна маса мовних техніко-юридичних помилок у текстах нормативно-правових актів лежить не в площині граматики та синтаксису, а пов'язана з порушенням вимог правотворчої техніки щодо нормативно-правового стилю, основними рисами якого є офіційність, документальність, позбавлений індивідуальності характер викладу, експресивна нейтральність, стереотипність і формалізація, стандартність, ясність, максимальна точність, економічність і повнота, зв'язність і логічна послідовність. За кожною з названих рис нормативно-правового стилю стоять відповідні мовні прийоми та методи правотворчої техніки, порушення яких призводить до мовних техніко-юридичних помилок.

До мовних техніко-юридичних помилок можна віднести і «підміну» одного терміна іншим. Прикладом є уживання терміну «недоторканий» замість терміну «недоторканий». Замість терміну «недоторканність» іноді використовують «недоторканість», то при цьому відбувається це настільки часто, що виникає питання, свідомо це чи не свідомо? Відповідь на це питання полягає в причинах їх підміни. Таким чином можна дійти висновку, що випадки ототожнення термінів «недоторканість» і «недоторканність» трапляються дедалі частіше.

Таким чином, слід розмежовувати поняття «недоторканість» і «недотрканність» за декількома критеріями. По-перше, вони мають відмінності у написанні, окрім того, мають значущі семантичні розбіжності. По-друге, вони не є синонімами та не є взаємозамінними. По-третє, мають відмінності у вимові і написанні (2, с. 108-109).

Коли мова йде про уникнення дефектів правотворчості взагалі та дефектів конституційної правотворчості зокрема, важливо згадати і про правничу термінологію. Правничій термінології властиві такі риси, як загальнорозповсюдженість і системність. Правничі терміни складають органічну систему і мають різноманітні зв'язки між собою. Важливим також є питання єдності правничої термінології, яка, на думку Ю. Д. Батана, сама по собі вже має превентивний характер, оскільки однакове вживання термінопонять як під час правотворчості, так і при правозастосуванні запобігає різночитанню, колізіям, неоднозначності, правовим спорам і юридичним конфліктам.

Для того щоб уникнути мовних помилок у нормативно-правових актах, слід враховувати, що текст нормативно-правового акта повинен бути ясним і зрозумілим для широкого кола осіб. Необхідні також точність, повнота, визначеність правових приписів. Сюди можна віднести і необхідність уникати громіздких фраз, перевантаженості речень прислівниковими і дієприслівниковими зворотами (1, с. 34-38).

Підсумовуючи, зазначимо таке. По-перше, потрібно вказати на те, що окремі недоліки сучасної правозастосовної практики зумовлені недостатньою увагою до писемної форми правових актів. По-друге, нормативно-правовий акт повинен відповідати таким властивостям, як: обов'язковість, повнота і конкретність правового регулювання; суворі відповідність закону; логічна завершеність, несуперечність, послідовність викладу тексту; зрозумілість і доступність мови викладу; семантична точність і чіткість понять і термінів; використання термінів із чітким суворо окресленим змістом тощо.

Література

1. Василенко В.А. Юридична термінологія як спеціалізована система правових понять / Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 листоп. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. С.34-38.
2. Євграфова Є. П. Практика виправлення законотворчих помилок. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2016. № 2 (29) С. 107-120.
3. Красницька А. В. Правозастосовні помилки у текстах процесуальних актів кримінального судочинства. Кримінальне право та кримінальний процес. Судова апеляція. № 1(14), 2009. С. 28-33.

Валерія Кривочкіна – студентка III курсу факультету іноземної та слов'янської філології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Науковий керівник: Вікторія Миколаївна Солощенко – завідувач кафедри теорії та практики романо-германських мов Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидат педагогічних наук, доцент

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ АКТУАЛІЗАЦІЇ ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ ВИШІВ КРАЇНИ

В епоху глобалізації суспільство почало усвідомлювати принципово нову роль мовної освіти заради підтримки мобільності, взаєморозуміння і співпраці, подолання упереджень і дискримінації. Знання іноземних мов та вільне володіння мовою інтернаціонального спілкування є однією з головних умов плідного співробітництва з країнами ЄС. Іноземна мова є тим інструментом, володіння яким робить цей процес реальним, своєчасним і плідним, водночас підвищує конкурентоспроможність і мобільність сучасного фахівця на світовому ринку. Один із сучасних письменників Ф. Харріс влучно визначив, що «кожна нова мова подібна відчиненому вікну, яке відкриває новий погляд на світ та розширює світосприйняття» (1, 11). Іноземні мови сприяють кращому взаєморозумінню між різними націями та культурами і дозволяють вести справжній діалог.

Метою публікації є висвітлення механізму актуалізації вивчення німецької мови іноземними студентами вишів Німеччини.

У 1992 році в Німеччині за ініціативи Федерального міністра освіти та науки країни Е. Бульманна було створено робочу групу, до складу якої увійшли представники Міністерства закордонних справ, Постійної конференції міністрів культури федеративних земель, Міністерства освіти і досліджень країни, Постійної конференції ректорів вищих навчальних закладів Німеччини, Гете-Інституту, DAAD та Асоціації з вивчення німецької мови. Було проголошено, що ефективним інструментом поширення німецької мови і культури за кордоном стає опанування німецької мови іноземними студентами. Крім того, такі освітні ініціативи слугують інформативним імпульсом, пропагандою вишів країни як ідеалу якісної освіти, осередку незалежного пошуку знань (4).

Основну відповідальність за підвищення знань з німецької мови та культури у світі було покладено на DAAD та Гете-Інститут, що мають власні представництва у багатьох країнах світу. У контексті

підвищення знань з німецької мови у світі до компетенції цих освітніх центрів належало таке:

- розширення мовної підготовки старшокласників загальноосвітніх шкіл, гімназій, коледжів, студентів вишів на своїй Батьківщині, що реалізується шляхом масової підготовки педагогічних кадрів (лінгвістів), сертифікації регіональних викладачів німецької мови в країні та у представництвах Гете-Інституту, а також за рахунок створення спеціальних цільових груп і курсів з вивчення німецької мови при представництвах DAAD та Гете-Інституту;

- проведення видавничої компанії, що включає публікацію навчальних посібників з німецької мови, а також аудіо- та відеоматеріали з історії та сучасності країни;

- організація семінарів (інноваційні методи навчання) з учителями загальноосвітніх шкіл і викладачами німецької мови та літератури у вишах певного регіону;

- організація курсів з вивчення німецької мови на місцях (5).

У 1995 році на конференції ректорів вищих навчальних закладів країни було окреслено єдині вимоги та критерії оцінювання рівня знань німецької мови іноземними абітурієнтами під час складання відповідного іспиту (DSH). Крім того, представництвам DAAD та Гете-Інституту за кордоном було надано право приймати цей іспит. Відповідно до «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» середня оцінка мовної компетенції іноземного абітурієнта на рівні B1/B2/DSH 1 є обов'язковою умовою для зарахування особи у вищий навчальний заклад країни (2). Вивчення мовного курсу на знання німецької мови завершувалося складанням іспиту «DSH». У випадку, якщо рівень знань німецької мови за результатами тестів був недостатнім, іноземний абітурієнт допускався до навчання залежно від того, яку спеціальність він обрав, від мети й тривалості навчання. Таким чином, рішення про зарахування цього студента знаходиться в компетенції відповідного університету та передбачає паралельно з основним навчанням обов'язкове відвідування курсів німецької мови при університеті.

На інституційному рівні було створено підготовчі курси для іноземних абітурієнтів майже у всіх вишів німецькомовних країн. Після надання певного набору документів до представництва DAAD та отримання письмової згоди університету абітурієнт-іноземець може бути зарахований на «нульовий курс» навчання. Протягом року він буде інтенсивно вивчати німецьку мову та залежно від рівня підготовки відвідувати заняття на першому курсі навчання. За рішенням ректорату університету найбільш здібні слухачі отримують стипендію. Після успішного завершення «нульового курсу» іноземних абітурієнтів зараховують на перший курс університету (3).

На основі теоретичного аналізу літературних джерел було висвітлено механізм актуалізації вивчення німецької мови іноземними студентами вишів Німеччини, що представлений діяльністю Німецької служби академічних обмінів (DAAD) та Гете-Інституту і передбачає підготовку педагогічних кадрів (лінгвістів), сертифікації регіональних викладачів німецької мови в країні та у представництвах Гете-Інституту, створення спеціальних цільових груп і курсів з вивчення німецької мови при представництвах DAAD та Гете-Інституту; проведення видавничої компанії, що включає публікацію навчальних посібників з німецької мови, а також аудіо- та відеоматеріали з історії та сучасності країни; організацію семінарів із учителями загальноосвітніх шкіл і викладачами німецької мови та літератури у вишах певного регіону; організацію курсів із вивчення німецької мови на місцях тощо.

Література

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень. Підручник. ВЦ «Академія». 2008. 240 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Berning E. Ausgewählte Ergebnisse der Untersuchung „Promovieren in Bayern“. Presentation auf der IHF-Tagung „Das Promotionswesen im Umbruch“ am 13. Juli 2004 / E. Berning, S. Falk. –München, Vortrag. S. 1–42.
4. Deutscher Akademischer Austauschdienst. Erläuterungen zum Zweiten Aktionsprogramm des DAAD zur Stärkung der internationalen Wettbewerbs Fähigkeit des Studien- und Wissenschaftsstandorts Deutschland. [Die elektronische Ressource]. Das Regime des Zugriffs : <http://www.DAAD.de>.
5. Deutscher Akademischer Austauschdienst. Wissenschaftswelt offen. Internationalität von Studium und Forschung in Deutschland, 2001. Bielefeld: Bertelsmann. 57 s.

Тамара Гадівна Мараквелідзе – слухач магістратури I курсу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Алла Валеріївна Колесник** – завідувач кафедри
українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук

ІНОЗЕМНА МОВА ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ

Сучасний розвиток українського суспільства характеризується зміною політичних, економічних, соціальних відносин у напрямку європейської інтеграції. Вектор реформ викликає необхідність

інтенсифікації інтеграційних процесів нашої держави до європейської та світової спільнот. У зв'язку з вибором Україною такого напрямку відбувається постійна взаємодія з представниками інших народів і культур, що вимагає розуміння їхніх поглядів і цінностей і налагодження міжкультурної комунікації.

Процеси інтеграції відбуваються в усіх галузях суспільної діяльності, зокрема і в галузі правовідносин. Співробітництво Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) з європейськими правоохоронними організаціями (Інтерпол, Європейський поліцейський офіс) передбачає проведення спільних заходів, обмін досвідом підготовки фахівців, участь підрозділів МВС України у міжнародних миротворчих місіях під егідою ООН тощо. Результатом цього є організація ефективного кадрового забезпечення та зростання попиту на висококваліфікованих працівників правоохоронної системи, які володіють достатнім рівнем іноземної мови.

Міжкультурна компетенція передбачає структурований комплекс теоретичних і практичних знань, які дозволяють оцінити особливості міжкультурної комунікативної ситуації та обрати доцільні засоби вербального та невербального характеру з метою уникнення міжкультурних непорозумінь. Основним компонентом міжкультурної комунікації є знання іноземної мови та культура її застосування. Але нині знання іноземної мови фахівцями нефілологічного профілю вимагає серйозної роботи, беручи до уваги такі чинники, як відсутність належної шкільної підготовки з іноземної мови, обмеженість навчального процесу, специфічні особливості навчання, брак якісних навчальних матеріалів, що зумовлюють низький рівень володіння іноземними мовами.

На сьогодні згідно з міжнародними вимогами до володіння іноземною мовою здійснюється вдосконалення мовної підготовки майбутніх правоохоронців у ЗВО, основною метою якої є формування професійної комунікативної компетенції. Вивчення іноземної мови в контексті міжкультурного підходу є усталеним напрямом організації навчального процесу, що обумовлює зміст навчання, відбір навчального матеріалу, прийоми і методи навчання тощо (1).

Професійна лексика майбутніх правоохоронців повинна складатися з нормативних мовленнєвих форм, які засвоюються під час професійної іншомовної комунікативної підготовки, зміст якої будується з урахуванням специфіки професійної діяльності працівників МВС (2).

Іноземна мова, зокрема англійська мова як офіційна мова багатьох європейських правоохоронних організацій, стала ефективним інструментом міжнаціонального спілкування та формування міжкультурної комунікативної компетенції.

У процесі підготовки майбутніх правоохоронців велику роль відіграє роль викладача іноземної мови, його головним завданням є направлення студента (курсанта, магістра) до набуття готовності до взаємодії з людьми в розмаїтті полікультурних оточень і формування міжкультурної комунікативної компетенції, яка відкриває великі можливості спілкування. Процес навчання необхідно організовувати, спираючись на такі засади: надання фактичної змістовної інформації, пошук нового матеріалу, залучення до розумово-аналітичної діяльності, порівняння вітчизняного і міжнародного аспектів. Відповідно до міжнародних стандартів, викладання іноземної мови має відбуватися з передачею студентам (курсантам, магістрам) інформації про країну, її мовну культуру. Така інформація допоможе в майбутньому зрозуміти механізм міжкультурної комунікації, який вплине на рівень успішного професійного спілкування.

Продуктивними підходами, які використовуються в процесі вивчення іноземної мови, для розвитку навичок міжкультурної комунікації є: використання випадків, конфліктів з реального життя; аналіз мовленнєвих ситуацій; порівняння мовленнєвих явищ власної держави та інших країн; розробка комунікативних шляхів вирішення непорозумінь тощо. Необхідно акцентувати увагу на використанні сучасних засобів комунікації, інформаційних технологій, які дозволяють створювати реальні життєві ситуації спілкування з представниками інших країн, надають можливість швидкого і безпосереднього входження в контакт із носіями іноземної мови.

Таким чином, мовна компетенція з іноземної мови є невід'ємною частиною міжкультурної комунікації. Її вивчення є обов'язковим для майбутніх спеціалістів нашої правоохоронної системи. Використання іноземної мови в професійній діяльності є важливим компонентом успішного розвитку в умовах сучасного світу.

Література

1. Левашов О. С. Міжкультурна комунікативна компетенція як складова фахової підготовки правоохоронця. Актуальные научные исследования в современном мире: сборник научных трудов XXIII Междунар. науч. конф. (г. Переяслав-Хмельницкий, 26-27 марта 2017 г.). Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 3 (23), ч. 1. С. 127-134.
2. Шумський О. Л. Професійна комунікація правоохоронців у контексті міжкультурної взаємодії. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2013. №2. С.1-8.

Ivan Naumenko – *a cadet of group – 134MI, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy*

*Scientific adviser: **Tatiana Serhiienko** – Associate Professor at the Department of Foreign Language and Military Translation, Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Candidate of Pedagogy Sciences*

TO THE ISSUE OF USING PHRASAL VERBS IN ENGLISH

In Present-Day English a phrasal verb is a verb that takes a complementary in particle. According to Cambridge dictionary “a phrasal verb” is a phrase that consists of a verb with a preposition or adverb or both, the meaning of which is different from the meaning of its separate parts: for example, the verb “to stand” – stand up, stand up for, stand down, stand by, stand for, stand in, stand out; the verb “to turn” – turn up, turn down, turn in, turn out, turn on, turn off, turn away, turn over.

A *phrasal verb* means “a phrase that consists of a verb with a preposition or adverb or both, the meaning of which is different from the meaning of its separate parts” (1). You may need to try to guess the meaning from the context, or, failing that, look it up in a dictionary. But when and why do English speakers use them?

One source pointed that Old English generally did not possess phrasal verbs as they are found in Present-Day English. But the other one said it begins back when other languages – French and Old Norse – began to influence Middle English. That period started with the invasion of the British Isles in 1066 by William the Conqueror, the Duke of Normandy. As we known, William Shakespeare works, written in Early Middle English, include over 5,744 phrasal verbs. There were small particles, preposition or prefixes, placed before verbs in Middle English which can change their meaning. We still use prefix “for” as in “*forlorn*”. The word “lorn in” Old English meant “lost”. Adding the prefix “for” to the word “lorn” makes up another one as “*forlorn*”, which means “lonely” or “sad”. But nowadays, these prefixes started to disappear.

In Modern English, we use phrasal verbs more often in informal language. The reason for that practice goes back to the time when French influenced English. English speakers thought that French words, or words of Latin origin, were polite or cultured. When you want to speak more formally, you can use a single word of Latin or French origin instead of most phrasal verbs. For example, the phrasal verb “look over” can be replaced by “review”. Another general fact about phrasal verbs is that British English uses different ones from American English. At one time, British English speakers used phrasal verbs much less often than American English speakers. Formal language is more common when we write; informal language is more common when we speak. We use formal language in situations that are serious or that involve people we don’t know well. Informal language is more

commonly used in situations that are more relaxed and involve people we know well.

There is no convenient rule to distinguish acceptable from unacceptable phrasal verbs in formal English; it is simply a question of how firmly established in the language they have become. For example, to *turn down* ‘reject’ is more acceptable than to *turn up* ‘appear’; to *bring about* ‘cause’ is more acceptable than to *bring off* ‘succeed’. Even when two phrasal verbs mean much the same thing, one can still be more formal than the other. For example,

Albert Einstein came up with the theory of relativity (informal)

Albert Einstein put forward the theory of relativity (formal)

I told him to chill out (slang)

I told him to calm down (acceptable)

The same phrasal verb can even be formally acceptable with one meaning and not with another. *Carry on* is acceptable to mean ‘proceed’ or ‘continue’, but not to mean ‘bicker’, and there are similar differences in the uses of *fill in*, *put down*, *take off* and *turn out*.

English is a developing language where today’s colloquial often becomes tomorrow’s standard, but academic essays and other formal scripts are not the places to push the boundaries. Phrasal verbs should consequently be used with care, and it is particularly advisable to avoid the latest imports from the United States where they are both more common and more acceptable.

References

1. <http://dictionary.cambridge.org/ru/phrasal-verb>
2. <http://www.macmillandictionaries.com/MED-Magazine/October2005/34-Feature-PV-Spoken-Written.htm>

Світлана Олександрівна Овсяченко – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

Аліна Олегівна Чабаненко – студентка III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Олена Вікторівна Шкурат – викладач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ЮРИДИЧНА АНГЛІЙСЬКА МОВА

Юридична англійська мова формувалась під впливом цілого ряду історичних подій. По суті, юридична англійська мова – це суміш мов, що дали початок і англійській мові загального вжитку. Після Нормандського завоювання у 1066 році, французька стала офіційною мовою в Англії. Проте, французька переважно була мовою керівного

класу, в той час же як звичайні люди переважно спілкувалися англійською. Протягом майже трьохсот років французька була мовою судочинства, тому сучасна англійська юридична термінологія містить багато запозичень з французької мови, наприклад: *property* – власність, *estate* – майно, *chattel* – рухоме майно, *lease* – оренда, *executor* – виконавець, *tenant* – орендар, *forcemajeure* – форс-мажор.

Водночас, латина залишалась мовою ділових паперів та статутів. Оскільки латинською вільно володіли лише освічені люди, вона так і не стала основною мовою юридичного спілкування. Проте ще й досі в англійській мові широко вживаються слова та терміни латинського походження: *adjacent* – сусідній, прилеглий; *frustrate* – зривати, порушувати (догорів); *inferior* – нижчий (орган) та ін.

Лише починаючи з 1489 року, англійська, як мова юридичного спілкування, почала вживатися самостійно. Аж до 1400 р., англійська мова вживалася тільки для складання заповітів. Статуту склалися лише латинською мовою аж до 1300 р., а французькою – до 1485 р.

Існує чотири основні проблеми, що роблять юридичну англійську мову важкою для розуміння:

1. Брак чітких граматичних правил. Англійська мова – це суміш різноманітних лінгвістичних традицій. Усім добре відомо, що в англійській мові існує чітко визначений порядок слів у реченні. Але у юридичних документах дуже часто можна зустріти порушення цього правила, що ускладнює розуміння англомовних юридичних текстів та документів. Саме впливом латинської мови пояснюється зміна порядку слів навіть у сучасних юридичних документах. Іншим прикладом є прийменники, правила вживання яких є недостатньо чітко визначеними.

2. Багатозначність юридичних термінів. Існує декілька варіантів для вираження одного поняття в англійській мові. Наприклад, слова *lawful*, *legitimate*, *right* – мають значення «законний»; *job*, *occupation*, *vocation* – «робота».

3. Використання фразових дієслів. Фразове дієслово це комбінація дієслова та прийменника, при цьому прийменник може повністю змінити значення дієслова. Беручи до уваги те, що вживання прийменників в англійській мові не регламентується чіткими правилами, фразові дієслова повинні вивчатися як окрема лексична одиниця.

4. Використання ідіом. Звичайно ж, ідіоми частіше вживаються у мові повсякденного, а не юридичного спілкування. Та іноді ідіоми вживаються у вигляді юридичних жаргонізмів. Наприклад, вираз *on all fours* – має значення «аналогічний» (про судову справу чи судове рішення).

Отже, формування юридичної англійської мови зазнало значного впливу французької мови та латини. А недостатність граматичних

правил, багатозначність юридичних термінів, використання фразових дієслів та ідіом роблять її складною для розуміння.

Література

1. R. Haigh. Legal English. New York : Taylor and Francis Group, 2009. 343 p.

Богдан Русланович Пільгуй – курсант I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Валентина Анатоліївна Василенко** – професор
кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ІНШОМОВНІ СЛОВА В МОЛОДІЖНОМУ НЕОСЛЕНЗІ

У контексті сучасних реалій молодь надто легко вдається до запозичень, синтезування власного середовища та використання атрибуції, яка часто не притаманна її ментально-культурному простору. Не є винятком і явище «сленгу» в мовленні молодого покоління, проблема якого все більше стає актуальною та викликає занепокоєння (1, с. 205-211).

Молодь намагається уподібнюватись улюбленим героям фільмів, серіалів, телепередач, а звідси – часто спостерігається механічне перенесення англійських лексем на мовлення українською, що і є прямим проявом лексичної інтерференції. Дослідниця В. А. Василенко відзначає, що молодь як найбільш сприятлива спільнота активно використовує англійські запозичення у своєму мовленні. Однією із особливостей молодіжного дискурсу, на її думку, є те, що молоді люди прагнуть бути стильними та оригінальними (2, с. 73-77). Стильним стає певний тип поведінки, одягу, зрештою – мови. Так само як модно мати одяг від брендових виробників та сучасних кутюр'є, так само «круто» знати іноземні мови та «орнаментувати» своє мовлення чужорідними елементами. Про це свідчить той факт, що загальновживаними сьогодні є такі слова: ОК! соррі, хай! Бай!, бестовий, гайс, тічер, кул, крейзі, хайп, челендж.

Модні і не завжди зрозумілі слова – тренд сьогодення. Зараз серед молоді дуже популярне слово «хуре». Але що воно означає?

Хайп, інколи гайп – це шум та ажіотаж навколо конкретної особи чи конкретної події. Наприклад, матеріал про те, як Ломаченко став жертвою інтернет-приколів. Це прямий хайп! За рахунок його особи, слави здобув автор кумедних роликів. Він хайпанув – додав собі популярності.

Існує й інше, менш уживане значення цього слова. Хайп – аббревіатура від «High yield investment programs» (HYIP). Це інвестиції, які обіцяють принести великий прибуток, але можуть провалитися. Тобто ризикований спосіб заробити гроші.

За однією із версій, «хайп» походить від американського слова «hure». У 1920-х роках воно означало обман та маніпуляцію. Слово вживали стосовно рекламних агентств, які використовували екстравагантний та скандальний піар.

Рідна мова попідкувалася і має свої відповідники цьому слову. Наприклад, «галас» або «лемент» – це найпопулярніші замітники «хайпу» на просторах українського інтернету. Хайпити можуть не лише журналісти чи піарники. Для цього можна зайти в соціальні мережі й написати свою скандальну думку з приводу якоїсь резонансної події чи популярної особи. Якщо ваш допис набере купу лайків та репостів – ви хайпанули! (3).

Розглянемо ще один нині популярний неосленгізм. В англійській мові є слово challenge – саме воно і взято для даного терміну, перекладається ж воно як «виклик». Загалом, це багато в чому і розкриває значення терміна, але все ж не можна сказати, що простий переклад повністю охоплює всі смисли терміна. Почати варто з того, що челлендж – це виклик, який ви ставите перед собою, а не зустрічаєте на своєму життєвому шляху. Тобто ви хочете домогтися будь-якої певної мети – схуднути, почати займатися спортом, читати певну кількість сторінок книги в день – і намагаєтеся цієї мети досягти. Іноді це може бути виклик, який ви кидаєте собі та іншим людям, тобто це виходить колективний челлендж. Варто відзначити, що є таке поняття, як ігровий челлендж, який дуже часто зустрічається в комп'ютерних і настільних іграх, але і в повсякденному житті для нього є місце.

Якщо мова йде про ігровий челлендж, то тут зазвичай перед вами і групою інших людей ставиться єдиний виклик, який відбувається в ігровій формі. У даному випадку виклик набуває більш змагальну забарвленість, але при цьому проходить в більш дружній обстановці. Як відомо, Youtube зараз має прямий і дуже міцний зв'язок з комп'ютерними іграми, оскільки геймери дуже люблять записувати свій ігровий процес з різними цілями. Челлендж тут також займає свою нішу – активні користувачі Youtube вже знають про ігровий челлендж з Брайаном. Це відеоблогер, який грає в різні комп'ютерні ігри, при цьому кидаючи собі виклики. Наприклад, він може намагатися добитися максимального результату в грі, а за кожні кілька помилок він розбиває собі об голову сире яйце. Загалом, це один із тих специфічних видів видовищ, які можуть багатьом видатися дуже дивними і не найрозумнішими, але дуже захоплюють інших. Отже, челленджі можуть бути найрізноманітнішими, вони можуть проникати в різні сфери життя (4).

Таким чином, можна стверджувати, що мовлення молодих людей, студентів є перенасиченим інтерферентами на лексичному рівні. Причини цього часто стають засоби масової інформації, які активно використовують запозичення, інтерференти, вважаючи їх більш інформативними за відповідники рідної мови. При цьому україномовні терміни вилучаються із лексичного обігу і, внаслідок, мова втрачає активний словниковий запас, втрачає свою самобутність та традиційність.

Література

1. Василенко В. А. Изменение понятий речевой нормы и языковой культуры молодежи в современном обществе. Concepts changes of speech standards and language culture of the youth in contemporary society Transformations in Contemporary Society: Social Aspects. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017; ISBN 978-8362683-95-6; pp. 380, illus., tabs., bibls, P. 205-211.
2. Василенко В. А. К вопросу о трансформации лингвокультуры современной молодежи Украины. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (21 квітня 2017 р. Харків: ХНУВС, 2017 С. 73-77.
3. Голдованський Я. П. Словник англіцизмів [Електронний ресурс]. Режим доступу до словника : <http://www.slovyk.lutsk.ua/>
4. Діолог О. В. Загальна характеристика складу новітніх англіцизмів в українській мові. [Електронний ресурс] / О. В. Діолог. Режим доступу до статті: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=251>

Аліна Сергіївна Радчук – студентка I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Аліна Миколаївна Терєбій – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Олена Вікторівна Шкурат** – викладач кафедри
гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Однією з найбільш складних і водночас найцікавіших у сучасному мовознавстві є проблема формування сучасної юридичної термінології. Генезис і розвиток сучасної юридичної термінології тісно пов'язані з латинською мовою, яка в юриспруденції посідає почесне місце. Варто зазначити, щоразом із принципами Римського права до нашого часу

дійшло багато латинських термінів, виразів, фразеологізмів та сентенцій юридичного змісту, зрозумілих усім без перекладу навіть зараз, хоча латина вважається мертвою мовою вже більше ніж півтори тисячоліття.

Багато термінів вживаються у сучасній юридичній термінології у вигляді мовних кальок або прямих запозичень зі збереженням латинської графіки. Серед них: *defacto* – де-факто, фактично; *de iure* – де-юре, юридично; *casus* – казус, випадок; *debitor* – дебітор, боржник; *servitus* – сервітут; *sanction* – санкція; *sequester* – секвестр, нейтральна особа; *restitutio* – реституція, повернення у попередній стан; *veto* – вето, негативний голос; *alibi* – алібі, доказ невинуватості; *notarius* – нотаріус; *status* – статус, стан; *alma mater* – університет.

Серед юридичних виразів латинського походження найбільш поширені наступні: *errare humanum est* – людині властиво помилятися; *persona non grata* – небажана особа; *fide, sed cuivis* – вір, але дивися кому; *ignorantia non est argumentum* – незнання не доказ; *dura lex, sed lex* – закон суровий, але такий закон; *alter ego* – друге я; *conditio sine qua non* – необхідна умова; *quod erat demonstrandum* – те, що треба було довести; *ignorantia non est argumentum* – незнання не доказ.

Більшість римських юридичних термінів дійшло до наших днів, ставши здобутком багатьох сучасних юридичних систем. Латинські вирази прийшли у різні мови не тільки завдяки безпосередньому контакту із самою латиною (наприклад, через навчальні заклади), але і через посередництво інших мов. У Середні віки у багатьох країнах відбувається перехід законодавства на національні мови, проте навіть тоді латинська мова залишається мовою юридичного спілкування. Вивчення римського права і його імплементація було найважливішою складовою частиною юриспруденції. Цим пояснюється широке проникнення латинської лексики у новітні європейські мови, зокрема у якості юридичної, наукової, богословської і взагалі абстрактної термінології.

Таким чином можна стверджувати, що кожній освіченій людині необхідно володіти хоча б основами латинської мови, оскільки юридичні, філологічні, соціально-політичні, технічні, та інші наукові терміни походять переважно саме із латинської мови. На сьогодні латинська мова є своєрідним будівельним матеріалом, з якого утворюються нові терміни. Отже, жодна галузь науки не зможе обійтися без знання термінології, яка формується на основі латинської мови.

Література

1. Дацьо О. Г. До питання формування латинської юридичної термінології (83 р.-31 р. до н. е.). Сучасні дослідження з іноземної філології. 2017. Вип. 15. С. 41-45.
2. Ільїна Т. А. Лінгвокультурологічний аспект вивчення латинської мови у вищих навчальних закладах України. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. 2015. Вип. 225. С. 161-168.

Яна Юрїївна Харламова – курсант III курсу факультету економіко-правової безпеки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Наталія Олександрівна Побережна – доцент кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук

THE IMPORTANCE OF ENGLISH FOR LAW ENFORCEMENT OFFICERS

English is considered to be the most powerful and common international language in the world. More than 350 million people around the world speak English as a first language and more than 430 million speak it as a second language.

English is an international language of different direction of our life. First of all, it is the international language of business and finances. Then, English is the international language of science and medicine. The majority of technical terminology is in English either. English is an international language of the law (5).

According to Alenka Kocbek's article "Language and Culture in International. Legal Communication" (1, p. 233), there are three main international languages of the law: Latin, English and French. However, there are more English-speaker across the world. English as an international language of the law prevails in such influential countries as the USA and European countries. The European Union consists of countries with different languages, thus English was accepted as a common language of the law and economical relationships.

In the article "The Role of EU Legal English in Shaping EU Legal Culture" (3, p. 8-10), Martina Bajčić says that English is a sort of unique assistant helping people from different countries to understand each other. Most Europeans speak English as their native or second language. However, one thing is just to communicate with each other using traditional English, but another thing is to use English on the official legal level. Legal English differs from the traditional one by its specific features. They are special terminology used only in the sphere of law; different word order and punctuation needed for documents; neutral style without any tropes and figures of speech. This type of English is like a foreign language to learn even for English-speakers.

Almost in every country, in Ukraine either, English is taught in every university. We can observe that students study specialized English due to their speciality. Law university students study Legal English with all those special features. For those who do not study Legal English in university, they can study it on special courses dedicated to Legal English (2, p. 19).

So, it is a fact that English is considered to be an international language of the law, particularly in Europe. Thus, the demand for translators and interpreters arises. As it was mentioned, Legal English is difficult to study and not everyone has a predisposition for language learning. In most cases, translators and interpreters help to deal with this problem. People of this profession often choose one specialization and learn English for it. If a person chooses the legal sphere, he or she must have a great legal background. Translators render written texts, mainly documentation. Interpreters render oral speech, mainly in courts. These people make communication between representatives of different languages and cultures easier (4, p. 237-328).

To sum up, it must be said that English is a global language. It extends to different spheres, the legal sphere in particular. Legal English is vital for European countries, thus it has to be a motivation for us to learn it in Ukraine.

References

1. Alenka Kocbek, 2012, Language and Culture in International. Legal Communication. p.233.
2. Maria Angeles Orts Llopis, 2017, Legal English as the Lingua Franca for International Law. Traits and Pitfalls for ESP Practitioners and Legal Translators. p.17-27
3. Martina Bajčić, 2018, The Role of EU Legal English in Shaping EU Legal Culture. p. 8-10
4. Nataliya Popova, Olga Petrova, 2017, English For Law University Students At The Epoch Of Global Cultural And Professional Communication. p.237-244
5. Web-site englishlive.ef.com
[<https://englishlive.ef.com/blog/english-in-the-real-world/english-became-global-language/>]

Яна Олександрівна Черненко – курсант I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Валентина Анатоліївна Василенко** – професор
кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ВПЛИВ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ЖАРГОНУ КУРСАНТІВ

Лексика обмеженого вживання була предметом наукових пошуків таких зарубіжних і вітчизняних вчених, як В. Телія, А. Швейцер, Л. О. Ставицька. Для лінгвістів та соціологів зараз характерний

підвищений інтерес до вивчення молодіжного сленгу – С. А. Мартос, П. М. Грабовий, І. І. Щур. Наразі для аналізу курсантських жаргонів, особливостей вживання та типології зверталися лише декілька науковців, зокрема Т. В. Рєвякіна, Я. В. Садчікова. Загалом феномен власне курсантського, а не молодіжного чи військового жаргону залишається невивченим. Для того щоб більш зрозуміло було розібратися з даною темою потрібно визначити що ж таке соціолекти та жаргон. Отож соціолекти – це лексичні спроби описати реалії буття, дійсність у усій її різноманітності.

Жаргон – це переважно такі специфічні, емоційно забарвлені назви понять і предметів, які мають нормативні відповідники в літературній мові та, відступаючи від неї, надають процесу спілкування атмосфери невимушеності, іронічності тощо. Жаргон курсантів відомчих закладів вищої освіти України як один із видів соціального жаргону є мовним способом вираження картини світу курсантів, їх життєдіяльності у всій повноті. Для того щоб зрозуміти особливості формування та функціонування курсантського жаргону, необхідно вивчити риси соціокультурного середовища, що посприяли його формуванню. Соціокультурне середовище навчального закладу – це простір, на якому через постійну комунікацію та співробітництво проходить процес соціалізації та еволюції культурного досвіду курсантів. Саме воно є його історією, традиціями які сприяють формуванню субкультури майбутнього офіцера. Взагалі жаргон курсантів відомчих закладів освіти України має власну історію. Своїм корінням він сягає у минуле століття. Раніше курсанти першого курсу були не школярі, які тільки-но залишили рідний дім і вперше опинилися в казармі, а достатньо дорослі, фізично та морально підготовлені молоді люди, які вже знали, що таке служба та армійська дисципліна. Кожен колишній солдат, вступивши до закладу, приносив свій територіальний жаргон, що змішувався і взаємодоповнював інші (2). Саме цей жаргонний сленг і став підґрунтям курсантського жаргону в закладах внутрішніх справ. Прикладами таких жаргонів були: подменка – повсякденний робочий формений одяг для господарських робіт; армієць – курсант, який вступив на навчання після армії; бойовка – бойовий одяг; земеля – земляк.

У сучасному світі курсантський колектив – це замкнений мікросоціум із суворим внутрішнім розпорядком та ієрархією відносин. Для курсантів, які знаходяться у соціальній ізоляції на території свого навчального закладу, використання жаргонів є одним із способів адаптації у новому середовищі. Як попередньо було зазначено, основи жаргону курсантів відомчих закладів України було закладено «армійцями» – так званими курсантами, які вступали після військової служби. Вживання жаргонізмів вносить таємничості у процес комунікації, адже курсанти не мають на меті приховати якусь

інформацію, а лише налагодити контакт із носіями цього жаргону. Саме тому однією з функцій жаргону колишніх та сучасних курсантів є його фактичність (1).

На сьогоднішній день отриманий у спадок від перших курсантів-армійців жаргон розширив свій запас за рахунок молодіжного сленгу, жаргонів користувачів смартфонів та комп'ютерної техніки, рекламних слоганів. Прикладами жаргонів які вживаються в даний час є: курсач – курсова робота, курсовий керівник; лїтьоха – лейтенант; самовол – самовільне покидання території без відома начальства; увал – звільнення в місто. Зрозуміло, що курсанти не вживають жаргонізму поза межами своїх соціальних груп: вдома, з викладачами, друзями, адже як слушно зауважив Л. П. Крисін, спілкування вимагає постійного «переключання кодів». Це означає, що курсанти використовують різний набір мовленнєвих форм відповідно до мовленнєвих потреб мовних груп, а також різні форми мовлення – літературна мова, розмовне мовлення, офіційно-діловий тип мовлення, побутове мовлення, жаргон, сленги та ін. – залежно від типу комунікативної взаємодії та конкретного комунікативного середовища.

Отже, жаргон як один із соціолектів часто називають корпоративним діалектом, адже жаргонізм відноситься до розмовної лексики груп людей, об'єднаних спільною ідеєю, професією тощо. Курсантський жаргон не є симбіозом військового, студентського жаргонів. Він формується під впливом зовнішніх лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів, оскільки курсанти живуть автономно всередині замкненої групи однолітків у системі жорстких ієрархічних відносин. Вплив соціокультурних факторів проявляється не лише у зміні притаманної їм раніше манери поведінки, способу життя, а й власне мовлення.

Переконані, що інтерес українських філологів та соціологів до галузі курсантської жаргонології підвищиться, що допоможе в подальшому прогнозувати особливості розвитку національної мови в цілому.

Література

1. Жаргон // Словари, энциклопедии и справочники. Лингвистический энциклопедический словарь. Slovar.cc. URL: <https://slovar.cc/rus/lingvist/1465762.html>
2. Ахраменко К. В. Военный жаргон сквозь призму корпоративной культуры военных // В мире научных открытий: научный журнал. 2011. № 11/6. С. 1561-1571. URL: <http://naukarus.com/voennyuzhargon-skvoz-prizmu-korporativnoy-kultury-voennyh>

**ПРАВОВІ ОСНОВИ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

Каріна Олександрівна Верховодова – студентка IV курсу
факультету № 6 Харківського національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник: **Валентина Олександрівна Тюріна** – професор
кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

СІМЕЙНЕ НАСИЛЬСТВО: ЙОГО ВИДИ І ПРОЯВИ

Анотація. Показано, що сімейне насильство, зокрема відносно жінок, треба розглядати як інтерактивний процес; насильство являє собою численні повторювання у часі різних видів насильства (фізичного, психологічного, сексуального, економічного); доцільно проводити первинну, вторинну і третинну профілактику сімейного насильства.

Ключові слова: насильство, сімейне насильство, психологічне насильство, фізичне насильство, економічне насильство.

Постановка проблеми. Проблема сімейного насилля полягає в тому, що насильство в сім'ї відносно жінок стало розповсюдженим явищем, стало розглядатися як соціальна проблема і одержало негативну оцінку зі сторони суспільства. Багато авторів вважає насильство інтерактивним процесом. Для цього пояснення необхідно враховувати і поведінку обох сторін. Погодження з насильством і готовність до нього є результатом соціального навчання, соціалізації, що розглядається у відповідності з біографічним досвідом.

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Проблемою сімейного насильства займалися дослідники: Л. Берковиц, О. Воронина, О. Данилова, Г. Забелина, О. Кравцова, Л. Лейкман, А. Орлов, Л. Уокер, Е. Хвостова, Е. Ярская – Смирнова та інші.

Однак проблема сімейного насильства: емоційного, фізичного, сексуального, економічного, психологічного недостатньо вивчена і потребує проведення низки додаткових досліджень.

Мета нашої роботи: уточнити поняття «сімейне насильство», види насильства, з'ясувати які фактори й умови сприяють виникненню сімейного насильства і визначають особливості його протікання.

Основний текст. Насильство – це використання фізичної сили для завдання травм, жорсткого поводження або навіть вбивства.

Насильство являє собою інциденти (патерни), що повторюються у часі, численних видів насильства (фізичного, психологічного, сексуального, економічного)

Фізичне насильство відносно жінки часто відбувається у стійких сім'ях, що мають дітей. Це той тип сімей, які вважаються благополучними і такими, що відповідають нормі. Жінки, які потерпають від фізичного насильства, мають забагато терпіння і готовність до багатократного пробачення кривдника. Цей терпець може бути пов'язаний зі страхом економічних ускладнень, небажанням залишати дітей без батька, жалістю до чоловіка, побоюванням втратити повагу у суспільстві (1).

Сексуальне насильство відносно жінок включає в себе секс без згоди обох, проти бажання, із застосуванням фізичної сили, погроз, маніпуляцій, залякування, насильницьких здійснень статевого акту після побиття, секс як засіб приниження й образи.

Психологічне насильство є більш поширеним і присутнє практично у всіх випадках насильства в сім'ї. Психологічне насильство передбачає наявність вербальних образ, шантажу, актів насильства відносно жінок для встановлення контролю. Психологічне насильство – це контроль над жінкою, приниження, постійна критика.

Економічне насильство – це контроль за використанням грошей, роботи, кількості та інших матеріальних ресурсів (2).

Як боротися з насильством? Щоб уникнути непоправного, треба своєчасно розпізнати проблему, і насильство має бути припинено ще на початкових етапах, коли тільки «зароджується» насильство, починаючи з емоційного, коли придушується настрій жінки, розмови, думки (2).

Висновок. Сімейне насильство може мати багато проявів, але психологічне насильство, як правило, передує фізичному, сексуальному та економічному. У будь-якому разі насильство треба намагатися припинити на початку його виникнення. Доцільно тимчасово або назавжди припинити стосунки з людиною, яка проявляє емоційне насильство.

Література

1. Закирова В. М. Развод и насилие в семье – феномен семейного неблагополучия. Социологические исследования. 2002. №12. С. 131-133
2. Платонова Н. М. «Насилие в семье» Особенности психологической реабилитации. СПб.: Речь 2004, С. 154

Фарід Фаїмович Джамалов – студент III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Тетяна Петрівна Кононенко** – старший викладач
кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ: ПРИНЦИПИ, МЕТОДИ, ПРИЙОМИ

В умовах динамічних змін на національному та європейському ринках праці особливого значення набуває навчання студентів заходам збереження власного здоров'я через удосконалення процесу фізичного виховання. Багатофункціональність системи фізкультурно-оздоровчої освіти вимагає уніфікації її змісту, що дасть змогу здійснити якісні зміни в процесі навчання здоров'язбереження.

Аналіз літературних джерел показав відсутність однозначного визначення змісту поняття «здоров'язберігаючі технології». Найчастіше їх описують у контексті загальноосвітніх шкіл. Ми вважаємо, що здоров'язберігаюча педагогіка повинна розвиватися й в умовах закладів вищої освіти, при цьому слід розмежовувати здоров'язберігаючі освітні (педагогічні) технології та здоров'язберігаючі неосвітні технології (медичні, психологічні). Мета здоров'язберігаючих освітніх технологій – розширити та поглибити компетенції щодо здорового способу життя студентської молоді, навчити їх використовувати отримані знання у повсякденному житті.

На нашу думку, здоров'язберігаючу освітню технологію необхідно розглядати як якісну характеристику будь-якої педагогічної технології, як сукупність принципів, методів, прийомів педагогічної роботи, що доповнюють традиційні педагогічні технології навчання та виховання студентів.

Отже, виникає потреба розкриття факторів, що негативно впливають на стан здоров'я студентів, це: матеріальні умови життя, незадовільна екологія, хронічні психоемоційні стреси. Причини, що їх викликають, різноманітні, серед них: низька навчальна мотивація, невміння керувати вільним часом, навчальна або особистісна неуспішність, інформаційне перевантаження, негативний вплив віртуальних контактів у соціальних мережах (1, с. 14-16).

Усі причини можуть мати спільне походження, пов'язане з характером управління навчально-професійною діяльністю студентів, недосконалого інформаційно-методичного забезпечення навчального процесу. Хронічні навчальні стреси в процесі первинної професіоналізації студентів, у свою чергу, ведуть до розвитку хронічних захворювань, зниження імунітету, невротизації, порушення сну тощо.

Науковці під здоров'язберігаючими технологіями пропонують розуміти: сприятливі умови навчання студентів (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання); оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог); достатній та раціонально організований руховий режим. Науковці-практики України, які працюють над цією проблемою, доповнюють зміст здоров'язберігаючих технологій поняттям «здоров'язберігаючі заходи» і реалізують їх через: диспансеризацію студентів; організацію «Днів здоров'я» та туристичних походів; спортивних свят; проведення бесід про здоров'я, організацію факультативів з проблем здоров'я та здорового способу життя (2, с. 145-147).

Пропонована інтегративна педагогічна технологія здоров'язбережувального навчання – фактично чотирикомпонентна структурована схема, що відображає генетичні задатки, стан здоров'я, рівень розвитку фізичних якостей, психофізіологічні особливості особистості й специфіку професійної діяльності майбутнього фахівця. Перша складова відображає рівні розвитку пам'яті, волі, емоцій, спосіб мислення та інших загальнолюдських властивостей. Друга складова частина – це стан здоров'я людини, зовнішність, фізичний стан, досконалість рухових якостей, рівень фізичного розвитку й фізичної підготовленості, вага, зріст, що формує ставлення людини до самої себе, задоволення чи незадоволення своїм тілом. Третій складник відображає соціально орієнтовані риси: морально-етичні принципи й переконання, життєві цінності, соціальні установки та орієнтації на дотримання основних принципів здорового способу життя. Четверта складова відображає індивідуальні й неповторні риси: темперамент, характер, сприйняття себе, манеру поведінки та спілкування. Причому деякі з цих рис людина отримує на генетичному рівні, інші прищеплюються сімейним і соціальним вихованням, зазнають змін та розвитку в процесі професійної діяльності. Слід зазначити, що всі ці компоненти не є незмінними, на них можна впливати, їх можна вдосконалювати й змінювати, тобто вони є динамічними (1, с. 38-39).

Мета здоров'язберігаючих освітніх технологій – розширити та поглибити компетенції щодо здорового способу життя, навчити їх використовувати отримані знання у повсякденному житті.

Таким чином, вирішення проблеми здоров'я студентів потребує пильної уваги всіх зацікавлених в цьому: педагогів, медиків, батьків, представників громадськості. Але особливе місце та відповідальність в оздоровчій діяльності належить освітній системі, яка повинна і має усі можливості для того, щоб зробити навчально-освітній процес здоров'язберігаючим. Важливо, щоб кожна реалізована педагогічна технологія й методика гарантовано забезпечувала інформаційно-психологічну безпеку та розвиток особистості майбутнього фахівця.

Література

1. Драгнев Ю. В. Компоненти формування культури здоров'я студентів в умовах комп'ютеризації навчання: монографія. Харків: ХДАДМ (ХХП), 2007. С. 38-39.
2. Дубогай О. Д. Основні поняття й терміни здоров'язбереження та фізичної реабілітації в системі освіти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. С. 145-147.

Вікторія Павлівна Єрмакова – студентка IV курсу факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Валентина Олександрівна Тюріна** – професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. Розглянуто булінг як соціальне явище, визначено особливості булінгу, схарактеризовано ролі учасників булінгу, розкрито способи профілактики шкільного булінгу.

Ключові слова: булінг, булер, жертва, психологічне насильство, фізичне насильство, цькування.

Постановка проблеми. Англійське слово булінг давно вже стало зі звичайного соціально-психологічним та педагогічним терміном. Дослідники зазвичай визначають булінг (це слово можна перекласти як «цькування») як повторювана ворожа поведінка, що має на меті завдати шкоди фізично або психологічно комусь слабшому.

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Перша згадка про шкільне цькування з'явилося досить давно. Ще в 1905 р К. Дьюкс опублікував свою роботу. Але перші знання про булінг були систематизовані в 90-і роки XX століття такими вченими як Д. Лейна, Е. Мунте, Д. Олвеус, А. Пікасо, Е. Роланд і ін. За даними Дена Олвеуса приблизно 16% дівчаток і 17, 5% хлопчиків у всіх розвинених країнах світу 2-3 рази на місяць стають жертвами булінг в тій чи іншій формі. У деяких випадках це відбувається епізодично, тобто час від часу, але іноді систематично дитину принижують і задирають її ж однокласники. Так само 7% дівчаток і 12% хлопчиків самі є ініціаторами цькування тобто булерами.

Не дивлячись на те, що проблема досить актуальна, проте вона недостатньо вивчена, і потребує подальшого детального розгляду.

Метою даної статті є вивчення особливостей булінгу у шкільному середовищі, способи боротьби з булінгом.

Основний текст. У школі складаються певні рольові відносини серед дітей в діапазоні «лідер-ізгой». Додатковим фактором розвитку і поширення булінгу виступає нездатність, і навіть небажання педагогів боротися з цією проблемою. Таким чином, булінг можна розглядати як окреме соціальне явище, за допомогою якого людина приховує свою неспроможність за допомогою агресії, спрямованої на іншу людину.

Особливості булінгу визначаються низкою вітчизняних і зарубіжних досліджень. Серед цих особливостей можна виділити такі: По-перше, булінг є асиметричним – з одного боку знаходиться кривдник, який володіє фізичною або психологічною силою, з іншого – потерпілий, який силою не володіє і гостро потребує підтримки і допомоги третіх осіб. По-друге, булінг підриває у підлітка впевненість в собі, і як наслідок виникають проблеми з успішністю, руйнується здоров'я, зачіпає людську гідність і самоповагу. По-третє, булінг здійснюється навмисно, його метою є нанесення фізичних і душевних страждань іншій людині. По-четверте, булінг – це груповий процес, в якому беруть участі не тільки кривдник і потерпілий, а також й спостерігачі. Як писав Д. Олвеус: – Знущаються учні (буллі) – це, як правило, фізично і психологічно сильні діти, зі зниженим відчуттям власної гідності, які за рахунок принижень і образ самостверджуються. Так самоініціатором насильства можуть стати підлітки, які бажають перебувати в центрі уваги, імпульсивні з агресивною поведінкою, або ж ті, хто боїться стати жертвою. – Учень, над яким знущаються, – «жертва» – це дитина, яка не впевнена в собі, має низьку самооцінку, замкнута в собі, не має друзів, і, зазвичай, фізично слабша за агресора. Можуть вирізнятися за будь-яких причин: будь-які фізичні дефекти, з неблагополучної сім'ї, часто хворіє і пропускає заняття. – Послідовники або поплічники – діти, які підтримують насильство, але не є його ініціаторами. – Прихильники – активно і всіма можливими способами підтримують знущання, але не беруть в цьому прямої участі. – Пасивні прихильники або ймовірні учасники булінгу. Таким дітям подобається знущання, але вони цього не демонструють при інших. – Байдужі спостерігачі – не беруть участь в процесі і не дотримуються певної позиції. Можна сказати, що їм все одно, але вони відчують провину за власне безсилля. – Ймовірні захисники – не люблять насильство і вважають своїм обов'язком захистити жертву, але нічого не роблять. – Захисники не люблять знущання, допомагають або намагаються допомогти учневі, над яким знущаються. Але все вчені схилиються до думки, що єдиного портрета агресора і «жертви» немає. Ними може стати будь-яка дитина. По-п'яте, булінг ніколи не припиняється сам по собі, завжди й у всіх випадках всім учасникам булінгу потрібна допомога і підтримка. По-шосте, Д. Олвеус приділяє увагу такій особливості негативних дій кривдника, як повторюваність і тривалість. Ця характеристика негативних дій кривдника виникає завдяки тому, що,

з одного боку, кривдник зберігає зацікавленість в здійсненні насильницьких дій щодо жертви довгий час і, з іншого боку, в результаті того, що жертва слабкіше і не здатна захистити себе в ситуації булінгу.

До способів профілактики шкільного булінгу рекомендовано застосовувати такі методи: 1) поліпшення шкільного клімату. Стратегія дій на рівні шкіл передбачає два моменти. Це прийняття чітких, справедливих і єдиних для всіх правил поведінки, а також формування довіри між педагогами і дітьми. 2) Правила поведінки можуть бути закріплені в шкільному статуті. Бажано, щоб в його розробці брали участь діти. «Кодекс» поведінки повинен бути непорушним. Важливо, щоб недотримання правил, тобто ініціювання булінгу, тягло за собою певні наслідки. 3) виховання буллі. Для цього необхідно: по-перше, до нього потрібно донести всю серйозність шкоди, яку він завдає своїми діями, дати зрозуміти, що відчуває об'єкт його насмішок і знущань; по-друге, агресорові потрібно повернути відповідальність за зроблене і дати можливість виправити ситуацію. Що саме дитина-буллі може зробити, вирішується в діалозі з дорослим – учителем або шкільним психологом. «Якщо мова йде про фізичне псування речей, може стояти питання компенсації зіпсоване», – пояснює Марія Новикова. Якщо цькування виражалося в чутках і плітках, то потрібно їх офіційно спростувати і вибачитися перед жертвою; по-третє, у багатьох агресорів відмінні комунікативні здібності та лідерські якості. Їх треба поставити на служіння: вони можуть організовувати шкільні події, допомагати з навчанням тим, хто цього потребує. «Їм також варто більше мати справу з тими, хто старше: їм легше буде тримати себе в рамках»; по-четверте, в рамках профілактичної роботи важливо доносити до дітей різницю між домінуванням і лідерством. Не розуміючи її, активні учні можуть «перегинати палицю» і заподіювати іншим біль. 4) підтримка друзів. Педагогам має сенс розділити агресорів і жертв в просторі класу, щоб вони менше зустрічалися віч-на-віч. Але цього замало. Треба допомогти дітям, які відчувають свою беззахисність, знайти відповідне коло спілкування: переживання почуття приналежності вкрай важливо. Діяльність з пошуку відповідного кола спілкування – непростий процес, в якому педагогу добре б об'єднатися з колегами по школі і з батьками дитини. Можна залучити дитину до такої діяльності, яка допоможе їй переконатися у власній значущості, – наприклад, в гуртки за інтересами. Варіантів може бути багато, вони можуть виявитися частково й поза школою. «Зараз активно розвивається сфера волонтерства, в якій можуть брати участь і школярі, – говорить експерт. Є цікаві проекти в сфері сучасного мистецтва, коли з підлітками працюють професійні художники. Наприклад, проект «Каскад». Там при роботі підліткових груп завжди присутній психолог, який стежить за тим, щоб в колективі всі нормально спілкувалися».

Висновок. Таким чином, треба відзначити, що останнім часом ставлення до жорстокості в школі, в освітніх установах, товариствах розвинених країн стало значно серйознішим. Широко застосовуються профілактичні програми булінгу.

Література

1. Кон И. С. Что такое буллинг и как с ним бороться? Семья и школа. 2006. № 11. С.15-18.
2. Мосина О. А., Устенко В. С. Проблема буллинга в образовательной среде. Научно-методический электронный журнал «Концепт». 2016. Т. 29. С. 144-148. URL: <http://e-koncept.ru/2016/56567.htm>.

Оксана Олексіївна Золотова – студентка IV курсу факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Валентина Олександрівна Тюріна** – професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

ВПЛИВ СІМЕЙНОГО НАСИЛЛЯ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

Анотація. Показано, що домашнє насилля – це цикл фізичних, сексуальних, психологічних дій одного члена сім'ї над іншим (іншими), а також пригнічення, залякування, погрози з метою обмеження волевиявлення особи (осіб). Найчутливішими до такого є діти. Діти – жертви чи свідки домашнього насилля – присвоюють факти насильства й у дорослому віці багато з таких дітей можуть зберегти свою роль жертви.

Ключові слова: насилля, домашнє насилля, сімейне насилля, жертва, психологічний розвиток дитини.

Постановка проблеми. За останні півроку значно збільшилась кількість звернень до соціальних служб щодо випадків домашнього насилля. Основною причиною зростання кількості звернень від жертв домашнього насильства є загальне зростання насильства на всій території України: військові дії на Донбасі, посттравматичний синдром у солдатів, що повернулися з АТО, а також економічна і соціальна нестабільність в сім'ях.

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Психологія насильства отримала на сьогодні досить широку популярність. Найбільш інтенсивно проблемами психологічного насильства в останню чверть століття займалися такі вчені як Дж. Кобрин, Д. Левінсон, Д. Іванік, Д. Фінкелхор, Р. Ленг, К. Брон, Е. Міллер, і ін. (2). Тема й до сих пір залишається багатогранною і актуальною для вивчення.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб показати вплив сімейного насильства на психологічний розвиток дитини.

Основний текст. Домашнє насилля – це цикл фізичних, сексуальних, психологічних дій одного члена сім'ї над іншим (іншими), а також пригнічення, залякування, погрози з метою обмеження волевиявлення особи (осіб).

Дослідники називають міфом суспільної свідомості факт того, що насильство має місце тільки в соціально неблагополучних сім'ях. Насильство в сім'ї відбувається в будь-яких шарах і категоріях населення, незалежно від класових, расових, культурних, релігійних, соціально-економічних аспектів.

Насильство може викликати різні порушення, такі як порушення пізнавальній сфері, а також розлади апетиту, сну; зловживання наркотиками, алкоголізм; мимовільне відтворення травматичних дій у поведінці; спроби самопокарання (наприклад, самокатування); безліч соматичних скарг. Нажаль найчутливішими до такого є діти. Не здатні захиститися від сімейних лих, вони звикають до насильственої моделі поведінки своїх батьків та вважають її природною. З часом у дитини відбувається засвоєння негативних рис, тому у подальшому її розвитку можуть з'являтися прояви гніву, злості, агресії та все це може перерости у девіантну поведінку і значно виражатися у підлітковому віці.

Насильство – це засіб розв'язання конфліктів або отримання бажаного (спочатку вони переносять цю навичку в дитячий садок, школу, а потім і в свою сім'ю). А в деяких сім'ях часто зустрічається установка «б'є – значить любить». Таким чином дітям присвоюють факти насильства як царину любові у сім'ї. У таких випадках діти навіть починають привносити дії побиття в свої ігри. Але не всі з них обов'язково мають негативні риси характеру. Діти – жертви чи свідки домашнього насилля – не завжди виростають жорстокими батьками. У дорослому віці багато з таких можуть зберегти свою роль жертви (2).

У дітей формуються і розвиваються нездатність брати відповідальність за своє життя, нерішучість, необхідність завжди щось і комусь доказувати та отримувати похвалу від оточуючих, прагнення усім навкруги розповідати про свої невдачі. У дітей, що пережили домашнє насильство у будь-якому прояві, найбільш універсальною реакцією є низька самооцінка. Вони живуть з почуттям провини і сорому, запевняють себе у неповноцінності. Внаслідок цього дитині важко домогтися поваги оточуючих, успіху, спілкування її з однолітками ускладнене. Ось такою, на жаль, може вирости людина, у дитинстві якої було присутнім домашнє насилля (1).

Вже пройшло багато часу з тих пір, коли суспільству важливо було виховувати в собі толерантність до побоїв аби «не виносити з хати сварок». Такий собі імідж «холодного серця» був модним. Але на сьогодні досить. Ми не повинні до цього звикати. Це не загартує

людей, а руйнує їхнє життя і психічне здоров'я. Нашу реальність потрібно змінювати.

Висновок. Щоб впоратися з цією глобальною проблемою й усунути її розповсюдження, до цього процесу повинні підключатися органи правопорядку, соціальні служби, держані організації, соціальні педагоги та психологи і сумісними зусиллями сприяти подоланню насильства у сім'ях. До того ж, вчителі, медсестри, лікарі повинні будуть повідомляти в поліцію про підозри, що відносно дитини вчиняється насильство. Діти тепер вважаються жертвою насильства й у тому разі, якщо були присутні при таких сценах насильства вдома.

Література

1. Ильина С. В. К проблеме экспериментального исследования паттернов детско – родительских отношений взрослого пациента (тезисы доклада). Международная конференция памяти А. Р. Лурии, тезисы докладов. Москва: МГУ. 1997.
2. Сафонова Т. Я., Цымбал Е. И., Олиференко Л. Я. Жестокое обращение с детьми. Москва. 1993.

Євгенія Олексіївна Коваленко – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Надія Михайлівна Демиденко** – завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

МИКОЛА НЕПЛЮЄВ (1851-1908): СВІТОГЛЯДНІ ІДЕЇ ТА РЕЛІГІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Життя, творчий шлях та діяльність відомого богослова, педагога, мислителя, громадського діяча і соціального практика європейського масштабу, уродженця Глухівщини, Миколи Миколайовича Неплюєва привертають увагу економістів, істориків, філософів, діячів культури в країнах всього світу. Масштаби суспільної праці цієї непересічної постаті, які мають вагоме соціальне і духовно-культурне значення, потребують ґрунтовних досліджень, що спонукає нас до нових наукових пошуків про діяльність цієї унікальної людини, й особливо його дітища – Православного Хрестовоздвиженського трудового братства (1, с. 143).

Юрист за освітою, перебуваючи за кордоном, молодий Неплюєв захопився вивченням філософії релігії. Вивчивши світові релігії, прийшов до висновку, що «...высшим идеалом есть идеал Христа и перед этим идеалом меркнут все философские идеалы...» (2, с. 144). Але порівнюючи ідеал із реальною дійсністю, він ставить перед собою

риторичне питання: чому люди, які вважають себе християнами, постійно порушують євангельські заповіді? Невже матеріальні блага людина може здобувати лише на основі брехні, жадібності, лицемірства?

Власна філософія життя змусила його «бросить кар'єру и отдаться влечению совести, работать на пользу народа, путем пробуждения в нем братства любви и таким образом осуществит на земле идеал христианского равенства» (2, с. 144).

Повернувшись на батьківщину, він у своєму хуторі створює школу для селянських дітей, яка згодом перетвориться в Хрестовоздвиженське братство. У стінах братства, що існувало на євангельських етичних принципах – віри, любові і вільної праці, виховувалися духовні погляди на життя. Зокрема, метою діяльності цього товариства було «утвердження християнської правди у житті, а засобом – гармонійна організація життя, спілкування і праці на засадах любові до Бога і братолюбства» (1, с. 147). У християнському вихованні М. Неплюєв убачав засіб подолання формально-казенного духу школи, наближення її до життя сім'ї. Дисципліну страху й користі належало замінити стосунками любові, співпраці та братерства. У Миколи Миколайовича ідеалом «гармонійної організації добра були громади на зразок апостольських» (2, с. 145). Саме такими він уявляв трудові братства, де щиро віруючі християни отримали б можливість узгоджувати життя з вірою, жити однодумно з братами у Христі, здобувати засоби до життя шляхом дружньої праці, ґрунтованої на любові, довірі та повазі один до одного.

Неплюївське братство, на думку М. Василенка, було «своєрідним прототипом християнського комунізму» (3, с. 285). Але він також вважав, що братство «с самого начала было обречено на гибель и вырождение, так как весь свой быт строило почти исключительно на личном самосовершенствовании...» (3, с. 285). Серед земляків на Глухівщині братство натикалося виключно на негативні характеристики. М. Василенко писав: «Я ни разу не встретил ничего в его защиту. Сама личность М. М. Неплюева вызывала к себе такое отношение: это самодур, который блажит. Эту мысль поддерживал и Г. Я. Дорошенко, который был у него главноуправляющим. О Неплюеве в Глуховском уезде рассказывали только анекдоты...» (3, с. 284-285). Земляки ніколи не згадували про позитивні сторони діяльності братства, зокрема про його економічні успіхи, які були вражаючими.

Аналізуючи діяльність Хрестовоздвиженського Братства, більшість дослідників зупиняється скме на економічних досягненнях. Дійсно, Микола Неплюєв успішно використовував на практиці економічний досвід, який почерпнув у країнах Європи та знання, які отримав як вільний слухач Петровської (тепер Тимірязівської академії). Завдяки цьому на його землях урожайність сільськогосподарських культур була вищою майже втричі, ніж в інших повітах Чернігівської губернії. Та окрім сільськогосподарської освіти, учні братства

забезпечувалися ще й особливим морально-естетичним вихованням, яке мудро поєднувалося із трудовим (2, с. 144-145).

Підводячи підсумок слід зазначити, що діяльністю М. Неплюєва захоплювалися, і в той же час – критикували. Оточуючі не могли повірити в щирість його намірів, або вважали їх утопічними. Більшість не вірили в можливість організації життя суспільства за зразком перших християн на абсолютних моральних принципах. Та на прикладі свого братства М. Неплюєву все ж вдалося довести реальність існування такого суспільства. Тому діяльність Миколи Миколайовича Неплюєва, нашого видатного земляка, досвід його «реалізованої утопії» потребує подальшого ретельного вивчення та переосмислення, особливо в наш час, коли відбувається переоцінка одвічних і головних життєвих людських цінностей.

Література

1. Русанов Ю. Микола Миколайович Неплюєв і його Православне Хрестовоздвиженське трудове братство. Краєзнавство. 2013. №4. С. 143-149.
2. Демиденко Н. М. Морально-релігійні засади Православного Хрестовоздвиженського трудового братства (1889-1929): Погляд з ХХІ століття: матеріали міжнародної науково-практичної конференції до 25-річчя створення університету (22 листопада 2019 р. м. Харків). Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків. 2019 рік. С. 144-146.
3. Демиденко Н. М. «Братство любові» Миколи Неплюєва (1851-1908) (Через призму спогадів Миколи Василенка (1866-1935). Моделі соціокультурного розвитку територій і перспективи та можливості у світлі історичної спадщини сучасного та майбутнього: матеріали науково-практичної конференції (25-27 вересня 2019 р. м. Суми). Сумський національний аграрний університет. Суми. Ельдорадо. 2019 . С. 284-286.

Вікторія Андріївна Ковальчук – студентка IV курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Валентина Олександрівна Тюріна** – професор
кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ У СІМ'Ї

Анотація. Показано, що насилля над дітьми в сім'ї є гострою й актуальною проблемою в сучасних сім'ях; насилля – це застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір,

тобто будь-яке застосування сили щодо беззахисних. Домашнє насилля над дітьми – це такі дії одного члена сім'ї по відношенню до дітей, які порушують громадянські права та свободи дитини, або які призводять до фізичного, психічного, чи морального страждання. Розрізняють чотири основні форми жорстокого поводження з дітьми: фізичне, сексуальне, психічне насильство, нехтування основними потребами дитини (моральна жорстокість).

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, психологічне насильство, насильство над дітьми.

Постановка проблеми. Жорстоке поводження з дітьми – це проблема, яка завжди існувала і певне ще досить довго буде існувати у сучасному суспільстві. Фізичне і психічне насильство над дітьми здійснюється в різних формах і, нажаль, воно досить поширене в сучасних сім'ях. Тому важливою проблемою, що постає перед українським суспільством – це прояви насильства в сім'ї. Підсвідомо, людина асоціює поняття «сім'я» з тією територією, на якій вона відчуває себе комфортно і спокійно, де панує любов і злагода, де можна сховатися від неприємностей, які оточують нас в суспільстві. Але це тільки так хочеться, кожна сім'я це загадка, де є приховані, а в гіршому випадку – явні трагедії, де навіть панує жорстокість, ненависть і насильство.

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Проблема насильства над дітьми в сім'ї досліджується багатьма вченими, зокрема: теоретичні засади проблеми насильства над дітьми розглядають І. Зверєва, Н. Максимова, К. Мілютіна; природу та наслідки сімейного насильства розкривають Т. Сафонова та Е. Цимбал. Пошук соціально-педагогічних умов, причин і факторів виникнення, виявлення та подолання сімейного насильства над дітьми досліджують такі вчені як Т. Гончарова, О. Коломієць, О. Кочемировська та ін. Правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти попередження насильства в сім'ї представлені в роботах В. Бондаровської, О. Кочемировської, Г. Лактіонової, Ю. Онишко, Г. Христова та ін. Розробляють методичні рекомендації та корекційні програми для працівників соціальної сфери, використовуючи вітчизняний і світовий досвід, С. Буров, І. Дубиніна, В. Міленко, С. Мосієнко, Ю. Онишко, Л. Сміслова, М. Ясиновська та ін.

Отже, проблема сімейного насильства над дітьми є гострою й актуальною в сучасному суспільстві. Але, попри ґрунтовність зазначених вище робіт, багато питань залишається недостатньо розробленими.

Саме тому, **метою** нашої роботи є розкриття сутності насильства над дітьми у сім'ї як соціально-педагогічної проблеми.

Основний текст. Насилля – це застосування силових методів або психологічного тиску за допомогою погроз, свідомо спрямованих на

слабких або тих, хто не може чинити опір, тобто будь-яке застосування сили щодо беззахисних.

Часто насилля – це не окремий акт, а тривалий процес, при якому встановлюється специфічна система взаємин між насильником і жертвою насилля. Як правило, так трапляється, коли жертва і насильник є членами однієї сім'ї, одного колективу (формального чи неформального) (2).

Домашнє насилля – це такі дії одного члена сім'ї по відношенню до іншого, які порушують громадянські права та свободи людини, або які призводять до фізичного, психічного, чи морального страждання. Розрізняють чотири основні форми жорстокого поводження з дітьми: фізичне, сексуальне, психічне насильство, нехтування основними потребами дитини (моральна жорстокість) (3).

Фізичне насильство – це навмисне нанесення фізичної шкоди дитині батьками або особами, що їх заміщають, яке може призвести до смерті дитини, а також серйозним (що потребують медичної допомоги) порушенням здоров'я (фізичного та/або психічного), або до відставання в розвитку.

Сексуальне насильство – залучення дитини з її згоди або без неї в сексуальні дії з дорослими для отримання останніми задоволення, або вигоди. Згода дитини на сексуальний контакт не дає підстав вважати його ненасильницьким, оскільки дитина не володіє свободою волі і не може передбачити всі негативні для себе наслідки.

Психічне (емоційне) насильство – періодичний, тривалий чи постійний психічний вплив на дитину, гальмує розвиток особистості і призводить до формування патологічних рис характеру.

Нехтування потребами дитини – відсутність з боку батьків або осіб, які їх замінюють, елементарної турботи про дитину, в результаті чого порушується її емоційний стан і з'являється загроза її здоров'ю або розвитку.

Міжнародні експерти визначають первинні, вторинні і третинні засоби запобігання і боротьби проти насильства над дітьми.

Первинні засоби запобігання насильству над дітьми – дії, щодо інформування громадськості про наслідки жорстокого поводження з дітьми та про доцільність зміни поведінки стосовно виховання дітей (1).

Зазвичай, первинні засоби запобігання насильству включають у себе відвідування сімей працівниками соціальної служби та служби охорони сім'ї; здійснення навчальних програм з усвідомленого батьківства та розвитку дитини.

Вторинними засобами запобігання насильству над дітьми є спеціалізовані послуги сім'ям, які потребують додаткової допомоги, шляхом визначення «факторів ризику» у ставленні до дитини.

Третинні засоби запобігання насильству над дитиною – це надання послуг дітям і сім'ям, які вже зазнали насильства чи відчули

прояви нехтування їх правами. Відповідне (реакційне) стеження та виявлення випадків насильства чи нехтування дітьми веде до втручання у сім'ю з метою припинення поганого ставлення до дітей та попередження його в майбутньому. Цей вид діяльності є необхідним навіть за наявності первинних та вторинних запобіжних заходів.

В Україні з дітьми, які потерпіли від жорстокого поводження і насильства, працюють центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, які створюють притулки для жінок з дітьми, що постраждали від насильства.

Висновок. Таким чином, можна зробити висновок, що насильство в сім'ї – це певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, які ведуть до негативних наслідків. На сучасному етапі розвитку суспільства ця проблема є актуальною, гострою і потребує ефективних шляхів її подолання. В Україні держава гарантує захист прав дітей, забезпечуючи їх за допомогою нормативних документів. Тому подальшої уваги і роботи потребує розробка новітніх прикладних соціально-психолого-педагогічних технологій допомоги дітям, які зазнали насильства в сім'ї.

Література

1. Бондаровська В. Що ми можемо зробити, щоб запобігти домашньому насильству. Київ: Логос. 1999.
2. Максимова Н., Мілютіна К. Соціально-психологічний аспект проблем насильства. Київ: Либідь. 2003.
3. Шаргородська С. Насилля в сім'ї: види, наслідки, шляхи подолання. Соціальний педагог. 2007. №2. С. 14-16.

Алла Володимирівна Колісник – студентка IV курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Валентина Олександрівна Тюріна – професор
кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

БУЛІНГ І МІЖНАРОДНІ АНТИБУЛІНГОВІ ПРОГРАМИ

Анотація. Булінг – це відносно новий термін для пересічного громадянина, це агресивна поведінка щодо окремої особи або групи, з метою приниження, домінування, фізичного чи психологічного самоствердження. Розглянуто міжнародний досвід боротьби з булінгом.

Ключові слова: булінг, булер, жертва, психологічне насильство, протидія булінгу.

Постановка проблеми. В наш час проблема булінгу (цькування) стала доволі розповсюдженим та масовим явищем: в багатьох країнах

світу серед підлітків продовжують набувати поширення прояви жорстокості, агресії та психологічного тиску. В Україні, за різними даними, із булінгом у колі однолітків стикалися близько 67% дітей. Близько 40% із тих дітей, хто зіткнулися з випадками булінгу, ніколи не розповідають про це своїм батькам. При цьому, 44% із тих, хто спостерігав, як знущаються над їхніми однолітками, не реагували на такі факти через страх піддатися аналогічному знущанню.

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Перші публікації з проблеми шкільного цькування з'явилися ще у 1905 році. Ґрунтовніші дослідження належать зарубіжним науковцям (Д. Олвеус (3), А. Пікас, П. Рендолл, Д. Лейн, Е. Мунте, Д. Таттума). Проблему насильства в освітньому середовищі на сучасному етапі розробляють такі українські вчені як С. Бурова, М. Дмитренко, О. Лавриненко, Л. Лушпай, В. Панок, В. Синьов та ін.

Мета нашої роботи: уточнити сутність поняття «булінг», боротьба з булінгом, можливість існування даного явища в освітньому середовищі сучасного закладу освіти.

Основний текст. «Булінг» (bullying, від англ. bully – хуліган, забіяка, задирака, грубіян, насильник) у психології розглядається як агресивна поведінка щодо окремої особи або групи, з метою приниження, домінування, фізичного чи психологічного самоствердження, форма психічного насильства (1). За рольовою структурою булінг має три елементи: 1) булер, переслідувач, агресор. Ними можуть стати учні, які відчують сильну потребу панувати й підпорядковувати собі інших, переслідуючи власні цілі. Вони здебільшого імпульсивні, не виявляють співчуття до своїх жертв. Агресором, зазвичай, виступає «найпопулярніша» особистість у класі; 2) жертва. Ними можуть виступати діти, які активно не включені в групові процеси, тримаються одноосібно, менш товариські. Їх ще називають аутсайдерами; 3) спостерігачі. Їхніми характерними рисами є відчуття провини та власного безсилля.

18 грудня 2018 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу» № 8584. Документ визначає поняття булінгу, шляхи протидії цьому явищу, захисту прав дітей, а також інших осіб, які працюють у закладі освіти; вносить зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення. Закон визначає механізми протидії цькуванню, зокрема, покладання на засновника закладу освіти здійснення контролю за виконанням плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу; на керівника закладу освіти – затвердження та оприлюднення на своїх веб-сайтах плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, а також забезпечення відкритого доступу до правил поведінки здобувача освіти в закладі освіти (2). Шкільні психологи, в свою чергу, наголошують, що у будь-якому разі, лише законом справа

обійтися не може – необхідні супутні заходи, на кшталт, роз'яснювальної роботи, бесід та тренінгів. Найголовніше в ситуації з цькуванням – знайти причину такої поведінки дитини: Дуже часто булери просто не знають, як вести себе інакше. У багатьох випадках діти-агресори і самі піддаються насиллю в сім'ї. Створення дієвого правового механізму протидії явищу булінга вимагає врахування зарубіжного досвіду, адже дана проблема не має кордонів і тема безпеки освітнього простору постає навіть у соціально-благополучних країнах. У розвинутих країнах відповідні дослідження розпочались ще у 80-ті з подальшим закріпленням проблематики «school violence» у законодавстві. Сьогодні, найсуворіше «дитяче» законодавство мають такі країни як Індія, Ірландія та Сінгапур – тюремне покарання в них стає можливим вже з 7-ми років. У Великобританії, Швейцарії, США та Австралії до в'язниці саджають з 10 років (наприклад, у штаті Пенсільванія суд встановив довічне ув'язнення 11-річному засудженому, який застрелив вагітну жінку).

Найефективнішою антибулінговою програмою визнано норвезьку загальнонаціональну програму Дена Ольвеуса, результати багатолітнього моніторингу якої продемонстрували свою дієвість – вона на 30-50% знижує кількість інцидентів, пов'язаних з цькуванням. Одночасно знижуються й показники антисоціальної поведінки, включаючи пияцтво, крадіжки, вандалізм тощо, а також покращується загальний клімат в школах. Секрет успіху полягає в системному підході до проблеми булінгу: психолог та вчений Ден Ольвеус наполягає на важливості роботи з усім набором соціальних ролей: так званий «bullying circle» складають не лише жертва та агресор, а й прибічники та пасивні спостерігачі (3). Дана програма засновується на принципах, що передбачають створення теплого та позитивного шкільного (в ідеалі – і домашнього) середовища та ставить акцент не на покаранні, а на заохоченні до мирного співіснування з твердими рамками і обмеженнями неприйнятної поведінки. Реалізація комплексу інформативно-консультативних, діагностичних, корекційних та організаційних дій передбачає три рівні: загальношкільний, груповий (на рівні класу) та індивідуальний. За рішенням уряду Норвегії програма Д. Ольвеуса була включена до реалізації у всіх школах як обов'язкова.

Канада після визнання проблеми булінгу одразу ж почала підготовку відповідного законодавства, що передбачала розробку Міністерством освіти політики та вказівок відносно профілактики булінгу, застосування дисциплінарних заходів за неадекватну поведінку, включаючи більш серйозне покарання за повторне цькування. Наразі в Канаді можуть накладатися штрафи навіть на свідків булінгу, які не розповіли про це відповідальним особам або тим, хто може втрутитися у ситуацію. В США жоден федеральний закон

безпосередньо не торкається булінгу, проте частково дана проблема відображається в основних положеннях «дискримінаційних» законів, що забороняють цькування з приводу раси, національного походження, кольору шкіри, статі, віку, інвалідності або релігії. Власні антибулінгові закони діють у всіх штатах, кожен з яких проводить місцеву політику щодо вирішення даної проблеми.

Загалом, в цивілізованому світі булінг розглядають як доволі серйозну соціально-педагогічну проблему сьогодення – проводяться наради на рівні міністрів освіти, виробляються законодавчі заходи у напрямку його профілактики тощо. Проблематиці булінгу присвячено кілька великих національних і міжнародних серверів, зокрема: Bullying, org, Bullying Online, Stop bullying, Bullying net, www.bullying.com.uk та ін., де можна отримати кваліфіковану консультацію спеціаліста. Зарубіжна практика демонструє, що ефективне запобігання проявам булінгу в школах вимагає злагодженої організації як внутрішньосистемної, так і міжвідомчої взаємодії, в основі якої лежить чітка законодавча та нормативна база.

Висновок. Таким чином, наразі в нашій країні існує гостра потреба визначення заходів протидії даному явищу та встановлення відповідальності за булінг на законодавчому рівні.

Література

1. bullingom-v-shkolah;
2. <http://ukrainepravo.com/news/ukraine/verkhovna-rada-skhvalyla-antybulingovyy-zakon-/>;
3. Ольвеус Д. Булінг в школі: стикання з проблемою [Електронний ресурс] / Д. Ольвеус. 2001. Режим доступу: <http://www.oecdobserver.org>.

Тетяна Сергіївна Лихачова – студентка IV курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Валентина Олександрівна Тюріна** – професор
кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ЯК ЗЛОЧИН

Анотація. Показано, що одним з видів насильства є домашнє насильство, що воно є злочином, виявлено його форми, визначено причини незвертання постраждалих до поліції, названо способи попередження домашнього насильства та засоби протидії йому.

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, сімейне насильство.

Постановка проблеми. За даними громадських організацій, кожна друга жінка у світі потерпає від одного з видів насильства. Так, у 2016 році Національна поліція України зареєструвала близько 120 000 звернень за фактами насильства в сім'ї. А на цілодобову Національну гарячу лінію з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації у 2016 році надійшло 39 700 дзвінків. З них 27 697 дзвінків були від жінок різного віку, які скаржилися на те, що вони стали жертвами домашнього насильства (2).

Проблему домашнього насильства розглядали у своїх роботах вітчизняні та зарубіжні спеціалісти: психологи (І. Д. Бех, О. І. Захаров, О. Б. Орлов, О. О. Кочемирівська, З. Фройд, Е. Фромм, Е. Міллер, Л. Берковіц, М. Страус, Н. Блеклок), педагоги (Л. С. Нечепоренко, Н. Опухова, В. В. Радул), соціологи (А. А. Бесєдін, О. В. Бойко, В. М. Закірова, Р. Коллінз, Г. Паттерсон), юристи (Е. І. Скакунов, В. А. Туляков) та інші дослідники. Насильство в сфері шлюбно-сімейних відносин розглядали та О. М. Бандурка, К. Левченко, Н. Е. Мілорадова Т. М. Титаренко, В. О. Тюріна, А. І. Шипілов та ін. Але до сьогодні такі питання означеної проблеми як попередження домашнього насильства та протидія домашньому насильству залишаються недостатньо розробленими і потребують додаткових досліджень.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб визначити види домашнього насильства, його форми, причини незвертання постраждалих до поліції, способи і засоби попередження і захисту від домашнього насильства.

Домашнє насильство, сімейне насильство, побутове насильство – це насильство чи інший аб'юз (англ. *Domestic violence*, також *domestic abuse, family violence*) однієї людини (людей) над іншою (іншими) у рамці побутових відносин, таких як шлюб чи співжиття. Воно може називатися також насильством з боку інтимного партнера, коли здійснюється чоловіком (дружиною) чи інтимним партнером(-кою), мати місце як у гетеросексуальних, так і в одностатевих стосунках, між людьми, які перебувають у дійсному шлюбі/стосунках чи перебували в таких раніше. Домашнє насильство також включає насильство над дітьми, батьками, старшими родичками чи родичами та інші насильницькі акти між членами родини (1).

Домашнє насильство набуває численних форм, включно з фізичним, сексуальним, репродуктивним, економічним, психологічним, емоційним, вербальним і релігійним насильством, та варіюється від прихованих, стертих форм, на кшталт епізодів емоційного знуцання (наприклад, сталкінгу чи залякування), до згвалтувань у шлюбі та грубого фізичного насильства, на кшталт побиття, душіння, калічення жіночих геніталій чи обливання кислотою, що призводять до хронічних захворювань, інвалідності чи смерті. Вбивства в контексті домашнього

наси́льства (*domestic murders*) включають побиття камінням, спалювання наречених, «убивства честі» та «смерть за посаг» (1).

У світовому масштабі жертвами (потерпілими від) домашнього насильства в абсолютній більшості є жінки; жінки також страждають від важчих, порівняно із чоловіками, форм насильства.

Основним чи першочерговим мотивом партнерського насильства жінок над чоловіками є самозахист чи інше самозбереження (наприклад, емоційного здоров'я). При цьому домашнє насильство (поряд зі зґвалтуваннями) є одним з найбільш неосвітлюваних злочинів на світовому рівні. За оцінками дослідження Фонду народонаселення ООН в Україні, ця цифра сягає понад 1,8 млн щорічно.

І така ситуація не лише в Україні, а й у багатьох інших країнах. За оцінками громадських організацій, кожна друга жінка у світі потерпає від одного з видів насильства.

До поліції чи громадських організацій звертається лише невеликий відсоток від усієї кількості постраждалих. Причин цьому чимало, і одна з них – незрозуміння того, що саме є насильством.

Ще одна з причин того, що не кожна постраждала звертається за допомогою чи за консультацією полягає в тому, що не кожна жінка хоче і готова говорити про свої проблеми та почуття. І нерідко тому, що принцип «не виносити сміття з родини» глибоко укорінився в суспільній свідомості.

Домашнє насильство існує у всіх без винятку соціальних групах, з ним стикаються незалежно від рівня доходів, освіти й положення в суспільстві (3).

Серед причин незвернення за фактом насильства є також недовіра до правоохоронних органів та відсутність ефективного та адекватного реагування поліції, прокуратури та суддів на факти домашнього насильства. Але не можна мовчати й миритися з насильством, бо воно завжди йде по колу і за видимим примиренням зростає нова хвиля.

Оцінити існуючі ризики для життя, у випадку, якщо кривдник і потерпіла продовжуватимуть проживати разом. Якщо є небезпека для життя, то першим завданням допомоги є безпека та збільшення ресурсів (внутрішніх, соціальних, матеріальних і т. п.). Психотерапевтична допомога у цих випадках може надаватися лише за умови мінімізації небезпеки для життя.

Коли відбувається насильство, корисно, щоб у житті жінки була хоча б одна людина, якій вона довіряє і з якою може обговорити те, що відбувається. Часто це подруга, мама чи сестра... Проговорювання ситуації нерідко може показати додаткові можливості збільшення безпеки.

Корисно також вивчити напам'ять і додати до швидкого телефонного набору у смартфоні номер телефону цієї близької людини. Варто домовитися про систематичний контакт з такою людиною через

телефон чи у соцмережі. Відсутність виходу на такий контакт може свідчити про небезпеку для життя жінки і має спонукати цю людину до термінових активних дій (телефонний дзвінок, особистий візит і т. п.). Необхідно вирішити для себе, що сором у цих обставинах суттєво збільшує ризик для життя. Соромно має бути кривднику, а не потерпілій! Тому сором при зверненні до друзів чи родичів, в офіційні інстанції за висновком про тілесні ушкодження чи до органів внутрішніх справ, соціальних служб і т.п. дуже важливо відкласти в сторону. Звернення по допомогу свідчить про силу, а не про слабкість потерпілої.

Тож важливо вміти, в тому числі й самотійно, протистояти такій агресії в сім'ї.

Література

1. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%96%D0%BC%D0%B5%BA%D0%B0>
2. <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/9/224605/>
3. <https://womo.ua/poterpila-poradi-psihologa-zhertvam-domashnogo-nasilstva/>

Анна Володимирівна Мартиненко – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Тетяна Львівна Білоус – доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ СТУДЕНТІВ

Вища освіта є завершальним етапом процесу отримання фахової освіти та основною стадією спеціалізації й професійної підготовки майбутніх фахівців. Крім того, вона справляє значний вплив на психіку студентів та становлення їх особистості (1).

Навчання у закладі вищої освіти характеризується значним емоційним й інтелектуальним напруженням, наявністю стресових ситуацій, що негативно позначається на психофізичному стані студентів. Психічні стани, які значною мірою зумовлюючи протікання психічних процесів, фізичного та психічного здоров'я студентів є важливими детермінантами успішності їх навчальної діяльності (2).

Розглянемо вивчення науковців проблеми психологічного здоров'я студентів, а саме: Д. Федотов (збереження психічного здоров'я); М. Боришевський (психологія самоактивності та суб'єктного розвитку особистості як саморегульованої соціально-психологічної системи); В. Панкратов (саморегуляція психічного здоров'я); І. Ральникова (психічне здоров'я та захисні механізми особистості);

А. Маслоу (відома піраміда потреб); В. Шапарь (власні критерії психічного здоров'я є: самостійність студентів у керуванні поведінкою, вміння створити цілі та слідувати за ними).

Як відзначає О. Маковецька, психічні стани, слугують фоном, на якому відбувається психічне життя, що діє під контролем відчуттів та переживань (3). Стани є засобом організації та одночасно причиною, які впливають на зовнішні чинники студентів. Психічні особливості визначають мобільність студентської внутрішньої енергії, працездатності, активності, а також психічні стани впливають на продуктивність діяльності студентів.

Проаналізувавши літературу з проблеми, виділяємо такі чинники та критерії у психічному здоров'ї студентів: зберігання інформації у пам'яті, логічність і критичність мислення, адекватність та концентрація мислення, а також фактори, які стосуються сфери психічних станів: почуття відповідальності, вміння контролювати емоції, пасивно або позитивно мислити, проявляти креативність.

Р. Немов визначає, що психічні властивості студентів є певними психологічними особливостями, які завжди проявляються у їх поведінці, а саме: активності, прояві емоцій, впевненості у власних силах, зосередженні, оптимізмі (4).

Згідно із даними статистики в Україні, майже 90% студентів мають відхилення у здоров'ї, 50% незадовільну фізичну підготовку (5). Науковці забезпечують рекомендаціями та порадами студентів, щоб вони вміли контролювати себе і досягти стабільності у психічному здоров'ї.

Існують різні види чинників, які негативно позначаються на студентському емоційному виснаженні, дезадаптації до яких відносять: *соціальні* – проблеми в особистому житті, погані звички, конфліктні ситуації у групі; *фізіологічні та біологічні* – не налагоджений режим сну, вживання енергетиків або інших напоїв, які впливають на центральну нервову систему (ЦНС), дефіцит калорій у вживаній їжі; *психологічні* – низька самооцінка та впевненість у власних силах, стрес, апатія, агресія, гнів та безпорадність; *чинники, які взаємопов'язані з навчанням* – обсяг матеріалу, досить великі вимоги та критерії оцінювання, навчання в нічний час, хвилювання щодо відносин з викладачем, погана увага та пам'ять, зниження концентрації.

Щоб бути життєрадісним, встигати виконувати роботу, вміти товаришувати, налаштовувати та підвищувати власний дух, необхідно пройти великий шлях через зміни звичок, сприймання світу та подій, які відбуваються у студентів, для цього потрібна підтримки з боку батьків, друзів, викладачів.

Змінити ситуацію можливо за активної та свідомої участі студентів, в особистісному зростанні й розвитку, у творчій самореалізації та професійному вдосконаленні. У зв'язку з цим, питання про формування ставлення до здоров'я як до неминущої цінності стає важливим суспільним завданням.

Отже, для запобігання стомлення та інших негативних станів студентів виділимо такі рекомендації: 1) обрати для себе оптимальний темп роботи; 2) налагодження режиму сну, діапазон для сну студентів не менше 7 годин; 3) організувати режим харчування з відповідною кількістю калорій, в залежності від праці; 4) відмова від поганих звичок – паління, алкоголю, вживання наркотичних речовин; 5) регулярні фізичні навантаження – рівномірний біг, звичайна ходьба, фізичні вправи, заняття спортом; 6) пріоритетність у запланованих справах; 7) оптимізм та налаштованість; 8) уникати надмірного, непродуктивного напруження.

Таким чином, дотримання правильного режиму дня зможе налагодити загальну картину емоційного фону, а відповідно психічного здоров'я студентів. Налагодження та перегляд недоліків, які стосуються здоров'я зможуть повністю змінити навчальний процес студентів.

Література

1. Гончаренко М. С. Оцінка стану соматичного та психічного здоров'я студентів ВУЗів при адаптації до учбового процесу. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту (зб. наукових праць). Харків: ХДАДМ, 2006. № 3. С. 12-14.
2. Психологические факторы успешной учебы студентов ВУЗа. С. Д. Смирнов. Вестник МГУ. Сер. 20. Педагогическое образование. Москва, 2004. № 1. С. 10-34.
3. Маковецька О. І. Інструментарій діагностування психічних станів студентів у навчальній діяльності. Методичні рекомендації. Київ, 2016. С. 1-48.
4. Немов Р. С. Психология Словарь-справочник. Т. 2. Москва. ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. С. 135-202.
5. Перетятко Л. Г. Дослідження особливостей психічного здоров'я студентів у закладах вищої освіти різного спрямування. Київ, 2018. Вип. 2 (14). С. 109-112.

Ілона Юрївна Ніколенко – студентка I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Тетяна Львівна Білоус** – доцент кафедри
гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОВОГО СТАНУ У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ СЕСІЇ

Соціально-економічні процеси, що відбуваються у сучасному суспільстві підвищують вимоги до професіоналізму фахівців усіх спеціальностей. Професійна підготовка сучасного фахівця, здатного до постійного оновлення знань, засвоєння нових вмінь та навичок,

удосконалення професійної майстерності можлива лише за умови неперервної освіти.

Процес навчання студентів у закладі вищої освіти характеризується великою динамічністю їхніх психічних процесів, що спричинено новизною студентського статусу, відсутністю референтної групи, напруженим та жорстким режимом навчання. Усе це певним чином впливає на психічний стан студентів і в результаті може призвести до виникнення у них стресових станів, що супроводжуються внутрішнім напруженням (1, с. 312).

Вплив стресу, а особливо дистресу, на особистість та її діяльність підкреслювали Л. М. Аболін, Ю. О. Олександровський, Є. П. Ільїн, Л. М. Назарець, М. М. Решетников та інші, які досліджували особливості динаміки, форми прояву та наслідки його різновидів. Основні травмуючі фактори були визначені Г. С. Абрамовою, А. Г. Базілевським, О. В. Бодровим, І. О. Корнієнко, В. Г. Лашуком.

Вивчаючи нами це питання не можливо було не звернути увагу на велику площину досліджень, які описують роль індивідуально-психологічних властивостей у виникненні та перебігу стресового стану.

Процес переживань стресу в студентів відіграє дуже важливу роль, у формуванні особистості та адаптації їх до середовища. Цей процес виникає не свідомо, але дуже сильно впливає на стан та продуктивність студентів. Особливо високий процент переживання стресу серед студентів, адже вони як ніхто розуміють відповідальність своєї майбутньої професійної діяльності. Предмети, що вивчаються у ЗВО за спеціальністю «Право» є дуже важливими та від їх вивчення залежить ступінь кваліфікації студентів.

На проблему переживання стресу, впливають деякі чинники, а саме особливості сприйняття стресової ситуації. Одні студенти набагато простіше переживають труднощі та адаптуються до нових умов навчання, а у других студентів цей процес відбувається повільніше, але психологічні особливості закладені у кожного студента.

Період отримання вищої освіти є найбільш стресовий у житті студентів. Визначимо такі стресові фактори навчальної діяльності: екзамени, заліки, захисти курсових та дипломних проектів. Період сесії для більшості студентів сповнений стресами різного характеру: фізіологічного (недосипання, головні болі, нервово-психічне напруження, виснаження темпом підготовки та інше); інформаційного (надмірна завантаженість інформацією з різних навчальних дисциплін, яку необхідно однаково добре засвоїти, щоб отримати задовільну оцінку), емоційного та соціального (прискорене використання часу, невдоволення собою порівняно з більш успішними студентами, тиск із боку викладачів, страх не впоратись із завданням, почуття провини через невиправдані очікування інших щодо своєї академічної успішності та інше).

У разі неефективної адаптації до фізичних та психічних навантажень у екзаменаційний період студенти можуть відчувати різноманітні наслідки таких пережитих стресів: головний біль; дратівливість; проблеми з травленням, печію; постійна втома; пригніченості, перевантаження; порушення режиму сну, безсоння; зниження імунітету; збільшення апетиту або його втрату; шкірні алергійні реакції; загострень хронічних захворювань; зниження продуктивності життєдіяльності в цілому та інше (2, с. 5-7).

До загальних причин стресу у студентів протягом усього навчального процесу, в період сесії зокрема, належать: 1) невідповідність адаптивно-генетичних програм сучасним умовам; 2) умови життя або навчання; 3) ірраціональні установки та переконання; 4) порушення комунікації з викладачами, студентами, адміністрацією вишу; 5) не сформованість навичок поведінки з часом (3).

Серед суб'єктивних причин стресового стану як результату навчальної діяльності самі студенти називають такі проблеми: велике навчальне навантаження, суворість викладачів, життя далеко від батьків, сімейні конфлікти, надмірно серйозне ставлення до навчання, сором'язливість і замкненість, проблеми в особистому житті та інше. За результатами вивчення поведінки студентів провідна причина виникнення стресу під час навчального процесу – відсутність у студента систематичної роботи протягом семестру, невпевненість у собі та надмірна критичність. Основні ознаки стресового стану у студентів під час екзаменаційних тижнів це – 1) зміна поведінки (підвищена дратівливість і неадекватні реакції); 2) зниження активності; 3) постійна зневіра; 4) втрата контролю над ситуацією; 5) небажані реакції організму (прискорене серцебиття, розлад шлунку, пітливість, лихоманка та висипи на шкірі).

Екзаменаційна сесія постає перед студентами важкою стресогенною ситуацією, яка вимагає від них мобілізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів як задля опанування самої ситуації, так і пристосування до зрушень в організмі та психологічному стані, зумовлених екзаменаційним стресом. Ефективну адаптацію до цих зовнішніх та внутрішніх обставин забезпечує адаптаційний потенціал особистості студентів на фізіологічному, психічному, соціальному рівнях, для яких характерні конкретні інструменти адаптації. На основі дослідження рівня стресу та реалізації потреб студентів у період сесії виявлено, що здебільшого студенти адаптовані до навантажень.

Для студентів найважливішими потребами є: соціального рівня (любовні стосунки; спілкування з родиною; підтримка близьких; дружнє спілкування), потреби у безпеці (гроші; матеріальна незалежність; свобода вибору), які виступають ресурсом адаптації до екзаменаційного стресу. На нижчих позиціях у студентів були

фізіологічні потреби (сон та відпочинок) та потреби самореалізації (творча самореалізація). На думку студентів, найменш важливі потреби у визнанні, в тому числі на основі зовнішніх параметрів (слава та визнання; приваблива зовнішність; красивий дорогий одяг, взуття та аксесуари).

Отже, проведений аналіз є положенням про те, що проблема переживання стресу в першу чергу залежить від індивідуальних особливостей студентів. Саме через індивідуальні особливості відбувається сприйняття стресових ситуацій, їх образи репрезентуються у свідомості конкретних студентів і виявляються в їх реакціях, обумовлюючи суб'єктивність виникаючих переживань (3, с. 3).

Тому, дані підтверджують загальну теорію потреб, за якою студенти у різних ситуаціях в першу чергу прагнуть відновити безпечну взаємодію з середовищем, в тому числі й через звертання до соціальної підтримки.

Література

1. Харченко С. В. Подолання адаптаційного стресу студентами-першокурсниками як фактор їхнього фахового зростання в умовах вищої школи. Вісник післядипломної освіти. Мелітополь, 2009. С. 312-320.
2. Циганчук Т. В. Динаміка переживання стресу студентів: індивідуально-психологічні характеристики. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint>
3. Анпілова Д. В., Донець О. І. Задоволення актуальних потреб як фактор психологічної адаптації до стресу в студентів-психологів у період сесії. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Психологія». 2015. Вип. 21. С. 5-12.

Ніка Олександрівна Овсянникова – студентка IV курсу факультету

№ 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Валентина Олександрівна Тюріна – професор

кафедри соціології та психології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор педагогічних наук, професор

МОБІНГ ЯК ВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА

Анотація. Показано, що «мобінг» – це один з різновидів насильства, який застосовується переважно в групах і колективах у вигляді цькування співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення. Визначено значущі характеристики мобінгу, його вплив на особистість агресора і жертви.

Ключові слова: мобінг, психологічне насильство, фізичне насильство, цькування, жертва, агресор.

Постановка проблеми. Сьогодні психологічне насильство – це дуже розповсюджене явище. Одним із різновидів цього насильства є мобінг. Мобінг (від англ. mob – юрба) – систематичне цькування, психологічний терор, форма психологічного тиску у вигляді цькування співробітника у колективі, зазвичай з метою його звільнення.

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Проблему мобінгу останнім часом вивчали Г. Алтухова, І. Гуліс, Н. Девенпорт, С. Дружилов, Х. Лейман, К. Рекош, Н. Романова, та інші. Але, не зважаючи на ґрунтовність означених робіт, проблема мобінгу досліджена ще недостатньо і потребує додаткових досліджень.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб донести до учасників трудових відносин, що ця проблема існує в нашому суспільстві, а також навчити людей виявляти мобінг по відношенню до себе та інших колег.

Основний текст. Термін «мобінг» виник на початку 1980-х років завдяки психологу і медику, доктору Ханцу Лейману, який провів дослідження цього явища на робочих місцях у Швеції. Прояви мобінгу мають досить значні наслідки (психологічного, а іноді, й фізичного характеру) як для самих працівників, так і для виробництва і суспільства в цілому.

Законодавство України визначає мобінг як цькування, тобто діяння учасників трудових відносин, які полягають у психологічному, фізичному, економічному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно працівника установи, підприємства, організації незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами або такою особою стосовно інших учасників трудових відносин з метою приниження їх людської гідності за певними ознаками, створення стосовно них напруженої, ворожої, образливої атмосфери та примушування учасника трудових відносин до зміни місця роботи (5).

Жертвою мобінгу може стати будь-який працівник. Частіше ними стають молоді фахівці, які не так давно прийшли на роботу в новий колектив. Також жертвою мобінгу стають і працівники передпенсійного віку.

Непристойні жарти та коментарі, бойкот, образливі слова, надмірна прискіпливість, цькування перед усім колективом, ігнорування – це, так звані, «легкі» форми мобінгу. Також відомі випадки, коли співробітники фізично прислідували в робочій та позаробочій час, ховали речі, псували техніку, свідомо пошкоджували майно своєї жертви, викидали її документи, сексуально переслідували.

Н. Девенпорт пише, що, «хоча мобінг може здатися цілком нешкідливим у порівнянні зі зґвалтуванням або іншими проявами

фізичного насильства, ефект, який він справляє на жертву, особливо, якщо це триває досить довго, має таку руйнівну силу, що деякі люди, подумують про те, щоб покінчити життя самогубством» (4).

За даними досліджень згаданого вище шведського психолога Х. Леймана, в сфері освіти мобінг зустрічається частіше, ніж в інших сферах професійної діяльності (1).

На основі аналізу публікацій, що висвітлюють дослідження мобінга за кордоном, К. Рекош відзначає ряд його значущих характеристик:

- а) тривалість мобінга – від одного до п'яти років;
- б) жертвами мобінга стають 30-50% співробітників;
- в) відсоток поширеності мобінга в сфері освіти в два рази вище, ніж в інших сферах професійної діяльності;
- г) в 90% випадків моральне переслідування починає начальник (7).

Серед чинників, що зумовлюють стан жертви, І. В. Гуліс виділяє низьку професійну компетентність, низький рівень асертивності, мовчазність, високий рівень відповідальності і сумнінності, надмірну старанність і старання в роботі. Дослідник підкреслює, що поведінку агресора зумовлюють низька самооцінка, відсутність соціальної компетентності, превалювання особистих інтересів в процесі виконання службових обов'язків (2).

Як зазначає Н. Романова, «вітчизняний» мобінг відрізняється від закордонного. Якщо в зарубіжних компаніях найчастіший варіант психологічного терору проходить за сценарієм, коли колектив знаходить «цапа-відбувайла» і починає дружньо «клювати» колегу, то у нас, навпаки, набагато частіше зустрічається «вертикальний» мобінг. Основною причиною психологічного тиску є бажання начальника звільнити співробітника, коли юридичних підстав для цього немає (8).

Але через виникнення мобінгової ситуації проблеми тільки посиляться. Як правило, у обох сторін може з'явитися стресовий, депресивний стан (не тільки жертва, а й її переслідувач знаходяться під сильним психологічним тиском). Часто реальна причина мобінга прихована навіть від самих його ініціаторів і поштовхом для початку цькування і переслідувань людини на роботі є зовсім інший привід. Як наслідок, багато фірм, не звертаючи належної уваги на цю проблему, втрачають реальну можливість поліпшити своє становище на ринку і вийти з кризових ситуацій.

Проаналізувавши вищевказані та інші наукові джерела, ми дійшли висновку, що мобінг призводить до нехтування гідності особистості, завдає шкоди фізичному здоров'ю і завдає шкоди психічному стану людини. Людині, яка втягнута в міжособистісний конфлікт, слід уміти відстоювати свої громадянські і людські права, честь, гідність, свободу особистості.

Література

1. Алтухова Г. А. Моббинг как этическая проблема. Библиотекосведение. 1998.
2. Гулис И. В. Направления и перспективы изучения агрессии в служебных отношениях. Философия и социальные науки. 2008.
3. Дружилов С. А. Профессионализм как условие выживания личности. Ананьевские чтения – 2005: материалы науч.-практ. конф. / под ред. Л. А.Цветковой, Л. М.Шипицыной. СПб.: Изд-во С.-Петербург. ун-та, 2005.
4. Дэвэнпорт Н. [Davenport N.] Эмоциональное насилие на работе: молчаливое увлечение? [Электронный ресурс]. HR и Организационная Психология: OrgPsy.Ru: сайт. 2009. 2 апреля. URL: http://www.orgpsy.ru/index.php?option=com_content&view=article
5. Кодекси України про адміністративні правопорушення (Відомості Верховної Ради УРСР, 1984 р., N 51, ст. 1122):
6. &id=634&directory=18 (дата обращения 23.03.2011).
7. Рекош К. Х. Моббинг и проблема его преодоления во Франции. Труд за рубежом. 2002. N 2.
8. Романова Л. Психологический террор на рабочем месте [Электронный ресурс] // De Facto. 2006. 5 июня. URL: http://www.facto.ru/article/06_2006/ (дата обращения 12.03.2011).

Ірина Іванівна Півень – студентка IV курсу факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Валентина Олександрівна Тюріна** – професор
кафедри соціології та психології факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї: ЙОГО ПРИЧИНИ І ФОРМИ ПРОЯВУ

Анотація. Наведено визначення насильства в сім'ї, розглянуто чотири форми прояву сімейного насильства, визначено причини його виникнення; наведено рекомендації для соціальних працівників, які сприяють підвищенню ефективності їхньої роботи з жертвами сімейного насильства.

Ключові слова: насильство в сім'ї, жертва насильства, причини сімейного насильства, форми прояву насильства в сім'ї.

Постановка проблеми. Насильство дуже часто присутнє в нашому житті і ми відіграємо в ньому певну роль. Залежно від ситуації ми є свідками, жертвами або ж кривдниками. Сімейне насильство

охоплює протиправні дії одного члена сім'ї стосовно іншого члена, або декількох членів цієї сім'ї. Жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку постійно принижує та б'є її чоловік; дівчинка-підліток, що гірко страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима; хлопчик, якого лупцює мати-алкоголічка; старенька бабуса, яка потерпає від жорстоких внуків чи правнуків.

Зв'язок з попередніми дослідженнями. Питаннями проблеми насильства в сім'ї займалось багато вітчизняних і зарубіжних фахівців з різних галузей права: О. Б. Андрєєва, А. А. Аносенкова, О. М. Бандурка, Є. О. Безсмертний, Ю. П. Битяк, А. Б. Благая, О. В. Бойко, А. С. Васильєв, Т. І. Возна, В. В. Голіна, І. П. Голосніченко, В. Д. Губін, І. Н. Даньшин, О. М. Джужа, В. І. Женунтій, А. Ф. Зелінський, А. М. Ковальов, В. М. Кудрявцев, А. П. Огурцов, Н. П. Осіпов, Д. В. Рівман, В. О. Туляков та інші провідні вчені.

Але попри ґрунтовність означених досліджень, проблема насильства в сім'ї залишається недостатньо вивченою і потребує додаткового розгляду.

Мета нашої роботи полягає в тому, щоб розглянути форми прояву сімейного насильства та рекомендації для соціальних працівників для підвищення ефективності їхньої роботи з жертвами сімейного насильства.

Основний текст. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», який Верховна Рада України ухвалила 2001 року, насильство в сім'ї визначається як будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю (2).

Насильство в сім'ї руйнує моральність, призводить до ослаблення сімейного виховання, перешкоджає навчанню підростаючого покоління, породжує безпритульність і т. д. Складається певний образ життя, для якого насильство, алкоголізм, наркоманія стають нормою поведінки, що передається від одного покоління іншому. Насильство в сім'ї не тільки підриває основи життєдіяльності самої сім'ї, а й руйнує фундамент безпеки суспільства.

На думку Е. П. Агапова, насильство в сім'ї, або домашнє насильство – це умисне нанесення фізичної або психічної шкоди і страждання членам сім'ї, включаючи погрози, примус, позбавлення особистої свободи. Тобто насильство – це процедура, за допомогою якої домагаються необмеженої влади над людиною, повного контролю над поведінкою, думками, почуттями іншої людини (1).

Насилля в сім'ї має чотири форми прояву: 1) фізичне насильство в сім'ї – умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв,

тілесних ушкоджень, що може призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та гідності; 2) сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї; 3) психологічне насильство в сім'ї – насильство, пов'язане з дією одного члена сім'ї на психіку іншого члена сім'ї шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю; 4) економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я (3).

Аналіз даних по зареєстрованим випадкам сімейного насильства свідчить, що причини виникнення насильства в сім'ї можуть бути різними, різними можуть бути і їх прояви, а саме: насильницькі дії найчастіше відбуваються стосовно жінок і дітей; психологічне і фізичне насильство є найбільш розповсюдженими; насильство – явище, яке повторюється; насильниками найчастіше виступають родичі, а не чужі люди; потерпілі та родичі не йдуть в поліцію, а шукають підтримки у друзів або в спеціальних установах; рівень освіти не корелює з частотою насильства; частота насильства не пов'язана з етнічною приналежністю; питома вага душевнохворих 10-15%, психологічні розлади (депресії і т. д. Складають 60%); насильство частіше відбувається і зберігається в сім'ях, де шлюб зберігається заради дітей; сімейне насильство носить циклічний характер (2).

Рекомендації для соціальних працівників для підвищення ефективності їхньої роботи з жертвами сімейного насильства такі: вдосконалення нормативно-правової бази, що регламентує заходи покарання сімейних суб'єктів насильства; розвиток мережі установ консультативного та профілактичного характеру; розробка системи профілактики сімейного насильства на державному, регіональному та місцевому рівнях; створення брошур з правилами, які інформують про права дітей в сім'ї, і поширення їх в освітніх установах; організація служби, що спеціалізується на екстреному реагуванні у випадках сімейного насильства; збільшення повноважень соціальних працівників при роботі з жертвами сімейного насильства, аж до можливості порушення кримінальної справи проти суб'єктів насильства (4).

Нажаль, при скоєнні насильства в родині, злочинець має різну мотивацію. Він хоче спричинити біль, страждання, шкоду, це обґрунтовується бажанням злочинця зняти свою емоційну напругу яка накопичилась через свою неспроможність утримувати сім'ю, через

неприємності на роботі, можлива помста за зраду, за попередні образи з боку потерпілого, за знування над ним у дитинстві, бажання позбутися потерпілого або пов'язані з ним турботи тощо.

Також є внутрішні мотиви, які спонукають особу вчиняти насильство в сім'ї – це жага влади, бажання підняти свій авторитет в родині, бажання головувати, підчинити своїй волі інших членів сім'ї, помститися одним членам сім'ї за образи, що виникли в результаті конфліктів з іншими членами родини.

Література

1. Агапов Е. П., Норд-Аревян О.А. Семейведение : учебное пособи. Москва : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°»; Ростов н/Д : Наука-Спектр, 2010.
2. Гурко Т. А. Трансформация института семьи. Социологические исследования. 2009. № 10. С. 95-99.
3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами і доповненнями на 16 вересня 2011 року: (Відповідає офіц. тексту). Київ: Алерта; ЦУЛ. – 184 с.
4. <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/18126/1/Kosenko.pdf>

Дарина Олександрівна Приходько – студентка I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Надія Михайлівна Демиденко** – завідувач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник

ІВАН КАВАЛЕРІДЗЕ (1887-1978): УКРАЇНСЬКИЙ МІКЕЛАНДЖЕЛО

*«Подарую вам справжнього Шевченка»
(І. П. Кавалерідзе)*

Тарасу Григоровичу Шевченку у світі встановлено понад тисячу пам'ятників, які є своєрідною ідентифікацією українців. Шевченка називають нашим національним пророком. І у цьому можна дійсно переконатись, читаючи шевченківські переспіви біблійних пророків з думкою про Україну.

Пам'ятники Шевченку почалися з'являтися понад сто років тому. Необхідно підкреслити, що перший монументальний пам'ятник в Україні було встановлено за часів Гетьманату Скоропадського 27 жовтня 1918 року на території сучасної Сумщини, а саме у Ромнах. Ідея створення пам'ятника Кобзарю виникла у скульпторів ще за життя Тараса Шевченка. Наприклад, видатний скульптор Російської імперії М. Й. Микешин планував зобразити Шевченка на пам'ятнику,

присвяченому тисячолітньому ювілею Росії. Але скульптору цього зробити не дозволили. Також М. Й. Микешину заборонили зобразити Шевченка в образі Кобзаря, який мав бути присутнім у композиції пам'ятника Богдану Хмельницькому, що встановлений у 1888 році на столичній Софіївській площі.

Питання про встановлення пам'ятника Кобзарю піднімалося також у березні 1917 році на засіданні Селянської спілки, де прозвучала пропозиція встановити пам'ятник Тарасу Шевченку у «Миколаївському садку», навпроти університету святого Володимира, на місці пам'ятника цареві Миколі І. Але події того часу не дали можливості здійснити задумане. Цікавим є той факт, що навесні 1918 року у селі Діброва на Полтавщині (зараз в населеному пункті проживає всього до 50 чоловік), за власною ініціативою місцевого лікаря Кирила Задорожного було встановлене невелике погруддя Тарасу Шевченку.

Але перший монументальний пам'ятник великому Кобзарю був встановлений у Ромнах. Автором його став наш земляк, геніальний скульптор Іван Петрович Кавалерідзе (1887-1978). Народився майбутній митець 14 (26 квітня) 1887 року у селі Новопетрівка Роменського району Сумської області у селянській родині. Дитинство пройшло в селі Талалаївці на Полтавщині. Початкову земську школу закінчив 1899 року. Потім його рідний дядько – Сергій Аркадійович Мазаракі, співробітник Київського археологічного музею, забрав до Києва. Спочатку Іван навчався у столичному художньому училищі, дещо пізніше – у Петербурзькій академії мистецтв. З 1910-го по 1911-й роки Івану Кавалерідзе випала щаслива можливість удосконалювати художню майстерність у приватній студії Н. Аронса у Парижі (1).

У період Першої світової війни був мобілізований для проходження служби. Жовтневий переворот І. П. Кавалерідзе зустрів у Ромнах, де згодом за дорученням секретаря Роменського революційного комітету З. Й. Свідерського, людини не байдужої до мистецтва, отримав доручення створити бюст Тарасу Шевченку.

На Роменщині старожили добре пам'ятали перебування Шевченка у селі Андріївка в 1843 році (на той час Гадяцького повіту Полтавської області) у родині Василя Репніна, брата Варвари Репніної. Через два роки Шевченко приїздив до міста на відомий в усій Російській імперії Іллінський ярмарок. При населенні шість тисяч, до Ромен приїздило на ярмарок понад сто двадцять тисяч людей! У своїх спогадах Тарас Шевченко неодноразово згадував про ярмарок як про неймовірно цікаве дійство. (Цікавим фактом є те, що пам'ятник Кобзарю у 1918 році встановлять саме на тому місці, на якому перебував намет Тараса Шевченка у 1845 році) (1).

І. Кавалерідзе з великим ентузіазмом взявся за справу і у неймовірно стислі терміни виготовив не бюст, а величний пам'ятник. Він будувався за кошти міської думи, яка виділила чотири тисячі

карбованців. Кошти надали також місцеві кооператори та товариство «Просвіта».

До творчого доробку Івана Кавалерідзе входить багато інших скульптурних творів, які прикрашають міста України. Ще у 1911 році у Києві був встановлений пам'ятник княгині Ользі, автором якого був І. Кавалерідзе. Серед кращих робіт нашого земляка: пам'ятник Г. С. Сковороді (1922 р.), «Запорожець на коні» (1936 р.), «Богдан Хмельницький» (1946 р.), «Ярослав Мудрий» (1949 р.), «Ф. І. Шалаяпін у ролі Дон-Кіхота» (1950 р.), «Прометей» (1962 р.), пам'ятник Г. С. Сковороді в Києві (1977 р.). Перебувачи у Києві кожен може побачити пам'ятники І. Кавалерідзе. На Михайлівській площі – його княгиня Ольга, біля Золотих воріт – Ярослав Мудрий (2).

Нажаль, дотепер поза увагою залишається унікальна режисерська спадщина Івана Кавалерідзе. За радянського періоду йому вдалось як режисеру знімати кінофільми, присвячені козацькій тематиці, наприклад, за мотивами твору Т. Г. Шевченка («Гайдамаки»). Більшість його фільмів присвячені історичній тематиці – «Коліївщина», «Запорожець за Дунаєм» та видатним постатям української історії (кінофільм «Григорій Сковорода») (3).

Важко уявити, що Іван Кавалерідзе одночасно був скульптором, художником, кінорежисером, сценаристом і театральним драматургом. Водночас він займався науковою діяльністю, працював у Академії архітектури.

Вшановуючи пам'ять митця, на його малій батьківщині, у селі Нопопетрівка, у 1987 році був створений музей Івану Кавалерідзе (пізніше, нажаль, експонати були перенесені до школи в селі Анастасіївка Роменського району). Вже за часів незалежної України у Києві на Андріївському узвозі був відкритий «Музей – майстерня Івана Кавалерідзе». Його ім'ям названі вулиці у Ромнах, Львові, Сумах. Необхідно з прикрістю зазначити, що у Львові – ще з 1990 року, а у рідних Сумах лише у наш час – період декомунізації.

Про великого митця варто створювати не лише публікації, а і культурно-мистецькі програми, документальні фільми. Адже життя великого майстра, якого по праву називають українським Мікеланджело, є добрим прикладом кожному українцю. Хоча митець жив і творив у радянську добу, проте мав біографію і творчу спадщину, далеку від радянських канонів.

Література

1. Жива легенда Біографія І. Кавалерідзе [Електронний ресурс] <http://www.ukrcenter.com>
2. Грабов О. І. Кавалерідзе Іван Петрович Режим доступу : [Електронний ресурс] <http://istoriya.soippo.edu.ua/index.php?titl>
3. Мензелевський С. Іван Кавалерідзе. Мемуари. Драми. Публіцистика. К.: Науковий центр О.Довженка. 2017. 270 с.

Анна Вікторівна Солдатенко – студентка III курсу

Сумського державного університету

*Науковий керівник: Наталія Миколаївна Теслик – старший викладач
кафедри психології, політології та соціокультурних технологій*

Сумського державного університету, кандидат психологічних наук

ПОДОЛАННЯ АДАПТАЦІЙНОГО СТРЕСУ СТУДЕНТАМИ- ПЕРШОКУРСНИКАМИ ЯК ФАКТОР ЇХНЬОГО ЗРОСТАННЯ

Навчання у вищій школі для сучасної молоді є одним з найважливіших періодів її життєдіяльності, особистісного зростання та професіоналізації. Пошук шляхів успішної адаптації до змінених соціальних умов і нової діяльності є нагальною проблемою для кожного, хто переступив поріг заклад вищої освіти (ЗВО). Процес навчання першокурсників у ЗВО характеризується великою динамічністю їхніх психічних процесів, що спричинено новизною студентського статусу, відсутністю референтної групи, напруженням та жорстким режимом навчання. Усе це індивідуальним шляхом впливає на психічний стан конкретного студента, в результаті може призвести до виникнення стресових станів, що супроводжуються внутрішнім напруженням.

Провідним видом діяльності студентської молоді є самовизначення, яке реалізується у процесі професійного навчання, що стає складнішим за формами та змістом, підвищуються вимоги з боку професорсько-викладацького складу, збільшується обсяг самостійної роботи та самовідповідальності. Все це у деяких випадках спричиняє виникнення у студентів-першокурсників адаптаційного стресу загрозливого рівня, який значно порушує особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців. Спроможність студентів-першокурсників адаптуватися, долати труднощі та постійні навантаження, протидіяти впливу стресогенних факторів, віднайти своє місце у життєвому просторі ЗВО є вирішальним чинником вдалого розвитку молоді людини та її фахового зростання в умовах вищу. Можна сміливо стверджувати, що адаптивна здатність у сучасному світі взагалі входить до числа провідних фахових компетентностей в різних сферах діяльності. Зростаюча напруженість сучасного життя першокурсника виявляються у збільшенні частоти негативних емоційних переживань, які, накопичуючись, викликаючи формування дистресових станів та знижують здатність студентів до їхньої професійної самореалізації.

У психологічній науці означена проблема широко відображена в наукових пошуках О. Грегора, М. Белова, Л. Кулікова, Р. Лазаруса, А. Маклакова, Г. Сельє та інші. У їхніх працях широко представлені основні фактори, що обумовлюють актуальність переживання психологічного стресу у молоді, здійснюється спроба розроблення

типології його проявів, а також виявляються можливі реакції організму людини на вплив стресу. В. Абабков та М. Перре описують теоретичні підходи до вивчення проблем стресу, типів та факторів стресу, механізми адаптації до стресових ситуацій, а також принципи їх попередження (1).

Деякі психологи розглядають стрес у руслі проблеми адаптації людини до критичних факторів середовища. На думку О. Гейник, «адаптаційний стрес – це стан, який триває від одного тижня до року та характеризується дезорієнтованістю, емоційною нестабільністю, тривожністю, гострим переживанням відчуженості, низькою результативністю, неадекватністю затрачених зусиль, страхом перед невизнанням тощо» (2, с. 167-168). Цікавий підхід Ф. Василюка, який прагне поєднати в розумінні поняття «стрес», ідею «екстримальності» та ідею «неспецифічності», тобто «виявити мінімально необхідні умови, специфічні умови породження неспецифічного виявлення – стресу». Такими умовами він вважає внутрішню необхідність особистості «реалізувати установку на зараз та тепер задоволенням» усілякої потреби (3).

Студентське життя починається з першого курсу, тому успішне, ефективне подолання стресових станів, що пов'язані з адаптацією першокурсників до життя та навчання у ЗВО є основа подальшого розвитку студента як особистості та майбутнього фахівця з вищою освітою. Адже вміння адаптуватися за різних стресових обставин характеризує процес становлення і розвитку особистості, її професійного зростання. У випадку ж її дезадаптації порушується не лише особистісно-професійний розвиток першокурсників, а й знижується психофізіологічний стан організму.

Ускладнення процесу адаптації детермінує зміна звичних уявлень та інтересів, тобто їх звуження, глибинна професіоналізація. Разом з тим розширюється коло інтересів, пов'язаних з вибраною професією, підвищуються інтелектуальні, етичні та матеріальні потреби. Усі ці фактори активізують у студентів захисні реакції, пов'язані зі переживанням стресу, вимагаючи напрацювання власної копінг-стратегії подолання життєвих труднощів.

Найчастіше стресові стани у першокурсників виникають у сфері побуту, способу життя та внутрішнього спокою. До того ж, щоденні складності, неприємності, труднощі, життєві стресові ситуації досить гостро відображаються на фізіологічному рівні. Саме у студентів-першокурсників найчастіше спостерігається зниження працездатності, погіршення показників роботи, деформації особистості (переживання самотності, депресії), так звані соматичні адаптивні розлади (серцево-судинні захворювання, гіпертонія, захворювання шлунка, безсоння) та інше. З огляду на це, треба зазначити, що викладачам ЗВО та психологічній службі необхідно більше уваги приділяти студентам-

першокурсникам на початковому етапі навчання, розглядаючи здатність протистояти адаптаційному стресу як фактор, що впливає на професійне та особистісне зростання студентів.

Література

1. Абабков В., Перре М. Адаптация к стрессу: основы теории, диагностики, терапии. СПб.: Речь, 2004. 166 с.
2. Гейник О. В. Проблемы профилактики стрессовых ситуаций при подготовке учнів до вступу до вищого закладу освіти. Наука і освіта, 2000. № 2. С. 167-168.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживаний. Анализ преодоления критических ситуаций. Москва, 1994. 200 с.

Олександр Олександрович Токаренко – студент III курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Тетяна Петрівна Кононенко – старший викладач кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ЦІЛЬОВИЙ АЛГОРИТМ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Аналіз досвіду освітньої та виховної практики свідчить, що існує проблема дефіциту рухової активності, зниження імунітету та поширення захворювань серед студентської молоді. Зазначені явища зберігають стійку тенденцію, що обумовлюється протиріччям між декларативним та реальним ставленням до фізичної культури, відбивається на стані здоров'я, фізичному розвитку й підготовці студентів, їхніх ціннісних орієнтаціях, ставленні до власного фізичного та психічного благополуччя і, врешті-решт, на майбутній професійній діяльності.

Найбільш продуктивним підходом до розробки даної проблеми є дослідження внутрішніх резервів активності студента, як суб'єкта навчальної та професійної діяльності. Одним із основних джерел активності особистості є стимули, що надають процесу фізичного виховання дієвої спрямованості та суб'єктивно значущої позитивності. Тому формування фізичної культури майбутнього фахівця – це, перш за все, проблема стимулювання активності студентів закладів вищої освіти до свідомої, особистісно-значущої фізкультурної діяльності.

Широке коло наукових аспектів, що стосуються проблеми активності особистості та напрямів її формування досліджували: М. Й. Боришевський, Н. П. Галкіна, Ю. А. Міславський, Є. В. Антіпова, В. Є. Гурін, П. І. Ключник, А. Г. Комков, Л. С. Кулигіна, В. І. Лозова, С. Г. Собко та ін.

Отже, метою нашої роботи є теоретичне обґрунтування педагогічних умов стимулювання активності студентів до фізкультурної діяльності.

Сучасні уявлення про фізичну культуру особистості не обмежені поняттями здоров'я, розвитку фізичних якостей, функціональними можливостями організму та руховими навичками. Найважливішими складовими формування і розвитку фізичної культури людини є світогляд, система цінностей, потреби, мотиваційна сфера особистості, здатність реалізовувати в професійній діяльності цінності фізичної культури.

Аналіз праць М. О. Носко свідчить, що мотиваційно-ціннісні орієнтації й прагнення досягнути фізичної досконалості є внутрішніми, прихованими мотивами, які сприяють формуванню фізичної культури особистості. Основу ж змісту фізичної культури визначає практична сторона, специфічним ядром якої є відносини, що складаються в процесі фізкультурної діяльності (1, с. 12-15).

Розглядаючи завдання зі стимулювання у студентів активності до фізкультурної діяльності, нами були визначені оптимальні методи та засоби її поліпшення у навчально-виховному процесі. Вони передбачають: удосконалення змісту практичних занять і системи оцінювання, при якому студенти поступово накопичують знання, вміння, досвід, розвивають свої фізичні якості; покращення системи фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів у групах, на факультеті, гуртожитку, які приносять почуття задоволення, емоційного піднесення й взаємної відповідальності; уникнення негативних емоцій; сполучення принципів обов'язковості й добровільності, при яких адміністративний тиск поступається місцем внутрішнім вимогам; здійснення контролю й самоконтролю за фізичною підготовленістю кожного студента; забезпечення узгодженості зовнішніх і внутрішніх факторів, що сприяють формуванню потреби у фізичному самовдосконаленні.

На нашу думку, одним із головних завдань процесу стимулювання є активізація фізкультурного інтересу, оскільки без цього психологічного механізму не може здійснюватися розвиток мотиваційної та емоційної сфер людини у фізкультурній діяльності. Розв'язання даної проблеми поєднано з двома головними завданнями при підготовці студентів до професійної діяльності та організації самостійного життя: по-перше, сприяти найбільш повноцінному відображенню й розкриттю у свідомості студентів значення фізкультурної діяльності для майбутнього професійного та особистісного становлення; по-друге, на цій основі спонукати та підтримувати відповідне ставлення до всіх структурних компонентів фізкультурної діяльності, яке було б наповнене готовністю самостійно

здобувати інформацію, вільно оперувати набутими фізкультурними знаннями, реалізовувати уміння та навички у практичній діяльності.

Ми з'ясували фактори, що визначають потреби, інтереси й мотиви включення студентів у фізкультурну діяльність, це: стан матеріальної спортивної бази, спрямованість навчального процесу і зміст занять, рівень вимог навчальної програми, особистість викладача, власний стан здоров'я, частота проведення занять, їхня тривалість та емоційне забарвлення.

Таким чином, формування фізичної культури майбутнього фахівця – це, перш за все, послідовність чітко визначених дій для стимулювання активності студентів до свідомої, особистісно-значущої фізкультурної діяльності. Нами були визначені оптимальні методи та засоби її поліпшення у навчально-виховному процесі, які передбачають удосконалення змісту практичних занять і системи оцінювання, покращення системи фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів у групах, на факультеті, гуртожитку, сполучення принципів обов'язковості й добровільності; забезпечення узгодженості зовнішніх і внутрішніх факторів, що сприяють формуванню потреби у фізичному самовдосконаленні.

Література

1. Носко М. О. Теоретичні та методичні основи формування рухової функції у молоді під час занять фізичною культурою та спортом: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09. К., 2003. С. 12-15.

**ТРАНЗИТИВНА ЕКОНОМІКА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ
ТА ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

Андрій Олександрович Амелін – студент III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Світлана Анатоліївна Петровська** – старший
викладач кафедри соціально-економічних дисциплін,
кандидат економічних наук

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО
СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ**

Проблема якості медичних послуг останнім часом все більше загострюється через невідповідність української системи охорони здоров'я європейським стандартам. Коштів, які виділяються з Державного бюджету України на фінансування медицини, недостатньо для якісного медичного обслуговування населення.

Все більше експертів вказують на те, що різниця між можливостями медицини та здатністю оплатити її послуги збільшується. Ситуація, коли люди залишаються один на один з важкою хворобою за відсутності державного фінансування дорогого лікування, відсутності власних фінансових можливостей та виключно з надією на благодійність, викликає обурення за відсутність у державі налагоджених механізмів фінансування таких випадків (1).

Світовий досвід свідчить, що фінансування медичної галузі за рахунок коштів Державного бюджету не є ефективним. Тому зараз ще гостріше постає питання перед українською державою щодо змішаної системи фінансування охорони здоров'я, вагому частку у якій буде займати обов'язкове медичне страхування.

Право людини на охорону здоров'я та медичну допомогу, обов'язок держав розвивати систему медичної допомоги та забезпечувати її доступність для населення передбачені в найважливіших міжнародних правових актах. У них закріплені правові норми, що визначають як загальні цільові (програмні) правила на тривалу перспективу, так і більш конкретні міжнародні стандарти медичної допомоги щодо всього населення країни або окремих категорій осіб в залежності від різних видів медичної допомоги, її обсягу, характеру, організаційно-правових форм і умов її надання.

В статті 25 Загальної декларації прав людини передбачено, що кожен має право на медичний догляд (2).

Відповідно до статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права закріплено право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я. Для повної реалізації цього права держава повинні створювати умови, які б забезпечували всім медичну допомогу та медичний догляд (3).

Добровільне медичне страхування відіграє незначну роль у фінансуванні системи охорони здоров'я в Україні. Правове регулювання добровільного медичного страхування (приватного) забезпечується Законом України «Про страхування» від 4 жовтня 2001 р. Послуги щодо добровільного медичного страхування пропонують тільки приватні страхові компанії, які працюють на ринку страхових послуг.

Система обов'язкового страхування найближчим часом є не просто способом організації системи охорони здоров'я, а життєвою необхідністю відновлення медичної галузі. Обов'язкове медичне страхування повинно охоплювати практично все населення та задовольняти основні першочергові потреби (4).

Для вдосконалення медичного страхування в Україні пропонуються такі шляхи:

- 1) прийняття та реалізація закону про загальнообов'язкове державне медичне соціальне страхування – виведення офіційної заробітної плати працівників з «тіні»;

- 2) внесення змін до податкового законодавства з метою виведення страхових платежів на медичне страхування з доходу, що підлягає оподаткуванню;

- 3) переведення функціонування закладів охорони здоров'я на комерційні засади;

- 4) визначити види матеріального забезпечення;

- 5) визначити підстави та умови надання страхового забезпечення та інші положення реалізації прав у сфері соціального медичного страхування.

Отже, загальнообов'язкове медичне страхування є системою, яка здатна забезпечити кожному громадянину рівні можливості для отримання медичної допомоги на засадах соціальної рівності та доступності. Проте це дуже складний та багатоетапний процес. Перш за все, в Україні необхідно сформувати ґрунтовну законодавчу базу, яка включатиме всі аспекти та затвердить офіційно медичне страхування; розробити положення про національний та територіальні Фонди медичного страхування і здійснити їх формування, що допоможе захистити права пацієнта на отримання своєчасної та якісної медичної допомоги.

Література

1. Трунова Г. А. Правові аспекти запровадження соціального медичного страхування в Україні. ScienceRise: Juridical Science. 2019. №1(7). С. 34-39. URL: <https://www.google.com/>

url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwit2LmsiI7oAhVS4KYKHQruCqoQFjABegQIBBAB&url=http%3A%2F%2Fjournals.urau.ua%2Fsr_law%2Farticle%2Fdownload%2F162096%2F163471&usg=AOvVaw2RqqZEQpYaez1oJq50NdRB.

2. Загальна декларація прав людини : Декларація, Міжнародний документ від 10 груд. 1948 р. № 995_015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт, Міжнародний документ від 16 груд. 1966 р. № 995_042. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
4. Чорномаз О. Б. Проблеми і перспективи розвитку медичного страхування в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2015. № 824. С. 131-134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_824_21.

Лілія Русланівна Вашенко, Дмитро Олексійович Деулін – студенти
II курсу Сумської філії Харківського національного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник: Людмила Анатоліївна Парфентій – доцент
кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ В РОЗДРІБНІЙ ТОРГІВЛІ

Роздрібна торгівля є завершальною стадією процесу товарно-грошового обміну. Через роздрібну торгівлю здійснюється та опосередковується процес відтворення, чинить вплив на обсяги та структурну товарну позицію продовольчих товарів, забезпечує стабілізацію обміну, який виступає у формі договору купівлі-продажу з особистим споживанням. Специфічні ознаки роздрібною торгівлі зумовлюють особливості організації обліку та звітності в даній сфері.

На сьогодні поняття «роздрібна торгівля» законодавчо точно не визначено. Його трактування міститься лише в Листі №56-38, що визначає її як сферу підприємницької діяльності з продажу товарів або послуг на підставі усного або письмового договорів купівлі-продажу безпосередньо кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання (1). Враховуючи те, що за цим визначенням у продавця немає юридично обов'язкового права та можливості точно визначити мету, з якою покупець купує у нього товар (для особистого некомерційного користування чи, наприклад, для продажу на стихійних

ринках), дане визначення не повністю розкриває економічне та юридичне значення роздрібної торгівлі (2).

Торгівля як економічна категорія досліджувалася у працях багатьох вчених, починаючи з першої школи політекономії – меркантилістів. Торгівлю вивчали Т. Мен і А. Монкретьєн, У. Петі та А. Сміт, А. Ісаєв і М. Туган-Барановський, Д. Гілберт, а також багато інших дослідників.

Згідно з чинним законодавством у сфері патентування під роздрібною торгівлею розуміють торгівлю за готівкові грошові кошти (3). Однак за готівку товари чи послуги можуть бути придбані учасниками будь-якого виду комерційної діяльності, яка має на меті подальшу реалізацію та отримання прибутку. Тому зазначене визначення також не зовсім точне та неповною мірою розкриває сутність роздрібної торгівлі, адже згідно Інструкції №0013-97 від 28.12.1996 до складу роздрібного товарообігу також має входити вартість реалізованих за безготівковим розрахунком дрібним продажем продуктів харчування визначеними установами охорони здоров'я, соціального забезпечення та освіти (2).

Учасником господарської комерційної діяльності будь-якого виду виступає суб'єкт роздрібної торгівлі, який повинен прослідкувати за основною та невід'ємною складовою процесу продажу – товаром. З точки зору роздрібної торгівлі під товарами розуміють матеріальне вираження праці, тобто продукти, призначені для подальшого їх перепродажу кінцевим споживачам без додаткового використання праці або із застосуванням такої. Згідно П(С)БО 9 товари включаються до складу запасів підприємств роздрібної торгівлі (4).

Підприємства, установи та організації роздрібної торгівлі переважно знаходяться на більш простій системі оподаткування, що забезпечує зниження податкового навантаження та розвиток малого підприємництва. Зазначена система може використовуватися як юридичними, так і фізичними особами, що зобов'язані зареєструватися як платники єдиного податку за умови відповідності певним вимогам у встановленому законом порядку.

Так, суб'єкти господарювання в сфері торгівельної діяльності, що використовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, відносяться до декількох визначених груп платників єдиного податку:

1) перша група: фізичні особи – підприємці, які здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг населенню та загальний обсяг доходу не перевищує 300 тисяч гривень;

2) друга група: фізичні особи – підприємці, які здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у тому числі побутових, платникам єдиного податку та/або населенню, виробництво та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства якщо

протягом календарного року загальна кількість осіб, які знаходяться з ними у трудових відносинах не більше 10 осіб, а загальний обсяг доходу не перевищує 1,5 мільйони гривень;

3) третя група: фізичні особи – підприємці та юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, у яких кількість найманих працівників не обмежено, а загальний обсяг доходу не перевищує 5 мільйонів гривень (5).

Фізичні та юридичні особи – підприємці, що перейшли на спрощену систему оподаткування, сплачують єдиний податок і звільняються від таких податків: податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, податок на майно. Єдиний податок з доходів цих осіб надходить до місцевих бюджетів і встановлюється для платників податків першої та другої групи у відсотках до розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового року, наступного за звітним. Так, ставка податку за місяць для першої групи платників – у межах 10% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб (210,20 грн.) та 15% для фізичних осіб-підприємців; для другої групи платників – не більше 20 відсотків розміру мінімальної заробітної плати (944,60 грн.); для третьої групи платників – від 3 до 5% від доходу та для юридичних осіб 6% зі сплатою ПДВ, 10% без сплати ПДВ (5).

Звітність фізичних і юридичних осіб – платників єдиного податку складається з відповідного звітного документу, тобто декларації (для платників 1 і 2 груп вона складається за відповідний звітний рік, а 3 групи – за відповідний квартал), звітності з єдиного соціального внеску (річна та щомісячна у випадку, якщо є наймані працівники, що працюють на трудових договорах), форми 1-ДФ (за квартал, якщо здійснюються виплати фізичним особам). Якщо у підприємця працює найнята особа, що перебуває у трудових відносинах, роботодавець повинен сплачувати єдиний соціальний внесок (4).

Таким чином, роздрібний товарообіг є останнім, кінцевим етапом руху товарів, під час якого вони зі сфери обігу переходять до сфери особистого, індивідуального чи спільного споживання, та є одним із найважливіших показників, що демонструє ефективність соціально-економічних процесів у діяльності окремого торговельного підприємства та країни в цілому. Дані специфічні ознаки роздрібної торгівлі зумовлюють зазначені особливості організації обліку та звітності у цій сфері.

Література

1. Лист Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України Щодо тлумачення термінів «оптова торгівля» і «роздрібна торгівля» від 25.02.2002 р. № 56-38/87. URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/ME02050.html.

2. Закон України «Про затвердження Інструкції про облік роздрібного товарообороту і товарних запасів» № z0013-97 від 28.12.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0013-97>.
3. Податковий кодекс України: із змінами і доповненнями станом на 7 квітня 2020 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Стахов О. І. Організація обліку реалізації товарів на підприємствах роздрібної торгівлі. «Молодий вчений». 2018 р. № 4 (56). С. 153-160.
5. Групи платників єдиного податку в Україні. Дебет-Кредит: сервіси для бухгалтера. URL: <https://services.dtkr.ua/catalogues/indexes/14>.
6. Ільницька-Гикавчук Г. Я. Організація обліку та звітності в роздрібній торгівлі. Тези доповідей. Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих вчених. «Бухгалтерський облік», аналіз і аудит в системі інформаційного забезпечення підприємств». Львів. 2015 р. С. 44-46.

Дмитро Олександрович Виноградський – курсант I курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Світлана Миколаївна Виганійло – доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат економічних наук

ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ INTERNET ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сьогодні неможливо уявити повноцінний освітній процес без використання сервісів глобальної мережі Інтернет на всіх його етапах. Одним з актуальних питань залишається використання потенціалу новітніх інструментів мережі Інтернет.

Вплив мережі Інтернет на інформаційне суспільство, його великі можливості для використання у освітньому процесі зумовлюють необхідність поглибленого вивчення метапошукових серверів глобальної мережі Інтернет. Це дасть можливість отримати знання, необхідні для використання найпоширеніших сервісів мережі. Дане дослідження полягає у класифікації сервісів Інтернет, які можна застосовувати в освіті.

Здобувачі вищої освіти віддають перевагу сучасним медіа порівняно з традиційними засобами отримання інформації. Інтернет сьогодні є потужним каналом інформаційного впливу і формування системи цінностей та світогляду молоді. Тому пріоритетним завданням вищої освіти є формування медіаграмотності (1).

Для освітніх завдань студенти використовують Інтернет в таких напрямках: пошук потрібної інформації, літератури (пошукові системи), електронні підручники, он-лайн словники, дистанційне навчання, електронна пошта, дистанційні навчальні курси, дистанційні олімпіади, конкурси, віртуальні музеї, віртуальні бібліотеки, віртуальні лабораторії.

Для особистого спілкування використовуються:

- соціальні сервіси (Facebook, Twitter, Youtube, Instagram, Skype, блоги, форуми, чати);
- електронна пошта;
- розваги (он-лайн комп'ютерні ігри, завантаження кінофільмів, музики);
- покупка товарів (Інтернет-магазини, Інтернет-аукціони і т. д.).

Навчальний процес студентів передбачає вивчення мережі Інтернет на заняттях з дисципліни «Інформаційні технології». Існує необхідність розширити коло використання послуг Інтернет на інших дисциплінах через виконання практичних завдань і самостійної роботи.

Дослідивши основні сервіси Інтернет, які можна застосовувати здобувачами в освітньому процесі, їх можна класифікували за наступними напрямками:

1. Електронна пошта (E-mail) – технологія і служба з пересилки та отримання електронних повідомлень («електронні листи» або «повідомлення») між користувачами комп'ютерної мережі.

2. Система Usenet (мережеві новини, телеконференції) – комп'ютерна мережа, використовувана для спілкування та публікації файлів, що складається з новинних груп, в які користувачі можуть надсилати повідомлення.

3. Списки розсилки (Maillists) – Інтернет-послуга, що надає можливість об'єднати певну кількість людей в єдину закриту групу розсилання.

4. FTP – передача файлів – дає можливість абоненту обмінюватися двійковими та текстовими файлами з будь-яким комп'ютером мережі, що підтримує протокол FTP. Користувач може скопіювати файл з віддаленого комп'ютера на свій або скопіювати файл зі свого комп'ютера на віддалений.

5. Система гіпермедіа WWW – працює за принципом клієнт-сервери.

6. Сервіс IRC – технологія багатокористувацьких конференцій в текстовому режимі через мережу Інтернет.

7. Сервіс Internet-телефонія – це технологія, що дозволяє використовувати будь-яку IP-мережу як засіб організації та ведення телефонних розмов, передачі відеозображень і факсів у режимі реального часу.

8. Сервіс Telnet – мережевий протокол для реалізації текстового інтерфейсу в мережі.

9. Засоби для збереження закладок – засоби для збереження посилань на веб-сторінки, які регулярно відвідуються. Дозволяють користувачу додавати посилання з будь-якого комп'ютера, підключеного до мережі Інтернет, які будуть доступні йому у мережі Інтернет, і позначати кожну закладку одним або кількома тегами (мітками-категоріями).

10. Мережеві щоденники (блоги) – сервіс Інтернет, що дозволяє вести записи з довільної тематики.

11. Соціальні мережі – системи, які дозволяють користувачам самим визначати в якому напрямку вести пошук інформації та яким чином представляти знайдені результати.

12. Вікі (wiki) – соціальний сервіс, що дозволяє користувачеві редагувати текст сайту.

13. Карти знань – спосіб зображення процесу за допомогою схем.

14. Соціальні геосервіси – дозволяють знаходити, відзначати, коментувати, доповнювати фотографіями різні об'єкти на карті Землі.

15. Хмарні технології – модель забезпечення повсюдного та зручного доступу на вимогу через мережу до спільних обчислювальних ресурсів. Інформація постійно зберігається на серверах у мережі Інтернет і тимчасово кешується на клієнтській стороні.

16. Інтернет-магазини – місце в Інтернеті, де відбувається прямий продаж товарів споживачеві, враховуючи доставку (2).

Таким чином, мережа освітніх Інтернет-сервісів досить потужна та технічно доступна, що робить їх універсальним засобом для подальшого розвитку освітніх послуг і розширює напрямки їх використання. Також слід відмітити, що використання освітніх послуг мережі Інтернет відкриває можливості підвищення рівня зацікавленості та вмотивованості здобувачів вищої освіти.

Література

1. Балабанова Е. Е., Вакарев Е. С. Використання соціальних мереж у професійній діяльності викладача ВНЗ. Наукові записки. Серія: Педагогіка. 2013. №3. С. 135 – 136. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3612/1/BALABANOVA.pdf>.
2. Левченко О. М., Коваль І. В., Завадський І. О. Основи Інтернету : навч. посіб. К. : Вид. група BHV, 2009. 320 с.
3. Вікі освіта України. URL: <http://www.eduwiki.uran.net.ua/wiki/index.php/>

Карина Петрівна Дворядкіна – студентка III курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Світлана Анатоліївна Петровська** – старший
викладач кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Нині сфера медицини характеризується низькою ефективністю, що пов'язано з неналежним рівнем фінансування медичного обслуговування. Запровадження медичного страхування як важливого елементу системи страхової медицини є актуальним питанням сьогодення та одним з перспективних напрямів розв'язання проблем забезпечення фінансовими ресурсами охорони здоров'я. Тому варто розглянути зарубіжний досвід вирішення цієї проблеми задля його впровадження в Україні.

Однією з перших країн, де було запроваджено медичне страхування ще у 1881 році, є Німеччина. Медичне страхування Німеччини тривалий час вважалося одним із найкращих в ЄС. Його переваги: гарантований державою високий рівень медичного обслуговування громадян; максимальне охоплення обов'язковим медичним страхуванням населення; високі витрати на фінансування галузі охорони здоров'я; масштабна пропаганда профілактичних оглядів і лікування; значне державне фінансування наукових досліджень у сфері медицини.

Страхова діяльність у Німеччині піддається досить жорсткому державному регулюванню. Всі компанії, що діють на німецькому страховому ринку, підлягають контролю з боку Федерального органу з нагляду за ринком фінансових послуг.

Держави з великим національним прибутком (США, Англія, Швейцарія) відрізняються більш високими витратами на медичні послуги на душу населення порівняно з менш розвиненими країнами (Індія, Єгипет, Мексика).

У США функціонує система медичного страхування, що базується на взаємодії центрального страхового фонду з місцевими незалежними страховими компаніями. Кошти нараховуються в центральному фонді, а потім розподіляються страховикам за допомогою затвердженої на законодавчому рівні форми розрахунків (1).

У США медичне страхування безпосередньо пов'язане з трудовою діяльністю. На охорону здоров'я виділяють 11,5% валового прибутку. Найбільше користуються медичним страхуванням державні службовці, робітники промисловості та ті, що працюють повний робочий день,

члени профспілки. Звільнення з робочого місця автоматично приводить до закінчення дії медичної страховки.

Система організації та фінансування охорони здоров'я Японії складає великий інтерес у зв'язку з тим, що в порівняно короткий термін країна досягла найвищих показників здоров'я населення. На даний час у Японії склалася суспільна система охорони здоров'я, що включає суспільну гігієну, соціальне забезпечення, медичне страхування, медичне обслуговування деяких груп населення за рахунок засобів держави.

Медичні послуги в Японії надаються за двома системами. Національна система страхування працює за територіальним принципом і гарантує надання медичної допомоги власникам дрібних підприємств та членам їхніх родин. Розмір страхового внеску невеликий і залежить від прибутку та складу родини. Держава фінансує половину страхової суми. Страхування здійснюють місцеві органи влади (1).

На підставі розглянутого медичне страхування можна віднести до найбільш ефективних напрямів удосконалення охорони здоров'я в Україні.

Огляд зарубіжного досвіду впровадження медичного страхування дозволив виокремити такі стрижневі напрями їх трансформації:

- стимулювання надходження приватного капіталу в галузь охорони здоров'я;
- удосконалення управління фондами соціального страхування;
- запровадження систем співфінансування оплати медичних послуг і обов'язкового страхування;
- визначення переліку основних і додаткових медичних послуг та їх класифікація;
- децентралізація управління медичними закладами.

В Україні процес практичного введення медичного страхування розпочався 1 січня 2018 року на основі затвердження медичної реформи в останні дні 2017 року.

Визначним моментом у реформуванні та розвитку охорони здоров'я має стати запровадження тієї чи іншої форми загальнодержавного (обов'язкового) медичного страхування (2).

Отже, як свідчить зарубіжний досвід, у багатьох країнах світу державне управління охороною здоров'я здійснюється на засадах медичного страхування. Можна відзначити, що цей принцип розглядається як один із найбільш ефективних шляхів реформування галузі охорони здоров'я, особливо в умовах економічної кризи, коли фінансування цієї галузі з бюджету для держави є непосильним.

Література

1. Сіташ Т. Медичне страхування та фінансове забезпечення охорони здоров'я: вітчизняний та зарубіжний досвід. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2014. № 10. С. 149-162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014.10.16.

2. Сокирко О. С., Кобзар І. А., Ханалієва І. С. Розвиток медичного страхування: зарубіжний досвід та можливості його використання в Україні. Економіка і суспільство. 2018. № 19. С. 1139-1145. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/3449>.

Лілія Сергіївна Дмитрієва – студентка I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Олена Анатоліївна Лук'янихіна** – завідувач
кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: РЕАЛІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Увага до соціального підприємництва (СП) в Україні спостерігається з часів набуття країною незалежності. Руйнування економічних відносин, що базувалися виключно на державній власності на ресурси і результати праці, жорсткому регулюванні усіх процесів, вивільнило низку проблем, які потребують пошуку нових механізмів забезпечення соціального захисту населення в умовах ринкової економіки.

Соціальне підприємництво як таке не отримало правової визначеності в одному законі, а регулюється різними законами, які у тій чи іншій мірі стосуються цього явища. У ст. 42 ГК України визначено поняття «підприємництво» як «самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» (1). Між тим, існує певна невизначеність власне поняття «соціальне підприємництво», дослідженню теоретичних засад та функцій якого присвячено наукові праці іноземних та українських науковців: Г. Діса, Н. Добрової, О. Загакайло, Р. Краплич, В. Назарука, К. Смаглій, Н. Супрун, А. Свинчук, К. Форрестера та ін.

Виникнення поняття соціального підприємництва у практичному сенсі пов'язують із Моххамедом Юнусом, Лауреатом Нобелівської премії з економіки, котрий сам займався мікрокредитуванням небагатих співгромадян, вклавши у сутність досліджуваного явища будь-яку інноваційну ініціативу, яка має на меті допомогти людям (2).

Конкретизуючи визначення, Г. Діс, директор Центру розвитку соціального підприємництва Університету Дюка (США), під соціальним підприємництвом розуміє створення та підтримку соціальної цінності (блага); пошук та використання нових можливостей для реалізації

поставленої мети; безперервний процес інновацій, адаптації, навчання; рішучість дій, що не обмежується наявними ресурсами; високу відповідальність перед клієнтами та суспільством (3).

О. А. Московська визначає соціальне підприємництво як новий спосіб соціально-економічної діяльності, в якому з'єднується соціальне призначення організації з підприємницьким новаторством і досягненням стійкої самоокупності (4).

А. Свинчук і група авторів (5) дає визначення соціального підприємництва як систематичної, у т.ч. інноваційної, господарської діяльності, яка передбачає вирішення соціальних проблем. При цьому, вони відокремлюють його від чисто бізнесу, оскільки характерною рисою діяльності є саме інноваційність.

Бачення сутності соціального підприємництва у США і у Європі відрізняються за такими ознаками: 1) пріоритет діяльності соціальних підприємств; 2) структура джерел фінансування; 3) рівні державної підтримки цієї групи підприємств, обумовлені особливостями соціально-економічного і культурного розвитку, традиціями ведення бізнесу, самоорганізації населення у вирішенні суспільних проблем у США та Європі (5).

Зважаючи на вищезазначені критерії, в Європі соціальне підприємництво сприймається як бізнес із соціальною місією, в якому перевага надається саме соціальному ефекту від підприємницької діяльності. У США соціальне підприємництво пов'язують з філантропією і діяльністю неприбуткових організацій, результатом якої здебільшого є надання соціальних послуг різним цільовим групам населення.

В Україні є популярною саме Британська модель, тобто європейське бачення.

Надходження грошей з закордону в рамках фінансової допомоги, грантів, підтримки з боку різноманітних фондів відкрили нові можливості для розвитку підприємництва і реалізації в Україні проєктів соціального спрямування недержавними організаціями.

Пильна увага до СП в Україні зросла останні п'ять років у зв'язку із загостренням і накопиченням соціальних проблем, спричинених військовими діями на сході України. До традиційних категорій населення, які зазвичай у полі уваги соціальних підприємців (особи, які вийшли з місць позбавлення волі, нарко- і алкозалежні, громадяни з обмеженими можливостями, безробітні тощо) додалися нові, які потребують соціального захисту, психологічної і матеріальної допомоги у адаптації до нових умов життєдіяльності – ветерани АТО, переселенці, люди з інвалідністю та ін.

Соціальне підприємництво сприяє частковому вирішенню проблем вразливих груп соціуму і виконує роль «соціального ліфта», зокрема, допомагає долати соціальну ізоляваність, працевлаштовуючи людей з обмеженими фізичними та психічними можливостями,

безробітних, представників груп ризику, знаходить шляхи для реформування державних соціальних послуг.

Основні тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні: більшість з них виникає у великих містах; територія поширення їх діяльності здебільшого охоплює локальний рівень або усю територію України; ФОП – найпоширеніша організаційна форма; на соціальних підприємствах, які мають на меті працевлаштування представників вразливих груп населення (зокрема, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та учасників збройного конфлікту), зазвичай 50 і більше осіб основними напрямками роботи є працевлаштування та підтримання діяльності організації. Значно менше тих соціальних підприємств, що мають на меті генерування прибутку для окремих груп населення та надання певних видів послуг (5).

В Україні працює низка міжнародних проєктів, які надають різну підтримку військовим – від грантів на бізнес до освітніх курсів та сертифікатів на навчання. Для громад і місцевої влади це позитивний результат, що проявляється у зниженні навантаження на місцеві бюджети у вирішенні суспільних проблем.

Розвиток соціального підприємництва вимагає зусиль і часу. Труднощі, з якими стикаються соціальні підприємці (5): нестача коштів, неможливість отримати пільгові кредити, низький рівень соціальної свідомості, нерозуміння з боку суспільства.

Незважаючи на це, досить сприятливий клімат для розвитку соціального підприємництва, успішні практики його реалізації довели свою актуальність і спроможність активізувати розвиток громад, знижуючи соціальну напругу на території через надання роботи, ресурсів і сенсу існування соціально вразливим групам населення, забезпечуючи їх роботою і формуючи впевненість у власних силах і у майбутньому.

Література

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18(2.05.2003). Ст. 144.
2. Юнус М. Создавая мир без бедности. Социальный бизнес и будущее капитализма: монография. Москва: Альпина Бизнес Букс. 2010.
3. Dees J. G. The meaning of social entrepreneurship. Center for the Advancement of Social Entrepreneurship, 2001. (Duke University's Fuqua School of Business)
4. Социальное предпринимательство в России и в мире: практика и исследования [Текст] / отв. ред. А. А. Московская ; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. 284 с.
5. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / [Свинчук А. А., Корнецький А. О., Гончарова М. А., Назарук В. Я., Гусак Н. Є., Туманова А. А.]. К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.

Анна Олександрівна Ємельяненко – студентка II курсу Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Наталія Марківна Нілова – доцент кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

ФРІЛАНСЕРИ НА РИНКУ ЮРИДИЧНИХ ПОСЛУГ: ЗА І ПРОТИ

Кризові процеси в економіці країн, глобалізація та інформатизація охопили усі сфери життя суспільства. Особливо відчутні зміни під впливом означених факторів відбуваються на ринку праці. Зокрема, збільшується частка дистанційних форм зайнятості, реалізація яких здійснюється через цифрові засоби комунікації. У сучасному світі фріланс або віддалена робота – популярний метод діяльності, а в Україні – це новітня тенденція зв'язку роботодавця та спеціаліста, яка за багатьма показниками випереджає класичну. Ринок фрілансу в Україні розвивається швидкими темпами, залучаючи більше нових учасників як з боку виконавців, що пропонують свої послуги, так і з боку приватних осіб і організацій, готових до співпраці на віддаленій основі.

Актуальним стає аналіз переваг та недоліків такої розповсюдженої діяльності, а також вирішення проблеми фрілансу на ринку юридичних послуг на законодавчому рівні.

Ринок юридичних послуг також перекочує з офісних приміщень в Інтернет, на телефонні лінії. Доцільність ведення бізнесу за допомогою Інтернету пояснюється тим, що у деяких галузях права юристу для роботи потрібні лише надані клієнтом документи, детальний опис прецеденту в листі. Зазвичай особиста присутність клієнта в офісі не потрібна. Особливо це стосується такої спеціалізації права як попередження шахрайства, юридичне забезпечення безпеки угод, де в основі замовлення лежить експертиза договорів. У такому разі документи клієнта можна приймати як на паперових носіях, так і електронною поштою, факсом тощо. Найбільш затребуваною серед клієнтів є сфера права. Вона є досить широкою і зумовлена актуальністю тієї чи іншої теми, наприклад: право пенсійного і соціального забезпечення; кредитні правовідносини; сімейне право (розлучення, аліменти, майнові відносини подружжя, права батьків та дітей тощо); право власності (зокрема, оформлення і реєстрація прав на нерухомість); земельні суперечки; створення бізнесу (реєстрація, ліцензування, оподаткування); перевірки і відносини з контрольними органами, ДТП, трудове право.

Як і в будь-якій діяльності, у фрілансі присутні свої «за» і «проти», які і характеризують роботу такого виду. Серед переваг

потрібно враховувати швидкість зростання особистого портфоліо фрілансера, що позитивно впливає на його кар'єрне зростання, а також можливість привласнення усіх зароблених грошей. Наступним позитивним моментом у професійній діяльності фрілансерів на ринку юридичних послуг є наявність основного робочого місця, що дає змогу поєднувати декілька видів праці. Найбільш привабливою є особлива свобода фрілансера, яка впливає на подальші аспекти професії, серед яких особисте планування свого робочого часу, відпочинку, форми та організації своєї роботи тощо.

Щодо недоліків, то до них зокрема відносять відсутність постійної зайнятості, а з цього випливає й відсутність постійного доходу та постійної заробітної платні, відсутність необхідних гарантій отримання винагороди, оскільки при цьому відсутніми є будь-які юридичні та правові гарантії та договори. Існують проблеми і у сфері соціального захисту такої категорії працівників. Тому необхідно підвищити соціальну активність фрілансерів, надавши їм можливість стати повноцінними учасниками суспільного життя (1, 2).

Таким чином, фріланс є сучасною та прогресивною формою зайнятості, що має велику кількість переваг, тому сьогодні відбувається активний розвиток такої форми організації праці. Фріланс має місце і на ринку юридичних послуг, що може бути ефективним для активної молоді за умов всебічного розуміння загальних ризиків та розвитку необхідних особистих якостей, що забезпечують успіх у цій сфері.

Література

1. Азьмук Н. А. Сущность, особенности и функции цифрового рынка труда / Н. А. Азьмук // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія «Економіка» – К.: Київський університет, 2015. – №5(170). – С. 38-43.
2. Кузьмін О. Є. Фріланс та загальна характеристика фрілансера / О. Є. Кузьмін, Н. Ю. Солярчук // Науковий вісник НЛТУ України. НУ «Львівська політехніка, 2012. – Вип. 22.7. – С. 375-380.

Аліна Бабкенівна Коваль – студентка I курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Світлана Миколаївна Виганяйло** – доцент
кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ У ВІДКРИТОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Створення розвиненого і захищеного інформаційного середовища є неодмінною умовою розвитку як суспільства, так і держави. Обсяг

наукової інформації кожен рік зростає, але в інформаційному просторі освітньої сфери склалася така ситуація, коли майже 95% цієї інформації залишається невикористаною. Це пояснюється тим, що існують певні бар'єри, такі як мовні, географічні, політичні, історичні, вікові, професійні тощо, які обмежують швидкість переробки інформації здобувачем. Можна стверджувати, що перед наукою ставиться завдання вивчення та використання інформаційних процесів у різних сферах життя, особливо, освіти, бо подальший прогрес обігу інформації буде просто неможливий. Сучасний етап розвитку системи освіти європейських країн характеризується дуже великою кількістю інформації та вмінням нею управляти (отримувати, обробляти, аналізувати та користуватися).

Останнім часом в світі відбуваються якісні зміни у процесах управління на всіх рівнях, обумовлені інтенсивним впровадженням сучасних інформаційних технологій. Паралельно посилюється небезпека небажаного втручання в роботу інформаційних систем, при чому вагомість можливих наслідків такого втручання для суспільства зростає настільки, що найбільш розвинені держави, їх фінансові та промислові структури стали деякою мірою «заручниками» своїх інформаційних систем. Саме тому останнім часом в цих країнах все більше і більше уваги приділяється проблемам захисту інформації та пошуку шляхів її вирішення. Глибока структурна та технологічна реформа у галузі зв'язку та інформатизації, що проходить зараз в Україні, направлена на впровадження ряду важливих для держави автоматизованих інформаційних систем, мереж зв'язку і передачі даних, систем прийняття рішень.

За останні роки було проведено немало досліджень щодо самого розуміння поняття «інформаційна безпека». Основна група вчених пов'язує інформаційну безпеку із захистом інформації. При цьому поняття трактується по-різному. Наприклад, В. Ю. Стасьов і В. А. Тиньков визначають інформаційну безпеку як захист інформації та інфраструктури, що її підтримує, з допомогою сукупності програмних засобів і методів, а також організаційних заходів, з метою недопущення спричинення шкоди власникам цієї інформації або інфраструктурі, що її підтримує. Але вчений М. В. Арсентьев, вважає трішки інакше. Він говорить, що інформаційна безпека – це зняття інформаційної непевності стосовно об'єктивно й суб'єктивно існуючих реальних та потенційних загроз за рахунок контролю над світовим інформаційним простором і наявності можливостей, умов і засобів протидії цим загрозам, що в сукупності визначає рівень інформаційної безпеки кожного суб'єкта.

Найбільшого занепокоєння викликає розвиток мережі Internet, яку використовують різні злочинні угруповання для здійснення хакерських атак та проникнення в освітні бази даних. Принципова особливість

сучасної ситуації полягає в тому, що найважливішим завданням сьогодні стає захист інформації в комп'ютерних мережах, що застосовуються у вищих навчальних закладах.

Зміст категорії «інформаційна безпека» знаходить розвиток у комплексі нормативно-правових документів щодо використання засобів комп'ютерної техніки для обробки та зберігання інформації обмеженого доступу, державних стандартів із документування, супроводу, використання, сертифікаційних випробувань комп'ютерних програмних засобів захисту інформації, банку засобів діагностики, локалізації та профілактики комп'ютерних вірусів, нових технологій захисту інформації з використанням спектральних методів, високонадійних криптографічних методів захисту інформації тощо.

Незважаючи на наявність правової бази, боротьба з правопорушеннями, що вчиняються з використанням комп'ютерних технологій, зокрема з комп'ютерною злочинністю і особливо з організованими її проявами, в нашій країні ще не набула адекватного рівня щодо потреб часу.

Для підвищення ефективності захисту інформації необхідно розробити певний системний підхід до цієї проблеми, який полягає у проведенні ряду заходів за такими основними напрямками:

- визначення порядку проведення робіт і надання послуг у галузі безпеки інформації;
- розробка нормативних документів, що визначають етапи життєвого циклу захищених інформаційних систем, критерії оцінки рівня захищеності інформації, ефективності систем захисту інформації;
- підготовка і перепідготовка національних кадрів для роботи в сфері інформаційного захисту;
- створення вітчизняної інфраструктури розробки, виробництва, впровадження та експлуатації засобів захисту інформації.

В мережі Інтернет є багато сервісів, якими можна користуватися як в повсякденному житті, так і окремо в освіті. Наприклад, електронна пошта – є ряд програм (наприклад, Mailvelope), функціями яких є захист інформації від несанкціонованого доступу шляхом шифрування повідомлень секретним ключем, додавання до повідомлень цифрового підпису.

Отже, з розвитком ресурсів інформації у науковій та освітній сфері нагальними залишаються питання захисту інформації у відкритому інформаційному освітньому просторі.

Анастасія Віталіївна Крючкова – студентка I курсу Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету
Науковий керівник: **Ольга Андріївна Швагер** – асистент кафедри міжнародного, європейського права та цивільно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСПОРТУ МОЛОКА ТА МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНОЮ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На сьогодні Європейський Союз (далі – ЄС) – найбільший високорозвинений митний союз у світовій історії. Сучасна тенденція до спрощення і гармонізації митних процедур, що неминуче супроводжують митну взаємодію держав у сфері торгівлі, все активніше впливає на національну митну політику, веде до спрощення процедур митного оформлення, змінює підхід до розробки міжнародних митних стандартів, а також посилює зближення національних митних систем (1).

Питання регулювання експорту та імпорту в ЄС, зокрема стосовно обмежувальних механізмів, набуло для України актуальності у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію. Так, з 1 січня 2016р. умови торгівлі між Україною та ЄС регламентується положеннями розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. У період з 1 січня 2016 р. до 31 грудня 2017 р. Угода діяла в режимі тимчасового застосування, а з 1 вересня 2017 р. вона набула чинності повністю.

Відповідність попиту та пропозиції на всі молочні продукти та інгредієнти є величезною проблемою для молочного сектору. Щоб розібратися зі складним ланцюгом поставок молочних продуктів, європейська промисловість покладається на досвід, який пропонує її торговельне співтовариство. Будь то на значному внутрішньому ринку чи на світовому ринку, молочні торговці завжди брали на перший план забезпечення того, щоб молочна продукція знаходила покупців ефективно. Торговці надають різноманітні послуги на ринку, включаючи знання ринку, технічну експертизу, індивідуальну продукцію, митницю та логістику, фінансові послуги та управління ризиками.

Ратифікація Угоди про асоціацію України та ЄС сприятиме стабілізації позицій АПК на європейських ринках. Однак загострилась проблема гарантування безпечності та якості агрохарчової продукції, підвищення її конкурентоспроможності в «єдиному нормативному просторі» Євросоюзу.

Її вирішення вбачається на основі:

- а) запровадження державного ринкового нагляду;
- б) правового захисту географічного маркування української продукції згідно з європейською моделлю (2).

Важливе значення в експортуванні молока та молочних продуктів має чітке дотримання вимог ЄС щодо молочної продукції, її маркування та пакування. Адже від цього залежить реалізація поставлених цілей підприємством стосовно експорту своєї продукції до країн ЄС.

Протягом останніх років Україна особливо активно веде пошук нових напрямків експорту молочної продукції. Виявилось, що це дуже непроста справа, яка потребує багато зусиль та знань європейського законодавства. В деяких випадках можливість постачати ту чи іншу продукцію є предметом міждержавних угод і відповідної сертифікації всього ланцюгу постачання. Наприклад, імпорту молочної продукції з України до країн ЄС наразі є відкритим і безмитним у межах квот. Але постачальники повинні мати спеціальні дозволи Європейської Комісії. Розуміючи це, Рада з питань експорту продовольства (Ukrainian Food Export Board) виступила з ініціативою створення довідника експортера молочної продукції, який би допоміг прискорити роботу з відкриття нових напрямків експорту. Спеціалісти Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO) допомогли у вивченні перспективних регіонів і країн та надали багато цікавої і корисної інформації. Ця інформація у деякій мірі є унікальною, оскільки була підготовлена за допомогою безпосередніх контактів з представниками цільових ринків і саме для українських експортерів, враховуючи всі наші реалії (3).

Знання законодавства та вимог ЄС до експорту молока та молочної продукції дасть можливість підприємству оцінити свої сили, фінансові, матеріальні та інші можливості, та зрозуміти економічну доцільність даного експорту. Це дасть можливість не втрачати час в разі розуміння, що підприємство не зможе дотримуватись вимог європейського законодавства. Потрібно провести підготовчу роботу: забезпечити відповідність вимогам ЄС щодо безпечності, провести сертифікацію на відповідність міжнародним стандартам (за необхідності), вивчити ринок збуту, знайти партнерів в ЄС тощо.

Література:

1. Бурка А., Гонтар В., Кишук О., Костомаха В., Панкратов А., Поліщук Р., Шаповал Б., Ярмак А. Практичний довідник експортера молочної продукції URL: <https://regionet.org.ua/files/Dairy20directory20for20exporter1.pdf>
2. Мельник О. Проблеми квотування експортних операцій в умовах євроасоціації України / Ольга Мельник, Марта Адамів // Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики та перспективи : матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Національний університет «Львівська політехніка» [та інші]. – Львів : Сорока, 2015. – С. 97-101.
3. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: рекомендації на основі досвіду країн Східної Європи: наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця; чл.-кор. НАН України А. І. Даниленко, чл.-кор. НААН України, д-ра екон. наук Т. О. Осташко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». – К., 2015. –104 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/284.pdf>

Юлія Вікторівна Ланчак – студентка IV курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Олена Анатоліївна Лук'янихіна** – завідувач
кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент

АГРЕСИВНИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ОДНА ЗІ СТРАТЕГІЙ ВЕДЕННЯ БІЗНЕСУ

Вживання в умовах жорсткої конкуренції є характерною особливістю ведення бізнесу з середини ХХ-го століття і дотепер. Гуру менеджменту і маркетингу Джек Траут є засновником філософії позиціонування та прихильником агресивного маркетингу (маркетингових війн), що в умовах жорсткої конкурентної боротьби за покупця і ринки збуту призводить до їх утримання та збільшення у короткий термін.

Загалом існує широкий спектр поглядів на поняття «агресивний маркетинг» та його тлумачення. У теорії маркетингу агресивним прийнято називати таку торговельно-збутову політику, за якої підприємство здійснює активний «наступ» на покупців, ринок і окремі його структури, та навіть на своїх співробітників (1). Зокрема, С. Кучинський, викладач і тренер з «атакуючого маркетингу», визначає поняття агресивного маркетингу як систему керування бізнесом, що спрямована на досягнення лідерства на ринку, і називає його таким, що атакує, наступає. Агресивний маркетинг є широко використовуваним на усіх етапах життєвого циклу товару – як з метою виведення продукції на ринок, так і з метою завоювання більшої частки ринку, особливо невеликими фірмами.

Агресивна маркетингова політика зазвичай використовується паралельно зворотньому маркетингу (Reverse marketing), принципом якого є очікування ініціативи від покупця щодо пошуку продукції компанії, а не її нав'язування з боку фірми. До того ж компанії зазвичай поєднують різні маркетингові стратегії.

Дія агресивного маркетингу фокусується як на задоволенні потреб споживача, тобто назовні, так і на всіх співробітниках організації та системі бізнесу, тобто всередині, і передбачає такі етапи:

1. Розробка стратегії бізнесу підрозділами компанії, маркетологами та керівництвом.

2. Використання методів мотивації співробітників задля досягнення ефективної діяльності, економічної вигоди та створення продукції високої споживчої цінності.

3. Використання жорсткої системи мотивації, планування, внутрішньоорганізаційних зв'язків, завдяки чому впроваджується і використовується агресивне ставлення до бізнесу.

4. Свідоме використання інструментів маркетингу, менеджменту та фінансів для досягнення цілей, що передбачають закупівлі, виробництво та післяпродажний сервіс.

Отже, агресивний маркетинг – це комплексна система маркетингових дій, у яку закладена можливість швидкого реагування на поведінку споживачів і ринку в цілому і яка характеризується наступальною позицією. Проте бувають випадки, коли така модель маркетингу має негативні наслідки, оскільки потенційні споживачі відчують невдоволення (2, с. 256).

Класичним прикладом агресивного маркетингу є діяльність світового бренду Соса-Кола, безалкогольний прохолоджувальний напій якого до 1902 утримував першість на американському ринку напоїв. «Pepsi-Cola», яка у той час теж просувала продукт у тому ж сегменті, почала втілювати у життя власну стратегію (заходи-відповіді на діяльність конкурентів), загальні етапи якої подано на рисунку 1:

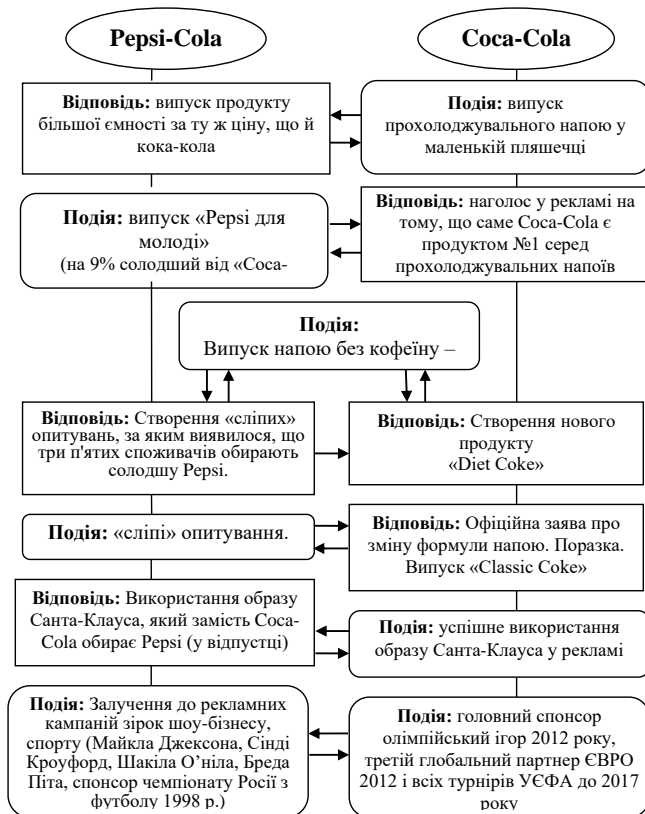

Рис.1 – Заходи агресивної маркетингової стратегії «Pepsi-Cola» і «Coca-Cola» (узагальнено за 3,4)

Крім того, компанія PepsiCo спонсорує партію демократів (Демократична партія США), а Coca-Cola – Республіканську партію США, що говорить про їх активну маркетингову позицію та наявність довгострокового протистояння.

Зважаючи на розвиток інформаційних технологій, одним з каналів впливу на покупця стали продажі через мережу Інтернет (6), використання різних сайтів для пошуку покупця, аналіз активності споживача у соціальних мережах, відвідування ним сайтів і пошукові запити. Використання маркетологами інструментарію фахівців з штучного інтелекту сприяє зниженню витрат на формування комунікаційних стратегій з потенційним покупцем.

Таким чином, можна підсумувати, що агресивний маркетинг – це перш за все напориста маркетингова активність, що використовує сучасні інформаційні технології та характеризується наполегливістю і настирливістю впливу на потенційного споживача; широкомасштабністю маркетингових заходів; вузьконаправленою персоніфікованою комунікацією; рекламою, що ґрунтується на порівняннях і загрозах; застрашливими інформаційними посиланнями та формулюваннями.

Література

1. Міщук О. Агресивний маркетинг. Матеріали Міжнародної науково-технічної конференції. Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій. 2015. 256 с.
2. Фарат М. С. Практика маркетингових війн: приклад торгових марок Coca-Cola та Pepsi. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». С. 252-253.
3. Пепси / Pepsi – назва з сайту. URL: <https://company.unipack.ru/15331/>
4. Coca Cola и Pepsi Cola – война брендов. URL: <https://www.next-brands.com/coca-cola-i-pepsi-cola-vojna-brendov/>
5. Yuriy Robul, Oleksandr Deineha, Maryna Prokopenko, Nataliia Novikova, Olena Lukianychina, Nataliia Baistriuchenko Cyber sales as the latest tool for optimizing an enterprise strategy. International Journal of Scientific & Technology Research. Volume 9 – Issue 2, February 2020 Edition. pp. 5264-5268. URL:<http://www.ijstr.org/final-print/feb2020/Cyber-Sales-As-The-Latest-Tool-For-Optimizing-An-Enterprise-Strategy.pdf>.

Марія Миколаївна Проценко – студентка IV курсу Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: **Людмила Анатоліївна Парфентій** – доцент
кафедри соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук

ЗНАЧЕННЯ ТА ОСНОВНІ АСПЕКТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ПЕРЕВІРКИ

Роль аудиту в економіці важко переоцінити, оскільки без нього практично неможливо приймати правильні рішення, які дозволять в майбутньому ефективно вести бізнес. Вчасно проведена аудиторська перевірка дозволяє об'єктивно оцінити діяльність підприємства та розробити необхідний план дій для його успішного подальшого розвитку.

Крім того, виконання основних функцій аудиту допоможе не тільки поліпшити фінансовий стан будь-якого підприємства, але й уникнути різних ризиків спотворення бухгалтерської документації.

Вагомий внесок у розвиток аудиту зробили такі вітчизняні вчені як М. Белуха, Н. Дорош, А. Кузьмінський, Л. Кулаковська, А. Петрик, Л. Чернелевська, а також іноземні науковці А. Аренс, Дж. Лоббек, Дж. Робертсон та інші.

Згідно чинного законодавства аудитор повинен документально оформити інформацію, яка є важливою з огляду на формування аудиторських доказів для підтримання аудиторської думки та підтвердження, що аудиторська перевірка виконувалась відповідно до Міжнародних стандартів аудиту (МСА).

Відповідно до МСА 230 «Документація» поняття «документація» означає матеріали (робочі документи), підготовлені аудитором (і для аудитора) або одержані ним у зв'язку з проведенням аудиторської перевірки та які зберігаються у нього (1). Досить часто цей термін вживають як «робоча документація» або «робочі документи». Вони можуть бути у формі даних на папері, електронних або інших носіях. Слід зауважити, що аудитор може використовувати тільки копії бухгалтерської та іншої документації клієнта, не вилучаючи оригіналів (2).

Аудитор повинен відображати у робочих документах інформацію щодо планування аудиторської роботи, характеру, часу та обсягу виконаних аудиторських процедур, їх результатів, а також висновків отриманих аудиторських доказів (3).

До складу робочої документації входять, зокрема, програми (розширені плани) аудиту, результати аналітичних процедур, меморандуми з окремих питань, резюме важливих питань, листи-

підтвердження та листи-пояснення управлінського персоналу, листи-пропозиції, контрольні переліки та листування (включаючи електронне) стосовно важливих питань. Підсумкова робоча документація складається з розширеного звіту аудитора, листа інформування найвищого управлінського персоналу (у окремих випадках), звіту незалежного аудитора відповідно до вимог МСА (аудиторського звіту), рекомендацій клієнту. Аудиторська документація з конкретного завдання аудиту збирається в аудиторський файл.

Призначення робочої документації полягає у наступному:

- а) підтвердження за допомогою документів проведеного контролю;
- б) розробка плану перевірки;
- в) організація оперативного управління в процесі перевірки;
- г) збирання доказів стосовно: контролю якості аудиторської перевірки, підкріплення робочими документами висновків перевірки, вирішення спірних питань і конфліктів.

Необхідність створення та використання робочих документів полягає у захисті аудитора від обвинувачень у необґрунтованості його професійного судження (думки) або невідповідності виконаних аудиторських процедур стандартам. Аудитор фіксує отримані у процесі аудиту свідчення, які мають доказову силу для підтвердження обраного аудитором висновку.

Виходячи з цього, основною метою підготовки робочих документів є підтвердження того, що аудит був проведений відповідно до прийнятих принципів аудиту. Якщо виникає потреба, аудитор повинен продемонструвати контролюючим органам і в суді, що аудит був добре спланований та відповідним чином контролювався, зібрані свідчення є достовірними, достатніми та своєчасними, а аудиторський звіт відповідає результатам перевірки (4).

Аудиторська документація, що відповідає вимогам МСА, надає:

- докази наявності в аудитора основи для висновку про досягнення загальних цілей аудиту;
- докази того, що аудит планувався та виконувався відповідно до МСА і застосовуваних законодавчих і нормативних вимог.

Таким чином, основним призначенням робочих документів є допомога в організації роботи аудиторської групи, підтвердження факту здійснення перевірки та отримання можливості оцінки якості виконаних робіт. Документування процесу аудиту в свою чергу, крім скорочення часу на розробку та оформлення робочих документів, сприяє підвищенню ефективності аудиту, прискоренню процесу перевірки, оцінки та обробки як робочих, так і підсумкових документів аудиту.

Література

1. МСА 230 «Аудиторська документація». URL: <http://www.apu.com.ua/msa>.

2. Виноградова М. О., Жидієва Л. І. Аудит: навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 656 с.
3. Немченко В. В., Редько О. Ю. Аудит. Основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту: підручник. К.: Вид-во «Центр навч. літ-ри», 2017. 540 с.
4. Гордієнко Н. І., Харламова О. В., Карпенко М. Ю. Аудит, методика і організація: Навчальний посібник. У 2 частинах. Частина 1. Харків : ХНАМГ, 2007. 163 с.

Вадим Володимирович Ссрбін – студент IV курсу Навчально-наукового інституту економіки, менеджменту і міжнародного бізнесу
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

Науковий керівник: **Оксана Сергіївна Маковоз** – професор кафедри
менеджменту та оподаткування Національного технічного
університету «Харківський політехнічний інститут»,
доктор економічних наук, доцент

МЕХАНІЗМ ПРОВЕДЕННЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ В УКРАЇНІ

Сучасні економічні процеси, що відбуваються в Україні та світі, вимагають значної уваги до фінансової безпеки держави та протидії фінансовій злочинності. Основними суб'єктами фінансової системи залишаються банківські установи. Зважаючи, що розвиток національної економіки, забезпечення її стабільності та ефективності залежить від сталості діяльності банківської системи, доцільно здійснювати регулювання та нагляд за нею. Для цього державою розробляються і впроваджуються закони, що регламентують діяльність банків, а також положення, які встановлюють межі їхньої поведінки. Органи влади, фінансова і банківська системи прагнуть перекрити джерела накопичення доходів, одержаних злочинним шляхом, насамперед у сфері господарських відносин, запобігти відмиванню «брудних» грошей, тобто грошей, здобутих злочинним шляхом. Механізм здійснення Національної оцінки ризиків передбачений Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (1) і постановою Кабінету Міністрів України та Національного банку України «Про затвердження Порядку проведення Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і оприлюднення її результатів» від 16.09.2015 р. № 717. Згідно зі звітом

про проведення Національної оцінки ризиків, більшість інформації, що була подана суб'єктами первинного фінансового моніторингу – це інформація стосовно фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу (3).

Якщо за результатами аналізу отриманої інформації про фінансові операції у Державної служби фінансового моніторингу України виникають підозри щодо відмивання коштів – формуються узагальнені матеріали, які передаються до правоохоронних або розвідувальних органів для подальшого розслідування. Удосконалення діяльності уповноважених органів державної влади у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, форм та методів ризик-орієнтованого підходу у сфері фінансового моніторингу є пріоритетними заходами, визначеними Стратегією розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року (4). Саме тому особливий актуальності набуває питання розвитку системи ризик-менеджменту у діяльності Державної служби фінансового моніторингу України (далі – Держфінмоніторинг України), що є органом (5), уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки. Відповідно до пункту 1 частини другої статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (1), СПФМ зобов'язані стати на облік у Держфінмоніторингу України. Станом на 01.01.2017 рік на обліку у Держфінмоніторингу України перебувають 23 831 (у тому числі 12 637 відокремлених підрозділів) СПФМ. Держфінмоніторингом України здійснюється комплексний аналіз отриманої інформації та виявлення сумнівних фінансових операцій в державному і підприємницькому секторах економіки із залученням фінансових та нефінансових посередників, аналіз фінансових операцій, що заснований на ризик-орієнтованому підході з урахуванням міжнародного досвіду протидії ВК/ФТРЗ. За результатами такого аналізу формуються досьє для проведення фінансових розслідувань. Повноцінна діяльність у даному напрямку неможлива без впровадження дієвої системи фінансового моніторингу, що полягає у здійсненні контролю за операціями, здійснюваними фізичними та юридичними особами через фінансових посередників – банки та небанківські фінансові установи. Відтак, пильність операцій, моніторинг сумнівних трансакцій, зокрема у банках, актуалізує наукові та практичні проблеми, які вимагають глибокого дослідження та розв'язання з боку держави.

Література

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України № 1702-VII від 14.10.2014 р. (зі змінами та доповненнями) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
2. Про затвердження Порядку проведення Національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму і оприлюднення її результатів: Постанова Кабінету Міністрів України та Національного банку України № 717 від 16.09.2015 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/717-2015-п>
3. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму у 2016 році URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2016/20161125/zvit_ukr.pdf
4. Про реалізацію Стратегії розвитку системи запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2017 р. № 601-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/601-2017-%D1%80>
5. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму: Закон України від 17.11.2010 № 2698-VI URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-17>.

Дмитро Сергійович Скрипка, Артем Олегович Микитчик –
*студенти III курсу Сумської філії Харківського національного
університету внутрішніх справ*

*Науковий керівник: Наталія Марківна Нілова – доцент кафедри
соціально-економічних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

МОЛОДІЖНЕ БЕЗРОБІТТЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Дані Міжнародної організації праці свідчать, що проблема зайнятості та працевлаштування молоді набула глобальних масштабів. Україна не є у цьому винятком. Безробіття серед людей у віці до 35

років стало однією із найгостріших соціально-економічних проблем, адже молодь – це майбутнє держави.

Молодь формує особливий спектр ринку праці, який значно відрізняється від інших його складових. Саме молоде покоління в процесі пошуку роботи стикається з такими, притаманними зазвичай лише цій віковій групі, перепонами як: відсутність досвіду, соціальна незрілість, незахищеність та відсутність навиків професійної адаптації, невідповідність першого робочого місця рівню та якості отриманої освіти, високі вимоги роботодавців до професійних компетентностей молоді та невідповідність їх запитів реальним професійним обов'язкам тощо. Все це істотно посилює напруження на ринку праці серед молодіжного сегменту, який, з одного боку, є відкритим, мобільним, активним, цілеспрямованим, прогресивним ресурсом, що швидко вчиться та легко адаптується до мінливих змін. Однак, з іншого – відсутність практичних навичок та професійного досвіду нівелюють його конкурентоспроможність на ринку.

Високий рівень безробіття молодих людей висвітлює нестабільне становище економіки в країні й негативно позначається на соціально-економічній сфері життя. Безробіття супроводжується зниженням рівня життя населення, бідністю. Зазначимо, що більшість злочинів здійснюють молоді люди. Відсутність роботи провокує молодих людей до алкоголізму і наркоманії, а також стає приводом для абортів, розлучень і зростання кількості дітей-сиріт.

Таким чином, зростання рівня молодіжного безробіття призводить до погіршення криміногенної ситуації у країні.

Молодь, яка не може знайти роботу за фахом на батьківщині, емігрує за кордон для пошуку гідного місця праці, що стає причиною відтоку найефективнішої робочої сили. До того ж, низька підприємницька активність молодих людей, велика кількість працюючих пенсіонерів, тіньовий ринок праці ще погіршують ситуацію.

Сучасна державна політика щодо боротьби з молодіжним безробіттям є малоефективною. Серед найвагоміших факторів, які впливають на рівень безробіття молодих людей з боку державних установ, є відстороненість останніх від проблем зайнятості молоді. Це стосується насамперед питань стандартизації професій, пропаганди і стимулювання підприємницької діяльності; регулювання відносин між бізнесом та освітніми установами; створення сприятливих умов для розвитку підприємництва й стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу.

З огляду на це, слід усяким чином запобігати зниженню рівня зайнятості, а також вживати певних заходів щодо боротьби з безробіттям серед молоді. Найважливішими в цьому напрямку є:

- цілеспрямована робота у сфері професійної орієнтації молоді;

- встановлення тісного взаємозв'язку між університетами та ринком праці;
- інформування молоді про становище на ринку праці, перелік вакантних посад, щоб після закінчення навчального закладу молоді люди могли знайти застосування своїм знанням;
- забезпечення студентів стажуванням з боку потенційних роботодавців;
- гарантування розвитку молодіжного бізнесу, шляхом формування підприємницьких навичок молоді, удосконалення чинної нормативно-правової бази, створення програм, що допомагали б відкрити власну справу;
- прийняття антикризових законопроектів, спрямованих на мінімізацію впливу світової фінансової кризи на зайнятість і введення у дію обов'язкового державного соціального страхування;
- залучення безробітної молоді до виконання суспільно важливих робіт для територіальних громад.

Таким чином, процес системних змін в економіці та її пристосування до європейських стандартів вимагає глибоких змін на ринку праці, де важливою функцією держави стає процес створення умов та підтримка взаємодії головних учасників ринку зайнятості: молодого працівника, роботодавця і держави.

Література

1. Дериховська В. І. Аналіз проблеми молодіжного безробіття. Електронний ресурс. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/90.pdf
2. Юлія ЛАВРА Молодіжне безробіття в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/20864/1/69-72.pdf>.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. «Теоретико-історичні шляхи розвитку держави і права»	5
Беглецова М.С., Нечасва В.А. Міжнародне право і проблема національних меншин країн Європи після завершення Першої світової війни	5
Березова А.І. Збройне повалення режиму гетьмана Павла Скоропадського	7
Будюкова Є.О. Свобода віросповідання людини: загальнотеоретичне дослідження	9
Гайдар М.В. Булінг: теоретико-практичні аспекти	11
Данілов І.Р. Реорганізація органів внутрішніх справ у 1946-1953 рр.	13
Заврічко Д.Г. Розвиток інституту амністії за часів Української революції 1917- 1921 років	15
Косенко С.О. Історико-правові особливості проведення антиалкогольної кампанії доби Перебудови	17
Литвиненко С.А. Українська Гельсінська Група та її внесок у боротьбу за права людини у СРСР	19
Литовченко Т.А. Радянська антирелігійна політика та законодавство 1920-1930-х років	22
Мартиненко А.В. Криміналізація молодіжного середовища: теоретико-правовий аспект	24

Ніколенко І.Ю.

Практика Європейського суду з прав людини як джерело права	26
---	----

Серховець Д.І., Хара С.Д.

Прояви корупційних дій та боротьба з ними за часів Гетьманщини	28
---	----

Талда С.В.

До питання історії рецепції римського приватного права в Україні	31
---	----

Титаренко І.О.

Державотворча діяльність Петра Дорошенка	33
--	----

Ткаченко І.О.

Деякі аспекти міжнародно-правового регулювання прав жінок	35
--	----

Фролова І.А.

Сучасна система вищої освіти в країнах Європейського Союзу	37
---	----

**СЕКЦІЯ 2. «Становлення конституціоналізму
в Україні та зарубіжних країнах» .....**

40

Дубовських В.Р.

Аналіз інституційних особливостей Ради Безпеки ООН	40
--	----

Федоренко В.О.

Теоретичні та конституційно-правові аспекти становлення соціальної держави в Україні	42
---	----

Хацько В.С.

Децентралізація місцевого самоврядування в аспектах аналізу кроків для завершення реформи	46
--	----

Чабаненко А.О.

Референдум як форма безпосередньої демократії в Україні	50
---	----

Шимко І.А.

Пропорційна система з відкритими виборчими списками на виборах народних депутатів	52
--	----

СЕКЦІЯ 3. «Цивільне право та цивільний процес в умовах євроінтеграції»	54
Бабін Т.С. Недійсні договори та неукладені: проблемні аспекти співвідношення	54
Костерова М.В. Мета та завдання цивільного судочинства в рамках забезпечення його ефективності	57
Марченко А.С. Право приватної власності у Стародавньому Римі	59
Матвієнко Д.Р. Співвідношення права інтелектуальної власності та права власності	62
Овсюченко С.О. Щодо питання про відшкодування моральної шкоди	64
Приходько Р.С. Зобов'язальне право за часів Стародавнього Риму	67
П'ятниця К.В. Засоби досягнення ефективності цивільного судочинства	70
Рєпін Д.А. Конвенційні підходи до визначення правового статусу іноземців у міжнародному цивільному процесі	72
Сидоренко А.Ю. Правовий статус експерта з питань права	74
Смоліна К.О. Судовий наказ як форма судового рішення	76
Ткаченко В.В. Виникнення і розвиток преторського права	78
СЕКЦІЯ 4. «Теоретичні та практичні питання господарського права і процесу, адміністративного права і процесу, фінансового права»	81

Балан К.В.	
Інформаційне право: тлумачення поняття	81
Будяк В.В.	
Категорії адміністративних справ	83
Доленко Є.С.	
Щодо питання класифікації меж адміністративного розсуду в діяльності Національної поліції	85
Івжєнко А.І.	
Сучасна класифікація суб'єктів господарювання	87
Коваленко В.А.	
Короткий огляд європейського підходу до побудови системи правоохоронних органів у сфері протидії наркозлочинності	89
Кравець В.В.	
Генезис детермінанти «медична послуга»: поняття та особливості	91
Кубишкін Д.О.	
British Broadcasting Corporation: правове регулювання публічного фінансування ЗМІ	94
Меренець Ю.П.	
Професія кінолога: види та професійні характеристики	96
Панченко Р.Д.	
Вдосконалення законодавства про адміністративні правопорушення на сучасному етапі державного будівництва в Україні	98
Покутня М.В.	
Медіація за участю судді в адміністративному судочинстві	99
Семінахін В.А.	
Новели адміністративного законодавства щодо забезпечення захисту населення від інфекційних хвороб	102

Стрельченко К.А.

Класифікація суб'єктів у сфері діяльності та доступу до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб	104
---	-----

Теребій А.М.

Адміністрування податків в Україні та Європі	107
--	-----

СЕКЦІЯ 5. «Шляхи розвитку трудового, земельного, екологічного права у демократичному суспільстві»	110
--	------------

Бут Д.С.

Аутстафінг та аутсорсинг як нові форми використання персоналу	110
---	-----

Віхарєва В.В., Фаєвський В.Є.

Відмежування понять «викуп земельної ділянки для суспільних потреб» від «примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності»	112
--	-----

Герасіка Н.І., Шепелева Я.О.

Порядок застосування штрафних санкцій при виявленні порушення податкового законодавства відповідно до принципу зворотної дії	115
--	-----

Говорун І.А.

Актуальні проблеми регулювання трудових відносин	117
--	-----

Гончаренко А.Ю., Шамоля А.А.

Особливості гендерної рівності під час перебування у відпустці по догляду за дитиною: вітчизняний та міжнародний досвід	119
---	-----

Закутайло А.О.

Захист від мобінгу: аналіз законодавства зарубіжних країн	122
---	-----

Рокіта Я.В.

Підвищена матеріальна відповідальність у трудовому праві	125
--	-----

Солоха А.С.

Скасування мораторію на землю: ризики та перспективи	128
--	-----

Ткаченко І.Є. Системи стимулювання працівників: аналіз досвіду країн ЄС	130
Ткаченко І.Є. Розмежування трудового договору та цивільно-правового договору надання послуг	133
Ярошевська В.С. Право на працю засуджених	135
СЕКЦІЯ 6. «Проблеми кримінального права та процесу на сучасному етапі розвитку українського державотворення»	138
Кисіленко А.В. Стан сильного душевного хвилювання як криміноутворююча ознака злочину, передбаченого статтею 116 Кримінального кодексу України	138
Коваленко Н.С. Щодо посилення кримінальної відповідальності за перешкоджання законній професійній діяльності журналіста	141
Маківська Л.С. Взаємодія підрозділів ОВС при розслідуванні кримінальних правопорушень	143
Мамедова Т.Г. Україна проти домашнього насильства: стан та перспективи	146
Мірошник Д.С. Показання з чужих слів як доказ у кримінальному процесі	148
Панасенко В.В. Торгівля людьми: проблема сьогодення для України	150
Славко А.А. Судово-технічна експертиза документів та її значення у розкритті злочинів	152

Тупотіна Д.А.	
Розгляд експесу виконавця (співучасника) як вихід за межі попередньої змови	156
Шимко І.А.	
Криміналістичне значення трасологічних досліджень	159
СЕКЦІЯ 7. «Філософські питання постнекласичної науки»	163
Борзяниця М.М., Квасова М.О.	
Суїцид як девіантна форма поведінки	163
Деулін Д.О.	
Соціально-етичні аспекти нанотехнологій	166
Острроверхова В.В.	
Забезпечення гендерної рівності в Україні	168
СЕКЦІЯ 8. «Міжмовна комунікація і право»	172
Алкудях Алі Таусеєр Алі	
Ентропія повідомлення в діловій комунікації фахівця: проблема доцільності	172
Березова А.І.	
Суржик – проблема чи сучасна мова	174
Bila Oleksandra	
Interconnection of the theory of interlingual communication and jurisprudence	176
Bobrova Alina	
The role of latin terminology in legal language	178
Бодрих А.	
«Школи – партнери майбутнього»: ініціатива (PASCH) у Німеччині	180
Vashchenko Yulia	
Implementation of English vocabulary units into ukrainian legal terminology	183

Даньков В.В.

Використання військового жаргону серед курсантів закладів вищої освіти	184
---	-----

Donchenko Kateryna

To the issue of specific characteristics of legal translation	186
---	-----

Кисіленко А.В.

Лінгвоправові помилки при складанні законодавчих актів	188
--	-----

Кривочкіна В.

Інтернаціоналізація вищої освіти Німеччини як ефективний інструмент актуалізації вивчення німецької мови іноземними студентами вишів країни	191
---	-----

Мараквелідзе Т.Г.

Іноземна мова як складова фахової підготовки правоохоронців	193
--	-----

Naumenko Ivan

To the issue of using phrasal verbs in English	196
--	-----

Овсюченко С.О., Чабаненко А.О.

Юридична англійська мова	197
--------------------------------	-----

Пільгуй Б.Р.

Іншомовні слова в молодіжному неослензі	199
---	-----

Радчук А.С., Терebій А.М.

Вплив латинської мови на формування сучасної юридичної термінології	201
--	-----

Харламова Я.Ю.

The importance of English for law enforcement officers	203
--	-----

Черненко Я.О.

Вплив соціокультурного середовища на формування жаргону курсантів	204
--	-----

***СЕКЦІЯ 9. «Правові основи освіти в умовах сучасного
державотворення» .....***

207

Верховодова К.О.

Сімейне насильство: його види і прояви	207
--	-----

Джамалов Ф.Ф. Здоров'язберігаючі освітні технології: принципи, методи, прийоми	209
Єрмакова В.П. Профілактика булінгу у навчальних закладах	211
Золотова О.О. Вплив сімейного насилля на психологічний розвиток дитини	214
Коваленко Є.О. Микола Неплюєв (1851-1908): світоглядні ідеї та релігійна діяльність	216
Ковальчук В.А. Насильство над дітьми у сім'ї	218
Колісник А.В. Булінг і міжнародні антибулінгові програми	221
Лихачова Т.С. Домашнє насильство як злочин	224
Мартиненко А.В. Щодо особливостей психічних станів студентів	227
Ніколенко І.Ю. Особливості стресового стану у студентів під час екзаменаційної сесії	229
Овсянникова Н.О. Мобінг як вид психологічного насильства	232
Півень І.І. Насильство в сім'ї: його причини і форми прояву	235
Приходько Д.О. Іван Кавалерідзе (1887-1978): український Мікеланджело	238
Солдатенко А.В. Подолання адаптаційного стресу студентами- першокурсниками як фактор їхнього зростання	241

Токаренко О.О.

Фізична культура як цільовий алгоритм освіти й виховання студентської молоді	243
--	-----

СЕКЦІЯ 10. «Транзитивна економіка в умовах дііджиталізації та глобальних викликів»	246
---	------------

Амелін А.О.

Проблеми та перспективи розвитку медичного страхування в Україні	246
--	-----

Ващенко Л.Р., Деулін Д.О.

Особливості організації обліку та звітності в роздрібній торгівлі	248
---	-----

Виноградський Д.О.

Використання сервісів Internet здобувачами вищої освіти	251
---	-----

Дворядкіна К.П.

Закордонний досвід медичного страхування та перспективи його впровадження в Україні	254
---	-----

Дмитрієва Л.С.

Соціальне підприємництво: реалії української економіки	256
--	-----

Ємельяненко А.О.

Фрілансери на ринку юридичних послуг: за і проти	259
--	-----

Коваль А.Б.

Захист інформації у відкритому інформаційному освітньому просторі	260
---	-----

Крючкова А.В.

Деякі питання правового регулювання експорту молока та молочної продукції Україною до Європейського Союзу	263
---	-----

Ланчак Ю.В.

Агресивний маркетинг як одна зі стратегій ведення бізнесу	265
--	-----

Проценко М.М.

Значення та основні аспекти документування аудиторської перевірки	268
---	-----

Сербін В.В.

Механізм проведення фінансових розслідувань в Україні 270

Скрипка Д.С., Микитчик А.О.

Молодіжне безробіття в Україні та шляхи його подолання 272

Наукове видання

ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ І ПРАВА

**Збірник матеріалів
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції
здобувачів вищої освіти
(24 квітня 2020 р.)**

За редакцією авторів

Підписано до друку 07.04.2020.
Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 16,74. Обл. вид. арк. 16,64.
Наклад 100 прим.
Зам. № 0704/1.

Видавець:
ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо»
40000, м. Суми, пров. Академічний, 6
(Зареєстровано виконавчим комітетом
Сумської міської ради 31.01.2011 р. № 10077357152)

Надруковано
у ФОП Кірічок Д. О.
Зам. № 10